НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Кафедра статистики та економічного аналізу

ФІНАНСОВИЙ АНАЛІЗ

Навчальний посібник

Київ

2025

УДК 336-047.44 (072)
Ф 59

Рекомендовано до видання рішенням вченої ради Національного університету біоресурсів і природокористування України (Протокол № 5 від 27 листопада 2025 р.)

Авторський колектив:
Богданюк О.В., Бойченко В.Т., Гузь М.М., Куць Т.В., Лазаришина І.Д., Лазаріді М.М., Лемішко О.О., Музиченко А.О., Музиченко Т.О., Рябенко Л.М., Савчук В.К., Собченко М.О., Собченко Т.С., Шиш А.М.

За загальною редакцією:
Лазаришиної Інни Дмитрівни – доктора економічних наук, професора

Рецензенти:
Дерій В.А., доктор економічних наук, професор, професор кафедри обліку і оподаткування Західноукраїнського національного університету
Павелко О.В., доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри обліку і аудиту Національного університету водного господарства і природокористування
Швець Н.Р., доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів Національного університету біоресурсів і природокористування України

Фінансовий аналіз : навчальний посібник. За заг. ред. І.Д. Лазаришиної. Київ : НУБіП України, 2025. 200 с.

ISBN

Зміст навчального посібника відповідає навчальній програмі дисципліни «Фінансовий аналіз».

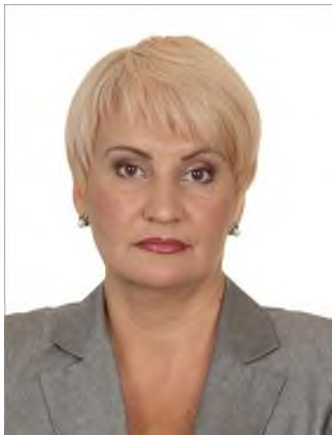
Посібник буде корисний здобувачам вищої освіти І (бакалаврського) рівня економічних спеціальностей та викладачам закладів вищої освіти.

УДК 336-047.44 (072)
ISBN
© НУБіП України, 2025

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Лазаришина Інна Дмитрівна
Доктор економічних наук, професор кафедри статистики та економічного аналізу НУБіП України.
Викладає дисципліни «Економічний аналіз», «Аналітичне обгрунтування управлінських рішень», «Стратегічний управлінський облік».
Наукові інтереси пов'язані з теорією, організацією та методологією аналізу господарської діяльності, фінансового аналізу.
Автор 187 наукових і навчально-методичних праць, з яких 6 монографій, 1 навчальний посібник.
Електронна адреса: lazaryshyna_inna@nubip.edu.ua

Лемішко Олена Олександрівна
Доктор економічних наук, професор кафедри фінансів НУБіП України.
Викладає дисципліни «Фінанси», «Фінанси підприємств», «Фінансовий менеджмент» та ін.
Наукові інтереси пов'язані з розробкою теоретико-методологічних і практичних засад формування фінансової політики держави з урахуванням економічної нестабільності та сучасних викликів.
Автор понад 100 наукових і навчально-методичних праць, з яких 8 монографій, 4 авторських свідоцтва, 1 патент.
Електронна адреса: elena.lemishko@nubip.edu.ua

Савчук Василь Кирилович
Доктор економічних наук, професор кафедри статистики та економічного аналізу НУБіП України.
Викладає дисципліни «Аналіз господарської діяльності», «Економетричне моделювання наукових бізнес-проєктів», ін.
Наукові інтереси пов'язані з удосконаленням методології, методики і організації інформаційно-аналітичного забезпечення менеджменту підприємств аграрного бізнесу та поліпшенням аналітичної підготовки здобувачів-економістів всіх рівнів вищої освіти
Автор/співавтор понад 200 наукових і навчально-методичних праць, з яких 12 підручників та навчальних посібників, 19 монографій.
Електронна адреса: savchukvk@ukr.net

Богданюк Олена Володимирівна
Кандидат економічних наук, старший спеціаліст зі звітування (Відділ даних та аналітики, МОМ). Практикуючий спеціаліст з моніторингу, оцінки та навчання гуманітарних проєктів, програм в Україні.
Наукові інтереси пов'язані дослідженням обліково-аналітичного забезпечення управління біологічними активами садівництва.
Автор 48 наукових праць, з яких 4 монографії, 2 навчальних посібника.
Електронна адреса: bogdaniuk.o.v@nubip.edu.ua

Гузь Михайло Михайлович
Кандидат економічних наук, доцент кафедри статистики та економічного аналізу НУБіП України.
Викладає дисципліни «Статистика», «Економетрика», «Економіко-математичні методи і моделі».
Наукові інтереси пов'язані з статистичним аналізом та економетричним моделювання у сфері аграрного виробництва.
Автор 35 наукових праць, з яких 2 монографії, 1 навчальний посібник.
Електронна адреса: guz.m.m@nubip.edu.ua

Куць Тетяна Валеріївна
Кандидат економічних наук, доцент кафедри статистики та економічного аналізу НУБіП України.
Викладає дисципліни «Фінансовий аналіз», «Корпоративний аналіз», «Економічний аналіз», ін.
Наукові інтереси пов'язані з розробкою моделей аналізу та оцінки фінансового стану підприємств; а також з дослідженням кон'юнктури аграрних ринків та забезпеченням конкурентоспроможності аграрної продукції.
Автор 42 наукових праць, з яких 12 монографій.
Електронна адреса: tetyana_kuts@nubip.edu.ua

Музиченко Андрій Олександрович
Кандидат економічних наук, декан економічного факультету, доцент кафедри статистики та економічного аналізу НУБіП України.
Викладає дисципліни «Проектний аналіз», «Фінансовий аналіз», «Аналіз і аудит проектів».
Наукові інтереси пов'язані з оцінкою ефективності інвестиційних проєктів, фінансування інвестиційної діяльності підприємств, здійснення оцінки інвестиційної привабливості проектів та фінансового аналізу субєктів підприємницької діяльності.
Автор 37 наукових праць, з яких 3 монографії, 3 підручника, 1 навчальний посібник, 3 авторських свідоцтва і 1 патент.

Електронна адреса: muzichenko.a.o@nubip.edu.ua

Музиченко Тетяна Олександрівна

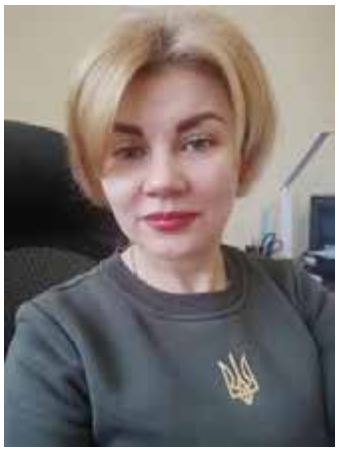
Кандидат економічних наук, доцент кафедри статистики та економічного аналізу НУБіП України.

Викладає дисципліни «Аналітика в MS Excel», «Аналітична експертиза злиття і поглинання підприємств».

Наукові інтереси пов'язані з дослідженням аналітичних методів з ефективності корпоративних трансакцій, використання цифрових інструментів і штучного інтелекту у фінансовому аналізі.

Автор 26 наукових праць, з яких 2 монографії, 3 підручника, 1 навчальний посібник.

Електронна адреса: tetiana.muzychenko@nubip.edu.ua

Рябенко Леся Михайлівна

Кандидат економічних наук, доцент кафедри статистики та економічного аналізу НУБіП України.

Викладає дисципліни «Теорія ймовірності та математична статистика», «Економетрика», «Економічний аналіз», ін.

Наукові інтереси зосереджені на дослідженні обліково-аналітичного забезпечення стратегічного управління підприємствами, аналітичному супроводі управлінських рішень та економетричному моделюванні.

Автор 36 наукових праць, з яких 5 монографій.

Електронна адреса: l_riabenko@nubip.edu.ua

Собченко Тетяна Степанівна

Кандидат економічних наук, доцент кафедри статистики та економічного аналізу НУБіП України.

Викладає дисципліни «Аналіз в прикладних програмних рішеннях в аграрному секторі», «Економетрика», «Економічний аналіз», ін.

Наукові інтереси охоплюють інформаційно-аналітичне забезпечення управління підприємствами, зокрема у сфері відтворення біологічного капіталу, економічного аналізу, бухгалтерського обліку та оцінки фінансового стану суб'єктів господарювання.

Автор 27 наукових праць, з яких 3 монографій.

Електронна адреса: tsobchenko@nubip.edu.ua

Шиш Анатолій Миколайович

Кандидат економічних наук, доцент кафедри статистики та економічного аналізу НУБіП України.

Викладає дисципліни «Фінансовий аналіз», «Стратегічний аналіз в управлінні підприємств агробізнесу», «Бізнес-аналіз» та ін.

Наукові інтереси пов'язані із застосуванням бізнес-аналізу в практику вітчизняних підприємств, розробкою референтної моделі у галузі виробництва молока.

Автор і співавтор 52 наукових праць, в тому 4 монографій та 4 навчальних посібників.

Електронна адреса: shish.a.m@nubip.edu.ua

Бойченко Владислав Тимурович
Аспірант кафедри статистики та економічного аналізу НУБіП України.
Наукові інтереси пов'язані з інформаційно-аналітичним забезпеченням управління віртуальними активами суб'єктів господарювання.
Автор 5 наукових праць.
Електронна адреса: boychenkovladislav01@nubip.edu.ua

Лазаріді Максим Миколайович
Аспірант кафедри статистики та економічного аналізу НУБіП України.
Наукові інтереси зосереджені на аналітичному забезпеченні управління фінансовими ресурсами підприємств аграрного сектору.
Автор 10 наукових праць.
Електронна адреса: lazaridi_m@nubip.edu.ua

Собченко Михайло Олександрович
Аспірант кафедри статистики та економічного аналізу НУБіП України.
Наукові інтереси зосереджені на обліково-аналітичному забезпеченні бізнесу, зокрема в контексті стратегічного управління та економічного аналізу джерел фінансування діяльності підприємств.
Автор 5 наукових праць.
Електронна адреса: sobchenko95@nubip.edu.ua

ЗМІСТ

	ПЕРЕДМОВА	10
	РОЗДІЛ 1. СУТНІСТЬ ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ ТА ЙОГО ВИДИ	**13**
1.1	Сутність і завдання фінансового аналізу	13
1.2	Види фінансового аналізу	16
	Питання та завдання для самоперевірки та контролю засвоєння знань	22
2	**РОЗДІЛ 2. ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ**	23
	Питання та завдання для самоперевірки та контролю засвоєння знань	25
	РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ АКТИВІВ ПІДПРИЄМСТВА	**26**
3.1	Завдання та інформаційне забезпечення аналізу	26
3.2	Аналіз складу і структури необоротних активів	34
3.3	Аналіз ефективності використання необоротних активів	44
3.4	Аналіз складу і структури оборотних активів	53
3.5	Аналіз ефективності використання оборотних активів	69
	Питання та завдання для самоперевірки та контролю засвоєння знань	74
	РОЗДІЛ 4. АНАЛІЗ ДЖЕРЕЛ ФОРМУВАННЯ КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА	**75**
4.1	Завдання та інформаційне забезпечення аналізу	75
4.2	Аналіз динаміки, складу та структури власного капіталу	82
4.3	Аналіз складу та структури позикового капіталу	89
	Питання та завдання для самоперевірки та контролю засвоєння знань	97

	РОЗДІЛ 5. АНАЛІЗ ЛІКВІДНОСТІ АКТИВІВ ТА ПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	98
5.1	Сутність платоспроможності та ліквідності	98
5.2	Аналіз ліквідності балансу	103
5.3	Показники оцінки ліквідності та платоспроможності	104
	Питання та завдання для самоперевірки та контролю засвоєння знань	111
	РОЗДІЛ 6. АНАЛІЗ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	113
6.1	Сутність фінансової стійкості підприємства	113
6.2	Мета, завдання та основні етапи аналізу фінансової стійкості	113
6.3	Основні чинники формування фінансової стійкості підприємства	114
6.4	Аналіз показників фінансової стійкості	114
	Питання та завдання для самоперевірки та контролю засвоєння знань	123
7	**РОЗДІЛ 7. АНАЛІЗ ДІЛОВОЇ АКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА**	124
	Питання та завдання для самоперевірки та контролю засвоєння знань	129
	РОЗДІЛ 8. АНАЛІЗ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ І РЕНТАБЕЛЬНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	131
8.1	Економічна сутність і види фінансових результатів	131
8.2	Горизонтальний аналіз фінансових результатів	134
8.3	Методика розрахунку показників рентабельності та їх аналіз	140
	Питання та завдання для самоперевірки та контролю засвоєння знань	144
	РОЗДІЛ 9. АНАЛІЗ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	145
9.1	Сутність кредитоспроможності підприємства	145
9.2	Загальна оцінка фінансового стану підприємства-позичальника	147
9.3	Інтегрована оцінка кредитоспроможності підприємства	148

	Питання та завдання для самоперевірки та контролю засвоєння знань	151
	РОЗДІЛ 10. АНАЛІЗ ГРОШОВИХ ПОТОКІВ	152
10.1	Сутність та значення грошових потоків. Класифікація грошових потоків	152
10.2	Мета, завдання, способи, послідовність та етапи аналізу грошових потоків	156
10.3	Аналіз динаміки і факторів зміни обсягів грошових потоків	160
10.4	Аналіз ефективності використання грошових потоків	168
10.5	Шляхи підвищення ефективності управління грошовими потоками	171
	Питання та завдання для самоперевірки та контролю засвоєння знань	173
	РОЗДІЛ 11. АНАЛІЗ ЙМОВІРНОСТІ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВА	174
11.1	Поняття та види банкрутства підприємства	174
11.2	Причини банкрутства	176
	Питання та завдання для самоперевірки та контролю засвоєння знань	181
	ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК	183
	СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	190
	ДОДАТКИ	197

ПЕРЕДМОВА

Фінансовий аналіз є ключовим елементом системи управління підприємством, що забезпечує обґрунтованість прийняття стратегічних і тактичних рішень на основі об'єктивної оцінки фінансового стану, результатів діяльності та перспектив розвитку суб’єкта господарювання. У контексті сучасної економіки, яка характеризується високим рівнем динаміки, цифровізацією фінансових процесів та зростанням ролі інформаційної прозорості, володіння методами фінансового аналізу є необхідною професійною компетенцією для фахівців економічного профілю.

«Фінансовий аналіз» відноситься до навчальних дисциплін, вивчення яких забезпечує майбутніх фахівців теорією і методологією дослідження економічних явищ, процесів, результатів, які становлять зміст фінансової діяльності підприємства і є важливим елементом фінансового менеджменту.

Структура посібника побудована відповідно до логіки аналітичного процесу: від загальних принципів аналізу фінансової звітності – до оцінки окремих аспектів фінансової діяльності підприємства, таких як ліквідність, платоспроможність, рентабельність, ділова активність та фінансова стійкість.

Особливістю посібника є поєднання теоретичних положень із прикладними аспектами аналізу, що базуються на реальних даних та кейсах, адаптованих до навчального процесу. Значна увага приділена сучасним тенденціям у сфері фінансової аналітики, зокрема використанню цифрових технологій, автоматизованих систем обробки фінансової інформації та інтеграції аналітичних платформ у процес прийняття управлінських рішень.

Після опанування дисципліни «Фінансовий аналіз» здобувачі вищої освіти повинні продемонструвати здатність:

1. Організовувати та здійснювати фінансовий аналіз діяльності підприємств із застосуванням сучасних методологічних підходів, цифрових технологій та аналітичного програмного забезпечення, що відповідає вимогам цифрової трансформації економіки.
2. Обґрунтовувати джерела фінансування, здатні забезпечити реалізацію стратегічних цілей підприємства, зокрема в аграрному секторі, з урахуванням принципів сталого розвитку, екологічної безпеки, соціальної відповідальності та підвищення конкурентоспроможності.
3. Оцінювати економічний потенціал підприємства в умовах високої турбулентності ринкового середовища, з метою забезпечення фінансової стійкості, уникнення ризиків банкрутства та формування ефективної антикризової стратегії.
4. Розробляти аналітичні таблиці, моделі та показники, що комплексно характеризують фінансово-господарські процеси, з урахуванням галузевої специфіки, сезонності, державного регулювання та впливу глобальних економічних чинників.
5. Ідентифікувати та систематизувати чинники впливу на зміну фінансових показників, аналізувати причинно-наслідкові зв’язки та формувати

передумови для цілеспрямованого управління фінансовими результатами підприємства.

6. Формувати та використовувати цифрові бази фінансових даних, що забезпечують об’єктивне, своєчасне та достовірне відображення фінансового стану підприємства, з можливістю інтеграції в системи управлінського обліку та прогнозування.

7. Обирати та адаптувати ефективні методи фінансового аналізу, які забезпечують високу якість дослідження при оптимальних витратах ресурсів, з метою оцінки та прогнозування фінансового забезпечення соціально-економічного розвитку підприємства в умовах цифровізації та інноваційної трансформації аграрного бізнесу.

Метою фінансового аналізу є кількісно-якісна оцінка фінансового забезпечення діяльності суб’єктів господарювання, виявлення першопричин зміни параметрів об’єкта аналізу (діагностика) та розробка заходів поліпшення фінансового забезпечення соціально-економічного розвитку аналізованого підприємства (прогноз).

Фінансовий аналіз як наукова дисципліна – це система спеціальних знань, пов’язаних з дослідженням і оцінкою фінансово-господарських процесів і результатів діяльності підприємства, виявленням чинників, що впливають на їх відхилення від запланованих (доцільних, можливих) параметрів та обґрунтуванням пропозицій з оптимізації тенденцій і величини змін.

Об’єктом фінансового аналізу як і всіх економічних дисциплін є фінансово-господарська діяльність суб’єктів господарювання, яка характеризується взаємодією чинників економічного відтворення і є діалектною єдністю матеріально-трудових та фінансових потоків.

Предметом фінансового аналізу є кількісно-якісні параметри і ознаки аналізу та його складових, виражені системою фінансово-економічних показників, що найповніше відображають їх стан, динаміку, функціональні та структурні співвідношення.

Якість результатів фінансового аналізу великою мірою залежить від правильного застосування його методу, який, ґрунтуючись на загальнотеоретичних діалектичних способах пізнання і використовуючи різні прикладні способи та методичні прийоми, дозволяє оцінювати стан і динаміку параметрів об'єкта аналізу в першу чергу рівень фінансового забезпечення, виявляти і персоніфікувати першопричини зміни аналізованих показників, що є передумовою прийняття управлінських рішень з усунення фінансових ризиків, уникнення банкрутства, стабілізації і нарощування фінансового забезпечення, підвищення окупності фінансових вкладень.

Посібник розрахований на студентів економічних спеціальностей закладів вищої освіти, а також може бути корисним для аспірантів, викладачів та практикуючих фахівців, які прагнуть систематизувати знання з фінансового аналізу або оновити їх відповідно до сучасних викликів фінансової практики.

Особистий внесок авторів:

Лазаришина І.Д.	Розділ 1. Сутність фінансового аналізу та його види
Лемішко О.О.	Розділ 7. Аналіз ділової активності
Савчук В.К.	Розділ 9. Аналіз кредитоспроможності підприємства
Богданюк О.В.	Розділ 10. Аналіз грошових потоків
Гузь М.М.	Розділ 2. Інформаційне забезпечення фінансового аналізу
Куць Т.В.	Розділ 6. Аналіз фінансової стійкості підприємства Термінологічний словник
Музиченко А.О.	Розділ 8. Аналіз фінансових результатів і рентабельності діяльності підприємства
Музиченко Т.О.	Розділ 11. Аналіз ймовірності банкрутства підприємства
Рябенко Л.М.	Розділ 4. Аналіз джерел формування капіталу підприємства
Собченко Т.С.	Розділ 3. Аналіз активів підприємства Термінологічний словник
Шиш А.М.	Розділ 5. Аналіз ліквідності активів та платоспроможності підприємства
Бойченко В.Т.	Розділ 3. Аналіз активів підприємства
Лазаріді М.М.	Розділ 1. Сутність фінансового аналізу та його види
Собченко М.О.	Розділ 4. Аналіз джерел формування капіталу підприємства

РОЗДІЛ 1. СУТНІСТЬ ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ ТА ЙОГО ВИДИ

1.1. Сутність і завдання фінансового аналізу

Сучасне підприємство не може існувати без досконалої фінансової системи, яка обслуговує всі операції фінансово-господарської діяльності. Прийняття управлінських рішень у фінансовій системі неможливе без фінансового аналізу, який продукує необхідний за кількісними і якісними параметрами обсяг аналітичної інформації. Саме завдяки відповідним методикам здійснюється оцінка стану і поведінки активів, капіталу, зобов'язань, доходів, витрат, грошових потоків, інвестицій. На основі цієї інформації приймаються управлінські рішення тактичного і стратегічного рівня.

Сутність фінансового аналізу полягає у системному пізнанні практики фінансово-господарської діяльності підприємств, об'єднань, їх структурних підрозділів та інших об'єктів з урахуванням причинно-наслідкових зв'язків явищ, процесів, ресурсів та результатів з метою обґрунтування оптимальних управлінських рішень. Так, наприклад, за даними фінансової звітності за квартал підприємство отримало чистий збиток. Це є фінансовим результатом діяльності підприємства. Завданням аналітика, шляхом використання відповідних методик аналізу (порівняльного, факторного), є визначення причин і факторів, що призвели до такого негативного наслідку для того, щоб здійснити відповідні коригуючі впливи.

Формулювання предмета фінансового аналізу означає створення описової (дескриптивної) моделі пізнання реальних економічних об'єктів для потреб зацікавлених сторін. Фінансовий аналіз є важливою складовою системи управління. Тому визначення предмета фінансового аналізу здійснюється шляхом виділення рівнів управління, щодо яких необхідне пізнання об'єктів аналітичного дослідження: рівень підприємств, об'єднань, їх структурних підрозділів, асоціацій, об'єднаних територіальних громад, агрохолдингів, суб'єктів суспільного інтересу, банків, міністерств і відомств.

Фінансово-господарська діяльність підприємств не може здійснюватись без використання зовнішніх і внутрішніх ресурсів. Відсутність, недостатні обсяги або надлишок фінансових ресурсів уможливлює реалізацію різноманітних варіантів господарських дій, явищ та процесів, що є також предметом фінансового аналізу в ув'язці з метою діяльності досліджуваного підприємства.

Метою фінансового аналізу є забезпечення ефективної діяльності підприємств і їх підрозділів, а також інших господарських формувань, спрямованої на досягнення максимальних фінансових результатів за мінімальних витрат.

Розвиток господарської діяльності підприємств, поширення тенденцій глобалізації, інтернаціоналізації бізнесу, зростання рівня конкуренції в умовах ринкових відносин зумовили ріст потреб у розширенні предметних меж

фінансового аналізу. Тому останнім часом з'явилися нові трактування предмета економічного аналізу, що враховують ці тенденції.

Саме від результатів економічного аналізу в цілому і фінансового аналізу – як його складової залежить мотивація та поведінка суб'єктів управління та інших зацікавлених сторін, багатоваріантність їх рішень. Методологічним підґрунтям соціально-корпоративного підходу є теорія зацікавлених сторін (stakeholder theory) – теорія акціонерів, згідно з якою вважається, що акціонери отримають більше вигоди у довгостроковій перспективі, а ефективність бізнесу буде набагато більшою, якщо менеджери будуть постійно враховувати інтереси всіх зацікавлених сторін (споживачів, постачальників, менеджерів, робітників та інших). За мікроекономічним підходом предметом економічного аналізу є вартісний ланцюжок, в якому діє підприємство і який охоплює всіх його учасників.

Перехід до визначення предмету економічного аналізу через встановлення його функціональних зв'язків з потоками інформації, інформаційними ресурсами невипадковий і пов'язаний з тим, що, згідно з еволюцією форм і видів економічних систем, наступним етапом розвитку стала інформаційна економіка.

За інформаційним підходом джерела даних та результати фінансового аналізу є інформаційними ресурсами управління діяльністю суб'єктів господарювання.

Якщо дотримуватися логічної і процедурної послідовності, то суб'єкт управління має справу не безпосередньо з об'єктами управління у вигляді матеріальних, трудових, фінансових ресурсів та основних засобів, а з економічною інформацією про їх склад, структуру, рух, використання.

Описуючи предмет фінансового аналізу, необхідно встановити чіткі межі та відмінності цього поняття і поняття «об'єкт фінансового аналізу».

Об'єктом у гносеологічному розумінні є те, на що направлена пізнавальна та інша діяльність суб'єкта. Тобто об'єкти фінансового аналізу мають як матеріальну, так і нематеріальну форму, можуть бути дискретними або тривалими в часі і просторі.

Предмет і об'єкт фінансового аналізу – не тотожні між собою поняття. **Об'єкт фінансового аналізу** існує сам по собі, незалежно від наявності користувачів аналітичної інформації, їх економічних інтересів. Об'єкт фінансового аналізу – це незалежна реальність ринкового механізму господарювання у вигляді діяльності економічних суб'єктів, їх складових.

Предмет фінансового аналізу – це реальність для користувачів інформації щодо об'єкта аналізу. В залежності від методів і форм пізнання економічних відносин, явищ, процесів на мікрорівні, потреб користувачів, предмет аналізу може забезпечувати різні обсяги розкриття інформації щодо об'єктів фінансового аналізу.

Виокремлюючи сутність предмету та об'єктів аналізу, варто предметом фінансового аналізу вважати причинно-наслідкове дослідження інформаційних характеристик його об'єктів. Отже, предмет фінансового аналізу – це дослідження інформації щодо стану, властивостей, зв'язків та реакції

(поведінки) об’єктів аналізу на впливи з боку зовнішнього та внутрішнього середовища в ідентифікованих просторово-часових межах. Предметом фінансового аналізу, виходячи з того, що це є форма суспільної свідомості, є формування інформаційного відображення, відтворення природи, стану, структури та поведінки відповідних об’єктів аналізу (активів, оборотних активів, капіталу, грошових потоків, фінансових результатів т.і.).

Відповідно, до числа основних завдань фінансового аналізу у системі операційного менеджменту відносяться:

1. формування інформаційного забезпечення управління активами, капіталом, зобов’язаннями, фінансовими результатами, інвестиціями, грошовими потоками;
2. проведення порівняльного (компаративного), параметричного (коефіцієнтного) та інших видів аналізу для визначення динаміки стану, структури та використання об’єктів фінансового аналізу;
3. обґрунтування заходів фінансового менеджменту щодо мінімізації та/або нейтралізації негативно діючих чинників за підсумками факторного аналізу;
4. інформаційний сервіс і взаємозв’язок інших підсистем управління: планування, організації, регулювання обліку, контролю, стимулювання;
5. аналіз окремих операцій і процесів фінансово-господарської діяльності;
6. оцінка фінансових ризиків суб’єктів господарювання;
7. проведення ретроспективного і прогнозного аналізу фінансових результатів та показників рентабельності;
8. аналітична оцінка ліквідності і платоспроможності, кредитоспроможності, ймовірності банкрутства;
9. аналітична оцінка абсолютних і відносних показників грошових потоків, що обслуговують операційну, інвестиційну і фінансову діяльність підприємства;
10. інформаційне забезпечення системи стратегічного менеджменту.

Потреби практики господарювання зумовлюють розширення предметних меж фінансового аналізу, збільшення числа суб’єктів і об’єктів аналізу, а також його функцій.

Як відомо, аналіз є однією з функцій і, водночас, підсистем системи управління. У свою чергу, виконання завдань економічного аналізу передбачає реалізацію його різноманітних функцій.

Збільшення числа та змістовної частини функцій фінансового аналізу лежить у площині завдань його організації та методики. Вивчення історії розвитку економічного аналізу доводить, що зростання числа функцій економічного аналізу взаємопов’язане з еволюцією форм власності. Функції – це форма прояву сутності, зовнішній прояв властивостей об’єктів в даній системі відносин.

Якщо інтерпретувати це визначення стосовно фінансового аналізу, то його функції – це відображення сутності предмету, рамки можливостей пізнання

об’єктів аналізу та використання результатів цього пізнання за відповідними цільовими потребами.

За кібернетичним підходом для виконання кожної з функцій аналізу на вході та виході використовується різна, відповідно до поставлених завдань, аналітична інформація. Історично першою сформувалась оцінювальна функція фінансового аналізу, яка базується на прийомі порівняння фактичних і очікуваних (минулих, базисних, планових, розрахункових, нормативних) значень показників. Однак, враховуючи той факт, що діагностика стану та динаміки об’єктів аналізу шляхом встановлення причин, чинників і винуватців відхилень в часі безпосередньо і нерозривно слідує за аналітичною оцінкою економічних явищ, процесів, виділяється оціночно-діагностична функція фінансового аналізу.

Відповідно до обраних стратегій та практики господарюючого суб’єкта завдання пошукового аналізу знаходяться в площині визначення критеріїв та необхідного рівня показників, яких слід досягнути, а також можливостей і напрямків їх реалізації. Реалізація цієї функції уможливлюється завдяки методичному інструментарію прогнозного аналізу, використанню економіко-математичних методів і моделей.

У зв’язку з тим, що значний вплив на розвиток господарюючих суб’єктів в умовах ринкових відносин має зовнішнє конкурентне середовище, елементи якого проявляються в наявності комерційних таємниць, критеріїв та застережень економічної безпеки, зростає значення захисної функції фінансового аналізу.

Велике значення в умовах, з одного боку, обмеженості ресурсів, з іншого – нормування рівня та динаміки оціночних показників державними та недержавними інститутами має регулятивна функція аналізу. Виконуючи завдання, передбачені цією функцією, суб’єкти аналізу забезпечують зростання рівня інвестиційної привабливості, конкуренто- та платоспроможності, зменшення загрози банкрутства.

Посилення процесів глобалізації, інтеграції економік країн світу, збільшення числа ринкових структур, фінансових ринків, також забезпечується шляхом використання відповідної аналітичної інформації на мікрорівні. Однак завдання, які вирішуються за допомогою аналітичної інформації при цьому не завжди підпорядковуються вище окресленим функціям, а належать до комунікативної функції.

1.2. Види фінансового аналізу

Велику роль у досягненні поставлених суб’єктами управління та іншими зацікавленими сторонами завдань відіграє знання та системне використання видів фінансового аналізу.

Залежно від цільової направленості, підходів та мотивації, існуючих обмежень суб’єкт фінансового аналізу обирає один або декілька його видів, які, доповнюючи один одного, дозволяють забезпечити очікувані обсяг та якість аналітичної інформації, реалізовувати його функції на засадах корисності.

Виокремлення та застосування нових видів фінансового аналізу, поряд з існуючими, підпорядковується ідеї максимального забезпечення корисності аналізу для системи управління та інших зацікавлених сторін.

Відповідно до організаційних рівнів управління (підприємства, об'єднання, структурні підрозділи, асоціації) використовуються такі просторові види фінансового аналізу: внутрігосподарський; міжгосподарський (корпоративний); секторальний; аналіз територіальних виробничих систем (кластерів); аналіз на рівні органів місцевого самоврядування; держави в цілому.

Для забезпечення системності дослідження кожний з вищенаведених видів аналізу здійснюється у вигляді сукупності інших його видів для забезпечення зростання його функціональних якостей. Наприклад, внутрігосподарський фінансовий аналіз проводиться у вигляді оперативного, поточного, ретроспективного, стратегічного аналізу. Вони, у свою чергу, можуть за обсягами бути частковими та повними.

Найбільш важливими для забезпечення ефективного управлення є види аналізу, згруповані за ознаками: змісту аналізу (кола досліджуваних питань), часом проведення, місцем проведення, періодичністю, обсягом досліджень.

Одним з найбільш досліджуваних групувань видів фінансового аналізу на мікрорівні є об'єднання окремих видів за періодичністю проведення. Останнім часом виникла закономірна потреба у проведенні стратегічного аналізу. У зв'язку із зростанням обсягу та напрямків інформаційних потоків як інструментів дослідження економічної поведінки суб'єктів господарювання, виникає потреба постійних коригуючих впливів на неї – тому об'єктивно необхідним видом фінансового аналізу є поточний аналіз за даними оформлених документально господарських операцій і регістрів синтетичного та аналітичного обліку. Використання поточного аналізу дозволяє системно регулювати фінансово-господарську діяльність підприємств, організацій та їх структурних підрозділів, не очікуючи формування періодичної фінансової звітності як джерела інформації для аналізу. Таким чином досягається удосконалення оцінювально-діагностичної та регулятивної функції економічного аналізу.

Будь-яке підприємство може мати відповідні стратегії, які визначаються його власниками та управлінським персоналом. Ефективний вибір серед альтернатив можливий за умови використання стратегічного аналізу. Специфіка цього виду аналізу полягає у комбінованому використанні для виконання його завдань всіх інших видів аналізу.

Попередній аналіз забезпечує досягнення у процесі реалізації стратегій коротко - та середньотермінових цілей шляхом оцінки альтернатив використання ресурсів, поведінки суб'єкта господарювання, економічних, соціально-економічних та еколого-економічних результатів застосування можливих варіантів.

Оперативний аналіз економічно найбільш привабливий для управління господарськими ситуаціями в режимі реального часу. Однак вимагає від управлінського персоналу попередньої інформаційної підготовленості,

системного бачення наслідків господарських операцій за відношенням до моделі «вигоди-витрати-ризики» та фундаментального балансового рівняння.

Однак недоліком запропонованої класифікації є те, що у ній, поряд із забезпеченням виконання оцінювально-діагностичної функції, слабко вмотивована регулятивна функція економічного аналізу. Відповідно до алгоритму здійснення оперативного аналізу, першочерговим аналітичним прийомом, який використовується, є порівняння. Аналітичний показник, як результат цієї операції, дозволяє економісту спочатку сформулювати щодо об'єкта аналізу логічний висновок про наявність відхилення та його характер у порівнянні з базисним, очікуваним чи плановим значенням.

Ретроспективний фінансовий аналіз, який базується на фінансовій звітності підприємств, об'єднань, їх структурних підрозділів, найбільш повно забезпечує дотримання принципу комплексності, повного розкриття і слугує інформаційною базою для інших видів аналізу.

У прямому функціональному зв'язку з розглянутим вище групуванням знаходиться поділ фінансового аналізу за просторовою ознакою. Існує узагальнюючий підхід до поділу аналізу за просторовою ознакою (за об'єктами) – на внутрішній та зовнішній фінансовий аналіз. Він може здійснюватися на мікро- і макрорівні.

Порівняно новим для української економіки видом є внутрісистемний фінансовий аналіз. На відміну від внутрігосподарського, він характерний для державних підприємств, організацій та установ, що знаходяться у підпорядкуванні міністерств, відомств.

Особливістю цього виду фінансового аналізу є те, що він виконує оцінювально-діагностичну функцію – шляхом аналізу стану розрахунків між суб'єктами системи, їх фінансово-майнових відносин. Внутрігосподарський фінансовий аналіз забезпечує реалізацію таких основних функцій, як оцінювально-діагностична, пошукова, захисна, регулятивна.

Враховуючи диверсифікацію видів діяльності суб'єктів господарювання, показники яких знайшли своє відображення у формі № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)» та формі № 3 «Звіт про рух грошових коштів (за прямим методом)», набуває щораз більшої актуальності аналіз операційної діяльності, аналіз інвестиційної діяльності, аналіз фінансової діяльності підприємства.

Оскільки фінансовий аналіз є інструментом пізнання фінансової системи суб'єктів господарювання у всій її багатоплановості і виконує різні за змістом завдання, доцільно поділяти його на повний і частковий. Такий розподіл визначає чіткі межі аналітичних досліджень, їх обсяг, потреби користувачів і є результатом мотивації дослідників.

Трактування повного і часткового аналізу не є детермінованим. У залежності від цілей і завдань один і той же вид аналізу може діагностуватися по-різному. Послідуючий (ретроспективний) аналіз фінансово-господарської діяльності публічного акціонерного товариства за рік на зборах акціонерів за змістом оцінюється як повний. Водночас при проведенні стратегічного аналізу послідуючий фінансовий аналіз безумовно є частковим.

За документальним оформленням фінансовий аналіз поділяється на документальний та бездокументальний. Документальний обумовлюється: інститутами держави; місцевими органами самоврядування; власниками суб'єктів господарювання; управлінським персоналом підприємств, об'єднань, їх структурних підрозділів; інвесторами та іншими користувачами.

Бездокументальний аналіз не регламентується, його обсяги, зміст і час проведення визначаються аналітиком самостійно. Його результати можуть або накопичувати банк даних користувача інформації, або бути ланкою процесу пізнання економічного середовища, яка в кінцевому підсумку стане елементом аналітичного документа (звіту, пояснювальної записки).

Відповідно до особливостей організаційних процедур, фінансовий аналіз може проводитися централізовано або децентралізовано. У ринково-орієнтованому середовищі більшість підприємств малого та середнього бізнесу використовують децентралізовану або змішану форму організації аналізу, при яких окремі аналітичні функції доповнюють перелік посадових обов'язків управлінського персоналу всіх рівнів, а результати аналізу у документальній або бездокументальній формі надаються основній аналітичній ланці – бухгалтерії, фінансовому відділу або окремим посадовим особам – директору, заступнику директора з економіки (фінансів), головному бухгалтеру.

Враховуючи існування інформаційної ентропії, за ступенем визначеності інформаційної бази фінансовий аналіз поділяється на аналіз в умовах визначеності та аналіз в умовах невизначеності інформації. Інформаційні потоки щодо внутрішнього економічного середовища підприємства дозволяють отримати аналітичну інформацію з максимально можливим набором якісних характеристик корисності завдяки відносно детермінованому характеру явищ, процесів, економічних відносин всередині підприємства, можливості використання достовірних оцінок ресурсного потенціалу та результатів діяльності.

Зовнішнє середовище підприємства, фактори, умови, перебіг та наслідки економічних відносин між підприємством та оточуючим економічним середовищем обумовлюють необхідність проведення економічного аналізу в умовах невизначеності інформації.

За методикою дослідження(аналітичним інструментарієм) фінансовий аналіз слід поділяти на порівняльний, ситуаційний, системний, факторний, маржинальний, рейтинговий, фундаментальний, технічний, SWOT-аналіз, АВС-аналіз т.д.

Порівняльний фінансовий аналіз базується на логічній процедурі порівняння досліджуваних показників при умові дотримання їх співставності за періодом, якого вони стосуються, за місцем та за методикою розрахунку. Алгоритм порівняльного аналізу покладено в основу багатьох інших форм і видів аналізу, оскільки він створює необхідну інформаційну базу для реалізації всіх можливих функцій аналізу. Методикою порівняльного аналізу передбачається співставлення не тільки аналізованих показників, але й рішень стосовно альтернативних варіантів.

Надзвичайно актуальним у сучасних економічних умовах є застосування ситуаційного аналізу, який передбачає діагностику окремих господарських операцій або їх груп синхронно з їх перебігом водночас з контролем відповідних економічних параметрів та оцінкою впливу результатів операцій на показники фінансової системи підприємства в цілому. Таким чином, у ситуаційному аналізі паралельно реалізуються такі основні функції: оцінювально-діагностична, регулююча, пошукова та захисна.

Системний аналіз передбачає дослідження всіх сторін фінансово-господарської діяльності підприємства як елементів системи. Методика системного аналізу відрізняється відходом від дескриптивних визначень та характеристик у бік формалізації, розробки економіко-математичних моделей. У його основу покладено принципи системності, комплексності.

Факторний аналіз виконує завдання деталізації, повного розкриття фінансової інформації щодо об'єкта дослідження шляхом використання прийомів елімінування, які дозволяють визначити розмір впливу і поведінку факторів та їх вплив на результативний досліджуваний показник з достатнім рівнем точності. За допомогою кореляційно-регресійного аналізу досягається необхідний рівень достовірності очікуваних результатів щодо виявлення закономірностей взаємозв'язку факторів і результативного показника, які знаходяться не в строго детермінованій залежності, але можуть бути формалізовані.

Маржинальний фінансовий аналіз використовується для:

– забезпечення системи фінансового управління інформацією щодо граничних рівнів досліджуваних показників та їх поведінки;

– задоволення потреб фінансового управління інформацією шляхом застосування методики індивідуальної оцінки беззбитковості окремих продуктів, товарів, робіт, послуг та загальної оцінки рівня беззбитковості підприємства в цілому, а також суми та характеру динаміки маржинального доходу, запасу міцності, середньозваженого маржинального доходу, очікуваного (розрахункового) доходу та чистого прибутку;

– порівняння додаткових доходів та додаткових витрат, пов'язаних з оцінкою альтернатив управлінських рішень;

– дослідження для потреб управління поведінки змінних витрат.

Рейтинговий аналіз набув достатнього рівня популярності у банківській сфері і передбачає інтегральну оцінку ефективності діяльності кредитної установи за допомогою рейтингових балів. Завдяки своїй простоті та доступності системи рейтингового оцінювання отримали значне поширення на практиці. Рейтинговий аналіз також є основним видом діяльності визнаних у світі рейтингових агентств Standard & Poor's, Moody's, Fitch, а також українського «Кредит – Рейтинг». Крім того, Українською асоціацією інвестиційного бізнесу передбачається впровадження ряду рейтингових продуктів для обслуговування інформаційних потреб інвесторів.

Останнім часом у зв'язку з розвитком міжнародних економічних відносин зростає потреба у фундаментальному аналізі. Особливістю цього виду

економічного аналізу є те, що він оперує кількісними та некількісними показниками економіки макро-, мезо- та мікрорівнів. За визначенням ряду економістів, фундаментальний аналіз у широкому розумінні – це прогнозування зміни стану валютного ринку на підставі аналізу основних показників економічного розвитку країн, фінансових показників. Іншим видом є технічний аналіз. Це – прикладний макроекономічний аналіз поведінки цін на ринку.

Порівняно недавно в українській аналітичній практиці застосовується SWOT-аналіз. На відміну від попередніх видів економічного аналізу, які оперують чіткими кількісними показниками та забезпечені формалізованим апаратом визначення характеру їх взаємозв'язків та залежностей, SWOT-аналіз має більш суб'єктивний характер, так як передбачає використання експертних оцінок сильних і слабких сторін діяльності підприємства, його можливостей і загроз.

У відповідь на запити керуючої системи створена і набуває все більшого поширення модель АВС – аналізу, яка є проявом сукупної дії принципів суттєвості, економічності, доречності, функціональності фінансового аналізу. Методикою АВС – аналізу обумовлюється, у першу чергу, поділ всіх аналізованих показників на три групи: вагомі суттєві (група А), невагомі суттєві (група В), несуттєві (С) відповідно до експертних оцінок економіста–аналітика. Аналіз показників групи А повинен проводитись раз на тиждень або щоденно, групи В – щомісячно, а групи С – щоквартально.

Найбільш сталою є класифікація аналізу за періодичністю, за якою виокремлюється періодичний та дискретний фінансовий аналіз. За характером запитів інформаційної підсистеми системи управління та функціональних і організаційних потреб такий поділ є доцільним.

Аспект групування видів аналізу за характером інформаційного забезпечення передбачає його підпорядкованість потребам користувачів – суб'єктів аналізу на мікрорівні. Тому у типології фінансового аналізу варто враховувати існуючий на практиці поділ на внутрішній та зовнішній аналіз за суб'єктами.

Набув актуальності еколого-економічний аналіз. Внутрішній еколого-економічний аналіз зорієнтований на визначення характеру, рівня і динаміки техногенних впливів на господарську діяльність підприємства, кількості заходів на нейтралізацію або ліквідацію негативних впливів. Одночасно досліджується динаміка витрат, питомих витрат, штрафних санкцій, збитків, пов'язаних з екологічно небезпечними ситуаціями.

Функціонально-вартісний аналіз може застосовуватися відносно окремих продуктів, процесів, технологій, і вимагає залучення висококваліфікованих працівників, творчого підходу, значного обсягу дослідницької роботи, але в підсумку забезпечує окупність понесених витрат завдяки поліпшенню функціональних якостей об'єкта дослідження, зростанню його конкурентоспроможності і зниженню його собівартості (ціни).

Потреба в удосконаленні функціональної якості економічного аналізу обумовлена зростанням обсягів інформаційних потоків та необхідністю прийняття управлінських рішень в умовах невизначеності інформації.

Ринкові відносини, однією з умов існування яких є наявність комерційних таємниць, зумовили необхідність поділу фінансового аналізу на секретний та несекретний. Секретний аналіз – аналіз, який проводиться на вимогу власників та керівників суб'єктів господарювання. У найбільшій мірі властивості секретного аналізу притаманні внутрігосподарському управлінському та фінансовому аналізу. Секретний аналіз є функцією підсистеми економічної безпеки підприємства. Ознаки несекретного, відкритого аналізу характерні для зовнішнього фінансового аналізу. Вони обумовлюються інституційно і, як правило, є типовими для досліджуваних суб'єктів господарювання.

Існування розглянутого вище розмаїття видів фінансового аналізу обумовлюється законами корисності та граничної корисності, попиту і пропозиції. Відповідно до запитів, попиту суб'єктів ринкових відносин теорія та практика формує відповідні пропозиції у вигляді появи нових та удосконалення існуючих видів та напрямків аналізу. У залежності від економічних та часових можливостей і потреб суб'єкти господарювання виділяють основні, найбільш суттєві та привабливі за співвідношенням «вигоди – витрати» види фінансового аналізу. Збільшення числа видів і напрямків фінансового аналізу з урахуванням історії розвитку суспільно-економічних формацій та умов ринкових відносин є закономірним процесом.

Питання та завдання для самоперевірки та контролю засвоєння знань

1. Охарактеризуйте сутність фінансового аналізу.
2. Перерахуйте підходи до визначення предмета фінансового аналізу.
3. Сформулюйте сутність поняття «предмет фінансового аналізу» та наведіть приклади.
4. Назвіть і охарактеризуйте функції фінансового аналізу.
5. Сформулюйте основні завдання фінансового аналізу.
6. Дайте визначення об'єктів фінансового аналізу та наведіть приклади.
7. Охарактеризуйте взаємозв'язок об'єктів та предмета фінансового аналізу.
8. Назвіть види фінансового аналізу відповідно до організаційних рівнів управління.
9. Види фінансового аналізу за обсягом досліджень?
10. Назвіть та охарактеризуйте зміст фінансового аналізу за колом досліджуваних питань.
11. Перерахуйте та наведіть сутнісні характеристики видів фінансового аналізу за часом проведення.
12. Перерахуйте та наведіть сутнісні характеристики видів фінансового аналізу за місцем проведення.
13. Перерахуйте та наведіть сутнісні характеристики видів фінансового аналізу за періодичністю.
14. У чому полягають відмінності попереднього та ретроспективного фінансового аналізу?

15. Назвіть переваги та недоліки документального та бездокументального фінансового аналізу?
16. На які види поділяється фінансовий аналіз за методикою дослідження (аналітичним інструментарієм)?
17. Назвіть переваги і сферу застосування маржинального фінансового аналізу.
18. Охарактеризуйте сутність методики АВС – аналізу.
19. Види аналізу за суб'єктами.
20. Види аналізу за характером інформаційного забезпечення.

РОЗДІЛ 2. ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ

Виконання завдань забезпечення достовірною і своєчасною фінансовою інформацією керівництва (власників) підприємства обумовлює необхідність функціонування ефективної організації облікової підсистеми (первинного, синтетичного і аналітичного та зведеного обліку), підсистем планування, організації, контролю.

Суб'єкт фінансового управління – фінансовий директор (головний бухгалтер), економіст-аналітик спочатку обирає, застосування яких видів фінансового аналізу дозволить виконати ідентифіковані завдання. Після цього визначається, які методики (аналітичний інструментарій) необхідно для цього застосувати. Наступним кроком є підбір відповідної інформаційної бази. Він залежить від періоду, який потребує аналітичного дослідження. Наприклад, якщо необхідно сформувати фінансову стратегію – то для аналізу тенденцій і динаміки показників-індикаторів слід основну увагу приділити річній фінансовій звітності за кілька років. Для потреб операційного менеджменту доцільно використовувати періодичну фінансову звітність (щоквартальну, піврічну, за 9 місяців) і для більш точних аналітичних оцінок і діагностики фінансової системи в динаміці – дані регістрів синтетичного і аналітичного обліку (табл. 2.1).

Таблиця 2.1. Інформаційна база фінансового аналізу за напрямами

Інформаційна база / Напрями фінансового аналізу	Регістри синтетичного та аналітичного обліку / первинні документи	Фінансова звітність	Статистична звітність
1. Аналіз активів підприємства	+	+	
2. Аналіз джерел формування капіталу підприємства	+	+	
3. Аналіз ліквідності і платоспроможності		+	
4. Аналіз фінансової стійкості		+	
5. Аналіз фінансових результатів і рентабельності діяльності підприємства		+	+
6. Аналіз ймовірності банкрутства підприємства		+	
7. Аналіз кредитоспроможності підприємства	+	+	+
8. Аналіз грошових потоків	+	+	

Інформаційною базою фінансового аналізу є регістри синтетичного та аналітичного обліку/первинні документи, фінансова та статистична звітності.

Первинні документи відіграють ключову роль в діяльності кожного підприємства. Первинні документи – це документи, створені у електронній або паперовій формі та містять в собі відомості про господарські операції.

Інформація, яка міститься у первинних документах, систематизується на рахунках бухгалтерського обліку в регістрах синтетичного та аналітичного обліку шляхом подвійного запису їх на взаємопов'язаних рахунках бухгалтерського обліку.Регістри синтетичного та аналітичного обліку призначені для хронологічного, систематичного або комбінованого накопичення, групування та узагальнення інформації про господарські операції, що містяться у прийнятих до обліку первинних документах і які повинні мати такі обов'язкові реквізити:

- назву документа (форми);
- дату і місце складання;
- назву сільськогосподарського підприємства, від імені якого складено документ;
- зміст та обсяг господарської операції, одиницю виміру господарської операції;
- посади осіб, відповідальних за здійснення господарської операції та правильне її оформлення;
- особистий підпис або інші дані, що дають змогу ідентифікувати особу, яка брала участь у здійсненні господарської операції;

Відповідальність за забезпечення фіксування фактів здійснення всіх господарських операцій у первинних документах, збереження оброблених документів протягом встановленого терміну, але не менше трьох років, несе власник (або уповноважений орган (посадова особа), який здійснює керівництво сільськогосподарським підприємством) відповідно до чинного законодавства України та установчих документів.

Облікові регістри сільськогосподарського підприємства складаються щомісяця; підписуються виконавцем та головним бухгалтером або особою на яку покладено ведення бухгалтерського обліку сільськогосподарського підприємства.

Статистична звітність є важливою інформаційною базою для фінансового аналізу. Вона надає детальну і структуровану інформацію про фінансовий стан та результати діяльності сільськогосподарського підприємства протягом певного періоду часу. Важливо відзначити, що статистична звітність повинна бути реальною та достовірною.

Загалом, статистична звітність є фундаментом для об’єктивного та детального фінансового аналізу, що допомагає приймати обґрунтовані рішення щодо управління підприємством.

Основною складовою інформаційного забезпечення фінансового аналізу є фінансова звітність.

Фінансова звітність – це система узагальнюючих показників бухгалтерського обліку, структурованих у формі звітності, які надають користувачам інформацію про фінансовий стан, результати діяльності, рух

грошових коштів та зміни у власному капіталі підприємства за звітний період для прийняття ними відповідних рішень.

Згідно із П(С)БО при складанні фінансової звітності застосовують наступні принципи: принцип безперервності; принцип автономності; принцип нарахування та відповідності доходів і витрат; принцип послідовності; принцип повного висвітлення; принцип обачності; принцип періодичності; принцип історичної собівартості; принцип превалювання сутності над формою [00].

Мету, склад, принципи підготовки фінансової звітності та вимоги до визнання й розкриття її елементів визначає НП(С)БО 1, згідно з яким фінансова звітність складається з таких форм:

–ф. № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)»;

–ф. № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)»;

–ф. № 3 «Звіт про рух грошових коштів» (за прямим методом);

–ф. № 3-н «Звіт про рух грошових коштів» (за непрямим методом);

–ф. № 4 «Звіт про власний капітал»;

–ф. № 1-к «Консолідований баланс (Звіт про фінансовий стан)»;

–ф. № 2-к «Консолідований звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)»;

–ф. № 3-к «Консолідований звіт про рух грошових коштів» (за прямим методом);

–ф. № 3-кн «Консолідований звіт про рух грошових коштів» (за непрямим методом);

–ф. № 4-к «Консолідований звіт про власний капітал»;

–примітки до річної фінансової звітності.

Отже, фінансова звітність є необхідною складовою для вивчення фінансового стану підприємства. Фінансовий аналіз на її основі допомагає приймати обґрунтовані фінансові рішення та розробляти стратегії для забезпечення успішної роботи підприємства.

Питання та завдання для самоперевірки та контролю засвоєння знань

1. Що розуміють під інформаційним забезпеченням фінансового аналізу?
2. Що таке внутрішня і зовнішня інформація для фінансового аналізу?
3. Яка інформація міститься в первинних документах?
4. Які джерала інформації застосовуються під час проведення фінансового аналізу підприємства?
5. Які інформаційні ризики можуть виникнути під час фінансового аналізу?
6. Які основні вимоги висуваються до інформації, що використовується у фінансовому аналізі?
7. Які принципи застосовуються при складанні фінансової звітності?
8. Які форми фінансової звітності є основними в Україні?

РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ АКТИВІВ ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Завдання та інформаційне забезпечення аналізу

Активи підприємства є основою його економічного потенціалу, джерелом майбутніх економічних вигод та базою для здійснення господарської діяльності. У системі фінансового аналізу дослідження активів відіграє ключову роль, оскільки дозволяє оцінити ресурсну забезпеченість, ефективність використання майна, фінансову стійкість та інвестиційну привабливість суб'єкта господарювання. Цифровізація економіки, глобалізація ринків та зростання ризиків, пов'язаних із нестабільністю зовнішнього середовища, актуалізують аналітичну оцінку активів, оскільки аналіз є не лише інструментом ретроспективної оцінки, а й стратегічного планування, прогнозування та управління фінансовими ресурсами підприємства. яВ сучасних умовах ведення господарської діяльності, які визначаються високим рівнем невизначеності та/або нестабільності прибутку підприємства, активи підприємства виступають засобом, що тримає бізнес і дозволяє справлявся з боргами. За своєю сутністю *активи* – це все, що належить підприємству, має економічну цінність, може бути конвертовано в грошову форму та використовується для отримання вигід (економічних, соціальних, екологічних). Результати ведення господарства залежать від ефективності використання матеріальних та фінансових ресурсів, які як життєвоважлива система забезпечують розвиток підприємства. Згідно НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», *активи* – це ресурси, контрольовані підприємством у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, призведе до отримання економічних вигід у майбутньому[1]. Активи можна розглядати як об'єкт власності; об'єкт обліку; об'єкт управління; об'єкт інвестування та як елемент економічного потенціалу підприємства. Ключовими *ознаками активів* підприємства, як економічної категорії, є[2]:

–перебувають у користуванні і під контролем власників підприємства;

–забезпечують безперервний процес виробництва;

–є основою отримання економічних вигід у результаті їх використання;

–здатні взаємо замінюватись, конвертуватись і реструктуруватись;

–формуються у результаті минулих подій.

Аналіз активів є важливою складовою фінансового аналізу, що дозволяє оцінити ресурсну базу підприємства, її структуру, ефективність використання та здатність генерувати економічні вигоди. У контексті сільськогосподарських підприємств цей аналіз має низку специфічних особливостей, обумовлених галузевими, технологічними, природними та економічними чинниками.

1. Сезонність виробництва та циклічність активів. Сільське господарство

---

[1] Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку «Загальні вимоги до фінансової звітності»: наказ Міністерства фінансів України / Кабінет Міністрів України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13

[2] Скоробогатова В.В. Сутність категорії «активи»: аналіз наукових джерел. Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу.2011. №3 (21). Ч. 2. С. 338–348.

характеризується чітко вираженою сезонністю, що впливає на формування та використання активів. Наприклад, у період посівної кампанії активізується використання оборотних активів (насіння, добрива, паливо), тоді як у міжсезоння частина активів може бути тимчасово незадіяною. Це ускладнює аналіз оборотності та ефективності використання активів, оскільки показники можуть суттєво коливатися залежно від періоду.

2. Біологічні активи як об'єкт аналізу. У сільському господарстві значну частину активів становлять біологічні — рослини, тварини, багаторічні насадження. Їх оцінка та облік регламентуються окремими стандартами (МСФЗ 41 «Сільське господарство»), що передбачають оцінку за справедливою вартістю. Це створює додаткові виклики для аналітика, оскільки вартість таких активів залежить від ринкових умов, біологічного циклу та природних факторів.

3. Високий рівень ризиків, пов'язаних із зовнішнім середовищем. Активи сільськогосподарських підприємств піддаються впливу природних чинників — погодних умов, кліматичних змін, стихійних лих. Це знижує стабільність їх використання та потребує врахування ризиків у процесі аналізу. Наприклад, техніка може простоювати через несприятливу погоду, а біологічні активи — втрачати вартість через хвороби чи посуху.

4. Специфіка необоротних активів. У сільському господарстві значну частину необоротних активів становлять: сільськогосподарська техніка (трактори, комбайни), споруди (ангари, склади, ферми), земельні ділянки. Аналіз цих активів передбачає оцінку їх технічного стану, рівня зносу, продуктивності та відповідності сучасним технологіям. Особливу увагу слід приділяти амортизаційній політиці, яка впливає на фінансові результати підприємства.

5. Державна підтримка та її вплив на структуру активів. Сільськогосподарські підприємства часто отримують державну підтримку у вигляді дотацій, субсидій, пільгових кредитів. Ці кошти можуть бути спрямовані на придбання активів, модернізацію техніки, розвиток інфраструктури. У процесі аналізу важливо враховувати джерела фінансування активів, їх цільове використання та вплив на фінансову стійкість підприємства.

6. Інформаційне забезпечення аналізу активів. Для якісного аналізу активів у сільському господарстві необхідна комплексна інформаційна база, яка включає: фінансову звітність; дані управлінського обліку (витрати на гектар, продуктивність техніки); агрономічну інформацію (врожайність, стан ґрунтів); цифрові системи обліку (ERP, GPS-моніторинг техніки, агроплатформи); зовнішні джерела (ринкові ціни, погодні прогнози, статистика).

Інтеграція фінансових та виробничих даних дозволяє здійснювати більш точний і глибокий аналіз активів, прогнозувати їх ефективність та формувати обґрунтовані управлінські рішення. Для забезпечення ефективності функціонування підприємства важливим є правильно сформувати склад його активів та напрями їх використання. Адже саме активи є основними ресурсами підприємства, які створюють належні умови для здійснення господарської діяльності та одночасно виступають засобами створення нових об'єктів. Активи

підприємства повинні також відповідати його спеціалізації та їх використання повинно бути здійснене з урахуванням факторів часу, ризику та ліквідності, що забезпечить підприємству конкурентоспроможність на ринку [3].

Одним з важливих моментів процесу управління активами є їх класифікація, яка розділяючи їх за різними ознаками, дозволяє приймати ефективні управлінські рішення з врахуванням специфіки різних видів наявних у підприємства ресурсів. Відповідно до принципів ведення обліку та складання звітності, за міжнародними стандартами активи підприємства класифікуються за різними ознаками (табл. 3.1).

Таблиця 3.1. Класифікація активів підприємств на основі НП(С)БО та МСФЗ[4]

Вид активів	Визначення сутності
За формою функціонування	
Матеріальні активи	– мають матеріально-речову форму (основні засоби, незавершене виробництво, запаси готової продукції, інші матеріальні цінності).
Нематеріальні активи	– це права на використання окремих видів природних ресурсів, патентні права на використання винаходів, права на товарний знак чи товарну марку, права на використання програмних продуктів.
Віртуальні активи	– нематеріальні блага, що є об'єктом цивільних прав, мають вартість та виражені сукупністю даних в електронній формі.
Фінансові активи	– це грошові активи у національній та іноземній валютах, усі форми дебіторської заборгованості та фінансові інвестиції.
Біологічні активи	– тварина або рослина, яка в процесі біологічних перетворень здатна давати сільськогосподарську продукцію та/або додаткові біологічні активи, а також приносити в інший спосіб економічні вигоди
За характером участі у господарському обороті	
Необоротні активи	– це сукупність матеріально-фінансових ресурсів, що використовуються в його господарській діяльності у своїй натуральній формі тривалий час (більше року) і мають значну вартість окремого об’єкта, а також довгострокове відчуження майна в підприємницьку діяльність інших суб’єктів господарювання (призначені для тривалого використання).
Оборотні (поточні) активи	– грошові кошти та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи споживання протягом операційного циклу чи протягом не більше дванадцяти місяців з дати балансу.
За характером обслуговування	
Операційні активи	– належать основні виробничі засоби, нематеріальні активи операційної діяльності, оборотні операційні активи..
Інвестиційні активи	– є реальні інвестиції та коротко - і довготермінові фінансові вкладення
За джерелами формування	
Валові активи	– це вартість підприємства, утворена за рахунок власного і залученого капіталу.
Чисті активи	– характеризують вартісну сукупність майнових цінностей підприємства,

[3] Петруня Н.В. Концептуальні підходи до визначення сутності активів підприємств. Облік і фінанси АПК. 2011. № 1. С. 120–124. URL: https://magazine.faaf.org.ua/konceptualni-pidhodi-do-viznachennya-sutnosti-aktiviv-pidpriemstv.html

[4] Гнатюк А.А. Новий погляд на класифікацію необоротних матеріальних активів в умовах кризи. Modern Economics. 2021. № 25. С. 46-51. URL: http://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/8979/1/hnatiuk.pdf

	сформованих винятково за рахунок його власного капіталу.
За чутливістю до інформаційних процесів	

Продовження таблиці 3.1

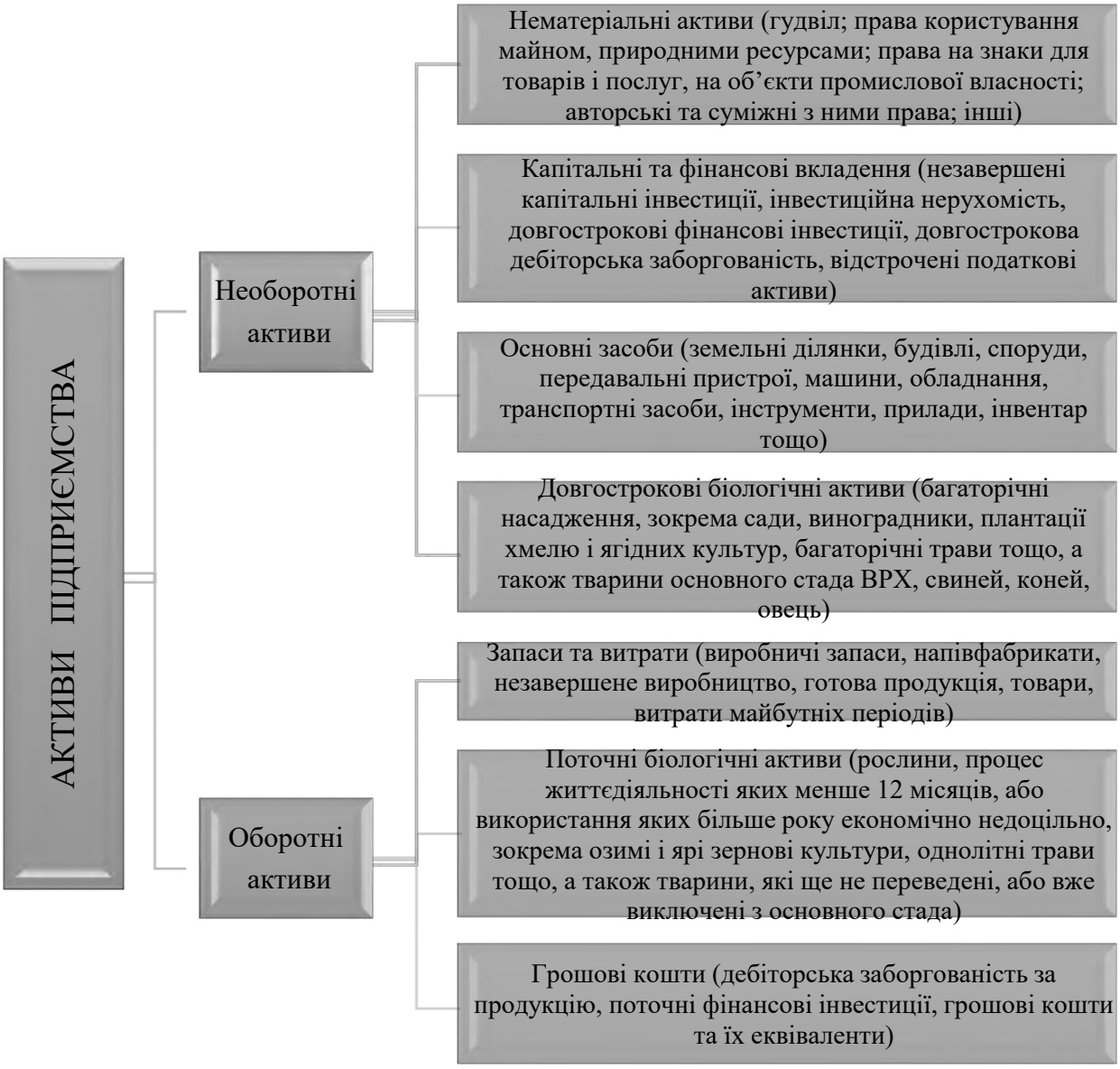
Монетарні активи	– належать грошові кошти, депозити, короткотермінові фінансові вкладення і засоби в розрахунках.
Немонетарні активи	– основні засоби, запаси, готова продукція, незавершене будівництво, товари.
За рівнем ліквідності	
Абсолютно ліквідні активи	– термін реалізації (трансформації) яких складає кілька днів без втрати балансової вартості, це: грошові кошти; частина дебіторської заборгованості, оплата якої відбудеться у семиденний строк.
Високоліквідні активи	– термін реалізації яких не перевищує місяць, а реалізаційна ціна менше, ніж 90% балансової вартості, це: дебіторська заборгованість, погашення якої відбудеться у тридцяти денний строк; короткострокові фінансові інвестиції (цінні папери), оборотні й інші засоби підприємства, які можуть бути реалізованими за вказаним строком без значної втрати їх вартості.
Середньо ліквідні активи	– термін реалізації яких складає до 6 місяців, а втрата балансової вартості не перевищує 50%. До них належать усі види дебіторської заборгованості, крім короткотермінової, і запаси грошової продукції.
Низько ліквідні активи	– мають термін реалізації від 6 до 12 місяців, або втрата балансової вартості яких складає від 50 до 90%. Це: запаси матеріальних ресурсів, незавершене виробництво, незавершене будівництво, основні засоби, нематеріальні активи та довготермінові фінансові вкладення.
Неліквідні активи	– строк реалізації яких перевищує 12 місяців або реалізаційна втрата вартості становить більш ніж 90%. Це: безнадійна дебіторська заборгованість, витрати майбутніх періодів, майно, що підлягає списанню за ліквідаційною вартістю.
За характером володіння	
Власні активи	– це ті, що перебувають у постійному його володінні та відображаються у складі його балансу.
Орендовані (лізингові) активи	– це активи підприємства, що є у тимчасовому його володінні відповідно до укладеними договорами оренди (лізингу).
Безоплатно отримані активи	– це активи одержані на безоплатній основі та обов’язково обліковуються на балансі підприємства.
За термінами експлуатації	
Короткострокові активи	– призначені для використання або продажу на протязі всього операційного циклу, або 12 місяців від звітної дати, які представлені в грошових формах або їх еквіваленті, які можуть використовуватися без обмежень.
Довгострокові активи	– це активи, які утримуються на балансі більше одного операційного циклу і не можуть бути швидко конвертовані в грошову форму.
За ризиком залучення	
Безризикові активи	– застосування яких не змінює ступінь ризику діяльності.
Активи з низьким рівнем ризику	– від використання яких зростає ризик, що не здійснює суттєвого впливу на результати роботи підприємства.
Активи з нормальним рівнем ризику	– мають ризик, проте підприємство здатне подолати його вплив в межах існуючих систем управління.
Активи з високим рівнем ризику	– потребують додаткових заходів страхування ризику.
Активи з критичним	– використання яких призводить до втрат.

ризиком	

За своєю сутністю, *аналіз активів* є процесом ідентифікації та оцінки активів підприємства, результати якого дозволяють визначити ризики та розробити найоптимальніший сценарій управління ресурсами. Аналіз активів є важливою частиною фінансового планування та управління. Визначивши, які активи є найважливішими для бізнесу, менеджери можуть краще планувати майбутні потреби та захистити найцінніші активи[5].

Метою аналізу активів підприємства є оцінка забезпеченості й ефективності використання активів та визначення шляхів оптимізації з погляду прибутковості та нарощення фінансового потенціалу господарюючого суб'єкта.

Будь-яке підприємство має власну політику управління активами, яка визначає потреби в активах, їх склад, структуру, джерела фінансування з урахуванням специфіки господарської діяльності та впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовища. Склад активів підприємства відображено на рис. 3.1.

[5] Кінєва Т.С. Капітал підприємства як економічна категорія [Електронний ресурс] / Т.С. Кінєва – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/ Soc_Gum/Tmm/2009_33/20.pdf.

Рис. 3.1. Склад активів суб'єктів господарювання

Необоротні й оборотні активи відіграють різну роль у діяльності підприємства. Якщо необоротні активи виступають засобами праці, то оборотні активи значною мірою сформовані за рахунок предметів праці і повністю переносять свою вартість на новостворений продукт. Особливу увагу потрібно приділити саме оцінюванню ефективності формування та використання оборотної, необоротної та нематеріальної форм активів, які у процесі використання приносять максимальну вигоду. При розробці інформаційно-аналітичної системи управління активами, слід враховувати особливості функціонування самих окремих видів активів (рис. 3.2).

Рис. 3.2. Особливості функціонування різних видів активів

Практичне значення класифікації активів підприємства полягає в тому, що вона забезпечує системний підхід до управління ресурсами, дозволяє ефективно організувати облік, аналіз, контроль та планування фінансово-господарської діяльності. У практичному вимірі класифікація активів дозволяє:

- формувати ефективну облікову політику;
- здійснювати точний фінансовий аналіз;
- розробляти інвестиційні проєкти;

- планувати оновлення матеріально-технічної бази;
- забезпечувати відповідність звітності вимогам стандартів;
- підвищувати прозорість та контрольованість фінансових процесів.

Особливої актуальності класифікація набуває в умовах цифровізації, коли автоматизовані системи обліку та аналізу потребують чіткої структуризації даних для їх обробки, візуалізації та інтеграції в управлінські рішення. Таким чином, класифікація активів є не лише теоретичним інструментом, а й практичним механізмом підвищення ефективності управління підприємством.

Ключовими *завданнями аналізу активів* підприємства є:

- оцінка обсягу, складу та структури активів;
- аналіз динаміки зміни майнового стану (у т.ч. технічного стану);
- аналіз ефективності використання активів з позиції зміни їх продуктивності (ресурсовіддачі), оборотності, рентабельності та дії чинників, що зумовили вплив;
- аналітичне обґрунтування оптимізаційного моделювання залежності ефективності діяльності підприємства від структури його активів з врахуванням вимог забезпечення фінансової стійкості.

Аналіз активів охоплює комплекс досліджень, спрямованих на оцінку їх складу, структури, динаміки, ліквідності, оборотності та ефективності використання. Аналіз активів підприємства слід розпочинати з вертикального та горизонтального аналізу, що формує інформаційну базу щодо зміни валюти балансу та дозволяє визначити фактори, за рахунок яких відбулись дані зміни. *Горизонтальний аналіз* дозволяє відслідкувати тенденції зміни окремих статей активів за допомогою темпів зростання (абсолютне відхилення). Для оцінки структури балансу у формі відносних показників використовують *вертикальний аналіз* (темп росту та приросту).

Під *структурою активів* розуміють співвідношення між необоротними й оборотними активами, або частку (питому вагу) кожної групи у загальному обсязі активів підприємства. На практиці, якщо у структурі активів підприємства переважають необоротні активи (їх частка понад 50 %), то таку структуру балансу вважають важкою, якщо ж домінують оборотні активи, то структура активів є легкою та мобільною. Превалювання певного виду активів, залежить насамперед від галузевої приналежності підприємства. Так, підприємства, які спеціалізуються на вирощуванні продукції рослинництва, будуть мати «легшу» структуру активів, ніж ті, що спеціалізуються на тваринництві. Враховуючи, що активи виступають основою виробничої діяльності та джерелом формування фінансових ресурсів підприємства, формування оптимальної структури сприятиме ефективному їх використанню.

Далі проводиться загальна оцінка стану майна підприємства та його складових. На даному етапі, можна сформувати важливі попередні гіпотези щодо стратегічних та оперативних цілей діяльності підприємства. Зокрема, при дослідженні структури майна, слід звернути увагу на співвідношення між складовими. В сучасних умовах високих темпів інфляції, нарощення питомої ваги необоротних активів вказує на проведення підприємством вигідних фінансових операцій; зростання цін та наявність дефіциту сировини,

зумовлених порушенням логістичних ланцюгів внаслідок військової агресії, змушують підприємства збільшувати частку виробничих запасів, що з іншого боку означає замороження грошових коштів, які б могли використовуватись в обороті; цікавим є вивчення частки дебіторської заборгованості, зростання якої з одного боку, свідчить про нарощення обсягів продажу у борг, а з іншого – про збільшення частки простроченої заборгованості.

Наступним етапом аналітичної оцінки активів є вивчення виробничого потенціалу підприємства на основі аналізу зміни в динаміці питомої ваги його структурних компонентів (основні засоби, біологічні активи, виробничі запаси, незавершене виробництво тощо). Збільшення виробничого потенціалу свідчить про підвищення рівня конкурентоспроможності підприємства за рахунок розширення масштабів виробничої діяльності. Далі проводиться коефіцієнтна оцінка майнового стану підприємства, що передбачає визначення наступних коефіцієнтів: оновлення, вибуття, зносу, придатності, оборотності, закріплення та співвідношення оборотних та необоротних активів. Крайнім етапом аналізу активів є вивчення показників, які характеризують їх оборотність (показники ділової активності) та ефективність використання (показники рентабельності).

При аналізі активів підприємства важливим є проведення факторного аналізу, основною метою якого є обґрунтування резервів підвищення ефективності формування майна. В основі факторного аналізу лежить побудова багатофакторної моделі, яка дозволяє відстежити взаємозв'язок різних чинників із результативним показником. Основними методами факторного аналізу для оцінки впливу факторів на активи підприємства є прийоми: ланцюгових підстановок; абсолютних різниць; відносних різниць; індексний метод тощо.

Враховуючи, що більшість виробничо-господарських процесів характеризуються не лінійним зв'язком, на практиці при проведення оцінки активів використовують методику кореляційно-регресійного аналізу, який дозволяє оцінити вплив ширшого кола факторів (не лише прямих) через побудову та аналіз економіко-математичної моделі у вигляді рівняння регресії, що виражає залежність активів від однієї або кількох факторів і дає оцінку міри суттєвості, тісноти та напрямку зв'язку.

Аналіз активів підприємства здійснюється в декілька етапів, в результаті яких формуються та обґрунтовуються аналітичні гіпотези щодо забезпеченості, особливостей формування, руху та використання активів, а також визначаються шляхів оптимізації, адже від них залежить економічне зростання підприємства[6]. На рис. 3.3 наведено узагальнений алгоритм аналізу активів підприємства, який, в умовах цифровізації та галузевої специфіки, є багатокомпонентним процесом, що поєднує класичні методи фінансового аналізу з сучасними технологічними рішеннями, забезпечуючи глибоку оцінку ресурсного потенціалу та ефективне управління активами [7].

---

[6] Економічний аналіз: теорія і практика: навч.-метод. посіб. / А. В. Рибчук [та ін.]. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. 219 с.

[7] Гнатенко Є. П. Алгоритм аналізу основних виробничих засобів на підприємстві. Економічний аналіз. 2016. Том 26. № 1. С. 99-105. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/13265/1/16.pdf

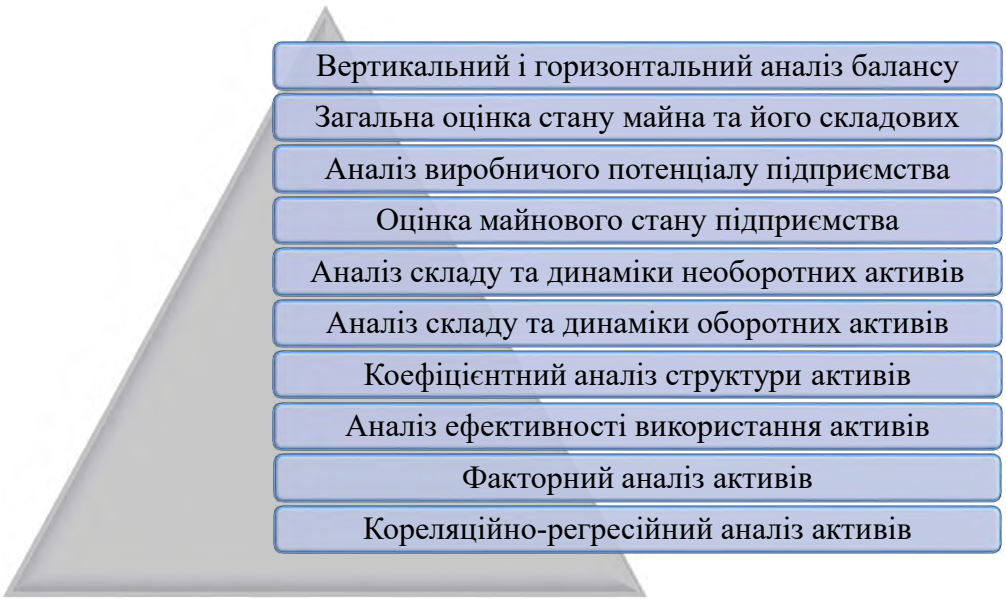

Рис. 3.3. Етапи аналізу активів підприємства

Таким чином, аналіз активів підприємства необхідний для оцінки їх стану та динаміки, раціональності структури формування й ефективності використання. Все це є важливими, як для зовнішніх користувачів інформації, наведеної у фінансовій звітності, при вивченні майнового стану, інвестиційної привабливості підприємства та ступеня фінансового ризику, так і для внутрішніх користувачів - для визначення перспективного варіанту організації активів, джерел їх формування та вироблення фінансової стратегії загалом. Оптимізація величини та структури активів спрямована на забезпечення заданого рівня співвідношення між фінансовими ризиками й економічною ефективністю діяльності підприємства.

3.2. Аналіз складу і структури необоротних активів

Аналіз складу і структури необоротних активів підприємства є важливою складовою фінансово-економічного дослідження, що дозволяє оцінити ресурсну базу підприємства, її стабільність, інвестиційну спрямованість та здатність забезпечувати довгострокову діяльність. Необоротні матеріальні активи на більшості вітчизняних підприємств займають найбільшу питому вагу в структурі їх майна. За своєю суттю необоротні активи є засобами виробництва, які тривалий період використовуються в господарській діяльності та переносять свою вартість на новостворену продукцію частинами в міру втрати своєї вартості (фізичного та морального зносу). До складу необоротних активів входить різні види майна підприємства, що відрізняються за фізичною формою, призначенням, способом використання, нематеріальною природою, активністю застосування та іншими критеріями. До них належать основні засоби, нематеріальні активи, довгострокові фінансові інвестиції, незавершене

будівництво, а в аграрному секторі — також біологічні активи довгострокового використання (наприклад, багаторічні насадження, племінна худоба).

Основними *критеріями визнання необоротних активів* як економічної категорії є:

1 – *форма прояву* - матеріально-речова або нематеріальна

2 – *призначення* - в майбутньому від їх використання очікується отримання економічних вигод та забезпечення цілей підприємства;

3 – *використання* – створюють умови для господарської діяльності підприємства та не підлягають перепродажу;

4 – *термін експлуатації* - використовуються більше одного року або операційного циклу, якщо він довший за 12 місяців;

5 – *оцінка* - їх вартість може бути достовірно визначена;

6 – *амортизація* – в процесі використання втрачають свою вартість внаслідок морального або фізичного старіння та переносять її частинами на готову продукції в міру свого зносу.

Мета аналізу необоротних активів полягає в оцінці забезпеченості підприємства необоротними активами за умови інтенсивного їх використання та пошук резервів підвищення ефективності за рівнем капіталовіддачі.

До основних *завдань* аналізу слід віднести[8]:

1) визначення рівня забезпечення підприємства необоротними активами;

2) оцінка рівня використання необоротних активів за узагальненими і часовими показниками, встановлення причин їх зміни;

3) розрахунок впливу факторів, які впливають на рівень використання необоротних активів;

4) оцінка ступеня використання виробничої потужності підприємства, площ та обладнання;

5) виявлення резервів підвищення ефективності використання необоротних активів та впливу зміни рівня їх віддачі на виробничо-господарські результати.

Об'єктами аналізу виступають: обсяги, структура необоротних активів; стан та ефективність використання необоротних активів; лізингові операції; резерви підвищення ефективності їх використання.

Аналіз забезпеченості та ефективності використання необоротних активів проводиться в декілька *етапів*:

І етап – аналіз забезпеченості необоротними активами: оцінка складу, структури та динаміки руху необоротних активів; аналіз технічного стану активів за видами, термінами корисного використання тощо; аналіз оновлення необоротних активів.

ІІ етап – аналіз ефективності використання необоротних активів: оцінка показників ефективності; факторний аналіз показників ефективності; аналіз екстенсивного та інтенсивного використання виробничого устаткування; аналіз ефективності використання виробничих площ.

---

[8] Зачківська М.І., Пасінович І. І. Економічний аналіз: навч. посіб. Львів: Растр- 7, 2022. 254 с.

ІІІ етап – моделювання, прогнозування та пошук резервів підвищення ефективності використання необоротних активів.

Це дозволяє виявити, наскільки ефективно підприємство використовує свої довгострокові ресурси, чи потребує оновлення матеріально-технічної бази, чи є резерви для підвищення продуктивності. У сучасних умовах цифровізації економіки аналіз необоротних активів здійснюється з використанням автоматизованих систем обліку (ERP), аналітичних платформ (BI-систем), електронних реєстрів основних засобів, що дозволяє оперативно отримувати дані про стан, рух, амортизацію та ефективність використання активів. Це особливо актуально для аграрних підприємств, де необоротні активи мають сезонний характер використання, залежать від природних умов і потребують спеціалізованого обліку (наприклад, біологічні активи оцінюються за справедливою вартістю згідно з МСФЗ 41).

Методика аналізу необоротних активів повинна враховувати ряд їх принципових *особливостей*: функціональна корисність необоротних активів зберігається протягом декількох років, тому витрати з їх придбання і експлуатації розподілені в часі; момент фізичної заміни (оновлення) необоротних активів не співпадає з моментом їх вартісного заміщення, у результаті чого можуть виникнути втрати і збитки, що зменшують фінансові результати діяльності підприємства; ефективність використання необоротних активів оцінюється по-різному залежно від їх виду, належності, характеру участі у виробничому процесі, а також призначення. Оскільки необоротні активи обслуговують не тільки виробничу сферу діяльності підприємства, а й соціально-побутову, культурну, природно-екологічну тощо, ефективність їх використання слід визначати не лише економічними, а й соціальними, екологічними та іншими факторами.

Джерелами інформації для проведення аналізу є[9]:

1 - *планові дані*: бізнес-план підприємства, план технічного розвитку;

2 - *первинні документи*: акт приймання-передачі основних засобів, акт на списання основних засобів, інвентарна картка обліку основних засобів, акт приймання-здачі відремонтованих, реконструйованих та модернізованих об'єктів, картка обліку руху основних засобів, інвентарний список основних засобів, розрахунок амортизації основних засобів;

3 - *інформація рахунків обліку* І класу «Необоротні активи»[10];

4 - *облікові регістри*: журнал 4, відомість 4.1 або електронні регістри, які їх заміняють[11];

5 - *фінансова звітність*: ф. №1 Баланс (Звіт про фінансовий стан), ф. № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)», ф. № 3 «Звіт про власний капітал», ф. № 5 Примітки до річної фінансової звітності;

---

[9] Тютюнник Ю. М., Дорогань-Писаренко Л. О., Тютюнник С. В. Фінансовий аналіз : навч. посіб. / 2-ге вид., змін. і допов. Полтава: Астрая, 2020. 434 с.

[10] План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1557-11#Text

[11] Про затвердження форм державних статистичних спостережень зі статистики капітальних інвестицій та основних засобів: наказ Державної служби статистики України від 10.06.2019 № 205.

6 - *статистична звітність*: ф. №1-підприємництво «Структурне обстеження підприємства», ф. 9-сг «Звіт про використання добрив і пестицидів», ф. № 29-сг «Звіт про площі та валові збори сільськогосподарських культур, плодів, ягід і винограду», ф. 50-сг «Звіт про основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств», ф. 4-сг «Звіт про посівні площі сільськогосподарських культур», ф. 11-ОЗ «Звіт про наявність та рух основних засобів, амортизацію (знос)»;

7 - *інші джерела* - результати попередніх аналітичних досліджень, дані про переоцінку основних засобів, проектно-кошторисна, технічна документація, дані проведених інвентаризацій, інвентарні картки, договір лізингу, дані попередніх аудиторських перевірок тощо.

Основні складові аналізу необоротних активів показано на рис. 3.4.

Рис. 3.4. Модель аналізу використання необоротних активів підприємства

Аналіз забезпеченості починається з оцінки складу необоротних активів, тобто визначення їх якісного наповнення: які види активів переважають, яка їхня функціональна роль у діяльності підприємства. Наприклад, у виробничих підприємствах домінують основні засоби, тоді як у високотехнологічних - нематеріальні активи. При проведенні аналізу складу і структури необоротних активів необхідно: визначити середньорічну вартість необоротних активів і динаміку їх зміни за декілька років; виявити причини збільшення (зменшення) вартості необоротних активів; зіставити термін зміни вартості необоротних активів з динамікою зростання вартості продукції або обсягів виробництва в натуральному вираженні. Останній показник повинен мати вищі темпи

зростання порівняно з вартістю необоротних активів; виявити тенденції щодо структурних змін в складі необоротних активів.

Структурний аналіз необоротних активів характеризує показник питомої ваги класифікаційної групи в загальному обсязі необоротних активів. Зміна структури характеризується абсолютним відхиленням по питомій вазі, що в свою чергу свідчить про зростання або зменшення певного виду необоротних активів. Це дозволяє оцінити баланс між виробничими, інвестиційними та інфраструктурними ресурсами, а також виявити диспропорції, які можуть свідчити про неефективне управління активами.

Аналізуючи необоротні активи, треба брати до уваги те, що збільшення обсягу продукції, яка виробляється, залежить від частки досконаліших засобів праці. Для фінансового аналізу важливий розподіл виробничих необоротних активів на активну і пасивну частини. До *активної частини* у більшості галузей належать машини та устаткування, які безпосередньо взаємодіють з предметами праці. *Пасивну частину* формують необоротні активи, які створюють умови для здійснення виробничого процесу – будівлі, споруди, передавальні пристрої, транспортні засоби. Зростання питомої ваги активної частини є показником прогресивності структури необоротних активів, підвищення технічної оснащеності підприємства[12]. Динаміка руху необоротних активів аналізується шляхом порівняння їх вартості за кілька періодів. Вивчаються процеси надходження, вибуття, переоцінки, амортизації. Зростання вартості активів може свідчити про інвестиційну активність, модернізацію, розширення виробництва, тоді як зменшення - про знос, списання або скорочення діяльності. Для оцінки складу, руху та динаміки необоротних матеріальних активів використовуємо дані таблиці 3.2.

Таблиця 3.2. Наявність, рух і динаміка необоротних активів ТОВ «ФК ЛТД»

Група необоротних активів	Минулий рік		Звітний рік		Абсолютне відхилення, +/-	Відносне відхилення, %
	тис. грн.	%	тис. грн.	%		
1	2	3	4	5	*6=4-2*	*7=6/2*
Пасивна частина, в т.ч.:	18 019.4	36.0%	17 928.2	31.0%	- 91.2	-0.5%
будинки, споруди, передавальні пристрої	16 037.3	32.0%	14 880.4	25.7%	-1 156.9	-7.2%
Активна частина, в т.ч.:	27 029.2	54.0%	32 964.8	57.0%	5 935.6	22.0%
транспортні засоби	9 189.9	18.4%	7 581.9	13.1%	-1 608.0	-17.5%
машини та обладнання	5 405.8	10.8%	7 252.3	12.5%	1 846.4	34.2%
інструменти, прилади, інвентар	7 568.2	15.1%	7 911.6	13.7%	343.4	4.5%
Інші необоротні активи	5 005.4	10.0%	6 940.0	12.0%	1 934.6	38.6%
Разом	**50 054.0**	**100.0%**	**57 833.0**	**100.0%**	**7 779.0**	**15.5%**

[12] Мулик Т.О. Аналіз основних засобів підприємства: методичні та практичні аспекти. Інфраструктура ринку. 2020. № 46. С. 113-123.

За даними таблиці 3.2 бачимо, що протягом останніх звітних періодів загальна вартість необоротних активів на ТОВ «ФК ЛТД» зросла на 7779 тис. грн. (або на 15,5%). Найбільшу питому вагу у складі необоротних матеріальних активів досліджуваного підприємства займає активна частина, що насамперед зумовлено спеціалізацією господарства (вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур). Таку структуру необоротних активів можна оцінити як позитивну тенденцію в розвитку виробничого потенціалу підприємства. Серед активної частини, вартість якої за останній звітний період зросла на 5935,6 тис. грн. (або на 22%), найбільшу частку займають транспортні засоби (23%), машини та обладнання (22%) та інструменти, прилади, інвентар (24%). Протягом останніх років частка пасивної частини необоротних активів зменшилась на 5 в.п. і на кінець останнього звітного року вони становили 17928,2 тис. грн., що на 91,2 тис. грн. менше попереднього (або на 0,5%). У складі пасивної частини необоротних активів ТОВ «ФК ЛТД» превалюють будинки та споруди – понад 80%. Узагальнюючі ці дані, можемо зазначити, що в цілому матеріально-технічна забезпеченість діяльності підприємства є достатньою. Одержані значення темпів зростання загальної вартості необоротних активів слід також порівняти з темпами зростання обсягу виробництва та реалізації продукції, які мають бути більшими.

На наступному етапі проаналізуємо зміни в структурі необоротних активів та виявляють тенденції щодо структурних зрушень (табл. 3.3). Зокрема, визначимо та оцінимо ступінь зміни часток окремих видів та частин необоротних активів у їх загальному обсязі. Це дасть змогу виявити видову та натурально-речову структуру наявних у підприємств необоротних активів, а також проаналізувати зміни та оцінити їх наслідки для досліджуваного підприємства.

Таблиця 3.3. Структура необоротних активів ТОВ «ФК ЛТД»

Показник	**Структура по роках, %**				**Відхилення**		
	минулий рік		**звітний рік**				
	тис. грн.	**%**	**тис. грн.**	**%**	**абсолютне, +/-**	**відносне, %**	**зміна частки, в.п.**
Необоротні активи, в т.ч.	50054	*100%*	57833	*100%*	7779	16%	-
- Основні засоби	41964	*84%*	49 354	*85%*	7390	18%	*1.5%*
- Довгострокові біологічні активи	2 165	*4%*	2554	*4%*	389	18%	*0.1%*
- Довгострокові фінансові інвестиції	5 925	*12%*	5 925	*10%*	0	0%	*-1.6%*

Розглядаючи структуру необоротних активів ТОВ «ФК ЛТД» (табл. 3.3), можемо побачити, що найбільшу питому вагу у загальній структурі

необоротних активів займають основні засоби, які на початок звітного періоду складали 84%, а на кінець збільшились на 1,5 в.п. і їх вартість становила 49 354 тис. грн., що на 7390 тис. грн. більше попереднього періоду (або на 18%). Для сільськогосподарських підприємств при проведенні аналітичної оцінки необоротних активів, важливо проаналізувати земельні ресурси, зокрема, забезпеченість та їх якість, а також, яка частина віддана або взята в оренду. Проаналізувавши динаміку та структуру необоротних активів, необхідно розглянути технічний їх стан, адже від нього також значною мірою залежить збільшення випуску продукції. У розпорядженні досліджуваного ТОВ «ФК ЛТД» є 220 га власних земельних угідь та близько 3000 га взятих в оренду.

Однією з важливих умов забезпечення безперервного виробництва є оцінка технічного стану необоротних активів, визначення їх придатності до експлуатації, продуктивності та потреби в оновленні. Основними *показниками аналізу технічного стану активів* є:

- *коефіцієнт зносу* – відношення нагромадженої суми зносу діючих необоротних активів на певний момент часу (на початок чи кінець року) до їх первісної вартості. Він виражає частину вартості необоротних активів, передану на вироблений продукт. відношення суми накопиченої амортизації до первісної вартості активів;
- *коефіцієнт придатності* – обернений до коефіцієнта зносу, показує залишкову вартість активів. Коефіцієнт відображає частку вартості необоротних активів, яка ще не зносилася, тобто ще не була передана на новостворений продукт. Цей показник можна розрахувати також як відношення залишкової вартості до повної первісної вартості необоротних активів.;
- *середній термін корисного використання* – дозволяє оцінити, наскільки активи відповідають сучасним технологічним вимогам.[13].

Оскільки в структурі необоротних активів питому вагу займають основні засоби, то розрахунки показників руху проведемо на основі даних основних засобів (табл. 3.4).

Таблиця 3.4. Аналіз технічного стану основних засобів ТОВ «ФК ЛТД»

Показник	Минулий рік	Звітний рік	Відхилення, +/-
Початкові дані: 1. Первісна вартість основних засобів, тис. грн.	78 018	91 870	13 852
2.Зношеність основних засобів, тис. грн	36 054	42 516	6 462
3.Залишкова вартість основних засобів, тис. грн	41 964	49 354	7 390
Розрахункові дані: 4. Коефіцієнт зношеності (р. 2 : р. 1)	0.462	0.463	0.001
5.Коефіцієнт придатності (р. 3 : р. 1)	0.538	0.537	- 0.001

[13] Мулик Т.О., Материнська О.А., Пльонсак О.Л. Аналіз господарської діяльності: навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 288 с.

Коефіцієнт зносу на початок року – розраховується шляхом ділення суми зносу на початок року на вартість необоротних активів на початок року. Розраховується за кожним видом виробничих необоротних активів підприємства. Даний показник характеризує частку вартості необоротних активів, що списана на витрати діяльності в попередніх періодах:

$$К_{зн.} = \frac{\sum зносу_{П}}{ОЗ_{П}}, \quad (3.1)$$

$К_{зн\ мин} = 36054/78018 = 0,462;$
$К_{зн\ звіт} = 42516/91870 = 0,463.$

В нашому випадку коефіцієнт зносу за досліджуваний період практично не змінився, що відбулось за рахунок введення в експлуатацію нових об'єктів основних засобів, про що свідчить зростання суми первісної вартості на 13852 тис.грн. (або на 17,8%), при одночасному підвищенні суми накопиченого зносу на 6462 тис.грн. (або на 17,9%). Порівняння співвідношення питомої ваги нововведених активів із вартістю зношених, які практично однакові – близько 18%) та значення коефіцієнту зносу близько 0,5, свідчить про наявну потребу підприємства в оновленні матеріально-технічної бази швидшими темпами задля забезпечення ефективності власних господарських процесів. Адже застарілі основні засоби, свідчать про несучасність технологічних процесів, що призводить до зниження конкурентоспроможності продукції підприємства.

Коефіцієнт придатності – характеризує частку не перенесеної на новий продукт вартості необоротних активів та розраховується за кожним видом виробничих необоротних активів як на початок, так і на кінець року, адже даний показник як і попередній визначаються на підставі моментних показників, тобто на певний період.

$$К_{прид} = \frac{К_{зн.п}}{ОЗ_{п}}, \quad (3.2)$$

$К_{прид.\ мин} = (78018 - 36054)/78018 = 0,538$
$К_{прид.\ звіт} = (91870 - 42516)/91870 = 0,537.$

Отже у звітному періоді коефіцієнт придатності зменшився на 0,001. Динаміка показника свідчить про незначне застаріння матеріальної бази ТОВ «ФК ЛТД». Разом з тим, слід прийняти до уваги, що обидва коефіцієнти є досить умовним показниками технічного стану основних засобів, адже коливання вартості активів може бути зумовлена: темпами інфляції, коливанням ринкових цін (справедливої вартості), суб'єктивізмом при визначенні терміну корисного використання об'єктів основних засобів тощо.

У галузях з високим рівнем технологічного оновлення, таких як аграрний сектор, де техніка та біологічні активи швидко втрачають продуктивність, аналіз технічного стану є основою для прийняття рішень щодо модернізації. Обидва показники використовують для оцінки якісного стану основних засобів як загалом, так і за окремими їх видами в початок і кінець звітного періоду. Чим менше значення коефіцієнта зношеності й більший коефіцієнт

придатності, тим кращим є якісний (технічний) стан основних засобів. Значення досліджуваних показників ТОВ «ФК ЛТД» знаходяться в межах допустимих значень – коефіцієнт зносу не перевищує 0,5, а коефіцієнт придатності більше 0,5, це свідчий про належний рівень технічного стану його основних засобів.

Наступний етапом аналітичної оцінки необоротних активів є аналіз зміни їх обсягу, руху та рівня відтворення. *Рух необоротних активів* – це з одного боку, введення нових, сучасних технічних засобів праці, а, з іншого боку, виведення застарілих засобів праці в результаті їх фізичного і морального зносу. Оновлення активів — це процес заміни застарілих або зношених ресурсів новими, більш продуктивними. Для оцінки динаміки зміни обсягу і руху основних засобів та їх відтворення використовуються їх баланси:

$$ОЗ_{поч} + ОЗ_{он} = ОЗ_{виб} + ОЗ_{кін}, \quad (3.3)$$

де $ОЗ_{поч}$, $ОЗ_{кін}$ – вартість основних засобів відповідно на початок і кінець звітного періоду;

$ОЗ_{он}$ – вартість придбаних за звітний період основних засобів;

$ОЗ_{виб}$ – вартість виведених з експлуатації активів за звітний період.

Для характеристики руху необоротних активів використовують показники надходження, оновлення і вибуття, які виступають загальною характеристикою інтенсивності цього процесу. Їх визначають для аналізованого підприємства за суміжні періоди часу, як правило за рік в цілому та для груп необоротних активів підприємства.

Коефіцієнт оновлення – розраховується як співвідношення вартості введених необоротних активів до вартості необоротних активів на кінець періоду. Показник розраховується за кожним видом необоротних активів та характеризує інтенсивність їх оновлення; показує частку вартості засобів, що надійшли за аналізований період у їх загальній вартості на кінець періоду:

$$K_{он.} = \frac{ОЗ_{вв}}{ОЗ_{к}}, \quad (3.4)$$

$К_{он.\ мин} = 21954/78018 = 0,28;$

$К_{он.\ звіт} = 29457/91870 = 0,32.$

Коефіцієнт вибуття – розраховується як вартість необоротних активів, що вибули поділено на вартість необоротних активів на початок періоду. Даний показник показує, яка частина необоротних активів вибула за звітний період, та розраховується як відношення первісної вартості активів, що вибули за звітний період, до первісної вартості необоротних активів, наявних на балансі підприємства на початок звітного періоду. Нормативне значення цього показника повинно бути меншим ніж коефіцієнт оновлення.

$$K_{виб.} = \frac{ОЗ_{виб.}}{ОЗ_{П}}, \quad (3.5)$$

$К_{виб\ мин} = 11952/78018 = 0,15;$

$К_{виб\ звіт} = 15605/91870 = 0,17.$

Значення розрахованого показника дають підстави стверджувати, що технічний стан необоротних активів на ТОВ «ФК ЛТД» дещо покращився за рахунок інтенсивного їх оновлення.

Коефіцієнт приросту – розраховується як сума приросту необоротних активів поділено на вартість активів на початок періоду. Цей показник характеризує рівень приросту необоротних активів або окремих його груп за певний період.

$$K_{пр.} = \frac{ОЗ_К - ОЗ_П}{ОЗ_П}, \quad (3.6)$$

$К_{пр.\ мин}$= (21954 - 11592)/78018 = 0,13;
$К_{пр.\ звіт}$ = (29457 - 15605)/91870= 0,15.

Отже, бачимо, що протягом аналізованих звітних періодів, даний показник зріс, що підтверджує попередньо сформовану гіпотезу щодо постійного оновлення необоротних активів підприємства. Але, варто зазначити, що оновлення відбувається дещо повільно. Усі коефіцієнти та дані по розрахунках відображені у таблиці 3.5, де зображено аналітичну оцінку руху та технічного стану основних засобів на ТОВ «ФК ЛТД». У сучасних умовах цифровізації аналіз оновлення активів може бути автоматизований за допомогою ERP-систем, які фіксують рух активів, їх технічні характеристики, терміни експлуатації та амортизаційні нарахування. Це дозволяє оперативно оцінювати потребу в оновленні, планувати інвестиції та забезпечувати ефективне управління ресурсами.

Зведена таблиця 3.5 показує, що в останньому звітному періоду порівняно з попереднім, технічний стан необоротних активів на ТОВ «ФК ЛТД» дещо покращився за рахунок інтенсивнішого їх оновлення. Про це свідчать коефіцієнти оновлення та приросту, які характеризують інтенсивність використання та оновлення основних засобів підприємства. Але зростання показників є досить не значними, що дає підстави стверджувати про необхідність невідкладного інтенсивного оновлення основних засобів.

Таблиця 3.5. Оцінка показників відтворення основних засобів ТОВ «ФК ЛТД»

Показник	Минулий рік	Звітний рік	Відхилення, +/-
Початкові дані: 1. Первісна вартість основних засобів, тис. грн.	78 018	91 870	13 852
2. Надійшло, тис. грн.	21 954	29 457	7 503
3. Вибуло, тис. грн.	11 592	15 605	4 013
Розрахункові дані: 4. Коефіцієнт оновлення (р. 2 : р. 1)	0.281	0.321	0.039
5. Коефіцієнт вибуття (р. 3 : р. 1)	0.149	0.170	0.021
6. Коефіцієнт приросту ((р. 3 - р. 2) : р. 1)	0.133	0.151	0.018

Важливою характеристикою технічного рівня основних засобів є їх віковий склад, адже на підставі техніко-економічної інформації, розробляються плани модернізації машин і впровадження нової техніки та контролю за їх виконанням. За даними інвентарних карток (книг), основні засоби кожного виду групують за віком, виходячи з фактичних термінів експлуатації з певним інтервалом (наприклад, 5 років). Аналіз вікового складу активної частини основних засобів дає змогу виявити кількість машин і устаткування, придатних для експлуатації, тих, що потребують капітального ремонту і тих, що мають бути списані/замінені.

Таким чином, аналіз забезпеченості підприємства необоротними активами охоплює кількісні та якісні аспекти, технічний стан, динаміку руху та оновлення ресурсів. Його результати дозволяють приймати стратегічні рішення щодо модернізації, оптимізації структури активів, підвищення ефективності використання та забезпечення сталого розвитку підприємства. Результати аналізу технічного стану і руху основних засобів служать інформаційною базою для ефективного управління майном підприємства, що є основою для виробництва конкурентоспроможної продукції та формує виробничо-господарські переваги підприємства в цілому.

3.3. Аналіз ефективності використання необоротних активів

Ефективність використання необоротних активів є одним із ключових показників фінансово-господарської діяльності підприємства, оскільки саме ці ресурси формують основу виробничого потенціалу, визначають довгострокову стабільність та впливають на рівень рентабельності. До необоротних активів належать основні засоби, нематеріальні активи, довгострокові фінансові інвестиції, незавершене будівництво, а в аграрному секторі — також біологічні активи довгострокового використання. Їх ефективне використання є запорукою сталого розвитку підприємства. Від інтенсивності й ефективності використання необоротних активів залежить дохідність капіталу і багато інших показників діяльності підприємства.

Визначаючи економічну ефективність використання необоротних активів, використовують систему натуральних і вартісних показників, а також співвідності оцінки темпів зростання випуску продукції і темпів зростання обсягу необоротних активів[14]. Аналіз починається з розрахунку базових коефіцієнтів ефективності, які дозволяють кількісно оцінити рівень використання необоротних активів:[15]:

- рентабельність;
- капіталовіддача;

[14] Тарасюк Ю. В. Особливості аналізу використання основних засобів [Електронний ресурс] / Ю. В. Тарасюк // Режим доступу : http://www.pdaa.edu.ua/sites/ default/files/studconf/421.pdf.

[15] Савченко А. М., Олянецька М. С. Особливості аналізу необоротних активів на прикладі підприємства пат «харківська бісквітна фабрика». Ефективна економіка. 2019. № 11. – URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7457

- капіталовіддача активної частини необоротних активів;
- капіталомісткість;
- капіталоозброєність;
- енергоозброєність та технічна озброєність праці.

Загальним показником ефективності використання необоротних активів є виробництво товарної (валової) продукції в розрахунку на 1 грн. їх середньої вартості – *капіталовіддача*. Цей показник повинен мати тенденцію до збільшення.

обсяг товарної (валової) продукції / середня вартість необоротних активів за період, що аналізується (3.7)

$К_{від\ мин}$= 96280 / 41964 = 2,29

$К_{від\ звіт}$= 116748 / 49354 = 2,37

Капіталовіддача активної частини основних засобів визначається як співвідношення вартості виробленої продукції до середньорічної вартості активної частини основних засобів підприємства.

Для аналізу ефективності використання необоротних активів використовується також показник *капіталомісткості*, який є оберненим показником до показника капіталовіддачі та показує, скільки в середньому (у вартісному вираженні) використовується на підприємстві основних виробничих засобів для виробництва продукції вартістю 1 грн. Цей показник повинен мати тенденцію до скорочення, адже із ростом капіталомісткості буде знижуватись обсяг валової продукції, тобто ефективність виробництва.

середня вартість необоротних активів за період, що аналізується / *обсяг товарної (валової) продукції* (3.8)

$К_{містк\ мин}$= 41964/ 96280= 0,44

$К_{містк\ звіт}$= 49354 / 116748= 0,42

Часткові показники застосовуються для характеристики використання окремих видів обладнання та площ (середній випуск продукції на одиницю обладнання, шт./зміну, наприклад, випуск продукції на 1 м2 виробничої площі тощо). Узагальнюючими показниками, що характеризують рівень забезпеченості підприємства необоротними активами, є капіталоозброєність, енергоозброєність та технічна озброєність праці. Показник загальної *капіталоозброєності праці* показує яка частина вартості необоротних активів припадає на одного працівника (робітника) та розраховується як відношення середньорічної вартості необоротних активів до середньоспискової чисельності робітників у найбільшу зміну (мається на увазі, що робітники, зайняті на інших змінах, використовують ті ж засоби праці).

$К_{оз\ мин}$ = 41964/84 = 499,57 тис. грн.;

$К_{оз\ звіт}$ = 49354/85 = 580,64 тис. грн.

Коефіцієнт *енергоозброєності праці* обчислюється як відношення енергетичної потужності, що обслуговує виробничий процес, до чисельності робітників, які працюють у найбільші зміни.

Коефіцієнт *технічної озброєності праці* визначається як відношення вартості виробничого обладнання до середньоспискового числа робітників у найбільшу зміну. У процесі аналізу значення розрахованих показників порівнюється з даними минулих періодів, прогнозами, визначаються напрями їх змін.

$Т_{оз\ мин} = 5405,8/84 = 64,35$ тис. грн.;

$Т_{оз\ звіт} = 7252,3/85 = 85,32$ тис. грн.

Крім того, темпи зростання капіталоозброєності, енергоозброєності, технічної озброєності порівнюються з темпами зростання продуктивності праці. При цьому бажано, щоб темпи зростання продуктивності праці випереджали темпи зростання цих показників.

Усі коефіцієнти та дані по розрахунках відображені у таблиці 3.6, де зображено аналітичну ефективності забезпеченості і використання основних засобів на ТОВ «ФК ЛТД»[16].

Таблиця 3.6. Аналіз технічного стану основних засобів ТОВ «ФК ЛТД»

Показник	Минулий рік	Звітний рік	Відхилення, +/-	Норматив
Початкові дані: 1. Обсяг товарної (валової) продукції, тис. грн.	96 280	116 748	20 468	
2.Середньорічна вартість основних засобів, тис. грн	41 964	49 354	7 390	
3. Середньорічна виробничого обладнання, тис. грн.	5 406	7 252	1 847	
4. Середньоспискова чисельність працюючих, осіб	84	85	1	
Розрахункові дані: 5. Капіталовіддача *(р. 1 : р. 2)*	2.29	2.37	0.07	Збільшення
6. Капіталомісткість (р. 2 : р. 1)	0.44	0.42	-0.01	Зменшення
7.Капіталоозброєність праці (р. 2 : р. 4)	499.57	580.64	81.06	Збільшення
8. Технічна озброєність праці (р. 3 : р. 4)	64.35	85.32	20.97	Збільшення

Отже, згідно одержаних даних щодо забезпеченості на ТОВ «ФК ЛТД» необоротними активами у звітному періоді порівняно з попереднім бачимо, що всі показники ефективності забезпеченості та використання основних засобів мали позитивну динаміку. Зокрема, капіталовіддача підвищилась на 0,07, що свідчить про незначне покращення ефективності використання наявної матеріальної бази підприємства. Підтверджує дану гіпотезу динаміка показника капіталомісткості, який, згідно нормативу, мав негативну динаміку (-0,01).

[16] Козак, О. В. Показники відтворення та використання основного капіталу підприємств [Текст] / О. В. Козак, Н. Я. Спасів // Актуальні проблеми корпоративних фінансів та фінансових ринків : збірник студентських наукових праць / відпов. за вип. О. В. Кнейслер ; уклад. : Т. В. Письменна. – Тернопіль : ТНЕУ, 2017. – С. 45-48.

Капіталоозброєність та технічна озброєність праці теж мали позитивну динаміку, що підтверджує ефективність забезпеченості підприємства необоротними активами, що насамперед відбулося за рахунок зростання суми вартості виробничих необоротних активів за рахунок їх оновлення при одночасному збільшенні вартості випущеної продукції. У процесі дослідження вивчається динаміка перерахованих показників, проводиться порівняльний аналіз за різними напрямками, визначаються фактори зміни їх величини.

Для глибшого розуміння причин змін у показниках ефективності застосовується факторний аналіз, який дозволяє визначити вплив окремих чинників на результат:

- зміна обсягу виробництва або реалізації продукції;
- зміна вартості необоротних активів (внаслідок модернізації, переоцінки, списання);
- зміна структури активів (наприклад, збільшення частки нематеріальних активів);
- вплив зовнішніх чинників (інфляція, курсові коливання, державне регулювання).

Факторний аналіз може бути реалізований за допомогою методів ланцюгових підстановок, інтегрального методу або регресійного моделювання, що дозволяє кількісно оцінити внесок кожного чинника в зміну загального показника. Факторний аналіз капіталовіддачі проводиться за двома напрямками: вивчення впливу факторів на зміну капіталовіддачі та вивчення впливу капіталовіддачі на обсяг виробництва. На рівень капіталовіддачі впливають різні фактори, пов'язані як зі зміною обсягів продукції, так і з ефективністю використання основних виробничих засобів, зокрема їх активної частини. Важливо вибрати такі *фактори*, які:

– прямо пов'язані з рівнем капіталовіддачі і характеризують її як з точки зору екстенсивного завантаження (завантаження за часом) знарядь праці, так і інтенсивності їх використання, а також з точки зору їх вартості, яка склалася на ринку;

– набір факторів повинен містити параметри, які мають кількісну визначеність і можуть бути отримані з даних обліку (або визначені на їх базі).

У таблиці 3.7 наведено дані для проведення факторного аналізу капіталовіддачі.

Для проведення факторного аналізу капіталовіддачі складемо змішану багатофакторну дескриптивну (описову) модель:

$$К_{від} = \frac{ТП}{ОЗ} = Д * \frac{Т_{зм}}{Д*К} * \frac{Т_{год}}{Т_{зм}} * \frac{ОЗ_{акт}}{ОЗ} * \frac{ОЗ_{д}}{ОЗ_{акт}} * \frac{ТП}{Т_{год}} * \frac{К}{ОЗ_{д}} \quad (3.9)$$

Далі визначимо вплив факторів використовуючи прийоми елімінування, зокрема *способом ланцюгових підстановок:*

1 етап – розрахуємо значення результативної ознаки у базовому періоду, тобто визначимо значення капіталовіддачі у минулому періоді ($К_0$):

$$K_0 = 260 \bullet \frac{111300}{260 \bullet 420} \bullet \frac{826560}{111300} \bullet \frac{27029,2}{41964} \bullet \frac{25990,9}{27029,2} \bullet \frac{96280}{826560} \bullet \frac{420}{25990,9} = 2,29;$$

2 етап – визначимо зміну результативної ознаки (капіталовіддачі) за рахунок впливу:

а) першого фактору - зміни кількості відпрацьованих робочих днів (Д)

- спочатку робимо заміну значення фактору Д з базового рівня (минулого року) на звітний і таким чином визначимо рівень капіталовіддачі при умові 1, коли ми зробили одну заміну:

$$K_{ум1}(Д) = \mathbf{265} \bullet \frac{111300}{260 \bullet 420} \bullet \frac{826560}{111300} \bullet \frac{27029,2}{41964} \bullet \frac{25990,9}{27029,2} \bullet \frac{96280}{826560} \bullet \frac{420}{25990,9} = 2,34;$$

- розрахуємо вплив зміни капіталовіддачі за рахунок зміни кількості робочих днів:

$$\Delta K_{\text{від}}(Д) = K_{Ум1} - K_0 = 2,34 - 2,29 = +0,04;$$

Отже, бачимо, що за рахунок збільшення кількості відпрацьованих робочих днів на 5 днів (дані з таблиці), рівень капіталовіддачі збільшився на 0,04.

Таблиця 3.7. Вихідні дані для факторного аналізу ефективності використання необоротних активів ТОВ «ФК ЛТД»

Показники	Умовні позначення	Минулий рік	Звітний рік	Відхилення	
				Абсолютне, +/-	Відносне, %
1	**2**	**3**	**4**	**5=4-3**	**6=5/3**
Середньорічна вартість необоротних активів, тис. грн.	ОЗ	41 964	49 354	7 390	17.6%
Активної частини необоротних активів, у т.ч.:	$ОЗ_{акт}$	27 029.2	32 964.8	5 936	22.0%
невстановлене і законсервоване обладнання		1038.3	1386.9	349	33.6%
діючі основні засоби, тис. грн.	$ОЗ_д$	25990.9	31577.9	5 587	21.5%
Кількість робочих днів, дні	Д	260	265	5	1.9%
Середньорічна кількість одиниць діючого обладнання, од.	К	420	441	21	5.0%
Кількість відпрацьованих верстато-змін усім обладнанням	$Т_{зм.}$	111300	112896	1 596	1.4%
Кількість відпрацьованих машино-годин усім обладнанням	$Т_{год.}$	826560	857304	30 744	3.7%
Обсяг товарної продукції у порівняльних цінах, тис. грн.	ТП	96 280	116 748	20 468	21.3%
Капіталовіддача	$К_{від}$	2.29	2.37	0.07	

б) другого фактору - зміни кількості відпрацьованих верстато-змін усім обладнанням ($Т_{зм}$)

- робимо заміну значення фактору $Т_{зм}$ з значення минулого року на звітний та визначаємо рівень капіталовіддачі при умові 2, коли ми зробили другу заміну:

$$К_{\text{від УМ 2}}(\text{Тзм}) = \mathbf{265} \bullet \frac{\mathbf{112896}}{\mathbf{265}\bullet 420} \bullet \frac{826560}{111300} \bullet \frac{27029{,}2}{41964} \bullet \frac{25990{,}9}{27029{,}2} \bullet \frac{96280}{826560} \bullet \frac{420}{25990{,}9} =$$
2,33;

- розрахуємо вплив зміни капіталовіддачі за рахунок зміни кількості відпрацьованих верстато-змін усім обладнанням:

$$\Delta К_{\text{від}}(\text{Тзм}) = К_{Ум2} - К_{ум1} = 2{,}33 - 2{,}34 = -0{,}01;$$

Отже, бачимо, що за рахунок збільшення коефіцієнту змінної роботи обладнання на 1596 верстато-змін (дані з таблиці), рівень капіталовіддачі зменшився на 0,01.

в) третього фактору - зміни кількості відпрацьованих машино-годин усім обладнанням ($Т_{год}$)

- робимо заміну значення фактору $Т_{год}$ із значення минулого року на звітний та визначаємо рівень капіталовіддачі при умові 3, коли ми зробили третю заміну:

$$К_{\text{від УМ 3}}(\text{Тгод}) = \mathbf{265} \bullet \frac{\mathbf{112896}}{\mathbf{265}\bullet 420} \bullet \frac{\mathbf{857304}}{\mathbf{112896}} \bullet \frac{27029}{41964} \bullet \frac{25991}{27029} \bullet \frac{96280}{826560} \bullet \frac{420}{25991} = 2{,}38;$$

- розрахуємо вплив зміни капіталовіддачі за рахунок зміни кількості відпрацьованих машино-годин усім обладнанням:

$$\Delta К_{\text{від}}(\text{Тгод}) = К_{Ум3} - К_{ум2} = 2{,}38 - 2{,}33 = 0{,}05;$$

Отже, бачимо, що за рахунок середньої тривалості однієї зміни ($Т_{год}$) на 30744 машино-годин (дані з таблиці), капіталовіддача збільшилася на 0,05.

г) четвертого фактору - зміни вартості активної частини необоротних активів ($ОЗ_{акт}$)

- робимо заміну значення фактору $ОЗ_{акт}$ із значення минулого року на звітний та визначаємо рівень капіталовіддачі при умові 4, коли зробили четверту заміну:

$$К_{\text{від УМ 4}}(\text{ОЗакт}) = \mathbf{265} \bullet \frac{\mathbf{112896}}{\mathbf{265}\bullet 420} \bullet \frac{\mathbf{857304}}{\mathbf{112896}} \bullet \frac{\mathbf{32965}}{41964} \bullet \frac{25991}{27029} \bullet \frac{96280}{\mathbf{857304}} \bullet \frac{420}{25991} =$$
2,8;

- розрахуємо вплив зміни капіталовіддачі за рахунок зміни вартості активної частини основних засобів:

$$\Delta К_{\text{від}}(\text{ОЗакт}) = К_{Ум4} - К_{ум3} = 2{,}8 - 2{,}38 = 0{,}42;$$

Отже, бачимо, що за рахунок збільшення питомої ваги активної частини основних виробничих засобів (ОЗакт) на 5936 тис. грн., відбулося збільшення капіталовіддачі на 0,42.

д) п'ятого фактору - зміни вартості діючого обладнання ($ОЗ_{д}$)

- робимо заміну значення фактору $ОЗ_{д}$ із значення минулого року на звітний та визначаємо рівень капіталовіддачі при умові5, коли зробили п'яту заміну:

$$К_{\text{від УМ5}}(\text{ОЗд}) = \mathbf{265} \bullet \frac{\mathbf{112896}}{\mathbf{265}\bullet 420} \bullet \frac{\mathbf{857304}}{\mathbf{112896}} \bullet \frac{\mathbf{32965}}{41964} \bullet \frac{\mathbf{31578}}{\mathbf{32965}} \bullet \frac{96280}{\mathbf{857304}} \bullet \frac{420}{25991} = 2{,}79;$$

- розрахуємо вплив зміни капіталовіддачі за рахунок зміни вартості діючої частини основних засобів:

$\Delta К_{\text{від}}(\text{ОЗд}) = К_{Ум5} - К_{ум4} = 2{,}79 - 2{,}8 = -0{,}01;$

Отже, бачимо, що за рахунок збільшення питомої ваги діючого обладнання (ОЗд) на 5587 тис. грн., відбулося зменшення капіталовіддачі на 0,01.

е) шостого фактору - зміни вартості товарної продукції у співвідношенні на одиницю задіяного обладнання (замінюємо ТП і К)

- робимо заміну значення двох факторів (ТП і К) із значення минулого року на звітний та визначаємо рівень капіталовіддачі при умові 6, коли зробили шосту заміну:

$$К_{\text{від УМ6}}(ТП) = \mathbf{265} \bullet \frac{\mathbf{112896}}{\mathbf{265 \bullet 441}} \bullet \frac{\mathbf{857304}}{\mathbf{112896}} \bullet \frac{\mathbf{32965}}{41964} \bullet \frac{\mathbf{31578}}{\mathbf{32965}} \bullet \frac{\mathbf{116748}}{\mathbf{857304}} \bullet \frac{420}{\mathbf{31578}} = 2{,}65;$$

- розрахуємо вплив зміни капіталовіддачі за рахунок збільшення середнього випуску продукції за одну машино-годину:

$\Delta К_{\text{від}}(ТП) = К_{Ум6} - К_{ум5} = 2{,}65 - 2{,}79 = -0{,}14;$

Отже, бачимо, що за рахунок збільшення середнього випуску продукції за одну машино-годину (ТП) на 975 тис. грн. (20468/21), відбулося зменшення капіталовіддачі на 0,14.

ж) сьомого фактору - зміни середньої вартості одиниці обладнання (ОЗ)

- робимо заміну значення фактору ОЗ із значення минулого року на звітний та визначаємо рівень капіталовіддачі при умові 7, коли зробили останню сьому заміну (всі показники за звітний період, тобто визначили капіталовіддачу за звітний період):

$$К_{\text{від УМ7}}(ОЗ) = \mathbf{265} \bullet \frac{\mathbf{112896}}{\mathbf{265 \bullet 441}} \bullet \frac{\mathbf{857304}}{\mathbf{112896}} \bullet \frac{\mathbf{32965}}{\mathbf{49354}} \bullet \frac{\mathbf{31578}}{\mathbf{32965}} \bullet \frac{\mathbf{116748}}{\mathbf{857304}} \bullet \frac{\mathbf{441}}{\mathbf{31578}} = 2{,}37;$$

- розрахуємо вплив зміни капіталовіддачі за рахунок збільшення середньої вартості одиниці обладнання:

$\Delta К_{\text{від}}(ОЗ) = К_{Ум7} - К_{ум6} = 2{,}37 - 2{,}65 = -0{,}28;$

Отже, бачимо, що за рахунок збільшення середньої вартості одиниці обладнання на 351,9 тис. грн. (7390/21), відбулося зменшення рівня капіталовіддачі на 0,28.

3 етап – зробимо перевірку точності визначення рівня впливу факторів на зміну капіталовіддачі та складемо *баланс відхилень*:

$$К_{\text{від}_1} - К_{\text{від}_0} = \Delta К_{Д} + \Delta К_{Тзм} + \Delta К_{Тгод.} + \Delta К_{ОЗакт.} + \Delta К_{ОЗд} + \Delta К_{ТП} + \Delta К_{ОЗ} \quad (3.10)$$

2,37-2,29 = 0,04 - 0,01 + 0,05 + 0,42 - 0,01 - 0,14 - 0,28

0,07=0,07.

За даними можна зробити висновок, що на ТОВ «ФК ЛТД» у звітному періоді порівняно з минулим капіталовіддача зросла за рахунок збільшення середньорічної вартості виробничих основних засобів, кількості робочих днів, середньорічної кількості одиниць діючого обладнання, зміни середнього випуску продукції за одну машино-годину і обсягу товарної продукції.

Проаналізувавши узагальнюючі показники ефективності використання необоротних активів, необхідно провести більш детальний аналіз використання

виробничого обладнання. Насамперед, перевіряється забезпеченість підприємства обладнанням, повнота його використання. Для оцінки використання наявне обладнання порівнюють з встановленим, а встановлене - з працюючим, тому що не все наявне обладнання може бути встановлено і не все встановлене обладнання перебуває в експлуатації.

Для характеристики рівня залучення обладнання у виробництво розраховують наступні показники:

1) коефіцієнт використання наявного обладнання:

$$K_H = \frac{\text{Кількість діючого обладнання}}{\text{Кількість наявного обладнання}} \quad (3.11)$$

2) коефіцієнт використання встановленого обладнання:

$$K_{\text{ВСТ}} = \frac{\text{Кількість діючого обладнанння}}{\text{Кількість встановленого обладнання}} \quad (3.12)$$

На ТОВ «ФК ЛТД» все наявне обладнання є встановленим та перебуває а експлуатації.

Виробнича потужність підприємства - максимально можливий випуск продукції при досягнутому або наміченому рівні техніки, технології та організації виробництва. За даними таблиці 3.8 на ТОВ «ФК ЛТД» виробнича потужність використовується не повністю, адже рівень використання у минулому році становив майже 88%, у звітному – 86%. Але, при цьому, за останні звітні роки спостерігається підвищення рівня використання виробничої потужності підприємства.

Використання необоротних активів слід вважати ефективним, якщо виконуються такі *вимоги*: показники їх обсягу в фінансовій звітності є об'єктивними; при достатній величині питомої ваги необоротних активів в майні підприємства протягом періоду їх рівень зростає; показники придатності, компенсації, приросту, рентабельності і оборотності і їх динаміка є позитивними; для встановлення загальної тенденції ефективності використання необоротних активів підтримується співвідношення темпу зростання вартості необоротних активів на нижчому рівні, ніж темпів зростання виручки від реалізації товарів, продукції, робіт, послуг та прибутку.

Таблиця 3.8. Використання виробничої потужності ТОВ «ФК ЛТД»

Показник	Рік		Відхилення	
	Минулий	Звітний	Абсолютне, +/-	Відносне, %
1	2	3	4=3-2	5=4/2
Виробництво продукції, тис. грн.	96 280	116 748	20 468	21.3%
Виробнича потужність тис. грн.	109 437	136 424	26 986	24.7%
Рівень використання виробничої потужності, %	87.98%	85.58%	-2.40%	х

Ефективність використання основних засобів, зокрема виробничого устаткування, оцінюється за двома напрямами:

1 - *екстенсивне використання* — характеризується тривалістю використання устаткування (коефіцієнт змінності, коефіцієнт використання календарного часу);

2 - *інтенсивне використання* — визначається продуктивністю устаткування (обсяг виробленої продукції на одиницю часу, коефіцієнт завантаження).

Оптимальне поєднання екстенсивного та інтенсивного використання дозволяє досягти максимального ефекту від наявних ресурсів без додаткових капіталовкладень. Оновлення необоротних матеріальних активів підприємства здійснюється на простій і розширеній основі, представляючи собою процес простого і розширеного їхнього *відтворення*[17]. *Просте відтворення* необоротних активів може здійснюватися в межах амортизаційного фонду в наступних формах:

– поточного ремонту (він являє собою процес часткового відновлення основних засобів, тобто відшкодування їхнього зносу);

– капітального ремонту (він являє собою процес значного відновлення основних засобів і часткової заміни їхніх окремих елементів).

Розширене відтворення необоротних активів являє собою процес формування нових їхніх видів, здійснюваний не тільки за рахунок сум накопиченої амортизації, але і за рахунок інших фінансових джерел.

В аграрному секторі, важливим є аналіз ефективності використання виробничих площ – земельних ділянок, теплиць, складів, ферм тощо. Основні показники включають:

- *площева продуктивність* - обсяг виробленої продукції на одиницю площі;
- *коефіцієнт використання площі* - фактично зайнята площа у відношенні до загальної доступної;
- *рентабельність площі* - прибуток, отриманий з одиниці площі.

Ці показники дозволяють оцінити, наскільки ефективно підприємство використовує просторові ресурси, чи є резерви для розширення виробництва або оптимізації логістики.

В результаті проведеного аналізу з метою підвищення ефективності використання необоротних активів, можна запропонувати *шляхи удосконалення їх використання*: введення в дію невстановленого обладнання, його зміна і модернізація, забезпечення своєчасного оновлення необоротних активів у процесі їхнього використання, характер і періодичність оновлення матеріальних активів пов’язані з процесом руху їхньої вартості.

Таким чином, аналіз ефективності використання необоротних активів є багатовимірним процесом, що охоплює оцінку фінансових показників, технічних параметрів, просторових характеристик та галузевих особливостей. У сучасних умовах цифровізації цей аналіз може бути автоматизований за допомогою ERP-систем, BI-платформ та спеціалізованих модулів управління

[17] Микицей Т.Д., Собченко Т.С. Інформаційне забезпечення відтворюючих процесів в сільському господарстві // матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції «Аграрна політика України в умовах глобальних викликів», 2021. – 287 с.

активами, що забезпечує точність, оперативність і глибину дослідження. Його результати є основою для прийняття стратегічних рішень щодо модернізації, інвестування, оптимізації та підвищення ефективності використання ресурсів підприємства.

3.4. Аналіз складу і структури оборотних активів

Оборотні активи є одним зі складників ресурсного потенціалу підприємства, формування, стан, структура та використання яких безпосередньо впливають на ефективність його функціонування. Для забезпечення безперебійної роботи бізнесу, досягнення ефективного розвитку, підтримання стійкого фінансового стану та збереження високого рівня ділової репутації, слід ефективно формувати склад та структуру оборотних активів.

Згідно НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» *оборотні активи* – це гроші та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи споживання протягом операційного циклу чи протягом дванадцяти місяців з дати балансу[18]. В Господарському кодексі України взагалі немає трактування такої категорії як «оборотні активи», але у ст.139 зазначено, що «оборотними засобами є сировина, паливо, матеріали, малоцінні предмети та предмети, що швидко зношуються, інше майно виробничого і невиробничого призначення, що віднесено законодавством до оборотних засобів»[19]. Отже, *оборотні активи* – це сукупність майнових цінностей підприємства, що обслуговують поточний господарський процес і цілком споживаються протягом одного операційного циклу.

Слід виокремлювати «оборотні активи» і «оборотні кошти» як самостійні економічні категорії, які мають свої особливості, які слід враховувати при аналізу:

- різні складові (до складу оборотних активів належать поточні фінансові інвестиції, які не включаються до складу оборотних коштів);
- різна тривалість періоду для функціонування (для оборотних коштів її визначають в один рік або кругообіг, а для оборотних активів – в один рік або в операційний цикл);
- оборотні активи витрачаються у процесі виробництва, тоді як оборотні кошти авансовані у виробництво, тому вони «не витрачаються і не споживаються», внаслідок чого оборотні кошти виступають проміжною ланкою між активом і пасивом балансу.

---

[18] Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку «Загальні вимоги до фінансової звітності»: наказ Міністерства фінансів України / Кабінет Міністрів України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13

[19] Господарський кодекс України: Закон України № 436-IV від 16.01.2003 р. [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР), − 2003. − №18-22 − Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15

Оборотний капітал виступає джерелом формування складових оборотних активів, тобто він фіксується в пасиві балансу, а оборотні активи відображають характер їх розміщення і є частиною активу балансу. За рахунок оборотного капіталу на аграрних підприємствах формується велика кількість основних елементів оборотних активів, які потребують індивідуалізації управління. Основними *критеріями визнання оборотних активів* як економічної категорії є:

– контрольовані суб'єктом господарювання;

– існує ймовірність одержання в майбутньому вигод (економічних, соціальних, екологічних), пов'язаних із їх застосуванням;

– їх вартість може бути достовірно визначена;

– можуть бути використані чи перетворені на грошові кошти, протягом одного операційного циклу (до 12 місяців).

Основна *мета аналізу* оборотних активів полягає в об'єктивній оцінці, встановленні причин змін та пошук резервів підвищення ефективності формування та використання оборотних активів, а також розробка заходів для прийняття раціональних управлінських рішень.

Основними завданнями аналізу оборотних активів є:

– оцінка складу, структури, динаміки та оборотності оборотних активів (в цілому і за їх видами);

– аналіз інтенсивності та ефективності використання оборотних активів;

– виявлення й оцінка причин змін показників наявності та ефективності використання оборотних активів;

– аналіз впливу факторів, пов'язаних зі зміною наявності та ефективності використання оборотних активів на фінансові результати діяльності підприємства;

– пошук резервів покращення складу та структури оборотних активів, підвищення ефективності їх використання та забезпечення збільшення фінансових результатів діяльності підприємства.

Об'єктами аналізу – виступають оборотні активи підприємства в цілому та за їх окремими видами (запаси, дебіторська заборгованість, готова продукція, грошові кошти тощо).

Суб'єктами аналізу оборотних активів є виконавці та користувачі аналітичних звітів (зовнішні та внутрішні).

Джерелами інформації для проведення аналізу оборотних активів є:

- плани матеріально-технічного постачання, договори, угоди, контракти на постачання матеріальних ресурсів;

- дані форм річної та проміжної звітності;

- облікові дані (документи складського, синтетичного, аналітичного, оперативного обліку);

- господарсько-правові документи, технічна й технологічна документація.

Класифікація оборотних активів підприємства є важливою складовою фінансового аналізу, оскільки дозволяє систематизувати ресурси, що

забезпечують поточну діяльність, та оцінити їхню роль у забезпеченні ліквідності, платоспроможності й ефективності господарювання. У науковій літературі оборотні активи класифікуються за різними ознаками, що дозволяє глибше аналізувати їхню структуру та функціональне призначення (рис. 3.5):

1. За характером фінансових джерел оборотні активи діляться на:

а) *валові оборотні активи* - характеризують їх загальний обсяг, сформований за рахунок як власного, так і залученого капіталу. В балансі вони відбиваються в II та III розділах активу;

б) *чисті оборотні активи* (чистий робочий капітал) - характеризує ту частину їх обсягу, яка сформована за рахунок власного капіталу та довгострокових зобов'язань. Суму чистих оборотних активів як різницю суми валових оборотних активів підприємства та його короткострокових поточних фінансових зобов'язань;

в) *власні оборотні кошти* - характеризують ту їх частину, яка сформована за рахунок власного капіталу підприємства (власних коштів, банківських кредитів та коштів інших суб'єктів господарювання (комерційного кредиту).

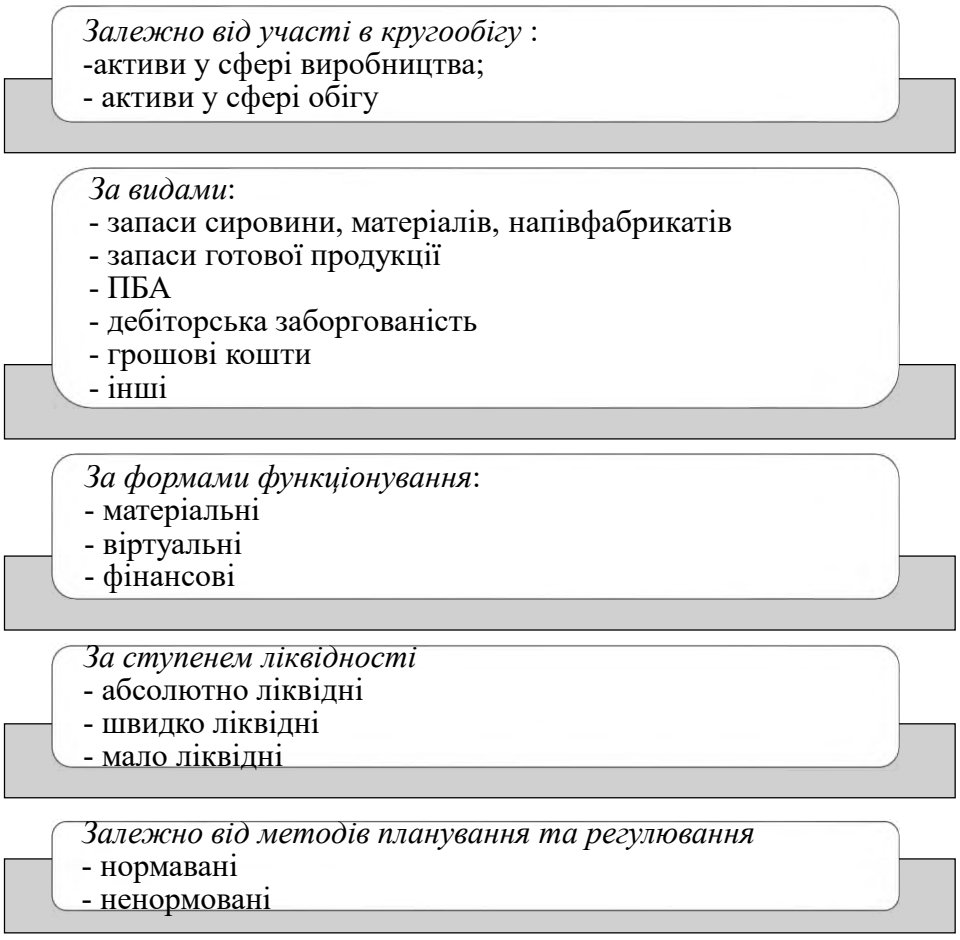

Рис. 3.5. Класифікація оборотних активів підприємства

2. *За складом*:

а) *запаси сировини, матеріалів і напівфабрикатів* - характеризують обсяг вхідних матеріальних потоків в формі запасів, які забезпечують виробничу діяльність підприємства;

б) *запаси готової продукції* - характеризують поточний обсяг вихідних матеріальних потоків в формі запасів виробленої продукцію, призначеної до реалізації;

в) *дебіторська заборгованість* - характеризує суму заборгованості на користь підприємства, представлену фінансовими зобов'язаннями юридичних та фізичних осіб по розрахункам за товари, роботи, послуги, видані аванси;

г) *грошові кошти* - до них відносять не тільки залишки грошових коштів в національній та іноземній валюті, але й суму короткострокових фінансових вкладень, які розглядаються як форма інвестиційного використання тимчасово вільних залишків коштів;

д) *інші види оборотних активів* - до них відносяться оборотні активи , які не включені в склад вище згаданих (видатки майбутніх періодів, тощо).

3. *За характером участі в операційному процесі*:

а) *оборотні активи*, *що обслуговують виробничий цикл* підприємства - запаси сировини, матеріалів, напівфабрикатів; незавершене виробництво, готова продукція;

б) *оборотні активи, що обслуговують фінансовий* (грошовий) цикл підприємства - дебіторська заборгованість, поточні інвестиції.

4. *За періодом функціонування* оборотних активів:

а) *постійна частина* - це незмінна частина коштів, що не залежить від сезонних та інших коливань операційної діяльності підприємства і не пов'язана з формуванням запасів товарно-матеріальних цінностей сезонного зберігання дострокового завозу. Тобто, це мінімум оборотних активів, необхідний підприємству для здійснення операційної діяльності;

б) *змінна частина* - пов'язана з сезонними зростаннями обсягів виробництва і реалізації продукції, що вимагає в окремі періоди господарської діяльності підприємства запасів товарно-матеріальних цінностей сезонного зберігання.

Склад оборотних активів сільськогосподарського підприємства формується відповідно до специфіки аграрного виробництва, яке характеризується сезонністю, біологічними циклами, залежністю від природно-кліматичних умов та тривалим виробничим процесом. До *складу оборотних активів* підприємства належать:

1) *грошові кошти* (готівка, кошти на рахунках у банках та депозити до запитання);

2) *короткострокові фінансові інвестиції* (високоліквідні активи, які утримуються підприємством з метою збільшення прибутку (відсотків, дивідендів тощо), зростання вартості капіталу або інших вигод для інвестора та

вільно конвертуються у певні суми грошових коштів і які характеризуються незначним ризиком зміни їх вартості);

3) *дебіторська заборгованість* (сума заборгованості юридичних та фізичних осіб, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів на певну дату). Розрізняють поточну та довгострокову дебіторську заборгованість. *Поточна дебіторська заборгованість* – це сума дебіторської заборгованості, яка виникає в ході нормального операційного циклу або буде погашена протягом дванадцяти місяців з дати балансу. *Довгострокова дебіторська заборгованість* – це сума дебіторської заборгованості, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу. Довгострокова дебіторська заборгованість не включається до складу оборотних коштів.

4) *запаси* – це активи, які: - утримуються для подальшого продажу за умов звичайної господарської діяльності; - перебувають у процесі виробництва з метою подальшого продажу продукту виробництва; - утримуються для споживання під час виробництва продукції, виконання робіт та надання послуг, а також управління підприємством. Запаси включають:

- сировину, основні й допоміжні матеріали, комплектуючі вироби та інші матеріальні цінності, що призначені для виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг, обслуговування виробництва й адміністративних потреб;
- незавершене виробництво у вигляді не закінчених обробкою і складанням деталей, вузлів, виробів та незакінчених технологічних процесів.
- готову продукцію, що виготовлена на підприємстві, призначена для продажу і відповідає технічним та якісним характеристикам, передбаченим договором або іншим нормативно-правовим актом;
- товари у вигляді матеріальних цінностей, що придбані (отримані) та утримуються підприємством з метою подальшого продажу;
- малоцінні та швидкозношувані предмети, що використовуються протягом не більше 1 року або нормального операційного циклу, якщо він більше одного року;
- поточні біологічні активи, продукцію сільського і лісового господарства, якщо вони оцінюються як запаси.

Врахування *сезонності* аграрного виробництва є ключовим аспектом фінансового аналізу сільськогосподарських підприємств, особливо при оцінці складу та структури оборотних активів. У науковому контексті сезонність розглядається як циклічне коливання обсягів виробництва, витрат і доходів, зумовлене природними, технологічними та економічними чинниками. Це явище має безпосередній вплив на формування, використання та ефективність оборотних активів. У сільському господарстві сезонність проявляється в нерівномірному надходженні продукції, змінності потреб у матеріальних ресурсах, коливаннях цін на сировину та готову продукцію, а також у специфіці трудових і фінансових витрат. Наприклад, у період весняно-польових робіт підприємство потребує значного обсягу насіння, добрив, пального, що

призводить до зростання частки запасів у структурі оборотних активів. Водночас у міжсезоння ці активи можуть зменшуватися, а частка грошових коштів або дебіторської заборгованості – зростати. Науково обґрунтований аналіз сезонності дозволяє:

- оптимізувати структуру оборотних активів відповідно до фаз виробничого циклу;
- забезпечити безперервність фінансування операційної діяльності в періоди низької виручки;
- зменшити ризики дефіциту ресурсів у пікові моменти виробництва;
- підвищити ефективність управлінських рішень, зокрема щодо закупівель, зберігання та реалізації продукції.

З економічної точки зору, врахування сезонності сприяє формуванню адаптивної фінансової стратегії, яка враховує змінність потреб у ресурсах, дозволяє прогнозувати грошові потоки та забезпечує стабільність підприємства в умовах нестабільного ринку. Це особливо актуально в сучасних умовах, коли аграрні підприємства стикаються з викликами війни, зміни клімату, нестабільності логістичних ланцюгів та коливань валютного курсу.

Аналіз оборотних активів підприємства здійснюється за двома напрямами: аналіз формування та аналіз ефективності їх використання, із застосуванням системи відповідних показників і методів реалізації аналітичних процедур (рис. 3.6).

Рис. 3.6. Модель аналізу оборотних активів підприємства[20]

Аналіз формування оборотних активів передбачає оцінку їх наявності (в цілому і за окремими їх видами) та складу джерел фінансування оборотних активів підприємства, і завершується пошуком і залученням потенційних резервів покращення складу оборотних активів і джерел їх фінансування. *Аналіз ефективності використання оборотних активів* передбачає: оцінку рівня ефективності використання оборотних активів (в цілому і за окремими їх видами) на підставі показників оборотності (в днях і кількості оборотів) і рентабельності; аналіз ступеня виконання плану і динаміки показників, що забезпечують підприємству прийнятні темпи економічного розвитку операційної діяльності. Аналіз доцільно проводити у чіткій логічній послідовності, що забезпечує системність, глибину та практичну корисність результатів. Такий підхід дозволяє не лише оцінити фінансовий стан підприємства, а й виявити резерви для підвищення ефективності управління

[20] Рубаха М. В., Цюпа М. П. Прикладні аспекти аналізу оборотності капіталу суб'єкта господарювання. Ефективна економіка. 2017. №4. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5531

ресурсами, особливо в умовах сезонності, нестабільного ринку та обмеженого доступу до фінансування.

Однією з особливостей та основних характеристик функціонування оборотних активів є *операційний цикл підприємства* - він починається з моменту видачі авансів постачальникам і закінчується на дату отримання коштів за борошномельну продукцію, реалізовану на умовах відстрочення платежу. Так, рух оборотних активів у процесі операційного циклу проходить чотири основні етапи (рис. 3.7).

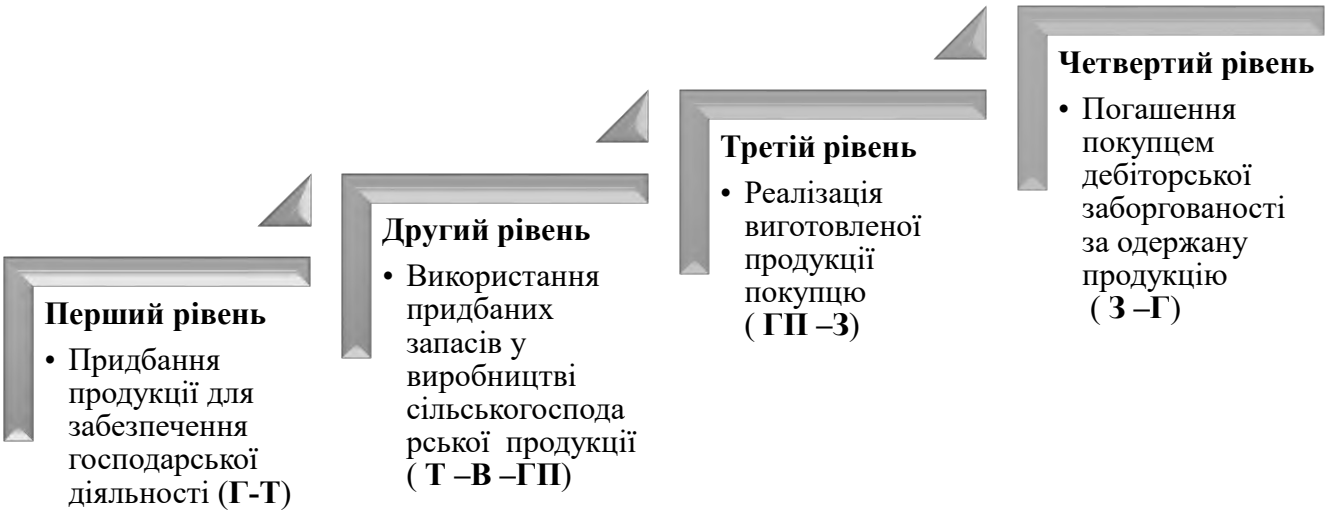

Рис. 3.7. Схема руху оборотних активів у процесі господарської діяльності

Перший рівень є процесом *постачання*, тобто закупівлі потрібного обсягу сировинних запасів (зерно, ПММ, корми тощо) для забезпечення безперервності господарської діяльності сільськогосподарського підприємства. Другий рівень пов'язаний з процесом *виробництва* продукції, тобто відбувається використання придбаних запасів у виробництві. Результат цього процесу – утворення запасів готової продукції. На третьому рівні запаси готової продукції *реалізуються* покупцю і до настання їх оплати трансформуються у дебіторську заборгованість. На четвертому рівні оплачена дебіторська заборгованість знову трансформується у грошові кошти, частина яких до їх використання може зберігатися у формі короткострокових фінансових вкладень. При нормальному функціонуванні підприємства, оборотні кошти, не полишають виробничу сферу (не витрачаються), вони авансуються в інші види поточних затрат підприємства.

Джерелами формування оборотних активів є власні, позикові і додатково залучені кошти. За рахунок власних джерел формується, як правило, мінімальна стабільна частина оборотних активів. Наявність власних оборотних активів дозволяє компанії вільно маневрувати, підвищувати результативність та стійкість своєї діяльності. Для ефективного управління оборотними активами слід звернути на джерела фінансування з метою забезпечення найбільш

оптимального розміру оборотних активів, що буде забезпечувати безперервність процесу виробництва, а також їх ефективне використання; створення найбільш раціональної структури оборотних активів за всіма сферами господарювання підприємства; створення і поповнення оборотних активів за рахунок власних і позикових джерел відповідно до затверджених обсягів виробництва; організація контролю за збереженням і ефективним використанням оборотних активів.

Оцінка джерел фінансування є вагомим важелем у процесі управління оборотними активами, який ґрунтується на виборі ефективної політики фінансування оборотних активів та управління нею у процесі господарської діяльності компаній. Величина оборотних активів підприємства залежить від:

- оборотності поточних активів (швидкість обороту окремих елементів поточних активів);
- структури оборотних активів (яка частина поточних активів фінансується за рахунок власних коштів і яким чином ресурси розподілені в операційному циклі).

У процесі аналізу забезпеченості підприємства оборотними активами та ефективності їх використання, використовуються формалізовані та неформалізовані методи. *Формалізовані методи* передбачають використання прийомів, в основу яких закладено математичні залежності, вони включають: факторний аналіз (використовується для визначення факторів впливу на зміну вартості оборотних активів), статистичний аналіз (застосовується для прогнозування кількості оборотних активів в складі майна та показників ефективності їх використання), математичний аналіз (використовуються при застосуванні методів елімінування, щоб виявити кількісну залежність факторів), економіко-математичне моделювання (використовується для побудови моделей планування оборотних активів на основі діагностики їх складу та обсягу), фінансово-економічний аналіз (застосовується для визначення коефіцієнтів ділової активності). *Неформалізовані методи* побудовані на логічному мислені та творчому підході. До них відносяться: анкетування, моніторинг, логічне моделювання, метод рейтингових оцінок тощо.

На першому етапі аналізу оборотних активів «*Загальна оцінка оборотних активів*» визначається загальний обсяг оборотних активів, їх частка в загальних активах підприємства. Це дозволяє оцінити, наскільки підприємство забезпечене ресурсами для поточної діяльності. Наприклад, якщо оборотні активи становлять понад 60% загальних активів, це свідчить про високу мобільність ресурсів, що є позитивним для аграрного бізнесу. Основними аналітичними інструментами на цьому етапі виступають: бухгалтерський баланс, фінансові звіти, ERP-системи (наприклад, BAS АГРО, 1С:Підприємство). Щоб краще ознайомитись із станом забезпеченості підприємства оборотними активами, необхідно проаналізувати їх частку у загальному складі майна підприємства (табл. 3.9).

Таблиця 3.9. Аналіз частки оборотних активів у складі майна ТОВ «ФК ЛТД»

Стаття балансу	Минулий рік		Звітний рік		Відхилення		
	тис.грн.	частка, %	тис.грн.	частка, %	абсолютне, +/- тис. грн	відносне, %	зміна частки, в.п
1	2	3	4	5	6=4-2	7=6/2	8=5-3
Вартість майна підприємства	**153 266**	**100%**	**196 066**	**100%**	**42 800**	**27.9%**	**0%**
Необоротні активи	50 054.0	33%	57 833.0	29%	7 779	15.5%	-3%
Оборотні активи	103 212	67%	138 233	71%	35 021	33.9%	3%
Необоротні активи утримувані для продажу, та групи вибуття		0%		0%	-	0%	0%

Так, за результатами фінансової звітності на досліджуваному підприємстві оборотні активи станом на кінець звітного року становлять 138 233 тис. грн., на кінець попереднього року вартість оборотних активів становила 103 212тис. грн. Отже, оборотні активи підприємства збільшились на 35 021 тис. грн. або на 33,9%, що свідчить про розширення господарської діяльності підприємства. У загальній структурі майна переважають оборотні активи, що зумовлене насамперед спеціалізацією досліджуваного господарства та говорить про зменшення ризиків компенсації авансованого капіталу та зростання його віддачі внаслідок прискорення оборотності оборотних коштів.

На другому етапі «*Аналіз складу та структури оборотних активів*» проводиться деталізація активів за видами: запаси, дебіторська заборгованість, грошові кошти, короткострокові фінансові інвестиції. Цей етап передбачає оцінку питомої ваги окремих видів оборотних активів у валюті балансу та у загальній сумі поточних активів. Наприклад, у період весняно-польових робіт частка виробничих запасів може перевищувати 50%, тоді як у міжсезоння — зростає частка грошових коштів. Основними аналітичними інструментами на цьому етапі є: Excel-аналітика, Power BI, Tableau — для побудови динамічних діаграм і структурних графіків. На склад і структуру оборотних активів підприємства впливають: галузева спеціалізація; характер і складність виробництва; тривалість виробничого циклу; обсяги виробництва конкретних видів продукції; умови матеріально-технічного постачання; умови реалізації та порядок розрахунків з контрагентами; собівартість власної і залученої сировини тощо. З метою виявлення абсолютних і відносних змін розмірів оборотних активів за визначений період та для оцінки цих змін, проводиться горизонтальний та вертикальний аналіз статей балансу (табл. 3.10).

Таблиця 3.10. Горизонтальний аналіз статей балансу ТОВ «ФК ЛТД»

Оборотні активи, тис. грн.	Рік		Відхилення	
	минулий	звітний	абсолютне, +/-	відносне, %
1	2	3	4=3-2	5=4/2
Запаси: в т.ч.	53 077	78 402	25325	47.7%
виробничі запаси	3 695	4 928	1233	33.4%
незавершене виробництво	31	9 196	9164.75	29327.2%
готова продукція	44 634	64 044	19410	43.5%
товари	1 623	234	-1389	-85.6%
Поточні біологічні активи	1 678	5 792	4114	245.2%
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	13 604	13 781	177	1.3%
Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом	136		-136	-100.0%
Інша поточна дебіторська заборгованість	33 275	37 327	4052	12.2%
Гроші та їх еквіваленти в т.ч.	946	1 603	657	69.5%
готівка	14	5	-9	-64.3%
рахунки і банках	932	1 598	666	71.5%
Інші оборотні активи	496	1 328	832	167.7%
Разом	**103 212**	**138 233**	**35021**	**33.9%**

Дані таблиці 3.10 дають підстави для формування ряду попередніх гіпотез, зокрема, що ТОВ «ФК ЛТД» в останньому звітному періоді здійснило значне нагромадження оборотних активів – на 33,9%, зокрема зросла вартість запасів на 25 325 тис. грн. (або на 47,7%); збільшилась вартість поточних біологічних активів на 4 114 тис. грн. (або майже у 2,5 рази); також зросла сума накопичених коштів – на 657 тис. грн. (або на 69,5%); вартість інших оборотних активів збільшилась на 832 тис. грн. (або у 1,7 рази). Така динаміка зміни вартості складових оборотних активів свідчить про зміцнення та покращення в операційній діяльності ТОВ «ФК ЛТД», адже нарощення запасів та грошових коштів говорить про покращенням рівня забезпеченості виробництва ресурсами та матеріального забезпечення господарської діяльності в цілому. Стабільність дебіторської заборгованості свідчить про надійність роботи господарства з контрагентами та оптимальну політику погашення боргів перед підприємством.

Вертикальний аналіз дозволяє визначити структуру основних елементів оборотних активів підприємства, вплив окремих чинників на фінансовий результат та показники ефективності використання майна (табл. 3.11). Результати проведеного вертикального аналізу підтверджують попередні гіпотези щодо зміцнення операційної діяльності підприємства за рахунок превалювання у складі оборотних активів запасів та збільшення їх питомої ваги. Протягом досліджуваного періоду ТОВ «ФК ЛТД» наростило частку запасів (+5,3%), незавершеного виробництва (+6,6%), залишків готової продукції на складі (+3,1%) та вартості поточних біологічних активів (+2,6%).

Разом з тим, зменшилась частка: товарів (-1,4%), дебіторської заборгованості (-3,2%) та іншої поточної дебіторської заборгованості (-5,2%).

Таблиця 3.11. Вертикальний аналіз оборотних активів ТОВ «ФК ЛТД»

Оборотні активи	Рік		Абсолютне відхилення, +/-
	минулий	звітний	
1	2	3	4=3-2
Запаси: в т.ч.	51.4%	56.7%	5.3 в.п.
виробничі запаси	3.6%	3.6%	0.0 в.п.
незавершене виробництво	0.0%	6.7%	6.6 в.п.
готова продукція	43.2%	46.3%	3.1 в.п.
товари	1.6%	0.2%	-1.4 в.п.
Поточні біологічні активи	1.6%	4.2%	2.6 в.п.
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	13.2%	10.0%	-3.2 в.п.
Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом	0.1%	0.0%	-0.1 в.п.
Інша поточна дебіторська заборгованість	32.2%	27.0%	-5.2 в.п.
Гроші та їх еквіваленти в т.ч.	0.9%	1.2%	0.2 в.п.
готівка	0.0%	0.0%	0.0 в.п.
рахунки і банках	0.9%	1.2%	0.3 в.п.
Інші оборотні активи	0.5%	1.0%	0.5 в.п.
Разом	**100.0%**	**100.0%**	**0.0 в.п.**

На третьому етапі «*Оцінка динаміки оборотних активів*» - порівнюються показники за кілька періодів (місяців, кварталів, років), щоб виявити тенденції: зростання, скорочення, стабільність. Особливо важливо враховувати сезонні коливання, характерні для аграрного сектору. Наприклад, у липні-серпні зростає обсяг готової продукції (зерно, овочі), а в жовтні – дебіторська заборгованість через відстрочку платежів. Основними аналітичними інструментами на цьому етапі можуть бути: дашборди в Power BI, Google Data Studio, звіти з управлінського обліку.

Далі проводиться коефіцієнтний аналіз відношень між окремим видами активів та джерелами їх формування. Оскільки, оборотні активи можуть формуватись за рахунок власних та залучених коштів, визначається коефіцієнт забезпеченості підприємства власними оборотними коштами. На цьому етапі оцінюється ліквідності оборотних активів. *Ліквідність активів* - це здатність цінностей підприємства трансформуватися в грошові кошти, при цьому кращою є умова, коли процес перетворення відбувається швидко і без втрати вартості. З точки зору інформаційно-аналітичного забезпечення процесу управління є два підходи, що характеризують поняття ліквідності:

1. Ліквідність ототожнюється з платоспроможністю і передбачає здатність підприємства розрахуватися з короткостроковою заборгованістю власними коштами;

2. Можливість реалізації матеріальних та інших цінностей для перетворення їх в грошові кошти. При цьому, усі активи підприємства за ступенем ліквідності підрозділяються на чотири групи:

- *високоліквідні активи* – усі види грошових коштів й короткострокові фінансові інвестиції (цінні папери);

- *активи з швидким терміном реалізації* – вкладення, трансформація яких у грошові кошти потребує певного часу, до цієї групи відносяться дебіторська заборгованість, погашення якої очікується впродовж одного року після звітної діти, інші оборотні активи;

- *активи з середнім терміном реалізації* – запаси сировини й матеріалів, МШП, незавершене виробництво, дебіторська заборгованість, погашення якої очікується більш чім один рік після звітної дати, та інші запаси й затрати;

- *неліквідні або активи, що важко реалізуються* – майно підприємства призначене для поточної господарської діяльності (нематеріальні активи, основні засоби, капітальні й довгострокові фінансові інвестиції.

Аналіз на цьому етапі передбачає визначення:

1 - *коефіцієнту поточної ліквідності* = оборотні активи / поточні зобов'язання;

2 – *коефіцієнту швидкої ліквідності* = (оборотні активи – запаси) / поточні зобов'язання;

3 - *коефіцієнту абсолютної ліквідності* = грошові кошти / поточні зобов'язання.

Значення отриманих коефіцієнтів порівнюють з граничними значеннями та оцінюють їх зміну у динаміці. Наприклад, якщо коефіцієнт поточної ліквідності < 1, це свідчить про ризик неплатоспроможності. Основними аналітичними інструментами на цьому етапі виступають: фінансові калькулятори, автоматизовані системи управління фінансами (Finmap, M.E.Doc).

На цьому ж етапі коефіцієнтного аналізу визначають показники оборотності оборотних активів. Це ключові фінансові індикатори, які дозволяють оцінити ефективність використання ресурсів підприємства в процесі його операційної діяльності. Для сільськогосподарських підприємств ці показники мають особливе значення, оскільки аграрна діяльність характеризується сезонністю, тривалим виробничим циклом та високою залежністю від зовнішніх факторів. Наприклад, якщо тривалість операційного циклу перевищує 180 днів, це може свідчити про неефективне управління ресурсами. Основними аналітичними інструментами на цьому етапі виступають: аналітичні модулі BAS АГРО, CRM-системи для контролю дебіторів.

Ступінь інтенсивності використання капіталу, вкладеного в оборотні активи, аналізують за наступними показниками оборотності:

1 – *коефіцієнт оборотності* - показує, скільки разів за період (рік, квартал) оборотні активи "обертаються", тобто перетворюються на грошові кошти через реалізацію продукції.

Виручка (чистий дохід) / Середня вартість оборотних активів

2 – *тривалість одного обороту оборотних активів* - показує, скільки днів потрібно підприємству, щоб здійснити один повний цикл перетворення оборотних активів у грошові кошти.

365 / Коефіцієнт оборотності

3 – *коефіцієнт оборотності запасів* - показує, як швидко підприємство використовує свої запаси у виробництві та реалізації продукції.

Собівартість реалізованої продукції / Середня вартість запасів

4 – *тривалість обороту запасів* - показує середню кількість днів, протягом яких запаси перебувають у підприємстві до їх використання або реалізації.

365 / Оборотність запасів

5 – *коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості* - показує, наскільки ефективно підприємство стягує кошти з покупців.

Виручка / Середня дебіторська заборгованість

6 – *тривалість обороту дебіторської заборгованості* - показує середню кількість днів, протягом яких підприємство очікує оплату від покупців.

365 / Оборотність дебіторської заборгованості.

У таблиці 3.12 проведемо аналіз показників оборотності активів досліджуваного підприємства.

Таблиця 3.12. Коефіцієнтний аналіз оборотності активів ТОВ «ФК ЛТД»

Показник	**Методика розрахунку**	**Рік**		**Абсолютне відхилення, +/-**
		Минулий	**Звітний**	
1	**2**	**3**	**4**	**5=4-3**
Початкові дані: 1. Чистий дохід від реалізації продукції, тис.грн	Форма 2 рядок 2000	96 280	116 748	20 468
2. Середньорічна вартість оборотних активів, тис. грн.	Форма 1 рядок 1300 (середнє значення)	103 212	138 233	35 021
3. Середньорічна вартість дебіторської заборгованості, тис. грн.	Форма 1 рядок 1125 (середнє значення)	13 604	13 781	177
3. Середньорічна вартість грошових коштів, тис. грн.	Форма 1 рядок 1165 (середнє значення)	946	1 603	657
Розрахункові дані: 4. Коефіцієнт оборотності оборотних активів (Коб)	*Чистий дохід від реалізації продукції / Середньорічна вартість оборотних активів*	0.93	0.84	-0,09

Продовження таблиці 3.12

5. Термін оборотності оборотних активів (Тоб)	*Дні періоду / Коб*	386	426	40
6. Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості (Коб ДЗ)	*Чистий дохід від реалізації продукції / Середньорічна сума дебіторської заборгованості*	7.08	8.47	1,39
7. Термін оборотності дебіторської заборгованості (Тоб ДЗ)	*Дні періоду / Коб ДЗ*	51	42	-8
8. Коефіцієнт оборотності грошових коштів (Коб ГК)	*Чистий дохід від реалізації продукції / Середньорічна величина грошових коштів*	101.78	72.83	-28,94
9. Термін оборотності грошових коштів (Тоб ГК)	*Дні періоду / Коб ГК*	4	5	1
10. Коефіцієнт завантаженості (Кзав)	*Середньорічна вартість оборотних активів / Чистий дохід від реалізації продукції*	1.07	1.18	0.11

Динаміка показників інтенсивності використання оборотних активів свідчить, що на досліджуваному підприємстві час між інвестуванням коштів та їх вивільненням дещо відтермінований, враховуючи особливості виробничих процесів у сільському господарстві. Протягом досліджуваного періоду коефіцієнт оборотності активів знизився на 0,09, що спричинило збільшення терміну оборотності коштів на 40 днів, тобто на кінець звітного року ТОВ «ФК ЛТД» період від інвестування коштів у виробництво до одержання коштів від покупців складає 426 днів. Аналогічну динаміку мали показники оборотності за видами оборотних активів, що дає підстави рекомендувати підприємству вжити заходи щодо прискорення оборотності ресурсів.

Наступний етап аналізу оборотних активів передбачає дослідження змін у складі джерел фінансування оборотних активів. Джерелами фінансування оборотних активів можуть бути: власний капітал; довгостроковий позиковий капітал; короткостроковий позиковий капітал; товарний кредит; поточна кредиторська заборгованість. Групування джерел фінансування оборотних активів за балансом наведено в таблиці 3.13.

За даними проведеного аналізу джерел фінансування оборотних активів ТОВ «ФК ЛТД» бачимо, що хоч ключовим джерелом фінансування є власний каптал, підприємство протягом досліджуваного періоду збільшило частку позикових коштів. Протягом аналізованого періоду, підприємство збільшило свій позиковий капітал у півтора рази, що вказує на активне залучення зовнішніх ресурсів, що може бути як ознакою розширення виробничої діяльності, так і потенційним джерелом фінансових ризиків. Зростання зобов'язань з оплати праці та страхування потребує додаткового контролю, а зменшення розрахунків з бюджетом може свідчити про оптимізацію

податкових платежів. Загальне збільшення пасивів на 27,9% підтверджує розширення фінансової бази підприємства, однак потребує збалансованого управління структурою капіталу для забезпечення стабільності та платоспроможності в довгостроковій перспективі.

Таблиця 3.13. Групування джерел фінансування оборотних активів підприємства

Показник	Код рядка Балансу	Рік		Відхилення	
		минулий	звітний	абсолютне, +/-	відносне, %
1	2	3	4	5=4-3	6=5/3
Власний капітал	*р. 1495*	141 315	165 228	23 913	16.9%
Власний оборотний капітал	*р. 1195 - р.1695*	91 261	107 395	16 134	17.7%
Позиковий капітал, у т. ч.	*р. 1695*	11 951	30 838	18 887	158.0%
- короткострокові кредити	*р. 1600*	0	8 400	8 400	100.0%
- поточні зобов'язання за розрахунками	*р. 1615*	4 103	8 044	3 941	96.1%
- розрахунки з бюджетом	*р. 1620*	1 316	559	-757	-57.5%
- розрахунки зі страхування	*р. 1625*	35	84	49	140.0%
- розрахунки з оплати праці	*р. 1630*	9	256	247	у 27 разів
- інші поточні зобов'язання	*р. 1690*	6 488	13 495	7 007	108.0%
Усього пасивів	***р. 1900***	**153 266**	**196 066**	**42 800**	**27.9%**

Серед показників, поданих у таблиці, на окрему увагу заслуговує робочий капітал (власний оборотний капітал, власні оборотні кошти). Робочий капітал (Рк) – це різниця між оборотними активами підприємства та його короткостроковими зобов'язаннями. Тобто, робочий капітал є тією частиною оборотних активів, яка фінансується за рахунок власних коштів та довгострокових зобов'язань. Власний оборотний капітал на кінець звітного періоду становив 107 395 тис. грн., що на 17,7% більше минулого року. Це свідчить про нарощення здатності підприємства забезпечити свою операційну діяльність власними коштами. Отже, наявність робочого капіталу свідчить про те, що підприємство не тільки здатне сплатити власні поточні борги, а й має фінансові ресурси для розширення діяльності та інвестування. Збільшення робочого капіталу може говорити про ріст фінансової стійкості компанії. Ріст величини робочого капіталу ТОВ «ФК ЛТД» викликаний збільшенням обсягів середньоліквідних запасів (запасів та поточних біологічних активів), що позитивно позначилося на оборотності активів господарства.

Отже, досліджуване підприємство поєднує самофінансування оборотних активів із залученням зовнішніх ресурсів, що є цілком виправданим у ринкових умовах. Водночас частка позикового капіталу у джерелах формування оборотних активів є високою, що свідчить про низький рівень фінансової стійкості підприємства, його істотну залежність від зовнішніх кредиторів. У

подальшій діяльності необхідно прагнути до оптимізації структури капіталу (зокрема, джерел формування оборотних активів).

Прискорення оборотності оборотних коштів, тобто скорочення часу проходження оборотними засобами за все кругообігу і окремих його стадій знижує потребу в цих коштах, відбувається вивільнення оборотних коштів з обороту. І навпаки, уповільнення оборотності, супроводжується залученням додаткових коштів в оборот, що негативно впливає на ефективність використання оборотних коштів. Вивільнення оборотних коштів в результаті прискорення їх оборотності може бути абсолютним і відносним.

Абсолютне вивільнення оборотних коштів ($В_{абс}$) відбувається в тих випадках, коли обсяг реалізації забезпечений меншим використанням оборотних коштів у звітному періоді ($В_1$) в порівнянні з базисним періодом або плановою потребою ($В_0$):

$$В_{абс} = В_1 + В_0 \quad (3.14)$$

Відносне вивільнення оборотних коштів ($В_{відн}$) виходить при прискоренні оборотності із зростанням обсягу продажів або виробництва. Головна відмінність від абсолютного вивільнення, це те що, при цьому кошти компанії не можуть бути вилучені з обігу без збереження безперервності виробництва. Відносне вивільнення оборотних коштів визначається за формулою:

$$В_{відн} = В_0 * О_1 / О_0 - В_1 \quad (3.15)$$

або

$$В_{відн} = В_0 * Iv - В_1 \quad (3.16)$$

де, $О_0$, $О_1$ - обсяг реалізованої продукції в базисному (плановому) і звітному періоді; $В_0$, $В_1$ - середній залишок оборотних коштів у базисному (плановому) і звітному періоді; Iv - темп приросту обсягу виробництва продукції, тобто V_1 V_0 .

Прискорення оборотності сприяє скороченню потреби в оборотних активах, приросту обсягу продукції, збільшення суми одержуваного прибутку і, отже, підвищенню стійкості фінансового стану. Тривалість обороту оборотних коштів залежить від їх середнього розміру і виручки від реалізації. Для отримання максимально повної інформації про стан оборотних коштів рекомендується розглядати відповідні показники в динаміці за певний часовий інтервал (як правило, 3 періоди), дотримуючись вимога порівнянності показників. Такий аналіз дозволяє охарактеризувати зміни, які відбувалися в організації за аналізовані періоди, і спрогнозувати їх на майбутнє.

На основі попередніх етапів визначаються: надлишкові або дефіцитні запаси (наприклад, надлишок добрив, які не використовуються); прострочена дебіторська заборгованість (наприклад, борги покупців понад 90 днів); неефективне управління грошовими коштами (наприклад, низький залишок на рахунках у період активних закупівель). Основними аналітичними інструментами на цьому етапі виступають: ABC-аналіз, XYZ-аналіз, моделі прогнозування (наприклад, у Python або R).

Поглиблений аналіз використання оборотних активів проводиться за допомогою індивідуальних показників оборотності та рентабельності, які розраховуються по кожному їх виду: товарно-матеріальних запасів;

дебіторської заборгованості; грошовими коштами і фінансових вкладень. Такий аналіз дозволяє виявити резерви підвищення ефективності використання оборотних коштів. Прискорення оборотності сприяє скороченню потреби в оборотних коштах, приросту обсягів продажів і, отже, збільшення одержуваного прибутку. Уповільнення оборотності вимагає залучення додаткових коштів для продовження господарської діяльності підприємства.

Одним із загальних критеріїв раціональності використання оборотних активів є те, що поточні активи повинні бути мінімальні, але достатні для успішної й безперебійної роботи підприємства. Основними заходами прискоренням оборотності оборотних активів є[21]:

– *на етапі створення запасів* – раціональне використання матеріальних ресурсів, удосконалення нормування, ліквідація наднормативних запасів, налагодження роботи транспорту, оптимізація постачальників тощо;

– *на етапі незавершеного виробництва* – скорочення тривалості виробничого циклу, впровадження прогресивної техніки і технологій, розвиток стандартизації і уніфікації, вдосконалення системи економічного стимулювання;

– *на етапі обігу* – раціональна організація збуту продукції, прискорення документообігу, дотримання платіжної дисципліни, маркетингових важелів активізації продажу (реклама) тощо.

Показники оборотності оборотних активів є важливими індикаторами ефективності управління ресурсами підприємства. Для аграрного сектору вони дозволяють оцінити швидкість обігу ресурсів у сезонних умовах; виявити проблеми з запасами або дебіторською заборгованістю; приймати обґрунтовані рішення щодо фінансування, закупівель та реалізації продукції.

3.5. Аналіз ефективності використання оборотних активів

Аналіз ефективності використання оборотних активів є важливою складовою фінансового аналізу діяльності сільськогосподарського підприємства. Він дозволяє оцінити, наскільки раціонально підприємство використовує свої ресурси для досягнення виробничих і фінансових результатів. У сільському господарстві основну частину оборотних активів становлять матеріальні ресурси: насіння, добрива, корми, паливо, запасні частини. Ефективність їх використання прямо впливає на собівартість продукції, рівень прибутковості та конкурентоспроможність підприємства.

Оборотні активи за своєю суттю є коштами, що авансовані в оборотні виробничі засоби і засоби обігу, для забезпечення безупинного процесу виробництва, реалізації продукції та отримання прибутку. Наявність у підприємства достатніх оборотних активів оптимальної структури – необхідна передумова для його нормального функціонування в умовах ринкової

[21] Кащена Н. Б., Чміль, Г. Л., Костинська М. В. Організаційно-інформаційна модель аналізу оборотних активів в контексті забезпечення стійкого розвитку підприємства. Information aspects of socio-economic systems' development: monograph. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Technicznej w Katowicach, 2016. P. 366-374.

економіки. Тому на кожному сільськогосподарському підприємстві має проводитися нормування оборотних активів, завданням якого є створення умов, що забезпечують безперебійність виробничо-господарської діяльності підприємства.

Важливо раціонально управляти оборотними активами, розробляти та впроваджувати заходи, які сприяють зниженню матеріаломісткості продукції і прискоренню оборотності оборотних активів. У результаті прискорення оборотності оборотних активів виникає їх вивільнення, що забезпечує цілий ряд позитивних ефектів. Підприємство, в разі ефективного управління власними та чужими оборотними активами, може досягти раціонального економічного становища, збалансованого по ліквідності та доходності[22].

Оборотні активи перебувають у постійному русі, послідовно проходячи всі стадії кругообігу. Запас оборотних активів на кожній стадії повинен бути таким, щоб забезпечити безперервну роботу підприємства. Загальний обсяг авансованих вкладень в оборотний капітал залежить від: обсягу виробництва сільськогосподарської продукції та продукції переробки, умов матеріально-технічного постачання; умов реалізації і розрахунків, собівартості власних і вартість покупних матеріальних цінностей, що споживаються в процесі виробництва, виробничого напряму підприємства і рівня розвитку галузі. Оборотні активи споживаються в одному виробничому циклі, і їх вартість повністю переноситься на вартість виробленої продукції. При цьому одна їх частина в речовій формі входить у створений продукт і набуває товарної форми, в якій вона буде використана споживачем. Інша частина також повністю споживається в процесі виробництва, але, втративши свою споживчу вартість, у речовій формі в продукт праці не входить (наприклад, насіння, паливо, корми).

Важливою характеристикою операційного циклу, яка впливає на обсяг, структуру та ефективність використання оборотних активів підприємства, є їх загальна тривалість. Вона включає період часу від моменту витрачання грошових та інших високоліквідних активів на придбання виробничих запасів до надходження коштів від дебіторів за продану їм готову продукцію. Отже, в кожний момент часу частина оборотних активів підприємства авансується у виробничі запаси матеріалів і незавершене виробництво, які обслуговують виробничу сферу, інша частина авансується у вивантажену продукцію і дебіторську заборгованість, які обслуговують процес обігу продукції за межами підприємства[23]. Авансування означає, що витрачені на початку процесу виробництва грошові ресурси повертаються підприємству після завершення кругообігу. Саме з виручки від реалізації продукції відбувається відшкодування авансованих грошових сум і все повертається до початкової позиції

---

[22] Нога Д. Г. Кругообіг оборотних активів аграрних підприємств та ефективність їх використання в сучасних умовах господарювання [Електронний ресурс] / Д. Г. Нога // Продуктивність агропромислового виробництва. економічні науки. - 2013. - № 23. - С. 103-107. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pav_2013_23_18

[23] Купріна Н. М. Особливості аналізу оборотних активів підприємства в сучасних умовах / Н. М. Купріна, І. О. Котобан, О. А. Тофаніло, Р. Є. Скіпор // Економіка харчової промисловості. - 2018. - Т. 10, Вип. 4. - С. 39-47. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/echp_2018_10_4_6

Необхідність системного виявлення та мобілізації резервів зниження матеріальних затрат і матеріаломісткості продукції передбачає використання в аналізі системи показників, які всебічно характеризують ефективність використання матеріальних ресурсів, дозволяють планувати, аналізувати результати роботи підприємств, об'єднань та галузей промисловості в області зниження матеріаломісткості продукції. Для характеристики ефективності використання матеріальних ресурсів рекомендується застосовувати систему узагальнюючих і часткових показників. До узагальнюючих *показників ефективності використання оборотних ресурсів* відносяться:

- матеріаломісткість продукції;
- матеріаловіддача;
- питома вага матеріальних затрат у собівартості продукції;
- коефіцієнт співвідношення темпів зростання обсягу виробництва і матеріальних затрат;
- коефіцієнт використання матеріальних витрат.

Аналіз наведених показників дозволяє виявити неефективні ділянки виробництва, де витрати на матеріали не дають очікуваного результату; оптимізувати закупівлі, зменшити втрати, пов'язані з надлишковими запасами; підвищити рентабельність продукції, особливо в умовах зростання цін на ресурси; приймати обґрунтовані управлінські рішення щодо технологій, постачальників, норм витрат.

Матеріаловіддача (Мвд.) - це відношення вартості випущеної продукції до суми матеріальних витрат. Цей показник характеризує віддачу матеріалів, тобто, скільки випущено продукції з кожної гривні застосованих матеріальних ресурсів (сировини, палива, енергії і т.ін.):

Мвд. = обсяг виробленої та реалізованої продукції / матеріальні витрати , (3.17)

Мвд. мин = 96280 / 50816 = 1,89
Мвд. звіт = 116748 / 78572 = 1,48

Із наведених даних видно, що матеріаловіддача ТОВ «ФК ЛТД» у звітному році знизилася (це є негативним результатом) за рахунок значного підвищення рівня матеріальних витрат підприємства.

Матеріаломісткість (Мм.) показує, скільки матеріальних витрат припадає фактично на виробництво одиниці продукції.:

Мм. = матеріальні витрати / обсяг виробленої та реалізованої продукції (3.18)

Мм. мин =50816 / 96280 = 0,53
Мм. звіт =78752 / 116748 = 0,67

Із наведених даних видно, що показники використання матеріальних ресурсів погіршилися у звітному році. Основними резервами зниження матеріаломісткості продукції є заходи, які забезпечать скорочення суми матеріальних витрат та збільшення вартості продукції, або випереджальне зростання вартості продукції порівняно зі зростанням матеріальних витрат.

Питома вага матеріальних затрат у собівартості продукції - це співвідношення суми матеріальних витрат до повної собівартості. Динаміка цього показника характеризує зміну матеріаломісткості продукції:

$$Кмз. = МВ / СБвп , \quad (3.19)$$

де СБвп - повна собівартість випущеної продукції.

Кмз. мин= 50816 / 101100 = 0,73

Кмз. звіт = 78752 / 69437 = 0,78

Із наведених даних видно, що матеріальні витрати займають значну частину у складі повної собівартості продукції (понад 70%) та протягом досліджуваного періоду зросла на 5%, що є негативною динамікою в цілою, але цілком обгрунтованою галузевою специфікою діяльності ТОВ «ФК ЛТД». Оцінивши ефективність використання матеріальних базового підприємства, можна зробити висновок: господарству необхідно збільшувати матеріаловіддачу, а матеріаломісткість та питому вагу матеріальних затрат у собівартості продукції - зменшувати. На зміну матеріаломісткості може вплинути кожний з цих факторів або їх сукупність. Для розрахунку впливу цих факторів на результативний показник застосовують спосіб ланцюгових підстановок у такій послідовності зміни планових (базисних) величин на звітні фактичні (аналізовані): кількості виробленої продукції (показник); норми витрачання матеріалів (показник); ціни придбання або собівартості матеріалів (показник); відпускної ціни одиниці продукції (показник). Обов'язково аналізуються зміни величини матеріальних затрат від норми витрачання матеріалів на виріб у натуральних одиницях та від ціни окремого виду матеріалу. Вплив факторів розраховується одним із способів елімінування.

Коефіцієнт співвідношення темпів зростання обсягу виробництва і матеріальних затрат визначається відношенням індексу промислової продукції до індексу матеріальних витрат або як ділення суми фактичних матеріальних витрат на розмір матеріальних витрат, обчислений виходячи з планових калькуляцій і фактичного випуску та асортименту продукції. Він показує, наскільки ефективно використовуються матеріали в процесі виробництва.

Застосування узагальнюючих показників в аналізі дозволяє отримати лише загальне уявлення про рівень ефективності використання матеріальних ресурсів і резерви його підвищення. Більш конкретну інформацію забезпечує аналіз часткових показників. Вони застосовуються для характеристики ефективності використання окремих видів матеріальних ресурсів (матеріаломісткість, паливомісткість, енергомісткість та інше), а також для характеристики рівня матеріаломісткості окремих виробів (відношення вартості всіх застосованих матеріалів на одиницю продукції до її оптової ціни).Отже, основними напрямами удосконалення раціональності використання оборотних активів та підвищення ефективності їх залученості у господарські процеси є:

– скорочення середньої тривалості процесу виробництва за рахунок вдосконалення його організації і оперативно-виробничого планування,

усунення невиробничих затрат і втрат робочого часу, скорочення затрат праці за рахунок впровадження нової прогресивної техніки і технології;

– скорочення часу зберігання сировини та матеріалів у виробничих запасах за рахунок удосконалення планування матеріально-технічного постачання; визначення прогресивних норм витрачання, встановлення і підтримки оптимальних розмірів виробничих запасів;

– зниження над нормативних обсягів виробничих запасів;

– скорочення часу обігу в результаті зменшення складських запасів готової продукції;

– скорочення часу перебування коштів у дебіторській заборгованості[24].

Матеріальні ресурси є основою виробничого процесу. Їх раціональне використання прямо впливає на: врожайність сільськогосподарських культур (наприклад, оптимальне внесення добрив підвищує урожай на 15–30%); продуктивність тваринництва (якісні корми — вища надої, прирости); зменшення втрат у процесі зберігання та транспортування; зниження собівартості продукції. Наприклад, якщо підприємство зменшило матеріаломісткість виробництва зерна з 0.35 до 0.28, це може означати, що на кожну гривню доходу витрачається менше ресурсів, а отже — підвищується прибутковість.

Завершальний етап аналізу передбачає визначення впливу ефективності використання матеріальних ресурсів на обсяг випуску продукції, а також прогнозування та планування заходів щодо покращення ресурсного забезпечення. Висока матеріаловіддача, як правило, корелює з підвищенням врожайності, зменшенням втрат, покращенням якості продукції. Це дозволяє підприємству не лише збільшити обсяг виробництва, а й зміцнити свою позицію на ринку. На основі аналізу формуються прогнози щодо зміни складу оборотних активів, з урахуванням таких факторів:

1 – *сезонність*: наприклад, у лютому–березні підприємство планує закупівлю насіння, добрив, пального, що призводить до зростання частки виробничих запасів. У період збору врожаю (липень–вересень) зростає частка готової продукції, а в період реалізації (жовтень–грудень) — дебіторська заборгованість;

2 - *виробничі плани*: розширення посівних площ або зміна структури культур (перехід на більш рентабельні) потребує додаткових ресурсів, що впливає на обсяг і структуру запасів. Наприклад, збільшення площ під кукурудзу потребує більше насіння, добрив, води, що має бути враховано в плануванні;

3 - *ринкові умови*: очікуване зростання цін на зерно може стимулювати підприємство до збільшення обсягів виробництва, формування стратегічних запасів, укладання довгострокових контрактів. Коливання валютного курсу

[24] Ястремський, О. І. Міжгалузевий аналіз витратності та продуктивності економіки України: порівняння у часі і між. Кибернетика и системный анализ. – 2020. – № 4. – С. 85–97.

впливає на вартість імпортних ресурсів, що також має бути враховано при плануванні закупівель.

У практичному вимірі це означає розробку конкретних управлінських заходів, таких як: оптимізація норм витрат матеріалів; впровадження систем GPS-контролю витрат пального; автоматизація обліку ресурсів через ERP-системи; укладання контрактів на закупівлю ресурсів у міжсезоння; формування резервів на випадок форс-мажорів. Основними аналітичними інструментами на цьому етапі виступають: моделі прогнозування в Excel, Python (ARIMA, регресійний аналіз), інтеграція з аграрними платформами (Cropio, AgroOffice).

Таким чином, аналіз ефективності використання матеріальних ресурсів не лише дозволяє оцінити поточний стан підприємства, а й слугує основою для стратегічного планування, ресурсного прогнозування та підвищення конкурентоспроможності аграрного бізнесу в умовах нестабільного економічного середовища.

Питання та завдання для самоперевірки та контролю засвоєння знань

1. Що таке активи підприємства? Які їх основні ознаки?
2. Які показники використовуються для аналізу ефективності використання активів?
3. Як впливає знос основних засобів на фінансовий стан підприємства?
4. Що таке структура активів і як її аналіз допомагає оцінити фінансовий стан?
5. Який зміст має коефіцієнт оборотності оборотних активів і як його інтерпретувати?
6. Яке значення має порівняння динаміки оборотних активів за різні звітні періоди?
7. Що таке капіталовіддача і як вона характеризує ефективність використання основних засобів?
8. Як сезонність аграрного виробництва впливає на динаміку оборотних активів?
9. Які сучасні інструменти використовуються для аналізу активів (програмне забезпечення, моделі, платформи)?
10. Як вплине на структуру активів, якщо підприємство отримає інвестиції у вигляді безповоротної фінансової допомоги?
11. Обґрунтуйте, чому аналіз активів є основою для стратегічного планування діяльності підприємства.
12. *Кейс 1: Зниження оборотності активів*. Підприємство за останній рік зафіксувало зниження коефіцієнта оборотності оборотних активів з 5,2 до 3,8. При цьому обсяг виручки залишився майже незмінним. Проаналізуйте можливі причини зниження. Які управлінські рішення слід прийняти для підвищення ефективності використання активів?

13. *Кейс 2: Сезонне накопичення запасів.* У період підготовки до весняно-польових робіт підприємство значно збільшило обсяг виробничих запасів (насіння, добрива, паливо). Як це впливає на структуру оборотних активів?

14. *Кейс 3: Низька матеріаловіддача*. Аналіз показав, що матеріаловіддача підприємства становить 2,1, що нижче галузевого середнього рівня. Які причини можуть зумовити низьку ефективність використання матеріальних ресурсів? Які показники слід додатково проаналізувати?

РОЗДІЛ 4. АНАЛІЗ ДЖЕРЕЛ ФОРМУВАННЯ КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

4.1. Завдання та інформаційне забезпечення аналізу

Джерелами формування активів підприємства є власні та позикові кошти. При створенні підприємства його стартовим капіталом є вартість майна підприємства, підприємство ще не має зовнішньої заборгованості і власний (початковий) капітал відповідає вартості активів за балансом. Здійснюючи господарську діяльність, підприємство використовує залучені кошти, тобто створює борги. Тоді власний капітал визначається як різниця між вартістю його майна і борговими зобов'язаннями. Отже, власний капітал – це частина активів підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань. Основна мета функціонування капіталу – його рух. Упродовж поточної діяльності підприємства форма його капіталу постійно змінюється через збільшення (зменшення) як абсолютної величини капіталу, так і окремих його складових. Постійно здійснюється перетворення одних ресурсів на капітал, інших – на товар або інші види цінностей.

В інформаційно-аналітичній системі управління підприємства має бути не тільки чітко відображено право власності кожного засновника, але має бути також чітке розмежування між власним капіталом (тобто власністю засновників) та чужим (залученим) капіталом (тобто власністю інших суб'єктів власності). З точки зору балансової інтерпретації власності засновників вони формують перший розділ пасиву балансу господарства. Другий та третій розділ – це зобов'язання підприємства.

Основною *метою аналізу джерел формування капіталу* підприємства є оцінка складу та структури капіталу, зміни його складових та визначення резервів підвищення результативності діяльності. Аналіз джерел формування капіталу підприємства здійснюється на основі порівняльного аналітичного балансу, який складають шляхом агрегування однорідних за складом елементів балансових статей. При цьому розраховують показники структури, абсолютні й відносні зміни у власних і позичкових коштах підприємства за звітний період.

У процесі аналізу капіталу необхідно вирішити такі *завдання*:

- здійснити загальну оцінку складу і структури капіталу підприємства;
- проаналізувати ефективність використання капіталу;
- проаналізувати оборотність капіталу;
- здійснити аналіз прибутковості капіталу;
- проаналізувати кредиторську заборгованість підприємства;
- визначити шляхи оптимізації співвідношення внутрішніх і зовнішніх джерел власного капіталу.

Інформаційне забезпечення аналізу включає дані фінансової звітності (баланс, звіт про фінансові результати, звіт про рух грошових коштів), бухгалтерські регістри, управлінські документи (бюджети, бізнес-плани,

кредитні договори), нормативно-правові акти (НП(С)БО, Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність»), а також сучасні цифрові інструменти - ERP-системи, аналітичні платформи (Power BI, Excel), що дозволяють здійснювати глибокий кількісний і якісний аналіз.

При аналізі джерел формування капіталу сільськогосподарських підприємств застосовується комплекс *методів*, які дозволяють здійснити глибоку оцінку структури, динаміки, ефективності та прогнозованості фінансування активів. Основу становлять структурний метод, що передбачає визначення питомої ваги власного та позикового капіталу в загальній сумі джерел фінансування, та динамічний метод, який дозволяє простежити зміни у складі капіталу за кілька звітних періодів. Коефіцієнтний аналіз забезпечує розрахунок ключових фінансових індикаторів, таких як коефіцієнт автономії, фінансової залежності, маневреності власного капіталу, що характеризують рівень фінансової стійкості підприємства. Для виявлення причинно-наслідкових зв'язків між змінами у структурі капіталу та фінансовими результатами застосовується факторний аналіз, а компаративний метод дозволяє порівнювати показники підприємства з галузевими нормативами або аналогічними господарствами. Важливе значення має також трендовий аналіз, який дає змогу виявити довгострокові тенденції у зміні джерел фінансування, що особливо актуально для стратегічного планування. У контексті прогнозування використовується екстраполяційний метод, а також кореляційно-дисперсійний аналіз, який дозволяє оцінити силу та напрям зв'язку між обсягом залученого капіталу та такими змінними, як виручка, прибуток, обсяг виробництва, сезонні фактори. Застосування цих методів у сукупності забезпечує комплексну аналітичну оцінку джерел формування капіталу, дозволяє виявити ризики надмірної залежності від позикових коштів, визначити оптимальну структуру фінансування та сформувати обґрунтовані управлінські рішення щодо забезпечення фінансової стабільності та сталого розвитку аграрного підприємства.

Ключовим елементом фінансового аналізу, що відображає співвідношення між власними та залученими ресурсами, які використовуються для формування активів і забезпечення операційної, інвестиційної та фінансової діяльності виступає *структура джерел фінансування* підприємства. Структура джерел фінансування підприємства залежить від багатьох факторів, зокрема:

- вид оподаткування доходів підприємства;
- темпи зростання реалізації товарної продукції та їх стабільність;
- структура активів підприємства;
- стан ринку капіталу;
- відсоткова політики комерційних банків;
- рівень управління фінансовими ресурсами підприємства тощо.

Найприйнятнішим для підприємства є комплексний підхід до вибору джерел фінансування. Власному капіталу належить провідна роль у створенні та функціонуванні підприємства. Фінансування за рахунок власного капіталу не призводить до виникнення зобов'язань підприємства, а фінансування за

рахунок позичкового капіталу утворює фінансові зобов'язання, адже за всі зовнішні фінансові ресурси необхідно платити відсотки.

Власний капітал підприємства може формуватися як за рахунок, зовнішніх, так і за рахунок внутрішніх джерел (рис. 4.1).

Рис. 4.1. Джерела формування власних фінансових ресурсів підприємства[25]

У складі *внутрішніх джерел формування власних фінансових ресурсів* основне місце належить прибутку, що залишається в розпорядженні підприємства. Він формує найбільшу частину його власних фінансових ресурсів, забезпечує приріст власного капіталу, а відповідно, і ріст ринкової вартості підприємства. Важливим джерелом фінансування виступають також амортизаційні відрахування, які не збільшують суму власного капіталу, а лише є засобом його реінвестування. Це обумовлено тим, що через меншу схильність амортизаційних відрахувань, у порівнянні з прибутком, до коливань, які пов'язані з результатами діяльністю підприємства, вони в більшій мірі ніж прибуток є фінансовою базою для відтворення основних виробничих засобів. Причому визначення оптимальних норм і розмірів амортизаційних відрахувань на сьогоднішній день є найважливішим і у той же час суперечливим питанням. Невеликі за розміром амортизаційні відрахування будуть недостатні для здійснення процесу "повного відтворення" на підприємстві, а великі – хоча і сприяють оновленню основних засобів, але зменшують надходження до державного бюджету. Тому з метою своєчасного оновлення техніки і технології підприємств доцільно застосовувати норми прискореної амортизації активної частини основних засобів.

У складі *зовнішніх джерел формування власних фінансових ресурсів* провідне місце належить залученню підприємством додаткового пайового (шляхом додаткових внесків у статутний фонд) або акціонерного (шляхом додаткової емісії та реалізації акцій) капіталу. Для окремих підприємств одним

[25] Самойлова Т. А. Джерела формування фінансового капіталу підприємства/ Т.А, Самойлова //Облік і фінанси АПК. – 2011. – №. 1. – С. 169-174

із зовнішніх джерел формування власних фінансових ресурсів може бути надана їм безплатна фінансова допомога, яку отримують, як правило, лише окремі державні підприємства. До числа інших зовнішніх джерел входять безплатно передані підприємству матеріальні та нематеріальні активи, що включаються до складу його балансу.

Аналіз джерел формування капіталу підприємства здійснюється в декілька етапів, в результаті яких формуються та обґрунтовуються аналітичні гіпотези щодо його складу, напрямів використання та джерел поповнення, а також визначаються шляхів оптимізації, адже від них залежить економічне зростання підприємства (рис. 4.2).

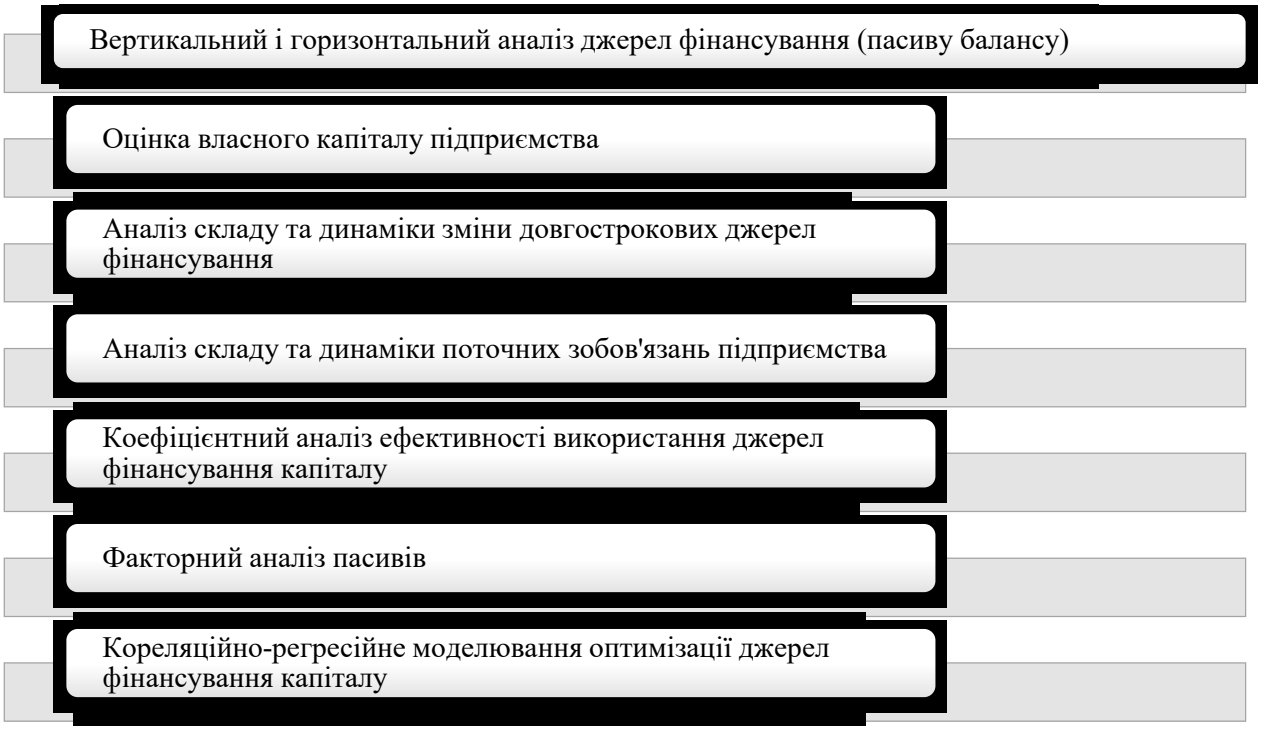

Рис. 4.2. Етапи аналізу джерел формування капіталу підприємства

Основними критеріями оптимізації структури джерел формування капіталу виступають: прийнятний рівень доходності і ризику в діяльності підприємства; мінімізація середньозваженої вартості капіталу підприємства; максимізація ринкової вартості підприємства. Кожне підприємство повинно самостійно обирати критерії оптимізації структури капіталу. Раціональне формування та використання власного капіталу підприємства вимагає постійного відстеження змін у його розмірі та структурі. Це здійснюється шляхом ретельного ведення бухгалтерського обліку господарських операцій, пов’язаних зі змінами у розмірі та складі власного капіталу, і відображення відповідних даних в основних формах фінансовій звітності підприємства.

На зміну в капіталі мають вплив багато факторів, такі як: отримання чистого прибутку, розподіл прибутку, переоцінка необоротних активів, внески учасників, вилучення капіталу та інші події, що безпосередньо впливають на збільшення або зменшення власних коштів підприємства. Специфіка

формування майна сільськогосподарських формувань зумовлюють необхідність обліку їх власності у вигляді пайового капіталу, який становить суму пайових внесків членів кооперативів, що передбачена засновницькими документами.

За своєю сутністю капітал втілює в собі ту частину активів підприємства, яку без будь-яких умов та обмежень можна визнати власністю підприємства. По ступені приналежності використовуваний капітал поділяється на власний капітал (розділ І пасиву) і позиковий (розділи ІІ та ІІІ пасиву). По тривалості використання розрізняють капітал довгостроковий (І та ІІ розділи пасиву) і короткостроковий (ІІІ розділ). Від власного капіталу слід відрізняти суми зобов'язань та ті кошти, які утримуються підприємством для виконання певних цілей , тобто від майбутніх, відкладених витрат. *Капітал* - це засоби, які є в розпорядженні суб'єкта господарювання для здійснення діяльності з метою одержання прибутку (рис. 4.3).

Рис. 4.3. Форми функціонування власного капіталу підприємства

Залежно *від джерела формування* власний капітал підприємства можна поділити на дві групи:

1. *Вкладений капітал* – це капітал, сформований за рахунок внесків власників підприємства, а також унаслідок конвертування боргових зобов'язань підприємства в акції або частки (паї). Він включає: зареєстрований капітал (статутний капітал, пайовий капітал); додатково вкладений капітал (емісійний дохід, інші внески засновників понад зареєстрований статутний фонд).
2. *Накопичений капітал* – це капітал, сформований внаслідок господарської діяльності підприємства. Включає такі складові: нерозподілений прибуток (непокритий збиток); резервний капітал; інший додатковий капітал

Класифікація власного капіталу за джерелами формування є дуже важливою при визнанні його елементів. Капітал підприємства не може бути сформований іншими шляхами ніж вказані вище.

Головною ознакою елементів капіталу першої групи є наявність реальних активів, що передані підприємству в обмін на корпоративні права, на можливість брати участь в управлінні та розподілі прибутків, майна підприємства. У фінансовій звітності є 2 коригуючих показників: неоплачений капітал та вилучений капітал, які відображають рух власного капіталу у процесі

його формування та управління ним. Вони є технічними, регулюючими стосовно суми сплаченого капіталу. *Неоплачений капітал* – це сума заборгованості власників (учасників) за внесками до статутного капіталу. *Вилучений капітал* – дорівнює фактичній собівартості акцій власної емісії або часток, викуплених товариством у його учасників. *Зареєстрований капітал* – юридично оформлена, офіційно об'явлена і належним чином зареєстрована частина внесків власників до капіталу підприємства. У тому числі виділяють:

- *статутний капітал* – зафіксована в установчих документах загальна вартість активів, які є внеском власників (учасників) до капіталу підприємства;
- *пайовий капітал* – сукупність коштів фізичних і юридичних осіб, добровільно розміщених у товаристві для здійснення його господарської діяльності, а саме: суми пайових внесків членів споживчого товариства, колективного сільськогосподарського підприємства, житлово-будівельного кооперативу, кредитної спілки та інших підприємств, що передбачені установчими документами.

Додатково вкладений капітал – це сума внесків засновників понад зареєстровану частину. У складі додатково вкладеного капіталу виділяють:

- емісійний дохід, який пов'язаний з придбанням акцій за ціною, вищою за їх номінальну вартість, у акціонерних товариствах;
- інші внески засновників понад зареєстрований статутний фонд, які вносяться без рішень про зміну розміру статутного капіталу.

Друга група елементів капіталу так чи інакше формується внаслідок діяльності підприємства – це накопичений (зароблений) капітал, головні елементи якого:

1. *Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)* – частина чистого прибутку, що не була розподілена між власниками.
2. *Резервний капітал* – сума резервів, створених, відповідно до чинного законодавства або установчих документів, за рахунок нерозподіленого прибутку підприємства. Фактичний розмір резервного капіталу та щорічних відрахувань до нього встановлюється в установчих документах, але він не може бути меншим за встановлений законом мінімум. Інший додатковий капітал включає такі види додаткового капіталу: капітал від дооцінки необоротних активів; капітал, сформований внаслідок дооцінки активів, яка здійснюється відповідно до НП(С)БО; вартість активів, безоплатно отриманих підприємством від інших юридичних або фізичних осіб, та інші види додаткового капіталу. Резервний капітал є тою часткою нерозподіленого прибутку, яка відрізняється практично тільки забороною його використання на розподіл дивідендів за простими акціями. Інший додатковий капітал є "майбутнім нерозподіленим прибутком під сумнівом", оскільки відповідні їм суми активів мають пройти перевірку часом для остаточного підтвердження достовірності їх оцінки.

Оцінка елементів капіталу повинна дорівнювати оцінці тих активів, з якими вони пов'язані. Це базове правило оцінки елементів капіталу модифікується по окремих позиціях капіталу. Інформація про капітал наводиться у Балансі, Звіті про власний капітал та у Примітках до фінансової звітності.

У першому розділі пасиву Балансу відображаються складові капіталу станом на кінець звітного періоду. Більш детальна інформація про складові капіталу та рух окремих його частин наводиться у Звіті про власний капітал. У Примітках до фінансової звітності розкриваються характеристики та обставини змін у власному капіталі, які не знаходять відображення в інших формах фінансової звітності. Досконала система складання фінансової звітності повинна базуватись на достатньо деталізованій інформації по рахунках капіталу, для чого необхідним є застосування додаткових бухгалтерських субрахунків або аналітики, пристосованої до особливостей діяльності підприємства. Необхідними елементами забезпечення формування достовірних даних для фінансової звітності є погодження розділів облікової політики відносно власного капіталу з іншими розділами. Для підприємств із значними інвестиціями з точки зору формування достовірної картини відносно власного капіталу необхідною є підтверджена незалежними аудиторами звітність дочірніх та асоційованих підприємств.

Кінцевим етапом аналізу джерел фінансування капіталу підприємства є розробка оптимізаційної моделі управління фінансовими ресурсами (власними і залученими) для досягнення максимально можливої результативності діяльності господарюючого суб’єкта. В процесі моделювання слід враховувати *переваги власних джерел формування капіталу* є:

– власний капітал є фінансовою основою підприємства;

– залучення власного капіталу є більш простим порівняно з залученням позикового капіталу, яке корелює з тим, що рішення, пов'язані із збільшенням капіталу приймають власники та менеджери підприємства без необхідності отримання згоди від інших господарюючих суб'єктів;

– власний капітал забезпечує більш високу можливість генерування прибутку в усіх сферах діяльності.

Перевагами позичкового капіталу як джерела фінансування є:

– достатньо широкі можливості залучення, особливо за високого кредитного рейтингу підприємства;

– забезпечує ріст фінансового потенціалу підприємства за необхідності суттєвого розширення його активів та зростання темпів росту обсягів його господарської діяльності;

– більш низька вартість порівняно до власного капіталу за рахунок забезпечення ефекту "податкового щита";

– можливість генерувати приріст фінансової рентабельності (коефіцієнт рентабельності власного капіталу).

Таким, чином аналіз джерел формування капіталу підприємств дозволяє визначити оптимальне співвідношення між джерелами фінансування, виявити ризики надмірної залежності від зовнішніх коштів, оцінити здатність підприємства самостійно забезпечувати фінансування операційної та інвестиційної діяльності. Використання системи аналітичних методів аналізу забезпечує глибоке розуміння фінансової архітектури підприємства, дозволяє прогнозувати зміни у джерелах фінансування з урахуванням сезонності,

виробничих планів та ринкових умов, і формувати обґрунтовані управлінські рішення, спрямовані на забезпечення сталого розвитку аграрного бізнесу.

4.2. Аналіз динаміки, складу та структури власного капіталу

Результативність діяльності суб'єктів господарювання, незалежно від форми власності та виду діяльності, багато в чому залежить від правильного вибору джерел формування, напрямів розподілу й використання власного капіталу, що знаходиться у розпорядженні підприємства. Позитивним для бізнесу є нарощування суми власного капіталу, адже це є прямо пропорційним: зростанню його ринкової вартості; фінансової стійкості; в умовах нестабільної ринкової ситуації та кризових явищ на фінансовому ринку це зумовлює підвищення півня конкурентоспроможності підприємства та його фінансового стану. Крім того, великий розмір власного капіталу підвищує кредитоспроможність підприємства на ринку кредитів та є основою отримання капіталу на фондовому ринку шляхом випуску нових акцій чи облігацій.

Разом з тим, негативними сигналами є перевищення вартості власного капіталу над вартістю позикового капіталу; внутрішнім джерелом поповнення власного капіталу є прибуток та амортизація, яких може бути недостатньо для розвитку; якщо поповнення неможливо через випуск нових акцій, то зовнішнім джерелом є залучення нових інвесторів і надання їм прав з управління підприємством.

Керівництво підприємства має чітко уявляти, за рахунок яких джерел ресурсів воно буде здійснювати свою діяльність і в якій сфері діяльності буде вкладати капітал. Від того, який капітал є в розпорядженні суб'єкта господарювання, наскільки оптимальна його структура і наскільки доцільно він трансформується в основі й оборотні фонди, залежать фінансове благополуччя підприємства і результати його діяльності. Тому аналіз формування капіталу має винятково важливе значення.

Оптимізація структури капіталу має головним критерієм оптимізації мінімізацію середньозваженої вартості капіталу підприємства при збільшенні доходів власників. Для акціонерного товариства оптимізація структури капіталу має критерієм мінімізацію середньозваженої ціни капіталу при зростанні ціни акції. Основним інструментом при цьому є визначення доцільності залучення нових позик у капітал підприємства механізмом фінансового левериджу (фінансового важеля).

Власний капітал підприємства визначається вартістю його майна, тобто чистими активами. Необхідність у власному капіталі обумовлена необхідністю самофінансування підприємства. Він є основою самостійності і незалежності підприємства. Але необхідно врахувати, що фінансування діяльності підприємства тільки за рахунок власних засобів не завжди вигідно для нього, особливо в тих випадках, коли виробництво несе сезонний характер. Тоді в окремі періоди будуть накопичуватися великі кошти на рахунок в банк, а в інші періоди їх буде недостатньо.

Зареєстрований і резервний капітал	Засоби довгого використання
Додатковий вкладений капітал	
Цільове фінансування	
Нерозподілений прибуток	

Рис. 4.4. Джерела власних засобів фінансування діяльності підприємства

Основним джерелом фінансування є *власний капітал* – це загальна вартість засобів підприємства які належать йому на правах власності і використовуються ним для формування його активів. Такі активи формуються за рахунок інвестованого в них власного капіталу і представляють собою чисті активи підприємства (рис. 4.5). Тобто, до власного капіталу належать: зареєстрований капітал, накопичений капітал (резервний і додатковий капітали, нерозподілений прибуток) та інші надходження (цільове фінансування, благодійні пожертвування тощо).

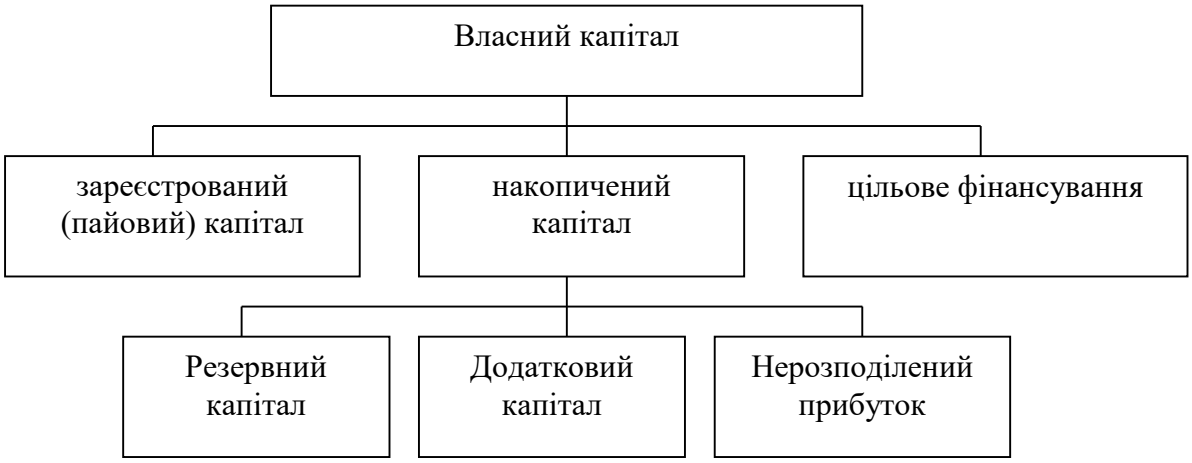

Рис. 4.5. Склад власного капіталу підприємства

Основним джерелом поповнення власного капіталу є прибуток підприємства (рис. 4.6). Якщо підприємство збиткове, то власний капітал зменшується на суму збитків. Значну частку в складі внутрішніх джерел становлять амортизаційні відрахування від використовуваних власних основних коштів і нематеріальних активів. Вони не збільшують суму власного капіталу, а є засобом його реінвестування.

До інших форм власного капіталу належать прибутки від здавання в оренду майна, розрахунки із засновниками. Вони не відіграють помітної ролі у формуванні власного капіталу підприємства.

Основну частку в складі зовнішніх джерел формування власного капіталу утворює додаткова емісія акцій. Державним підприємствам може надати безоплатну фінансову допомогу держава. До числа інших зовнішніх джерел належать матеріальні і нематеріальні активи, які передають підприємству безоплатно фізичні і юридичні особи в порядку добродійності.

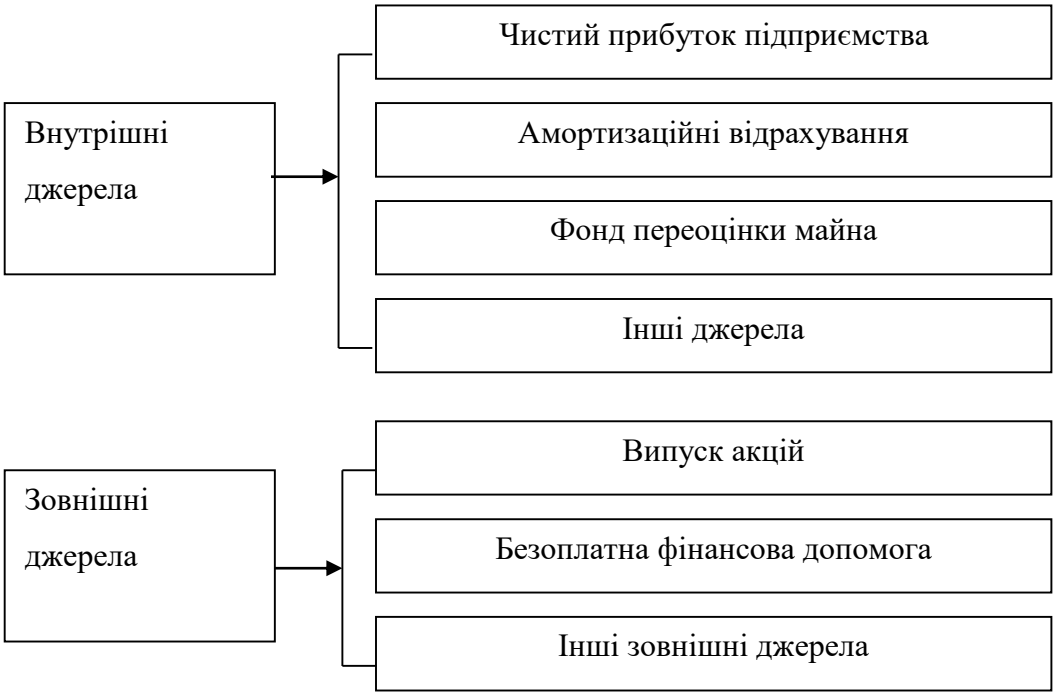

Рис. 4.6. Джерела поповнення власного капіталу підприємства

На реальну величину власного капіталу впливає також заборгованість засновників за внесками у статутний капітал і вартість акцій, викуплених в акціонерів, з метою їх наступного перепродажу або анулювання. Тому ці статті віднімаються з його суми.

Метою аналізу власного капіталу є оцінка фінансового ризику підприємства для забезпечення безперервності господарської діяльності.

Основними *завданнями аналізу* власного капіталу є:

– оцінка обсягу та динаміки капіталу підприємства;

– аналіз структури капіталу та її зміни в оцінках до зміни фінансового стану;

– аналіз складу та структурних змін власного і позикового (довгострокового і короткострокового) капіталу;

– оцінка зміни структурних змін джерел фінансування на показники фінансової стійкості та платоспроможності;

– пошук резервів збільшення капіталу, підвищення його віддачі та зміцнення фінансової стійкості підприємства.

Власний капітал є основою для початку і продовження господарської діяльності будь-якого підприємства. Це джерело погашення збитків підприємства та один із найвагоміших показників, що використовуються при

оцінці фінансового стану підприємства, оскільки показує, з одного боку, ступінь фінансової самостійності підприємства (його незалежність від зовнішніх джерел фінансування), а з іншого – ступінь кредитоспроможності підприємства (забезпеченості вимог кредиторів фактично наявним у підприємства капіталом засновників).

У процесі формування фінансового капіталу будь-якого господарського підприємства велике значення має структура джерел його формування. Підвищення частки власних фінансових ресурсів позитивно впливає на фінансову діяльність, оскільки це забезпечує мінімізацію фінансових ризиків, а також сприяє ствердженню загальної фінансової стабільності та ліквідності. Позичковий капітал, дозволяє прискорити розвиток виробництва, але надмірне його залучення генерує можливість виникнення загрози банкрутства.

Згідно даних таблиці 4.1 на ТОВ «ФК ЛТД» у складі джерел фінансування превалює власний капітал (на кінець звітного року його частку складає 84,3%). Це свідчить про високій ступінь незалежності підприємства від зовнішніх кредиторів. Основним джерелом формування власного капіталу є нерозподілений прибуток підприємства, який складає майже 83% від загальної суми всіх джерел фінансування. Разом з тим, слід відмітити, що за досліджуваний період підприємство збільшило частку позикового капіталу майже на 8%. Враховуючи склад позикових коштів, маємо підстави стверджувати, що господарство залучає їх з метою розширення своєї господарської діяльності та ефективного управління доступними ресурсами.

Таблиця 4.1. Аналіз складу та динаміки джерел капіталу ТОВ «ФК ЛТД»

Показник	Минулий рік		Звітний рік		Відхилення		
	тис.грн.	частка, %	тис.грн.	частка, %	абсолютне, +/- тис. грн	відносне, %	зміна частки, в.п
1	2	3	4	5	6=4-2	7=6/2	8=5-3
Власний капітал, у т.ч.	141 315	92.2%	165 228	84.3%	23 913	16.9%	-7.9%
- зареєстрований (пайовий) капітал	1 000	0.7%	1 000	0.5%	0	0.0%	-0.1%
- резервний капітал	2 061	1.3%	2 061	1.1%	0	0.0%	-0.3%
- нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	138 254	90.2%	162 167	82.7%	23 913	17.3%	-7.5%
Позиковий капітал	11 951	7.8%	30 838	15.7%	18 887	158.0%	7.9%
Усього пасивів	**153 266**	**100.0%**	**196 066**	**100.0%**	**42800**	**27.9%**	**0.0%**

Структура джерел фінансового забезпечення впливає на необхідність балансування між фінансовою стійкістю і фінансовим ризиком діяльності підприємства. Так, концепція ефекту фінансового левериджу вказує на певну залежність між часткою позикових коштів у структурі фінансового забезпечення та рентабельністю власного капіталу: чим більша частка

позикових коштів, тим вища рентабельність власного капіталу (за умови, що рентабельність активів підприємства вища від вартості залученого капіталу). Тому кожне підприємство має балансувати між чинниками, що впливають на формування фінансових результатів його діяльності. З метою ж підвищення ефективності механізму фінансового забезпечення доцільно впровадити його діагностику, в процесі якої необхідно виявити і відповідно класифікувати рівень фактичного стану фінансового забезпечення й ступінь його ефективності за обраними критеріями[26].

Для цього слід визначити склад і структуру джерел фінансування виробничої діяльності і рівень фінансової стійкості, який досягається завдяки наявній структурі джерел фінансового забезпечення; ступінь відповідності структури сформованих джерел фінансування структурі активів підприємства, виходячи з особливостей його виробничо-господарської діяльності та обраної фінансової стратегії. Пасив балансу розкриває дані про наявність фінансових ресурсів підприємства та їх структуру, актив – наскільки ефективно вони розміщені на конкретну дату.

Перш ніж оцінити зміни суми і частки власного капіталу в загальній валюті балансу, треба з'ясувати, за рахунок яких складових частин сталися ці зміни. Очевидно, що приріст власного капіталу за рахунок реінвестування прибутку і за рахунок переоцінки основних засобів буде розглядатися по - різному при оцінюванні спроможності підприємства до самофінансування і нарощування власного капіталу.

Результати фінансового аналізу є основою для планування фінансових потоків на майбутній період, яке, у свою чергу, пов'язане з прийняттям рішень щодо використання фінансових ресурсів підприємства (інвестиційних рішень), рішень щодо вибору джерел фінансування та залучення необхідних фінансових ресурсів (фінансових рішень), а також розробки системи постійного моніторингу виконання прийнятих рішень.

Капіталізація (реінвестування) прибутку сприяє підвищенню фінансової стабільності, зниженню собівартості капіталу, тому що за залучення альтернативних джерел фінансування потрібно платити досить високі проценти.

Величина капіталу підприємства має безпосередній вплив на показники фінансового стану підприємства, у розрахунку яких бере участь капітал, у цьому зв'язку розраховується ряд коефіцієнтів, приведених нижче.

Показники розраховуються на основі даних фінансової звітності:

1. *Коефіцієнт концентрації власного капіталу* визначається відношенням власного капіталу (ряд 1495 пасиву балансу) до балансової вартості господарських засобів (Ряд.1300) за формулою:

Ка мин= 141 315/153 266 = 0,92;

Ка звіт= 165 228/196 066 = 0,84.

---

[26] Ткаченко І.П. Управління фінансовими ресурсами підприємств: аналіз джерел їх формування та підвищення ефективності використання/ І.П.Ткаченко, Ю.С. Вернигора, І.Л. Чайка // Інвестиції: практика та досвід.-2012. – №7. – С.55-59.

За нормативом Ка > 0,5.

2.*Коефіцієнт концентрації залученого капіталу* визначається відношенням суми залученого капіталу до загальної суми господарських засобів:

Кз = (ряд 1595+ ряд 1695) / ряд 1300

Кз мин = (0+11 951)/153 266 = 0,08;

Кз звіт = (0+30 838)/196 066 = 0,16.

За нормативом Кз < 0,5.

3. *Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів* визначається відношенням довгострокових зобов'язань до суми довгострокових зобов'язань і власного капіталу за формулою:

Кдз = ряд 1695/ (ряд 1595+ ряд 1495)

Оскільки на ТОВ «ФК ЛТД» довгострокові зобов'язання дорівнюють 0, то розраховувати даний показник не будемо.

За нормативом вектор спрямованості Кдз – на зменшення.

4. *Коефіцієнт фінансової залежності* визначається відношенням суми господарських засобів до власного капіталу:

Кфз = ряд 1300/ряд 1495

Кфз мин = 153 266/141 315 = 1,08;

Кфз звіт = 196 066/165 228 = 1,19

За нормативом Кфз < 0,5.

5. *Коефіцієнт маневреності власного капіталу* визначається відношенням власних оборотних засобів за вирахуванням суми поточних зобов'язань до суми власного капіталу за формулою:

Км = (ряд 1195 - ряд 1695) / ряд 1495

Км мин = (103 212 – 11 951)/ 141 315 = 0,646;

Км звіт = (138 233 - 30 838)/ 165 228 = 0,650.

Норматив 0,5 зростання.

6. *Коефіцієнт фінансової стабільності* визначається відношенням власного капіталу до позикових коштів за формулою:

Кфс = ряд 1495 / (ряд 1595+ ряд 1695)

Оскільки на ТОВ «ФК ЛТД» довгострокові зобов'язання та сума незавершеного будівництва дорівнюють 0, то розраховувати даний показник не будемо.

Норматив Кфс 0,67- 1,5.

7. *Рівень рентабельності власного капіталу* визначається відношенням балансового прибутку до акціонерного капіталу за формулою:

Кр = ряд. 1420 ф.№2 / ряд. 1495

Кр мин = 138 254 / 141 315 = 0,978;

Кр звіт = 162 167 / 165 228 = 0,981;

Таблиця 4.2. Показники аналізу власного капіталу ТОВ «ФК ЛТД»

№	Показники	Минулий рік	Звітний рік	Відхилення (+; -)
1	Коефіцієнт концентрації власного капіталу	0.92	0.84	-0.08
2	Коефіцієнт концентрації залученого капіталу	0.08	0.16	0.08
4	Коефіцієнт фінансової залежності	1.08	1.19	0.10
5	Коефіцієнт маневреності власного капіталу	0.646	0.650	0.004
6	Рівень рентабельності власного капіталу	0.978	0.981	0.003

Методика коефіцієнтного аналізу власного капіталу полягає у порівнянні:

- фактичних коефіцієнтів поточного року з попереднім, а також з коефіцієнтами за кілька звітних періодів;
- фактичних коефіцієнтів з нормативними;
- фактичних коефіцієнтів підприємства з показниками конкурентів;
- фактичних коефіцієнтів із галузевими показниками.

За допомогою коефіцієнтного аналізу можна виявити сильні й слабкі позиції підприємства. Менеджери використовують ці дані для контролю діяльності підприємства, щоб не допустити банкрутства. Важливим є й те, що коефіцієнтний аналіз дає змогу ліпше зрозуміти взаємозв'язок між балансом і Звітом про фінансові результати. Наприклад, щоб підрахувати дохідність інвестицій, необхідно взяти загальну суму активів з балансу та чистий дохід із Звітом про фінансові результати. Деякі коефіцієнти показують, чи ефективно поєднуються підприємством різні активи і пасиви та як це впливає на прибуток.

В аналітичній оцінці фінансової стійкості підприємства мають бути зацікавлені керівники самого підприємства для встановлення повної картини ефективності використання, власного та залученого капіталу, а також для прийняття відповідних рішень по поліпшенню оцінки фінансової стійкості підприємства. Одним із основних показників якісних характеристик зростання або зменшення платоспроможності та фінансової стійкості є коефіцієнт абсолютної та загальної ліквідності.

Наступним етапом оцінки забезпеченості та ефективності використання власного капіталу підприємства є проведення факторного аналізу. Фактори зміни власного капіталу неважко встановити за даними звіту ф. 4 "Звіт про власний капітал" і за даними аналітичного бухгалтерського обліку, що відображають рух статутного, резервного і додаткового капіталу, неоплаченого і вилученого капіталу, нерозподіленого прибутку.

Перш ніж оцінити зміни суми і частки власного капіталу в загальній валюті балансу, треба з'ясувати, за рахунок яких складових частин сталися ці зміни. Очевидно, що приріст власного капіталу за рахунок реінвестування прибутку і за рахунок переоцінки основних засобів буде розглядатися по - різному при оцінюванні спроможності підприємства до самофінансування і нарощування власного капіталу. Капіталізація (реінвестування) прибутку сприяє підвищенню фінансової стабільності, зниженню собівартості капіталу,

тому що за залучення альтернативних джерел фінансування потрібно платити досить високі проценти.

4.3. Аналіз складу та структури позикового капіталу

Позиковий капітал - це частина капіталу, що містить джерела залучених коштів та інших нарахованих зобов'язань підприємства, установи, організації та інших фізичних і юридичних осіб, які мали потреби на залучення коштів для підтримання діяльності або для погашення кредиторської заборгованості. Позиковий капітал включає кредити банків і фінансових компаній, позики, кредиторська заборгованість, лізинг, комерційні папери та ін. (рис. 4.7). Він поділяється на довгостроковий (більше року) і короткостроковий (до року).

За метою залучення позикові кошти поділяються на такі види:

- потреби, залучувані для відтворення основних засобів і нематеріальних активів;
- кошти, залучувані для поповнення оборотних активів;
- кошти, залучувані для задоволення соціальних потреб.

За формою залучення позикові кошти можуть бути у грошовій формі, у формі обладнання (лізинг), у товарній формі та в інших формах; за джерелами залучення вони поділяються на зовнішні і внутрішні; за терміновістю погашення – на довгострокові і короткострокові; за формою забезпечення – забезпечені заставою, поручительством або гарантією і небезпечні. Забезпечені зобов’язання у разі ліквідації підприємства задовольняються в пріоритетному порядку, незабезпечені – за залишковим принципом. Аналізуючи структуру капіталу, необхідно врахувати особливості кожної його складової.

<table>
<tr><td>Довгострокові кредити банків</td><td rowspan="3">Засоби короткострокового використання</td></tr>
<tr><td>Короткострокові кредити банків</td></tr>
<tr><td>Кредиторська заборгованість</td></tr>
</table>

Рис. 4.7. Джерела позикових засобів

Метою аналізу позикового капіталу є наочна і нескладна за часом виконання та трудомісткістю алгоритмів, що реалізуються, оцінка фінансового добробуту і динаміки розвитку підприємства. Аналіз виконується в три етапи:

- підготовчий;
- попередній огляд фінансових показників;
- безпосередній аналіз показників заборгованості.

Мета першого етапу – переконатися в тому, що звіт, який показує поточні зобов'язання підприємства, готовий до читання. Для цього проводиться проста лічильна перевірка звіту за формальними ознаками і по суті. На цьому етапі

необхідно перевірити правильність заповнення граф, наявність усіх необхідних реквізитів, підписи відповідальних осіб, наявність всіх необхідних форм і додатків, перевірка валюти балансу і всіх проміжних підсумків тощо. На другому етапі необхідно оцінити тенденції основних показників діяльності, якісну модифікацію в майновому і фінансовому становищі підприємства. На третьому етапі (основному) треба провести безпосередній аналіз балансу і інших форм бухгалтерської звітності, які дають оцінку поточних зобов'язань підприємства. Також на цьому етапі здійснюється коефіцієнтний аналіз позикового капіталу.

Аналіз позикового капіталу включає: вивчення даних балансу про рівень підвищення або зниження заборгованості протягом звітного періоду, виявлення недопустимої заборгованості і з'ясування причин її утворення[27].

Основними *задачами* аналізу позикового капіталу є:

- визначення поточних зобов'язань;
- виявлення змін обсягу поточних зобов'язань в часовому розрізі;
- аналіз складу і структури поточних зобов'язань підприємства.

Методика аналізу позикового капіталу складається з наступних *методів*:

- *аналіз абсолютних показників* (читання балансу);
- *горизонтальний (тимчасовий) аналіз* - порівняння кожної позиції звітності з попереднім періодом;
- *вертикальний (структурний) аналіз* - визначення структури кінцевих фінансових показників з виявленням впливу кожної позиції звітності на результат в цілому;
- *трендовий аналіз* - порівняння кожної позиції звітності з рядом попередніх періодів і визначення тренду, тобто основної тенденції динаміки показника, звільненої від випадкового впливу і індивідуальних особливостей окремих періодів. За допомогою тренда формують можливі значення показників у майбутньому, а отже, ведеться перспективний прогнозний аналіз;
- *аналіз відносних показників* (коефіцієнтів) - розрахунок відношень між окремими позиціями звіту або позиціями різних форм звітності, визначення взаємозв'язку показників;
- *порівняльний (просторовий) аналіз* - це як внутрішньогосподарський аналіз зведених показників звітності за окремими показниками фірми, дочірніх фірм, підрозділів, так і міжгосподарський аналіз показників даної фірми з показниками конкурентів, із середньо галузевими і середніми господарськими даними;
- *факторний аналіз* - аналіз впливу окремих факторів (причин) на результативний показник за допомогою детермінованих або стохастичних прийомів дослідження. Причому факторний аналіз може бути як прямим (власне аналіз), коли ділять на складові частини, так і оберненим (синтез), коли його окремі елементи з'єднують загальний результативний показник.

[27] Бейте Даніел: Бухгалтерський облік та аналіз позикового капіталу підприємства в умовах глобалізації економіки. Számvitel és Auditálás Tanszék, Beregszász, 2022. 88 p.

У залежності від розміру кредиторської заборгованості, кількості розрахункових документів і кредиторів аналіз її рівня можна проводити як суцільним, так і вибірковим методом.

Аналіз поточних зобов'язань починається з вивчення складу і структури поточних зобов'язань за даними форми 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)». Для цього розраховується питома вага кожного виду поточних зобов'язань в загальній сумі (табл. 4.3).

Таблиця 4.3. Склад, структура і динаміка поточних зобов'язань ТОВ «ФК ЛТД»

Показник	Минулий рік	Звітний рік	Відхилення	
	тис. грн.	тис. грн.	абсолютне, +/- тис. грн	відносне, %
1	2	3	4=3-2	5=4/2
Позиковий капітал, у т. ч.	11 951	30 838	18 887	158.0%
- короткострокові кредити банків		8 400	8 400	100.0%
- поточні зобов'язання за розрахунками	4103	8 044	3 941	96.1%
- розрахунки з бюджетом	1316	559	-757	-57.5%
- розрахунки зі страхування	35	84	49	140.0%
- розрахунки з оплати праці	9	256	247	у 27 разів
- інші поточні зобов'язання	6 488	13 495	7 007	108.0%
Усього пасивів	**153 266**	**196 066**	**42800**	**27.9%**

Такі показники розраховуються за звітом і за планом, шляхом порівняння їх визначається відхилення в структурі поточних зобов'язань, встановлюються причини змін окремих складових частин цієї заборгованості і вживаються заходи з регулювання цієї заборгованості, особливо тих складових частин, які негативно впливають на діяльність підприємства.

При аналізі розрахунків прийнято заборгованість поділяти на нормальну і ненормальну (незаконну). Для аналізу застосовуються методи:

- зіставлення сум заборгованості на початок і кінець звітного періоду;
- диференціації сум заборгованості по видам розрахунків, групам постачальників;
- групування розрахункових документів по строках надходження матеріальних цінностей і платіжних документів.

Істотне значення має ретельна перевірка отриманих матеріалів і палива, по яких не надійшли платіжні документи. Варто перевірити документи на вантажі, що в дорозі, і документи, що очікують надходження матеріальних цінностей, а в той же час ці матеріальні цінності, які є «невідфактуровані поставки».

При аналізі кредиторської заборгованості треба також визначити допустиму та невиправдану кредиторську заборгованість. Допустима кредиторська заборгованість - заборгованість, що утворилась згідно діючих

форм розрахунків і строк оплати якої ще не настав. До допустимої кредиторської заборгованості відносять: заборгованість постачальникам за акцептовані платіжні вимоги; непрострочену заборгованість до бюджету. До невиправданої кредиторської заборгованості відносять: прострочену заборгованість постачальникам; прострочену заборгованість бюджету за податок на прибуток; позички, не погашені в строк, та інші внески. Цю заборгованість аналізують за причинами і строками утворення. Особлива увага має приділятися даті виникнення кредиторської заборгованості, термінам її погашення, часу прострочення повернення боргу, причинам її виникнення.

Окремо вивчається середня тривалість використання кредиторської заборгованості в обороті підприємства. Вона розраховується за формулою:

$$T_{КЗ} = \frac{СЗКЗ - Д_Н}{СКО}$$

де: Тк - середня тривалість кредиторської заборгованості;

СЗКЗ - середні залишки кредиторської заборгованості;

$Д_Н$ - дні періоду;

СКО - сума кредитових оборотів по розрахунках з кредиторами.

При аналізі ефективності використання позикового капіталу слід визначити показники, що характеризують стан кредиторської заборгованості[28]:

1. Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості

$$К_{ОКЗ} = \frac{Г_З}{К_С}$$

де Гз - грошові засоби;

$К_с$ - середня за звітний період кредиторська заборгованість.

Цей коефіцієнт показує збільшення або зменшення комерційного кредиту, який надається підприємству. Збільшення коефіцієнта означає збільшення швидкості оплати заборгованості, зменшення його показує збільшення купівлі в кредит.

2. Середній строк оборотності кредиторської заборгованості:

$$О_К = \frac{360}{К_{ОКЗ}}$$

де Кокз- - коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості.

Показник відображає середній строк повернення боргів підприємства (за вирахуванням зобов'язань перед банком).

Закінчується аналіз поточних зобов'язань (кредиторської, а також дебіторської заборгованості) їх порівняльною характеристикою. Для цього складається аналітична таблиця (табл. 4.4). Порівнюючи загальні розміри дебіторської і кредиторської заборгованості, можна визначити, чи має підприємство перевищення дебіторської заборгованості над кредиторською

[28] Лучко М.Р., Жукевич С.М., Фаріон А.І. Фінансовий аналіз : навчальний посібник. Тернопіль : ТНЕУ, 2016. 304 с.

або, навпаки - сальдо кредиторської заборгованості. Сальдо дебіторської заборгованості означає, що не тільки вся кредиторська заборгованість перейшла до дебіторів, але і частина власних обігових коштів у розмірі сальдо вилучена з господарського обороту і передана дебіторам. Сальдо кредиторської заборгованості показує, що підприємство використовує у своєму обороті кошти інших організацій у розмірі перевищення кредиторської заборгованості над дебіторською.

Таблиця 4.4. Порівняльний аналіз дебіторської і кредиторської заборгованості ТОВ «ФК ЛТД» у звітному періоді

Статті балансу	Дебіторська заборгованість грн.	Кредиторська заборгованість грн.	Перевищення заборгованості	
			дебіторської	кредиторської
Заборгованість за товари, роботи, послуги	13 781	8044	5 737	
Зобов'язання за розрахунками:				
З одержаних авансів				
З бюджетом		559		559
З позабюджетних платежів				
Зі страхування		84		84
З оплати праці		256		256
З учасниками				
З внутрішніх розрахунків				
З іншими	37 327	13495	23 832	
Всього	**37327**	**14394**	**23832**	**899**

В даному випадку маємо перевищення дебіторської заборгованості. Звичайно той факт, що кредиторська заборгованість не є переважаючою, є позитивно. Проте керівництву підприємства слід звернути увагу на розрахунки (заборгованість) з дебіторами, адже, дебіторська заборгованість - це вилучення коштів з обігу підприємства, які підприємство могло б використовувати у своїй діяльності. Особливо необхідно звернути увагу на розмір дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги, а також на заборгованість строк позовної давності, якої закінчується. Досліджуваному підприємству слід уважніше слідкувати за розрахунками з дебіторами. Подібне (систематичне) зростання дебіторської заборгованості в майбутньому може призвести до значного погіршення діяльності підприємства.

Аналіз кредиторської заборгованості здійснюється по даним, які містяться в розрахункових документах. При цьому робиться групування даних первинного обліку з метою характеристики складу дебіторів та кредиторів по наступних групах:

- фінансово - кредитні органи держави;
- постачальники та органи матеріально - технічного збуту;
- покупці продукції та замовники;
- робітники та службовці;
- бюджет;
- інші дебітори та кредитори [29].

Аналіз кредиторської заборгованості здійснюється з метою з'ясування можливих шляхів її скорочення та ліквідації. Для цього необхідно встановити розміри заборгованості, її характер, причини та строки виникнення. При аналізі кредиторської заборгованості ставиться задача визначення її реальності та впливу на фінансовий стан підприємства.

До джерел залучених засобів (які тимчасово перебувають в обороті підприємства) відносяться кредити банків: та позикові кошти (довгострокові, короткострокові), кредиторська заборгованість, зобов'язання по розподілу суспільного продукту.

Окремо розглядаються динаміка і структура позикових коштів. Як видно з таблиці 4.3, досліджуване господарство використовує у своїй діяльності лише поточні позикові кошти. За звітний рік їх величина збільшилась на 18 887 тис. грн. (або у 1,5 рази). Це відбулося за рахунок збільшення кредиторської заборгованості на 3 941 тис. грн., отримання короткострокової банківської позики, залишок якої на кінець звітного року склав 8 400 тис. грн. та при значному зростанні інших поточних зобов'язань на 7 007 тис. грн. В складі позикових коштів найбільшу питому вагу має інша кредиторська заборгованість – 44%, яка збільшилась за аналізований рік, проте за питомою вагою у складі позичкових коштів знизилась з 54% до 44%.

ТОВ «ФК ЛТД» використовує у своїй діяльності позикові кошти, які складаються з кредиторської заборгованості, короткострокових кредитів та інших поточних зобов'язань. Позитивним є те, що підприємство, маючи достатній капітал, зовсім не залучає до джерел фінансування довгострокові позикові кошти, у досліджуваного господарства не має кредитів і позик, що не погашені в строк. Це значною мірою свідчить про те, що господарюючий суб'єкт має фінансову незалежність від зовнішніх інвесторів і що у нього низький фінансовий ризик.

Позиковий капітал складається лише із змінного капіталу, вартість якого на кінець звітного періоду зросла у 1,6 рази. Крім того, ТОВ «ФК ЛТД» зменшило суму заборгованості перед бюджетом на 57,5%, однак збільшились зобов’язання за розрахунками з оплати праці та страхування. Далі розглянемо склад і структуру позикових коштів підприємства (табл. 4.5). Аналітичні дані для розрахунків взяті з Балансу підприємства.

З наведених табличних даних бачимо, що змінна частина позикових коштів досліджуваного господарства складаються переважно з кредиторської заборгованості і інших поточних зобов'язань. Як видно з табл. 4.5 величина

[29] Тютюнник Ю.М., Дорогань-Писаренко Л.О., Тютюнник С.В. Фінансовий аналіз : навчальний посібник. Полтава : ПДАА, 2016. 430 с.

позикових коштів зросла на 18 887 тис. грн. (або в 1,6 рази). Це відбулося за рахунок зростання кредиторської заборгованості на 3941 тис. грн., і значному збільшенні інших поточних зобов'язань на 7007 тис. грн. та суми короткострокових кредитів – на 8400 тис. грн. Інші поточні зобов'язання на кінець року склали 43,8 % від загальної величини позикових коштів підприємства в звітному періоді.

Таблиця 4.5. Склад і структура змінного капіталу ТОВ «ФК ЛТД»

Показник	Минулий рік		Звітний рік		Відхилення		
	тис. грн.	частка, %	тис. грн.	частка, %	абсолютне, +/- тис. грн	відносне, %	зміна частки, в.п
1	2	3	4	5	6=4-2	7=6/2	8=5-3
Короткострокові кредити банків	-	0.0%	8400	27.2%	8400	100.0%	27.2%
Поточні зобов’язання за розрахунками	4103	34.3%	8044	26.1%	3941	96.1%	-8.2%
Розрахунки з бюджетом	1316	11.0%	559	1.8%	-757	-57.5%	-9.2%
Розрахунки зі страхування	35	0.3%	84	0.3%	49	140.0%	0.0%
Розрахунки з оплати праці	9	0.1%	256	0.8%	247	у 27 разів	0.8%
Інші поточні зобов’язання	6488	54.3%	13495	43.8%	7007	108.0%	-10.5%
Усього поточних зобов'язань	11951	100.0%	30838	100.0%	18887	158.0%	0.0%

Доцільно окремо вивчати наявність, склад і структуру поточних зобов'язань, частоту і причини створення простроченої кредиторської заборгованості. При цьому аналітик повинен бути впевненим в достовірності інформації, Для цього він вивчає укладені договори, контракти та інші документи, що підтверджують наявність кредиторської заборгованості, проводить бесіди з фахівцями та іншими співробітниками, що мають дані про борги підприємства. Обов'язково треба прослідкувати, щоб інформація, представлена в балансі, збігалася з фактичною величиною поточних зобов'язань, що існують на підприємстві.

Отже, провівши аналіз поточних зобов'язань, можна сказати, що: ТОВ «ФК ЛТД», не зважаючи на зростання розмірів поточної заборгованості протягом аналізованого періоду має достатній рівень фінансової стійкості та володіє певною незалежністю від зовнішніх інвесторів. Позитивним є те, що підприємство не має простроченої кредиторської заборгованості. Але є й аспекти на які слід звернути увагу менеджерам, зокрема на розміри і темпи зростання заборгованості.

Практика показує, що не існує єдиного ефективного співвідношення власного і позикового капіталу. Управління фінансовою структурою підприємства зводиться до двох основних завдань:

– встановлення оптимального для конкретного підприємства співвідношення власних і позикових коштів;

– залучення необхідних видів і обсягів фінансових ресурсів для досягнення розрахункових показників його структури[30].

Для фінансування різних груп активів за рахунок пасивів балансу підприємств виділяють 3 підходи:

1 - *консервативний* - близько50% змінної частини оборотних активів формується за рахунок короткострокових зобов'язань, а решта 50% змінної частини (постійна частина оборотних активів та необоротні активи) покриваються власним капіталом і довгостроковими зобов'язаннями;

2 - *помірний* - 100% змінної частини оборотних активів формується за рахунок короткострокових зобов'язань, а 100% постійної частини – за рахунок власних коштів, що дозволяє встановити конкретні його значення на майбутній період (рік, квартал), а також враховуються індивідуальні особливості діяльності кожного підприємства;

3 - *агресивний* - коли 100% змінної частини та 50% постійної частини оборотних активів формуються за рахунок короткострокових зобов'язань, а інші 50% постійної частини оборотних активів та необоротні активи – за рахунок власного капіталу і довгострокових зобов'язань[31].

Вибір варіанту фінансування активів, залежить від стратегії управління фінансовими ризиками на підприємстві. Оскільки перераховані принципи дозволяють оптимізувати структуру капіталу лише за одним принципом, то при формуванні оптимальної структури капіталу ключовим моментом є правильна постановка цілей, що визначають оптимізаційний процес.

Існує ряд чинників, які можуть допомогти у формуванні оптимальної структури капіталу, що забезпечує найефективніше використання його підприємством:

- *зовнішні фактори*: державна фінансова підтримка; амортизаційна політика; галузева приналежність; податкова політика; розмір відсоткових ставок за кредитами; розвиток фінансового ринку; інфляційні процеси;

- *внутрішні фактори*: форма власності; організаційно-правова структура; кредитоспроможність підприємства; внутрішня фінансова політика; мета і завдання фінансово-господарської діяльності; збільшення кредиторської заборгованості; збільшення обсягів виручки[32].

---

[30] Слободян Н. Г. Аналіз та оптимізація структури капіталу в стратегії підприємства / Н. Г. Слободян, Т. В. Яценко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки. - 2016. - Вип. 17(4). - С. 137-140. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2016_17%284%29__35

[31] Коваленко Л.О. Фінансовий менеджмент : навч. посібник / Л.О. Коваленко, Л.М. Ремньова. – К. : Знання, 2008. – 483 с.

[32] Грешко Р. І., Харабара В. М. Капітал підприємства та фактори, які визначають його структуру // нвестиції: практика та досвід No 4/2024, С. 92-98. - Режим доступу: https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/3031/3067

Кінцевий етап аналітичної оцінки джерел фінансування передбачає розрахунок оптимальної структури капіталу, що дозволяє визначити таке співвідношення власного та позиченого видів капіталу, при якому показник фінансової рентабельності максимізується. Важливим критерієм є визначення оптимальної структури капіталу при визначеному обсязі реалізації продукції. У випадку визначення нестачі реального власного капіталу зусилля потрібно спрямувати на збільшення прибутку, зростання рентабельності, погашення заборгованості учасників (засновників) за внесками у статутний капітал, розподіл чистого прибутку переважно на поповнення резервного капіталу.

Результати фінансового аналізу джерел формування капіталу є основою для планування фінансових потоків на майбутній період, яке, у свою чергу, пов'язане з прийняттям рішень щодо використання фінансових ресурсів підприємства, вибору джерел фінансування та залучення необхідних фінансових ресурсів, а також розробки системи постійного моніторингу виконання прийнятих рішень.

Питання та завдання для самоперевірки та контролю засвоєння знань

1. Що розуміють під капіталом аграрного підприємства?
2. Які основні форми капіталу прийнято розрізняти?
3. Які джерела формування власного капіталу в аграрних підприємствах?
4. Які особливості залучення позикового капіталу в аграрному секторі?
5. Як пов'язаний аналіз капіталу з оцінкою фінансової стійкості підприємства?
6. Як зміна структури капіталу впливає на ризик і дохідність підприємства?
7. Як оцінити ефективність використання власного капіталу?
8. Як змінюється структура джерел фінансування в умовах сезонності аграрного виробництва?
9. Які методи аналізу джерел капіталу є найбільш ефективними для сільськогосподарських підприємств?
10. Як впливають зовнішні економічні фактори на вибір джерел фінансування?
11. *Кейс 1: Розширення виробництва.* Підприємство планує збільшити посівні площі на 30%. Власних коштів недостатньо. Які джерела фінансування доцільно залучити? Які ризики можуть виникнути при збільшенні частки позикового капіталу?
12. *Кейс 2: Зниження прибутковості.* У звітному періоді підприємство зазнало зниження прибутку на 40%, при цьому частка позикового капіталу зросла. Проаналізуйте вплив такої ситуації на фінансову стійкість. Які управлінські рішення слід прийняти?

13. *Кейс 3: Державна підтримка*. Підприємство отримало безповоротну субсидію на розвиток тваринництва. Як це вплине на структуру джерел фінансування? Чи слід включати такі надходження до власного капіталу?

14. *Кейс 4: Сезонне навантаження.* У період весняно-польових робіт підприємство потребує значного обсягу ресурсів. Які джерела фінансування є найбільш доцільними в короткостроковій перспективі? Як це вплине на коефіцієнти ліквідності?

15. *Кейс 5: Залучення інвестора.* Аграрне підприємство планує залучити стратегічного інвестора. Які зміни можуть відбутися в структурі капіталу? Як це вплине на фінансову автономію та управлінську незалежність?

РОЗДІЛ 5. АНАЛІЗ ЛІКВІДНОСТІ АКТИВІВ ТА ПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

5.1. Сутність платоспроможності та ліквідності

Одним з найважливіших критеріїв успішної діяльності підприємства є його платоспроможність, рівень якої є важливим не лише для самого суб'єкта підприємництва з метою прогнозування його фінансового розвитку, а і для зовнішніх зацікавлених сторін, зокрема, інвесторів – бізнес-партнерів, майбутніх власників та співвласників, акціонерів, кредитних установ, контролюючих органів.

Платоспроможність підприємства характеризується його можливістю і здатністю своєчасно і в повній мірі виконувати свої фінансові зобов'язання перед внутрішніми та зовнішніми партнерами, зокрема державою.

Платоспроможність – це можливість підприємства наявними грошовими ресурсами своєчасно погасити свої строкові зобов'язання.

Платоспроможність підприємства і його фінансовий стан тісно пов'язані між собою: за міцного фінансового стану підприємство має надійну високу платоспроможність, і, навпаки, поганий фінансовий стан вказує на труднощі підприємства з платоспроможністю.

Під час проведення фінансового аналізу оцінюють поточну та перспективну платоспроможності. В процесі вивчення поточної платоспроможності порівнюють суми платіжних засобів підприємства із терміновими зобов'язаннями. У зв'язку з цим постає питання визначення платіжних засобів та термінових зобов'язань підприємства, оскільки щодо цього в різних джерелах спостерігаються відмінні підходи.

На нашу думку, заслуговує на увагу розуміння цього терміну, коли до платіжних засобів відносять гроші та їх еквіваленти, поточні фінансові інвестиції (можуть бути швидко перетворені в гроші) та ту частину дебіторської заборгованості, щодо якої є впевненість у надходженні.

До термінових зобов'язань доцільно включати поточні пасиви: короткострокові кредити банків, кредиторську заборгованість за товари, роботи, послуги, за розрахунками з бюджетом тощо.

Підтвердженням існуючої платоспроможності є перевищення платіжних засобів над терміновими зобов'язаннями. Вся необхідна інформація береться з бухгалтерського балансу підприємства (Звіту про фінансовий стан (Додаток № 1 до НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»)). Відсутність платоспроможності підприємства можна легко визначити і візуальним шляхом. Зокрема про це може свідчити відсутність грошей та їх еквівалентів на рахунках та в касі, наявність прострочених виплат по кредитах банку, простроченої кредиторської заборгованості по товарах, роботах, послугах, розрахунках з бюджетом та іншими державними органами, несвоєчасні виплати заробітної плати тощо).

Причини виникнення неплатоспроможності можуть бути внутрішніми, на які підприємство може впливати, та зовнішніми, які є більшою або меншою

мірою незалежними від аналізованого підприємства. До таких причин можна віднести:

— помилки під час планування обсягів виробництва і реалізації продукції, її собівартості;

— невиконання плану по виробництву і реалізації продукції, зниження її якості, структури та асортименту;

— підвищення собівартості продукції;

— втрата налагоджених каналів реалізації і постійних покупців, замовників;

— неплатоспроможність покупців і замовників з об'єктивних та суб'єктивних причин;

— недостатність власних джерел фінансування підприємства, в тому числі внаслідок недоотримання запланованого прибутку;

— несприятливі макроекономічні процеси (інфляція, податкова політика, політична нестабільність);

— значна концентрація коштів у дебіторській заборгованості, готовій продукції та великі надлишкові виробничі запаси;

— низька виробнича активність підприємства, що проявляється у повільному обертанні оборотного капіталу.

Неплатоспроможність може бути випадковою, тимчасовою, хронічною або тривалою.

Платоспроможність підприємства неможливо розглядати окремо від ліквідності його активів. Ліквідність, у загальному розумінні, означає здатність цінностей легко перетворюватися в гроші, тобто в абсолютно ліквідні засоби.

При цьому ліквідність необхідно розглядати не зі статичного, а з динамічного, більш широкого погляду. Тобто ліквідність – це спроможність підприємства утримувати рівновагу між обсягами і строками перетворення активів у грошові кошти та обсягами і строками погашення зобов'язань на будь-який момент часу

Ліквідність слід розглядати комплексно у двох взаємопов'язаних вимірах:

1) часовий термін, необхідний для продажу активу;

2) сума коштів, одержаних від реалізації активу.

Ці елементи тісно пов'язані між собою: часто можна продати актив дуже швидко, за короткий час, але із значною знижкою в ціні. І, навпаки, очікуючи на кращу пропозицію досить реально продати актив за вищою ціною.

З погляду підприємства, ліквідність - це його здатність перетворювати свої активи в гроші для покриття своїх необхідних платежів в міру настання їх строків та швидкість здійснення цього. Ліквідним активом можна вважати актив, який можна легко перетворити в гроші без суттєвого зниження його ціни (вартості).

Відповідно ступінь ліквідності визначається тривалістю часового періоду, протягом якого таке перетворення може бути здійснене. Чим коротший період, тим вища ліквідність певного виду активів.

Доволі часто на практиці зустрічається ситуація, коли поняття платоспроможності та ліквідності ототожнюються. Так, дійсно, ці поняття дуже

близькі, але друге є більш містким: від ступеня ліквідності залежить рівень платоспроможності. При цьому необхідно враховувати, що ступінь ліквідності активів підприємства впливає лише на одну частину платоспроможності, яка є більш контрольованою порівняно з поточними зобов'язаннями. У зв'язку з цим всі рішення щодо зміни короткострокових пасивів повинні узгоджуватися з поточним станом та прогнозом динаміки зміни поточних активів підприємства. Тому ліквідність необхідно також розглядати як засіб підтримання платоспроможності (від ступеня ліквідності оборотних активів, і їх складових зокрема, залежатиме платоспроможність підприємства)

У зарубіжних джерелах для сімейного бізнесу під ліквідністю розуміють здатність бізнесу генерувати достатньо коштів для здійснення оплати витрат на проживання, податки та своєчасну оплату боргових зобов'язань.

В складі оборотних активів є такі їх складові, які можна швидко продати, але зі значною знижкою в ціні. До них, в першу чергу, відносять виробничі запаси, при реалізації яких підприємство переважно отримує не більше 40 відсотків від їх облікової вартості. Очевидно, що у підприємства, поточний капітал якого складається переважно із грошових коштів та поточної дебіторської заборгованості, ступінь ліквідності буде вищим, ніж у підприємства, поточні активи якого переважно зосереджені у запасах.

За низького рівня ліквідності оборотних активів може виявитися, що підприємство не буде спроможним сплатити власні поточні борги і зобов'язання, що може зумовлювати, в свою чергу, потребу у подальшій реалізації необоротних активів, в першу чергу, довгострокових фінансових вкладень, або збільшенні обсягів кредитів. Наслідком таких дій може бути зниження доходності, несвоєчасні або прострочені неплатежі, а в кінці кінців і банкрутство підприємства.

Ліквідність слід розглядати в розрізі об'єктів, щодо яких вона використовується. Зокрема:

1. *Ліквідність активів підприємства*, яка пов'язана із здатністю засобів перетворюватися в грошові кошти.

2. *Ліквідність балансу* проявляється в рівні покриття зовнішніх зобов'язань підприємства його активами, строк перетворення яких у гроші відповідає терміну погашення таких платіжних зобов'язань.

Оскільки ліквідність визначається здатністю підприємства виконувати свої боргові зобов'язання, то для подальшого аналізу активи групуються за ступенем ліквідності, а пасиви за термінами настання потреби у погашенні боргів.

Статті балансу розміщуються у певній відповідності до критерія ліквідності, який є одним із найважливіших показників діяльності підприємства, тому що характеризує його фінансову стабільність. Усі активи підприємства залежно від ступеня їх ліквідності, тобто від здатності перетворюватися в грошові кошти, умовно групуються наступним чином:

1. *Найліквідніші активи* (A_1) – всі статті грошових коштів, які підприємство може використати для погашення своєї заборгованості негайно (на дату складання балансу). В цю групу включають грошові кошти та їх

еквіваленти, а також поточні фінансові інвестиції (векселі, банківські депозити, короткострокові цінні папери, які можуть бути реалізовані в будь-який момент (ряд. 1160 + ряд. 1165 балансу підприємства)). Цінні папери приносять дохід власнику у вигляді відсотків або дивідендів. Їх купують на той період часу, протягом якого не знадобляться готівкові гроші для погашення першочергових поточних зобов'язань. Вибираючи між грошима та цінними паперами фінансовий менеджер перебуває перед вибором: використати переваги, пов'язані з створенням значних запасів грошей, або використати їх для тимчасового ефективного зберігання. Як правило, втрати (іммобілізація) зберігання тимчасово вільних грошей, які не використовуються значно вищі, ніж затрати пов'язані з короткостроковим їх вкладенням в цінні папери.

2. *Активи, що швидко реалізуються* ($А_2$), – активи, для перетворення яких у грошові кошти потрібний певний час. До цієї групи слід включити всі статті з дебіторською заборгованістю, платежі по якій очікуються протягом 12 місяців з дати складання балансу, та інші оборотні активи (ряд. 1115 + ряд. 1120 + ряд. 1125+ ряд. 1130 + ряд. 1135+ ряд. 1140+ ряд. 1145+ ряд. 1155+ ряд. 1180 + ряд. 1190 балансу підприємства). В межах групи ліквідність цих активів є різною та залежить від ряду суб'єктивних та об'єктивних факторів. Наприклад, як професіоналізму фінансових працівників, рівня взаємовідносин підприємства з покупцями, їх платоспроможності, доброчесності, умов розрахунків, кредитування покупців та ряду інших факторів.

3. *Активи, що повільно реалізуються* ($А_3$), – це всі інші статті II розділу активу балансу «Оборотні активи»: запаси і витрати, включно з готовою продукцією (ряд. 1100 + ряд. 1110 балансу підприємства). Ліквідність активів цієї групи залежить від оперативності відвантаження продукції, швидкості та правильності оформлення банківських документів, швидкості проведення платежів в банку, форми розрахунків, якості продукції та платоспроможного попиту на неї, конкуренції на ринку тощо.

Логіка включення запасів в дану групу полягає в тому, що у випадку вимушеного їх продажу кошти можуть бути суттєво меншими затрат на їх придбання. Зокрема, в умовах ринкової економіки типовою є ситуація, коли при ліквідації підприємства виручають 40% від облікової вартості запасів, або у випадку справжньої серйозної кризи, коли товарно - матеріальні запаси не будуть мати жодної цінності.

4. *Активи, що важко реалізуються* ($А_4$), – це активи, призначені для використання в господарській діяльності протягом тривалого періоду часу – більше, ніж один рік. До цієї групи відносяться всі статті розділу I активу балансу «Необоротні активи» (ряд. 1095 балансу підприємства).

Ліквідними вважаються перші три групи активів ($А_1$, $А_2$, $А_3$). Активи четвертої групи досить складно реалізувати за ціною, еквівалентною їх балансовій вартості.

Пасиви балансу залежно від строків погашення зобов'язань (по мірі їх віддаленості) групуються наступним чином:

1. *Найстроковіші пасиви* ($П_1$) – всі статті III розділу пасиву балансу «Поточні зобов'язання і забезпечення», за виключенням статті

«Короткострокові пасиви»: кредиторська заборгованість, позики для працівників, інші короткострокові пасиви тощо (ряд. 1695 - ряд. 1600 балансу підприємства).

2. *Короткострокові пасиви* ($П_2$) – це середньострокові зобов'язання, до яких відносять короткострокові кредити банків та інші позики, що підлягають погашенню протягом 12 місяців після дати складання балансу (ряд. 1600 балансу підприємства).

3. *Довгострокові пасиви* ($П_3$) – всі статті ІІ розділу пасиву балансу «Довгострокові зобов'язання і забезпечення», в першу чергу такі як: довгострокові кредити банків, інші довгострокові зобов'язання тощо (ряд. 1595 балансу підприємства).

4. *Постійні пасиви* ($П_4$) – всі статті І розділу пасиву балансу «Власний капітал» (ряд. 1495 балансу підприємства).

Візуалізовано групування активів і пасивів, їх взаємоспівставність та відповідність зображено на рис. 5.1.

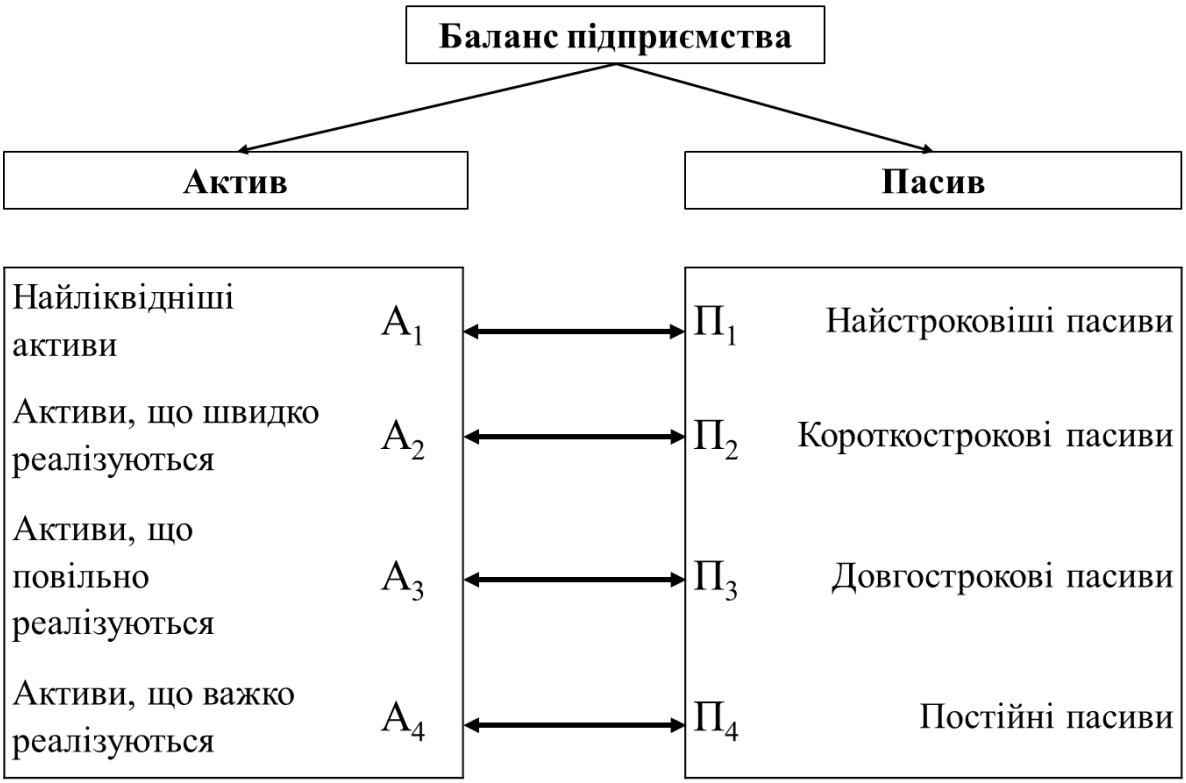

Рис. 5.1. Групування активів підприємства за ступенем ліквідності та пасивів за термінами настання термінів погашенні боргів

Структура груп активів за ступенем ліквідності не є сталою, наперед визначеною величиною. Вона визначається рядом факторів:

1) видом економічної діяльності підприємства;
2) макроекономічними факторами ведення бізнесу;
3) співвідношенням оборотних і необоротних активів;
4) швидкістю обороту коштів підприємства;
4) «якістю» – рівнем ліквідності поточних активів;

5) обсягами та строковістю зовнішніх зобов'язань, на покриття яких призначені відповідні групи активів.

5.2. Аналіз ліквідності балансу

Оцінки ліквідності та платоспроможності підприємства ґрунтується на проведенні аналізу ліквідності балансу та показників ліквідності.

Ліквідність балансу – це метод співставлення активів, згрупованих за ступенем ліквідності, з пасивами, згрупованими за термінами настання потреби у їх погашенні. Іншими словами, ліквідність балансу показує ступінь покриття боргових зобов'язань підприємства його активами, строк перетворення яких в гроші відповідає строку розрахунків за платіжними зобов'язаннями.

Для визначення ліквідності балансу необхідно попередньо обчислити суми по групах активів: $А_1$, $А_2$, $А_3$, $А_4$, і пасивах: $П_1$, $П_2$, $П_3$, $П_4$, та порівняти їх між собою.

Умовою абсолютно ліквідного балансу є:

$$\begin{aligned} А_1 &\geq П_1; \\ А_2 &\geq П_2; \\ А_3 &\geq П_3; \\ А_4 &\leq П_4. \end{aligned} \qquad (5.1)$$

Невиконання щонайменше будь-якої з перших трьох умов свідчить про відсутність ліквідності балансу у підприємства. При цьому менші обсяги активів однієї групи обумовлюють надлишком активів по інших групах. Така компенсація є формальною за обліковою величиною. Однак у реальній платіжній ситуації за однакової облікової вартості менш ліквідні активи не забезпечать той рівень готівки, який можуть сформувати більш ліквідні активи.

З іншого боку, дотримання перших трьох нерівностей автоматично передбачає виконання останньої умови, коли сума власного капіталу перевищує необоротні активи. Це означає, що підприємство фінансує частково чи повністю свою поточну діяльність за рахунок власних коштів, що, у свою чергу, є однією з важливих умов його фінансової стійкості та незалежності виробничої діяльності від зовнішніх джерел фінансування.

Аналіз ліквідності балансу доцільніше здійснювати з використанням таблиці, в якій зазначаються залишки по групах активів, сформованих за ступенем ліквідності, та пасивів, сформованих за термінами настання платежів. Вона дозволяє визначати платіжний надлишок чи нестачу в результаті співставлення сум за відповідними групами активів та пасивів (табл. 5.1).

Порівняння найліквідніших та активів, які швидко реалізуються ($А_1$, $А_2$), з найстроковішими зобов'язаннями та короткостроковими пасивами ($П_1$, $П_2$) відображає рівень поточної ліквідності та платоспроможності. Резерв поточної ліквідності та платоспроможності складає на початок року та кінець року відповідно 38184 тис.грн та 28993 тис.грн.

Таблиця 5.1. Аналіз ліквідності балансу ТОВ «ФК ЛТД» у 2021р.

Активи	На початок року	На кінець року	Пасиви	На початок року	На кінець року	Платіжний надлишок або нестача	
						На початок року	На кінець року
1. Найліквідніші активи ($А_1$)	946	1603	1. Найстроковіші пасиви ($П_1$)	11951	22438	-11005	-20835
2. Активи, що швидко реалізуються ($А_2$)	49189	58228	2. Короткостро-кові пасиви ($П_2$)	-	8400	49189	49828
3. Активи, що повільно реалізуються ($А_3$)	53077	78402	3. Довгострокові пасиви ($П_3$)	-	-	53077	78402
4. Активи, що важко реалізуються ($А_4$)	50054	57833	4. Постійні пасиви ($П_4$)	141315	165228	-91261	-107395
БАЛАНС	153266	196066	БАЛАНС	153266	196066	X	X

У цьому випадку ступінь ліквідності балансу після погашення найстроковіших зобов'язань настільки великий, що дозволяє підприємству прискорити розрахунки кредиторами, зокрема за кредитами, з постачальниками, іншими контрагентами.

Порівняння повільно реалізованих активів з довгостроковими пасивами показує перспективну ліквідність та платоспроможність підприємства. Значні суми платіжного надлишку (53077 тис.грн та 78402 тис.грн), свідчать про високий рівень платоспроможності ТОВ «ФК ЛТД» і у майбутньому.

Оскільки дотримується остання нерівність, підприємство має власний оборотний капітал, який забезпечує безперебійність та фінансову незалежність його виробничої діяльності.

Аналіз динаміки зміни ліквідності балансу дозволяє відслідковувати тенденцію зміни фінансового стану підприємства та завчасно застосовувати необхідні превентивні заходи.

5.3. Показники оцінки ліквідності та платоспроможності

Повний аналіз ліквідності підприємства передбачає залучення інформації щодо бюджету коштів, що є окремим питанням для вивчення. Розглянемо фінансові відносні показники ліквідності (коефіцієнти) , які розраховуються на основі Балансу (Звіту про фінансовий стан) і найчастіше використовуються в практиці оцінки платоспроможності підприємства. Ці коефіцієнти є швидкими, зручними критеріями оцінки ліквідності і платоспроможності.

Показники ліквідності є важливими, в першу чергу, для позикодавців, які зацікавлені в тому, щоб вкласти свої кошти в підприємство, яке успішно веде свою діяльність. На відміну від власників фірми позикодавці не мають ніяких вигод від успішної комерційної діяльності підприємства, окрім своєчасного і регулярного отримання відсотків та суми основної позики, тому їх вкладення повинні бути оцінені та враховано ризик втрати первісної суми інвестиції, особливо якщо вона носить довготерміновий характер.

Сутність розрахунку коефіцієнтів ліквідності полягає у співставленні активів, попередньо класифікованих за ступенем ліквідності, з поточними зобов'язаннями (пасивами) підприємства.

- *Коефіцієнт абсолютної ліквідності* ($К_{абсл}$) - це відношення найбільш ліквідних активів ($А_1$) до ІІІ розділу пасиву балансу підприємства «Поточні зобов'язання і забезпечення» ($П_1 + П_2$):

$$К_{абсл} = \frac{\text{Грошові кошти та їх еквіваленти}}{\text{Поточні зобов'язання і забезпечення}} \quad (5.2)$$

або

$$К_{абсл} = \frac{А_1}{П_1 + П_2}. \quad (5.3)$$

Цей показник показує, яку частину поточної заборгованості підприємство здатне погасити в поточний момент або у найближчий період. Теоретичне значення цього показника становить 0,2-0,35. Це означає, що підприємство в поточний момент (на дату складання балансу) здатне погасити 20-35 % всіх поточних зобов'язань. При цьому платоспроможність такого підприємства вважається нормальною. Тому часто цей показник безпосередньо називається коефіцієнтом платоспроможності.

Проте при оцінці даного показника, як і інших, варто пам'ятати, що він розраховується по даних на певну дату і протягом аналізованого періоду ситуацію могла бути дещо іншою.

- *Коефіцієнт швидкої ліквідності* ($К_{шл}$) - в літературі зустрічаються і інші його назви: коефіцієнт проміжної ліквідності, коефіцієнт суворої ліквідності, коефіцієнт кислотного тесту. Його розраховують по більш вузькому колу оборотних активів, шляхом ділення суми грошових коштів, короткострокових фінансових вкладень і дебіторської заборгованості до ІІІ розділу пасиву балансу підприємства «Поточні зобов'язання і забезпечення»:

$$К_{шл} = \frac{\text{Грошові кошти та їх еквіваленти + Дебіторська заборгованість}}{\text{Поточні зобов'язання і забезпечення}} \quad (5.4)$$

або

$$К_{шл} = \frac{А_1 + А_2}{П_1 + П_2}. \quad (5.5)$$

З іншого боку, чисельник можна розглядати і як різницю між оборотними активами та товаро-матеріальними запасами, тобто за мінусом найменш ліквідної частини оборотних активів, оскільки вони зазнають найбільших втрат у випадку примусового їх продажу під час перетворення у грошові кошти. Іншими словами, грошові кошти, які можна отримати у разі вимушеної реалізації власних виробничих запасів, очевидно, будуть значно меншими за витрати на їх придбання (облікову їх вартість).

Такий розрахунок є цілком виправданим з точки зору необхідності встановлення надійного резерву погашення поточної кредиторської заборгованості.

Вивчаючи динаміку цього показника, особливу увагу варто приділити факторами, під впливом яких він формувався. Якщо зростання коефіцієнта швидкої ліквідності було зумовлено переважно збільшенням величини невиправданої дебіторської заборгованості, то таку тенденція не можна вважати позитивною.

Теоретичне значення цього показника знаходиться в межах від 1 до 2.

- *Коефіцієнт покриття* ($К_п$) – інші назви: загальний коефіцієнт ліквідності, коефіцієнт поточної ліквідності, є найпоширенішим і найвживанішим показником порівняно з попередніми. Його обчислюють як відношення поточних активів до поточних зобов'язань:

$$К_п = \frac{\text{Оборотні активи}}{\text{Поточні зобов'язання і забезпечення}} \qquad (5.6)$$

або

$$К_п = \frac{А_1 + А_2 + А_3}{П_1 + П_2}. \qquad (5.7)$$

Він дозволяє визначити кратність покриття поточних зобов'язань оборотними активами з врахуванням не лише грошових коштів та дебіторської заборгованості, а, у разі потреби, і інших поточних активів, які мають певні складнощі під час їх конвертації в гроші. Теоретичне значення цього показника більше 2. Це означає, що на одну грошову одиницю поточних зобов'язань повинно припадати не менше 2 грошових одиниць поточних активів. Як правило, таке значення гарантує повноту розрахунків за поточними зобов'язаннями у разі примусового продажу оборотних активів. Для його розрахунку достатньо знайти підсумки двох відповідних розділів балансу підприємства (Звіту про фінансовий стан) та поділити їх між собою.

Коефіцієнт покриття є універсальним вимірником ліквідності та платоспроможності підприємства, що зумовлено рядом його особливостей:

- Чим вище значення коефіцієнта, тим більша впевненість у погашенні поточних зобов'язань підприємства;
- перевищення оборотних активів над поточними зобов'язаннями і забезпеченнями показує ступінь гарантії безпечності погашення боргів;
- простота, легкість, швидкість, отримання інформації та його розрахунку

(готові цифри в балансі підприємства, які слід поділити між собою).

Водночас при використанні коефіцієнта покриття слід враховувати і певні його вади, зокрема співвідношення між групами оборотних активів за ступенем ліквідності. Необхідно звертати увагу і враховувати при формуванні висновків в яких групах зосереджено більшу частку поточних активів. Наприклад, підприємства «А» і «Б» мають значення коефіцієнта покриття 4. При цьому у підприємства «А» 90 % оборотних активів зосереджено в грошових коштах та дебіторській заборгованості, а у підприємства «Б» - 90 % оборотних активів в запасах і витратах. Очевидно, що, у такому разі, за однакового значення коефіцієнта покриття підприємство «А» буде більш ліквідним, ніж підприємство «Б».

Коли має місце ситуація, за якої оборотні активи зосереджені переважно в запасах і витратах (приклад - підприємство «Б»), то обов'язково розраховується коефіцієнт швидкої ліквідності. Це потрібно для того, щоб додатково впевнитися у достатності у підприємства ліквідних засобів для погашення поточних зобов'язань).

При використанні коефіцієнта поточної ліквідності в процесі аналізу слід також врахувати і такі його недоліки, як статичність; недостатня інформативність для прогнозування майбутніх грошових надходжень і витрат; наявність потенційних зобов'язань, які не відображені в балансі на певну дату і не враховуються при розрахунку коефіцієнта поточної ліквідності; не врахування перспективних виплат, які можуть спричинити значний негативний баланс грошових потоків у майбутньому.

Окрім того, необхідно зважати на частку неліквідів та простроченої дебіторської заборгованості в складі оборотних активів. До неліквідів переважно відносять:

- виробничі запаси, в тому числі термін придатності яких минув, непридатні до подальшого їх використання в технологічному процесі внаслідок втрати їх споживчих властивостей;
- готову продукцію, що не користується попитом та занадто довго зберігається на складі;
- незавершене виробництво
- витрати майбутніх періодів.

Збільшення поточних активів на величину неліквідів найчастіше зустрічається під проведення зовнішнього фінансового аналізу, оскільки він здійснюється лише за даними фінансової звітності, а інформація про якісний склад оборотних засобів є відсутньою. Доступ до більш точної інформації є можливим лише під час проведення внутрішнього аналізу, оскільки в цьому випадку використовуються безпосередньо ще і дані бухгалтерського обліку.

Зниження значення коефіцієнта в динаміці означає зростання ризику неплатоспроможності.

Якщо підприємство має труднощі в своїй діяльності, наприклад, у збуті продукції, уповільнюються надходження, не виконуються планові показників бюджетів, для утримання контрольованості ситуації воно змушене вдаватися до отримання додаткових кредитів, затримувати виплати з поточних зобов'язань.

Інтенсивніше зростання поточних зобов'язань порівняно з оборотними активами зумовлюватиме зниження показників ліквідності, зокрема коефіцієнта покриття. Тому саме він виступає найкращим індикатором «здоров'я» стану платоспроможності підприємства.

Теоретичні значення показників ліквідності є певними орієнтирами при формуванні висновків, проте вони можуть коригуватися самими підприємствами з врахуванням потреби у вільних грошових засобах. Нормативні значення встановлюються також відповідними інституціями з врахуванням специфіки діяльності підприємства, в першу чергу, належності до виду економічної діяльності.

Окрім вищезазначеного, необхідно враховувати ряд чинників, під дією яких коригується нормативне значення цього показника. Зокрема:

а) у випадку, коли швидкість обертання дебіторської заборгованості перевищує швидкість обертання кредиторської заборгованості, то прийнятний рівень коефіцієнта покриття може бути нижчим від його теоретичного значення, зазначеного в економічній літературі. У протилежному випадку є підстави для збільшення нормативної його величини порівняно з теоретичним значенням;

б) рівень організації та управління запасами: деякі компанії за рахунок високої культури організації операційної діяльності, зокрема управління бізнес-процесами забезпечення та виробництва, можуть суттєво скоротити рівень запасів, а отже, знизити значення коефіцієнта поточної ліквідності до нижчого рівня, ніж у середньому по галузі, без негативних наслідків для свого поточного фінансового стану. Яскравим прикладом такого підходу є впровадження принципів TPS (Toyota production system), або «Ощадливого виробництва» (Lean production), зокрема системи постачання сировини та матеріалів, формування запасів готової продукції, відомої під назвою «точно в термін» (just-in-time);

в) висока швидкість обертання оборотних активів, за якої підприємство може дозволити собі відносно невисокий рівень коефіцієнта покриття, що не впливає на його кінцеву платоспроможність. За таких умов прийнятна платоспроможність формується за рахунок більш інтенсивного та швидкого повернення грошових коштів від поточної діяльності.

В процесі аналізу показники досліджуються в динаміці, порівнюються із значеннями найкращих років, у разі наявності, з іншими подібними підприємствами, середньогалузевими величинами.

За даними Балансу (Звіту про фінансовий стан) ТОВ «ФК ЛТД» за 2021р. проведемо розрахунок згаданих вище всіх трьох коефіцієнтів ліквідності (табл. 5.2).

Значення показників ліквідності у ТОВ «ФК ЛТД» в динаміці зменшуються, однак, знаходяться в рекомендованих межах, за виключенням коефіцієнта абсолютної ліквідності.

Ґрунтуючись на результатах розрахунків можемо зробити такі висновки. Станом на кінець аналізованого року дане підприємство здатне одно моментно погасити 3% від суми поточних зобов'язань. Враховуючи дебіторську

заборгованість, яка сформувалася на дату складання балансу, запас ліквідності більше, ніж у два рази перевищує суму поточної заборгованості підприємства, що позитивно характеризує його платоспроможність.

Таблиця 5.2. Аналіз показників ліквідності у ТОВ «ФК ЛТД», 2021р.

Показник	На початок року		На кінець року		Відхилення (+, –)
	порядок розрахунку	значення показника	порядок розрахунку	значення показника	
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	$\frac{946}{11951}$	0,08	$\frac{1603}{22438 + 8400}$	0,05	- 0,03
Коефіцієнт швидкої ліквідності	$\frac{(946 + 49189)}{11951}$	4,2	$\frac{1603+58228}{22438 + 8400}$	1,94	- 2,26
Коефіцієнт покриття	$\frac{(946+49189+53077)}{11951}$	8,64	$\frac{1603+58228+78402}{22438 + 8400}$	4,48	- 4,16

Оскільки в запасах і витратах зосереджено більше половини оборотних активів підприємства при аналізі та відслідковуванні динаміки зміни платоспроможності варто орієнтуватися саме на коефіцієнт швидкої ліквідності. Незважаючи на достатньо високий рівень значень коефіцієнтів ліквідності доцільно встановити причини зниження їх величини в динаміці та вжити відповідні заходи недопущення подальшого падіння платоспроможності.

З цією метою застосовують прийоми детермінованого факторного аналізу. У зв'язку з тим, що коефіцієнт покриття обчислюється як співвідношення поточних активів до поточних зобов'язань, то останні і розглядаються як фактори впливу першого рівня. Подальша деталізація цих факторів здійснюється у вигляді груп оборотних активів, сформованих за ступенем ліквідності або терміновості здійснення платежів (рис. 5.2).

Рис. 5.2. Структурно-логічна схема детермінованої факторної моделі коефіцієнта покриття

Кожну з груп в подальшому можна деталізувати у відповідності до статей, які входять до відповідної групи та містяться у Балансі (Звіті про фінансовий стан) підприємства. Кожну з цих статей слід розглядати як окремий фактор нижчого порядку та вивчати її опосередкований вплив на коефіцієнт покриття.

Як відомо, коефіцієнт загальної ліквідності (коефіцієнт покриття) визначається відношенням оборотних активів до поточних зобов'язань. Для детальнішого аналізу проведемо перетворення кратної моделі (формула 5.8.) шляхом множення і чисельника і знаменника на чистий прибуток (чистий фінансовий результат) підприємства. В результаті перетворення отримаємо двохфакторну мультиплікативну модель:

,

$$К_{п} = \frac{А_1 + А_2 + А_3}{П_1 + П_2} = \frac{А_1 + А_2 + А_3}{ЧФР} \cdot \frac{ЧФР}{П_1 + П_2} = X_1 X_2, \qquad (5.8)$$

де: X_1 - коефіцієнт, який характеризує, скільки припадає гривень поточних активів на на 1 грн. чистого фінансового результату;

X_2 - коефіцієнт, який показує здатність підприємства погасити свої поточні зобов'язання за рахунок отриманих результатів діяльності; характеризує стійкість фінансів. Чим він вище його значення, тим надійнішим вважається підприємство з погляду його платоспроможності.

Рівень впливу зазначених вище факторів в мультиплікативній моделі визначають шляхом застосування будь-якого з прийомів методу елімінування.

Коефіцієнти ліквідності активно використовуються під час виявлення ознак поточної неплатоспроможності підприємства. Зокрема це передбачено «Методичними рекомендаціями щодо виявлення ознак поточної неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства", затверджених Міністерством економіки України від 19 січня 2006 р. №14,

Прогнозну платоспроможність визначають наступним чином. Якщо з двох показників: коефіцієнта покриття або коефіцієнта забезпечення власними

оборотними засобами, хоча б один є нижчим від їх нормативних значень відповідно 2 та 0,2, додатково розраховується коефіцієнт відновлення платоспроможності ($K_{відн}$):

$$K_{відн} = \frac{K_{пкін} + У / Т * (K_{пкін} - K_{ппоч})}{K_{пнорм}}, \qquad (5.9)$$

де: $K_{ппоч}$ та $K_{пкін}$ - коефіцієнти покриття відповідно на початок та кінець періоду;

$K_{пнорм}$ - коефіцієнт покриття нормативний (дорівнює 2);

$У$ - період відновлення платоспроможності (дорівнює 6 міс.);

$Т$ - тривалість звітного періоду в місяцях.

Якщо $K_{відн}$>1, досліджуваний суб'єкт має реальні шанси відновити свою платоспроможність протягом найближчих 6 місяців.

У випадку перевищення емпіричних значень над нормативними за вищевказаними двома показниками додатково обчислюють коефіцієнт втрати платоспроможності ($K_{втр}$):

$$K_{втр} = \frac{K_{пкін} + У / Т * (K_{пкін} - K_{ппоч})}{K_{пнорм}}, \qquad (5.10)$$

де $У$ - період втрати платоспроможності (дорівнює 3 міс.).

Відповідно, якщо $K_{втр}$<1, аналізоване господарство у найближчі 3 місяці втратить свою фінансову стійкість та перейде до категорії неплатоспроможних підприємств.

Якщо підприємство визнається неплатоспроможним, а структура балансу незадовільною, то перш ніж оголосити його банкрутом у нього запитується додаткова інформація і проводиться поглиблений аналіз виробничо-фінансової діяльності з метою:

- проведення реорганізаційних заходів для відновлення платоспроможності;
- проведення ліквідаційних заходів.

В процесі наступного аналізу повинні бути детально вивчені шляхи поліпшення структури балансу підприємства і його платоспроможності.

Питання та завдання для самоперевірки та контролю засвоєння знань

1. У чому полягає сутність понять «ліквідність» та «платоспроможність» підприємства? Яка між ними відмінність?
2. Які основні показники використовуються для оцінки ліквідності та платоспроможності?
3. Дайте визначення ліквідності балансу. Яка її мета?
4. Як з'ясувати чи збалансована структура балансу?
5. Які типи (зони) ліквідності балансу ви знаєте?
6. Як розрахувати коефіцієнт поточної (загальної) ліквідності та що він показує?

7. Як трактувати ситуацію, коли коефіцієнт поточної ліквідності нижчий за норматив? А якщо вищий?

8. Що відображає коефіцієнт покриття (поточної ліквідності) і які групи активів він зіставляє з зобов'язаннями?

9. Як з’ясувати чи може підприємство обслуговувати свої поточні зобов’язання?

10. Як впливає якість та швидкість реалізації запасів на ліквідність підприємства?

11. Наведіть формулу коефіцієнта швидкої ліквідності та поясніть його призначення.

12. Чи можна погасити поточні борги без продажу запасів?

13. Як з’ясувати чи аскільки надійні наші дебітори?

14. Що показує коефіцієнт абсолютної ліквідності (грошової ліквідності)?

15. Які поточні активи входять до розрахунку коефіцієнта абсолютної ліквідності? Чому?

16. Як визначити який обсяг грошей та їх еквівалентів наявний?

17. Назвіть рекомендовані нормативні значення ключових коефіцієнтів ліквідності.

18. Які внутрішні та зовнішні фактори впливають на рівень ліквідності та платоспроможності підприємства? (Зокрема, зверніть увагу на стан запасів та дебіторської заборгованості)

19. Опишіть основні напрями управління та підвищення ліквідності підприємства.

20. Які заходи може вжити підприємство для прискорення обігу дебіторської заборгованості та скорочення запасів, що позитивно вплине на ліквідність?

21. Як аналіз грошового обороту пов'язаний з динамічною ліквідністю підприємства?

22. Що таке платоспроможність і як вона пов'язана з власним капіталом?

23. Які показники використовуються для оцінки платоспроможності банку?

24. Як визначити поточну платоспроможність підприємства?

25. Які основні джерела для розрахунку платоспроможності?

26. Як порівняти платоспроможність різних підприємств?

27. Які джерела формування капіталу підприємства вважаються найбільш надійними для оцінки платоспроможності?

28. Які основні причини потенційної неплатоспроможності?

29. Чи не є причиною низької платоспроможності низька розрахунково-платіжна дисципліна?

30. Які показники використовуються для оцінки довгострокової (загальної) платоспроможності?

Завдання для аналізу:

1. Проаналізуйте баланс підприємства та визначте рівень його ліквідності та платоспроможності.

2. Порівняйте показники ліквідності та платоспроможності підприємства за кілька звітних періодів.

а. Яка частка дебіторської заборгованості є простроченою або сумнівною до стягнення? Які заходи вживаються для її повернення?

3. Який відсоток запасів є залежаним, морально застарілим або пошкодженим? Чи регулярно проводиться їхня інвентаризація та списання?

4. Яка частка кредиторської заборгованості є простроченою? Чи використовуються комерційні знижки за дострокову оплату?

5. З’ясуйте, чи існують значні позабалансові зобов'язання (наприклад, надані гарантії, невраховані лізингові зобов'язання, судові позови), які можуть раптово вплинути на платоспроможність?

6. Які дії може вжити підприємство для підвищення своєї ліквідності та платоспроможності?

РОЗДІЛ 6. АНАЛІЗ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ

6.1. Сутність фінансової стійкості підприємства

Важливим елементом аналізу фінансового стану суб'єктів господарювання є аналіз фінансової стійкості. Фінансова стійкість підприємства обумовлюється наявністю та рівнем достатності його фінансових ресурсів для своєчасного виконання зобов'язань, підтримки безперервності господарської діяльності та стабільного розвитку в умовах динамічних змін зовнішнього та внутрішнього середовища.

Фінансова стійкість виявляє збалансованість структури капіталу підприємства, співвідношення його власних та залучених коштів та рівень достатності оборотних активів для покриття зобов'язань підприємства.

Для фінансово стійкого підприємства є характерним наступні ознаки: доходи стабільно перевищують витрати; оптимальна структура капіталу та достатня частка власного капіталу; наявність відповідності між вартістю запасів та величиною власних та позикових джерел їх формування; високий рівень ліквідності та платоспроможності; своєчасні розрахунки за зобов'язаннями; збалансовані грошові потоки підприємства; оптимальні та збалансовані рівні дебіторської та кредиторської заборгованості; наявність фінансових резервів.

Таким чином, фінансова стійкість відображає запас фінансової міцності підприємства, його здатність протидіяти фінансовим ризикам.

6.2. Мета, завдання та основні етапи аналізу фінансової стійкості

Метою аналізу фінансової стійкості є визначення здатності підприємства забезпечувати свою безперервну діяльність, зберігаючи платоспроможність та фінансову незалежність у коротко- та довгостроковій перспективі.

Фінансовому аналітику слід оцінити наскільки оптимально підприємство формує і використовує власний і позиковий капітал, а також чи має воно достатні ресурси для покриття своїх зобов'язань та фінансування подальшого розвитку.

Перелік завдань аналізу фінансової стійкості може охоплювати наступні складові: оцінка формування і використання фінансових ресурсів підприємства; оцінка рівня забезпеченості підприємства фінансовими ресурсами; оцінка рівня забезпеченості підприємства власними коштами (рівень незалежності та рівень забезпеченості матеріальних запасів власними оборотними коштами); пошук резервів поліпшення фінансової стійкості та розробка заходів ефективнішого використання фінансових ресурсів; прогнозування потреби у фінансових ресурсах на основі розробки моделей фінансової стійкості за різноманітних варіантів економічних ситуацій.

До основних етапів проведення аналізу фінансової стійкості відносять:

1. Збір та перевірка даних. Основними джерелами інформації для проведення аналізу фінансової стійкості є: баланс (звіт про фінансовий стан); звіт про фінансові результати (звіт про сукупний дохід); примітки до фінансової

звітності та внутрішні управлінські дані.

2. Розрахунок ключових показників фінансової стійкості.

3. Порівняння отриманих результатів з нормативними значеннями показників фінансової стійкості.

4. Визначення типу фінансової стійкості (абсолютна стійкість, нормальна стійкість, нестійкий фінансовий стан, кризовий фінансовий стан).

5. Аналіз чинників формування фінансової стійкості підприємства.

6. В результаті проведеного аналізу слід обгрунтувати висновки щодо посилення фінансової стійкості підприємства та розробити рекомендації щодо зміцнення його фінансового забезпечення.

6.3. Основні чинники формування фінансової стійкості підприємства

При здійсненні аналізу фінансової стійкості прийнято виділяти наступні чинники, які обумовлюють її рівень:

1. За рівнем виникнення: зовнішні та внутрішні.

Зовнішні чинники впливу на фінансову стійкість викликані дією об'єктивних економічних законів і майже не залежать від діяльності підприємства; внутрішнім чинникам властивий високий ступінь керованості, а характер їх зміни безпосередньо залежить від організації роботи самого підприємства.

2. Залежно від ступеня значущості розглядають чинники наступних рівнів:

До чинників першого базового рівня відносять: розвиток економічної системи та стадію життєвого циклу підприємства.

Похідні чинники другого рівня охоплюють: середній рівень доходів населення; податкова та грошово-кредитна політики держави; загальний рівень стабільності; вплив демографічної ситуації; соціальна політика держави; стратегія управління господарською діяльністю; стратегія управління активами та капіталом; тощо.

До чинників третього рівня (деталізуючих) відносять: рівень конкуренції; рівень інфляції; склад та структуру активів; стратегію управління власними фінансовими ресурсами та позиковим капіталом; стратегію управління ризиком.

6.4. Аналіз показників фінансової стійкості

Оцінка фінансової стійкості підприємства здійснюється за допомогою системи показників. Розрізняють абсолютні та відносні показники фінансової стійкості.

Абсолютні показники фінансової стійкості можуть бути представлені двома групами: перша – для характеристики джерел формування запасів і затрат підприємства та друга – для оцінювання рівня їх забезпеченості (табл. 6.1).

Наявність власних оборотних коштів (інші назви показника: робочий

капітал; чистий оборотний капітал) розраховують як різницю між оборотними активами підприємства (II розділ активу «Оборотні активи») та його короткостроковими (поточними) зобов'язаннями (III розділ пасиву «Поточні зобов'язання і забезпечення»).

Таблиця 6.1. Абсолютні показники фінансової стійкості підприємства

Групи абсолютних показників фінансової стійкості	
перша	*друга*
1.1. Наявність власних оборотних коштів	2.1 Надлишок (+) або нестача (-) власних оборотних коштів
1.2. Наявність власних оборотних коштів і довгострокових позикових джерел	2.2.Надлишок (+) або нестача (-) власних оборотних коштів і довгострокових позикових джерел
1.3. Загальна величина основних джерел формування запасів	2.3.Надлишок (+) або нестача (-) загальної величини основних джерел формування запасів

Іншою формулою розрахунку величини власних оборотних коштів є різниця між джерелами власних і прирівняних до них коштів (I розділ пасиву балансу «Власний капітал» + II розділ пасиву балансу «Довгострокові зобов'язання і забезпечення») та необоротними активами (I розділ активу балансу «Необоротні активи»). Приклади розрахунку величини власних оборотних коштів наведено у табл. 6.2.

За даними табл. 6.2 слід відмітити збільшення величини власних оборотних коштів ТОВ «ФК ЛТД» на 17,7 % до 107395 тис.грн протягом 2021 р., що відображає не лише здатність підприємства сплатити поточні зобов'язання, а й наявність певних можливостей щодо розширення господарської діяльності.

Таблиця 6.2. Розрахунок наявності власних оборотних коштів ТОВ «ФК ЛТД» у 2021 р., тис. грн

	Показники	На початок року	На кінець року
1	Оборотні активи (підсумок II розділу активу балансу)	103212	138233
2	Поточні зобов'язання (підсумок III розділу пасиву балансу)	11951	30838
3	**Власні оборотні кошти за першим способом розрахунку**	**91261**	**107395**
4	Власний капітал (підсумок I розділу пасиву балансу)	141315	165228
5	Довгострокові зобов'язання та забезпечення (підсумок II розділу пасиву балансу)	0	0
6	Необоротні активи (підсумок I розділу активу балансу)	50054	57833
7	**Власні оборотні кошти за другим способом розрахунку**	**91261**	**107395**

Наявність власних оборотних коштів і довгострокових позикових джерел формування запасів і затрат визначають як суму власних оборотних коштів та довгострокових зобов'язань і забезпечень (II розділ пасиву балансу).

Загальна величина основних джерел формування запасів дорівнює сумі власних оборотних коштів, довгострокових позикових та короткострокових кредитів і позикових коштів (за виключенням не погашених у термін).

Надлишок або нестача певного виду джерела фінансування визначається через його порівняння з величиною запасів (статті II розділу активу «Оборотні активи»: Виробничі запаси; Незавершене виробництво; Готова продукція; Товари).

Залежно від рівня забезпеченості запасів джерелами їх формування виділяють чотири типи фінансової стійкості (табл. 6.3).

Таблиця 6.3. Типи фінансової стійкості підприємства

Тип фінансової стійкості	Значення коефіцієнтів			Джерела формування запасів	Коротка характеристика
	Наявність власних оборотних коштів	Наявність власних оборотних коштів і довгострокових позикових джерел	Загальна величина основних джерел формування запасів		
Абсолютна стійкість	≥0	≥0	≥0	Власні джерела	Висока платоспромож-ність, підприємство не залежить від кредиторів
Нормальна стійкість	≤0	≥0	≥0	Власні і позикові джерела	Достатньо високий рівень поточної платоспромож-ності, зростання рентабельності власного капіталу
Нестійкий фінансовий стан	≤0	≤0	≥0	Власні і позикові джерела	Порушення поточної платоспромож-ності
Кризовий фінансовий стан	≤0	≤0	≤0	Загальної величини основних джерел не вистачає	Підприємство не платоспроможне, знаходиться на межі банкрутства

Абсолютна фінансова стійкість свідчить, що запаси підприємства повністю сформовані за рахунок його власних джерел, і є платоспроможним. Це граничний тип фінансової стійкості. Такий підхід до фінансування оборотних активів не може розглядатися як оптимальний, оскільки він означає, що підприємство не бажає або не має можливості залучати позикові джерела фінансування, використання яких забезпечує зростання рентабельності власного капіталу завдяки ефекту фінансового левериджу.

Нормальна фінансова стійкість властива підприємствам, які для

формування запасів використовують як власний капітал і довгострокові зобов'язання. При цьому підприємство має достатньо високий рівень платоспроможності. Використання довгострокових зобов'язань забезпечує зростання рентабельності власного капіталу за рахунок ефекту фінансового левериджу.

Нестійкий фінансовий стан характерний для підприємств, яким для формування запасів недостатньо капіталізованих джерел (власного капіталу і довгострокових зобов'язань) і вони залучають з цією метою короткострокові кредити банків.

Нестійкість фінансового стану вважається допустимою, якщо величина короткострокових кредитів банків, що залучаються для формування запасів, не перевищує сумарної вартості виробничих запасів, готової продукції і товарів, а власні і довгострокові позикові джерела перевищують вартість іншої складової запасів – незавершеного виробництва. Якщо умови не виконуються, то нестійкість фінансового стану підприємства вважається недопустимою і відображає тенденцію до суттєвого його погіршення. Використання значного обсягу короткострокових кредитів банків за такого типу фінансової стійкості створює проблеми у забезпеченні поточної платоспроможності.

Кризовий фінансовий стан характеризується нестачею загальної величини основних фінансових джерел формування запасів. Рівновага платіжного балансу може бути забезпечена лише за рахунок протермінованих платежів з оплати праці, платежів до бюджетів та державних цільових фондів, зростання протермінованої кредиторсткої заборгованості за товари, роботи, послуги тощо.

Проведемо розрахунок показників забезпеченості запасів джерелами їх формування і визначимо тип фінансової стійкості ТОВ «ФК ЛТД» на початок і кінець звітного періоду. Вихідні дані і результати розрахунку наведені у табл. 6.4

Як видно з табл. 6.4 за звітній період відбулися наступні зміни:

– Вартість власного капіталу зросла на 23913 тис. грн (з 141315 до 165228 грн), що свідчить про накопичення власних ресурсів підприємства і зміцнення його фінансової незалежності.

– Вартість необоротних активів також збільшилася (+7779 грн.), але темп росту їх вартості нижчий, ніж у власного капіталу. Це позитивно, адже залишається запас для формування оборотних активів.

– Довгострокові зобов'язання у ТОВ «ФК ЛТД» відсутні, отже підприємство не залежить від довгострокових кредиторів.

– Поточні зобов'язання значно зросли (+18887 грн або в 2,5 рази), що свідчить про підвищення навантаження на короткострокові ресурси ТОВ «ФК ЛТД».

– Вартість запасів також збільшилися на 25325 грн або на 47,7%. Це може бути наслідком розширення виробничих та торговельних обсягів, що буде обумовлювати зростання потреби в оборотних коштах.

– На кінець року з'явилися короткострокові кредити банків – 8400

грн. для покриття поточних потреб.

Аналіз абсолютних показників формування запасів свідчить, що протягом аналізованого періоду власні джерела формування запасів зросли на 16134 грн. до 107395 грн.; а загальна величина основних джерел збільшилась завдяки появі короткострокових банківських кредитів на 24534 грн до 115795 грн.;

Таблиця 6.4. Абсолютні показники оцінки фінансової стійкості ТОВ «ФК ЛТД»

Показник	Значення показника		Абсолютне відхилення (+, -)
	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду	
1. Власний капітал (підсумок I розділу пасиву балансу)	141315	165228	+23913
2. Необоротні активи (підсумок I розділу активу балансу)	50054	57833	+7779
3. Довгострокові зобов'язання та забезпечення (підсумок II розділу пасиву балансу)	0	0	0
4. Поточні зобов'язання (підсумок III розділу пасиву балансу)	11951	30838	+18887
5. Запаси (р.1100 активу балансу)	53077	78402	+25325
6. Короткострокові кредити банків (р.1600 пасиву балансу)	0	8400	+8400
7. Власні джерела формування запасів ((ряд.1+ряд.3) – ряд.2)	91261	107395	+16134
8. Власні і довгострокові позикові джерела формування запасів (ряд.7+ряд.3)	91261	107395	+16134
9. Загальна величина основних джерел формування запасів (ряд.8+ряд.6)	91261	115795	+24534
10. Надлишок (+) або нестача (-) власних оборотних коштів (ряд.7–ряд.5)	+38184	+28993	-9191
11. Надлишок (+) або нестача (-) власних і довгострокових позикових джерел формування запасів (ряд.8–ряд.5)	+38184	+28993	-9191
12. Надлишок (+) або нестача (-) загальної величини основних джерел формування запасів (ряд.9–ряд.5)	+38184	+37393	-791
13. Тип фінансової стійкості	Абсолютна стійкість	Абсолютна стійкість	-

У 2021 р. ТОВ «ФК ЛТД» мало надлишок власних оборотних коштів для покриття запасів, однак їх обсяг на кінець року скоротився з 38184 грн до 28993 грн або на (–9 191 грн.), тобто запаси підприємства почали зростати швидше, ніж джерела. Якщо порівняти рівень достатності загальних джерел, то надлишок зменшився лише на 791 грн завдяки банківським кредитам.

Таким чином, можна зробити висновок, що ТОВ «ФК ЛТД» на початок і на кінець періоду мали абсолютну стійкість, тобто запаси повністю покривалися власними ресурсами. Однак простежується тенденція до зниження рівня надлишку власних ресурсів, тож у перспективі можливий перехід до

"нормальної стійкості".

Для аналізу фінансової стійкості використовується велика кількість *відносних показників фінансової стійкості,* основні які наведені у таблиці 6.5.

Таблиця 6.5. Відносні показники оцінки фінансової стійкості

Назва показника	Алгоритм розрахунку	Умовне позначення
Коефіцієнт автономії (К а)	$Ка = \frac{Кв}{К}$	Кв – власний капітал К – загальний капітал
Коефіцієнт фінансової залежності (К фз)	$Кфз = \frac{К}{Кв}$	К – загальний капітал Кв – власний капітал
Коефіцієнт концентрації позикового капіталу (К кз)	$Ккз = \frac{Кз}{К}$	Кз – залучений капітал К – загальний капітал
Коефіцієнт фінансового ризику (плече фінансового важеля) (К р)	$Кр = \frac{Кз}{Кв}$	Кз – залучений капітал Кв – власний капітал
Коефіцієнт довгострокової фінансової незалежності (К дфн)	$Кдфн = \frac{Кв + ДЗ}{К}$	Кв – власний капітал ДЗ – довгострокові зобов'язання К – загальний капітал
Коефіцієнт забезпечення матеріальних запасів власними коштами (Кзвк)	$Кзвк = \frac{Кво}{ВЗЗ}$	Кво – власний оборотний капітал ВЗЗ – вартість запасів і затрат підприємства
Коефіцієнт маневреності власного капіталу (Кмн)	$Кмн = \frac{Кво}{Кв}$	Кво – власний оборотний капітал Кв – власний капітал
Коефіцієнт довгострокового залучення капіталу (Кдзк)	$Кдзк = \frac{ДЗ}{Кв + ДЗ}$	ДЗ – довгострокові зобов'язання Кв – власний капітал
Коефіцієнт долі чистого оборотного капіталу в оборотних активах (Кчок)	$Кчок = \frac{Кчо}{ОА}$	Кчо – чистий оборотний капітал ОА – оборотні активи
Коефіцієнт мобільності оборотних активів (Кмоа)	$Кмоа = \frac{Г + ПФІ}{ОА}$	Г – грошові кошти ПФІ – поточні фінансові інвестиції ОА – оборотні активи

Відносні показники фінансової стійкості дають змогу порівняти фінансові показники підприємства за різні періоди його діяльності, а також з аналогічними показниками інших підприємств галузі.

Коефіцієнт автономії (фінансової незалежності, концентрації власного капіталу) характеризує частку власних коштів підприємства (власного капіталу) в загальній сумі коштів, авансованих у його діяльність. Чим вище значення цього коефіцієнта, тим більш фінансово стійким і більш незалежним від зовнішніх кредиторів є підприємство. Мінімальне значення коефієнта автономії оцінюється на рівні 0,5.

Коефіцієнт фінансової залежності показує, яка сума загальної вартості

майна припадає на 1 грн власних коштів (власного капіталу) підприємства. Зростання цього показника у динаміці означає збільшення частки позикових коштів у фінансуванні підприємства, а отже, втрату фінансової незалежності. Теоретично його значення є не меншим за 1,0. Якщо значення цього коефіцієнта дорівнює 1 – це означає, що підприємство не використовує позикових коштів, а повністю фінансується за рахунок власного капіталу. Зростання показника в динаміці свідчить про збільшення частки позикових коштів у фінансуванні підприємства, а отже зростанні його фінансової залежності від кредиторів та інвесторів. Нормативне орієнтовне значення: близько 1,5–2 вважається помірним рівнем фінансової залежності; вище 2,5–3 свідчить про підвищені ризики через значну частку позикового капіталу.

Коефіцієнт концентрації позикового капіталу показує, яку частку в структурі джерел фінансування підприємства займають залучені (боргові) кошти. Для даного коефіцієнта оптимальні значення наступні: менше 0,4 – свідчить про низьку залежність від позикових коштів, фінансова стійкість висока, але можливості фінансового левериджу (підвищення прибутковості власного капіталу за рахунок дешевих кредитів) використовуються слабко; коефіцієнт у межах 0,4–0,6 вважають допустим рівнем, за яких підприємство має збалансовану структуру капіталу, без боргової залежності; коефіцієнт вище 0,6–0,7 демонструє підвищену боргову залежність: зростають фінансові ризики, особливо в умовах коливання відсоткових ставок або падіння прибутковості.

Коефіцієнт фінансового ризику показує, скільки позикового капіталу припадає на 1 грн власного капіталу та характеризує рівень залежності підприємства від кредиторів. Чим вищий даний коефіцієнт – тим більший фінансовий ризик, оскільки зростає навантаження по обслуговуванню боргу та ймовірність неплатоспроможності у разі зниження прибутку. Якщо рівень показника менше 1, то рівень фінансового ризику низький, адже позикові кошти не перевищують власний капітал. Якщо значення коефіцієнта на рівні 1–2, то це відображає помірний ризик; понад 2 – високий фінансовий ризик, можливі проблеми з платоспроможністю при несприятливій кон'юнктурі. Цей показник фактично є коефіцієнтом фінансового левериджу, але в аналізі стійкості його часто подають саме як індикатор ризику.

Коефіцієнт довгострокової фінансової незалежності (коефіцієнт фінансової стійкості), відображає частку тих джерел фінансування, яке підприємтсво може використовувати у своїй діяльності тривалий час, і показує, якою мірою загальний обсяг майна підприємства сформований за рахунок власного і довгострокового позикового капіталу. Він характеризує рівень незалежності підприємства від короткострокових позикових джерел фінансування. Чим більше є значення показника, тим вища фінансова стійкість підприємства і тим нижча частка його поточних зобовязань, робота з якими вимагає постійного оперативного контролю за своєчасним їх поверненням. Зростання показника свідчить про зростання фінансового потенціалу майбутнього розвитку підприємства.

Коефіцієнт забезпечення матеріальних запасів власними коштами показує наскільки матеріальні запаси підприємства покриті власними коштами і

не потребують залучення позикових. При аналізі показника слід враховувати структуру та стан виробничих запасів. Рекомендоване значення показника 0,6-0,8.

Коефіцієнт маневреності власного капіталу характеризує рівень обігу власного капіталу підприємства. Чим вище значення показника, тим краще забезпечується маневреність (гнучкість) у використанні власних коштів. Оптимальне значення – 0,5.

Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів характеризує структуру капіталу підприємства та розраховується як відношення суми довгострокових залучених коштів до величини довгострокового капіталу. Зростання цього показники є негативною тенденцією, яка означає, що підприємство почити все сильніше залежати від зовнішніх інвесторів.

Коефіцієнт частки чистого оборотного капіталу в оборотних активах показує, яка частина оборотних активів профінансована за рахунок власного капіталу. Високе значення свідчить, що підприємство здатне фінансувати більшу частину оборотних активів власними джерелами, зменшуючи залежність від короткострокових кредитів. Орієнтовні значення: ≥ 0,1–0,2 свідчить про задовільний рівень забезпеченості; < 0,1 – підприємство надто залежить від короткострокових позик; > 0,5 – висока фінансова автономія в покритті оборотних активів.

Коефіцієнт мобільності оборотних активів показує, яка частина оборотних активів підприємства знаходиться у найбільш ліквідній формі – грошових коштах і короткострокових фінансових інвестиціях. Даний коефіцієнт характеризує ступінь готовності підприємства швидко розрахуватися за своїми короткостроковими зобов'язаннями без реалізації товарно-матеріальних запасів чи отримання дебіторської заборгованості. Високе значення показника свідчить про високу ліквідність, але надто велика частка «неробочих» грошей може свідчити про неефективне використання ресурсів. Орієнтовні значення: 0,2–0,25 – достатній рівень для більшості підприємств; < 0,1 – низька мобільність, можливі труднощі з терміновими платежами; > 0,3–0,35 – надлишкові вільні кошти, які можна було б ефективніше інвестувати.

Важливим аспектом фінансового аналізу є визначення запасу фінансової стійкості, який характеризує той рівень захищеності основної діяльності, який є у підприємства на даний момент і яким можна скористатися на випадок форс-мажорних обставин: при зменшенні обсягів виробництва або реалізації, чи за відсутності необхідного обсягу матеріалів, електроенергії тощо. В той же час даний запас фінансової стійкості визначає захищеність кредиторів та постачальників від можливої несплати коштів за розрахунками. Запас фінансової стійкості визначають за допомогою спеціальних методів аналізу: аналіз критичного обсягу реалізації, визначення зони безпечності, розрахунок показників операційного, фінансового, операційно-фінансового левериджу.

За даними таблиці 6.6 слід виокремити наступні зміни показників фінансової стійкості ТОВ «ФК ЛТД» за 2021 р.:

1. зменшення рівня коефіцієнту автономії з 0,92 до 0,84 (– 0,08), що

відзеркалює зростання частки зобов'язань у структурі капіталу підприємства. При цьому, фактичний рівень коефіцієнта автономії ТОВ «ФК ЛТД» дуже високий і перевищує нормативне значення (>0,5).

2. збільшення коефіцієнту фінансової залежності (з 1,08 до 1,18 (+0,1)), оскільки зросла залежність підприємства від позикових коштів; але загалом навантаження невелике (менше 2 вважається прийнятним).

3. відповідно ріст коефіцієнту концентрації позикового капіталу (з 0,08 до 0,16 (+0,08)). Частка позикових коштів у загальній структурі активів подвоїлась. Це тренд на збільшення кредитного навантаження.

Таблиця 6.6. Відносні показники оцінки фінансової стійкості ТОВ «ФК ЛТД»

Назва показника	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду	Абсолютне відхилення (+, -)
Коефіцієнт автономії (К а)	0,92	0,84	-0,08
Коефіцієнт фінансової залежності (К фз)	1,08	1,18	+0,1
Коефіцієнт концентрації позикового капіталу (К кз)	0,08	0,16	+0,08
Коефіцієнт фінансового ризику (плече фінансового важеля) (К р)	0,08	0,19	+0,11
Коефіцієнт довгострокової фінансової незалежності (К дфн)	0,92	0,84	-0,08
Коефіцієнт забезпечення матеріальних запасів власними коштами (Кзвк)	1,72	1,37	-0,35
Коефіцієнт маневреності власного капіталу (Кмн)	0,65	0,65	0
Коефіцієнт довгострокового залучення капіталу (Кдзк)	0	0	0
Коефіцієнт долі чистого оборотного капіталу в оборотних активах (Кчок)	0,88	0,77	-0,11
Коефіцієнт мобільності оборотних активів (Кмоа)	0,009	0,012	+0,003

4. збільшення коефіцієнту фінансового ризику (з 0,08 до 0,19 (+0,11)).

5. зменшення коефіцієнту довгострокової фінансової незалежності (з 0,92 до 0,84 (–0,08)). Це повністю повторює динаміку коефіцієнта автономії, адже довгострокові кредити відсутні на ТОВ «ФК ЛТД».

6. скорочення рівня коефіцієнту забезпечення матеріальних запасів власними коштами (з 1,72 до 1,37 (–0,35)). Протягом аналізованого періоду виробничі запаси покривалися власними коштами, однак рівень забезпечення знижувався, що свідчить про наявність певного ризику поступового переходу підприємства від "абсолютної" до "нормальної" стійкості.

7. коефіцієнт маневреності власного капіталу (Кмн) не змінився і був на високому рівні – 0,65), тоюто значна частина власного капіталу знаходилася в обігу, що добре для ліквідності підприємства.

8. коефіцієнт довгострокового залучення капіталу не розраховувався за відсутності довгострокових зобов'язань, підприємство використовувало лише короткострокові позикові кошти.

9. коефіцієнт долі чистого оборотного капіталу в оборотних активах зменшився (з 0,88 до 0,77 (–0,11)). Хоча більшість оборотних активів була сформована за рахунок власних коштів, тенденція до зниження даного показника показує, що все більша частка оборотних активів покривалася кредитами.

10. незначне зростання коефіцієнту мобільності оборотних активів (з 0,009 до 0,012 (+0,003)) показує, що частка грошових коштів та їх еквівалентів у структурі оборотних активів збільшується, але рівень дуже низький.

Таким чином, фінансова стійкість ТОВ «ФК ЛТД» у 2021 р. була висока, проте простежувалася тенденція до зростання кредитного навантаження. Власний капітал все ще є основним джерелом фінансування (84%), але його питома вага скорочується. Виробничі запаси підприємства повністю покривалися власними ресурсами, хоча рівень покриття зменшувався. Фінансовий ризик дещо зріс, але залишається контрольованим. Довгострокових боргів у підприємства немає – структура зобов'язань короткострокова, що збільшує ризики ліквідності.

Отже, ТОВ «ФК ЛТД» має абсолютну фінансову стійкість, але якщо темпи зростання зобов'язань і запасів збережуться, у майбутньому можливий перехід до нормальної стійкості.

Питання та завдання для самоперевірки та контролю засвоєння знань

1. Що таке фінансова стійкість підприємтва?
2. Які ознаки характерні для фінансово стійкого підприємства?
3. Яка мета і завдання аналізу фінансової стійкості підприємтва?
4. Які етапи проведення аналізу фінансової стійкості підприємства прийнято виділяти при здійсненні аналізу фінансового стану?
5. Які чинники формування фінансової стійкості сучасного підприємства?
6. З яких складових формується загальна величина основних джерел формування запасів?
7. Які чотири типи фінансової стійкості виділяють залежно від рівня забезпеченості запасів джерелами їх формування?
8. Охарактезуйте абсолютні показники фінансової стійкості.
9. Як розрахувати показник власних оборотних коштів підприємства?
10. Охарактезуйте відносні показники фінансової стійкості.
11. Як розраховується коефіцієнт автономії, яке його нормативне значення?
12. Як розраховується коефіцієнт фінансової стійкості? Що характеризує коефіцієнт фінансової стійкості?
13. Як розраховується коефіцієнт маневреності власного капіталу, яке його нормативне значення?

14. Що характеризує коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів?

15. Які основні резерви можна виокремити для посилення фінансової стійкості сучасних підприємств?

РОЗДІЛ 7. АНАЛІЗ ДІЛОВОЇ АКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Необхідність забезпечення стабільної діяльності, підтримання високого рівня рентабельності та платоспроможності вимагає визначення ефективних напрямків розвитку суб'єкта господарювання. Вирішення даних завдань ускладнюється економічною нестабільністю, повномасштабним вторгненням російської федерації, мінливістю зовнішнього середовища, посиленням конкуренції.

Одним із шляхів встановлення орієнтирів для прийняття правильних управлінських рішень є аналіз ділової активності підприємства. Він дозволяє оцінити ефективність використання наявних ресурсів з метою забезпечення сталого розвитку в сучасних умовах.

Ділова активність підприємства виступає як економічна категорія, яка поєднує кількісні та якісні показники, та комплексно характеризує його (підприємства) інтенсивність, ефективність та результативність діяльності.

Метою аналізу ділової активності підприємства є всебічна оцінка ефективності використання ресурсів, інтенсивності господарських процесів, результативності діяльності суб'єкта господарювання для підвищення його фінансової стійкості та конкурентоспроможності.

Об'єктом ділової активності підприємства є фінансово-господарська діяльність суб'єкта господарювання.

Джерелами інформації для проведення аналізу є, насамперед, внутрішні: форми бухгалтерської фінансової звітності. Для поглибленого аналізу використовують дані системи бухгалтерського обліку, у яких відображено процеси формування собівартості, ефективності використання матеріальних і трудових ресурсів та інше (облікові регістри за центрами відповідальності та видами діяльності, оперативні звіти про виробництво та реалізацію продукції, оперативні звіти про роботу персоналу, ефективність логістики та інше). Зовнішні джерела включають дані державних статистичних звітів, інформацію профільних міністерств, торгівельно-промислових палат.

Означені параметри дають змогу оцінювати тренди, виявляти галузеві ризики та вплив макроекономічних чинників, порівнювати показники із середньогалузевими нормативами.

Нефінансові джерела для врахування якісних характеристик і впливів: опитування стейкхолдерів, професійні аналітичні огляди, дані з відкритих баз та інше.

До завдань аналізу ділової активності підприємства відносять:

- моніторинг фінансового стану;
- вивчення факторів впливу на показники ділової активності;
- розрахунок величини впливу факторів на показники ділової активності;
- оцінку тенденцій зміни показників ділової активності;
- визначення та врахування трендів зміни ділової активності;
- визначення резервів для покращення значень показників ділової активності.

Розрізняють **три рівні ділової активності підприємства**:

- високий (достатній);
- середній (задовільний);
- низький (незадовільний).

Високий рівень ділової активності передбачає стійкий фінансовий стан; активну інвестиційну та інноваційну політику; ефективне використання всіх видів ресурсів; стійку тенденцію до зростання ключових показників ефективності використання ресурсів.

За *середнього рівня* фінансовий стан нестійкий; інвестиційна та інноваційна діяльність мають епізодичний характер; значення показників ефективності використання ресурсів має тенденцію до зниження.

Низький рівень активності характеризується кризовим фінансовим станом, відсутністю інвестиційної та інноваційної діяльності; неефективним використанням ресурсів та стійкою тенденцією до зниження значень показників ефективності використання ресурсів.

Відповідно до визначених рівнів розрізняють господарсько-фінансові ситуації:

- нормальна;
- проблемна;
- кризова.

За нормальної ситуації підприємство має високий рівень ділової активності, існують сприятливі умови для фінансово-господарської діяльності, відстежується тенденція до зростання темпів покращення основних показників функціонування.

Проблемна ситуація можлива за середнього рівня ділової активності. Для неї характерні нестійка динаміка основних показників ділової активності, наявність негативних умов діяльності, погіршення загального стану підприємства.

Кризова ситуація визначається низьким рівнем ділової активності, відсутністю своєчасної реакції керівництва на умови та фактори, що призводять до погіршення фінансово-господарської діяльності.

Аналіз ділової активності передбачає визначення якісних і кількісних характеристик.

Якісна оцінка ділової активності проводиться шляхом порівняння діяльності досліджуваного підприємства з однотипними підприємствами відповідної галузі. Критеріями такої оцінки можуть бути ділова репутація підприємства, його соціальна та природоохоронна активність, стійкість зв’язків з контрагентами, широта ринків збуту, стратегічна орієнтація розвитку та ін. Методами оцінки якісних критеріїв можуть бути експертне оцінювання, рейтинговий метод, опитування, анкетування та ін..

Кількісні характеристики передбачають визначення системи показників, які характеризують найважливіші сторони діяльності. Необхідне визначення абсолютних і відносних показників.

При вивченні динаміки абсолютних показників варто виявити, чи відповідає вона співвідношенню, названому «золотим правилом економіки підприємства». Дане правило виражається формулою (7.1)

$$Т_{рп} > Т_{рв} > Т_{ра} \qquad (7.1)$$

де $Т_{рп}$ – темпи росту прибутку,

$Т_{рв}$ – темпи росту виручки від реалізації,

$Т_{ра}$ – темпи росту середньої вартості активів.

Відповідно до формули (7.1) темпи зростання прибутку повинні випереджати темпи зростання виручки від реалізації (наприклад, за рахунок зниження собівартості), а темпи зростання виручки від реалізації – бути вищими від темпів зростання середньої вартості активів (завдяки зростанню ефективності використання останніх). Дотримання формули (7.1) свідчитиме про високий рівень ділової активності.

Інформаційною базою для визначення параметрів «золотого правила економіки підприємства» є: для розрахунку темпу росту прибутку використовуємо Форму № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)» (Р.2350, ф.2); для розрахунку темпу росту виручки від реалізації - Форму № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)» (Р.2000, ф.2). Для розрахунку темпу росту середньої вартості активів використовуємо Форму №1 «Баланс» (Звіт про фінансовий стан) (алгоритм розрахунку (р.1300 гр.3, ф.1+р.1300 гр.4, ф.1) ÷ 2).

Аналіз ділової активності підприємства здійснюється шляхом розрахунку таких основних показників (коефіцієнтів):

- коефіцієнт оборотності активів;
- коефіцієнт оборотності оборотних активів;
- коефіцієнт оборотності власного капіталу;
- коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості;
- коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості;
- тривалість обертів дебіторської та кредиторської заборгованостей;
- коефіцієнт оборотності запасів;
- оборотність запасів.

Таблиця 7.1. Показники ділової активності підприємства

Показник	Формула розрахунку
коефіцієнт оборотності активів	$\frac{\text{чистий дохід від реалізації продукції (р. 2000, ф. 2)}}{\text{середня величина активів (р. 1300 гр. 3 + р. 1300гр. 4, ф. 1)} \div 2}$
коефіцієнт оборотності оборотних активів	$\frac{\text{чистий дохід від реалізації продукції (р. 2000, ф. 2)}}{\text{середня величина оборотних активів (р. 1195 гр. 3 + р. 1195гр. 4, ф. 1)} \div 2}$

коефіцієнт оборотності власного капіталу	$\frac{\text{чистий дохід від реалізації продукції (р. 2000, ф. 2)}}{\text{середня величина власного капіталу (р. 1495гр. 3 + р. 1495гр. 4, ф. 1)} \div 2}$
коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	$\frac{\text{чистий дохід від реалізації продукції (р. 2000, ф. 2)}}{\text{середня величина дебіторської заборгованості } (\sum \text{ рр. 1125 ... 1155гр. 3} + \sum \text{ рр. 1125}}$
коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	$\frac{\text{чистий дохід від реалізації продукції (р. 2000, ф. 2)}}{\text{середня величина кредиторської заборгованості (р. 1695гр. 3 + р. 1695гр. 4, ф. 1)} \div 2}$
тривалість обертів дебіторської та кредиторської заборгованостей	$\frac{\text{тривалість періоду, дні}}{\text{коефіцієнт оборотності дебіторської (кредиторської)заборгованості}}$
коефіцієнт оборотності запасів	$\frac{\text{чистий дохід від реалізації продукції (р. 2000, ф. 2)}}{\text{середня величина запасів і витрат (р. 1100гр. 3 + р. 1110гр. 3 + р. 1100гр4 + р. 1110гр4)} \div 2}$
оборотність запасів	$\frac{\text{тривалість періоду, дні}}{\text{коефіцієнт оборотності запасів}}$

Для підвищення ділової активності доцільно впроваджувати заходи, що сприяють збільшенню значень наведених коефіцієнтів та скороченню тривалості оборотів запасів, дебіторської і кредиторської заборгованостей:

- оптимізація структури активів, скорочення періоду їх оборотності через впровадження нових техніки та технологій виробництва;
- посилення контролю за ефективністю використання ресурсів;
- аналіз можливостей застосування оренди та лізингу для підвищення гнучкості активів;
- впровадження системи управління запасами за принципом «Just in Time»;
- проведення ABC- і XYZ-аналізу запасів для контролю їх обсягів і структури;
- використання сучасних логістичних технологій і автоматизованих складів;
- надання знижок за дострокову оплату для прискорення обороту дебіторської заборгованості;

- поліпшення договірної дисципліни та контроль дотримання строків платежів;
- оптимізація політики розрахунків з постачальниками;
- диверсифікація ринків збуту та асортименту продукції;
- оптимізація цінової та маркетингової політики;
- підвищення продуктивності праці через впровадження нових технологій.

На основі фінансової звітності ТОВ «ФК ЛТД» розрахуємо відносні показники ділової активності підприємства за поточний рік:

-коефіцієнт оборотності активів

$$к_{оа} = \frac{116748}{(153266 + 196066) \div 2} = 0{,}668$$

-коефіцієнт оборотності оборотних активів

$$к_{ооа} = \frac{116748}{(103212 + 138233) \div 2} = 0{,}967$$

-коефіцієнт оборотності власного капіталу

$$к_{овк} = \frac{116748}{(141315 + 165228) \div 2} = 0{,}762$$

-коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості

$$к_{одз} = \frac{116748}{(13604 + 136 + 33275 + 13781 + 37327) \div 2} = 2{,}380$$

-тривалість обороту дебіторської заборгованості

$$т_{дз} = \frac{365}{2{,}380} = 153 \text{ (дні)}$$

-коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості

$$к_{окз} = \frac{116748}{(11951 + 30838) \div 2} = 5{,}457$$

-тривалість обороту кредиторської заборгованості

$$т_{кз} = \frac{365}{5{,}457} = 67 \text{ (днів)}$$

-коефіцієнт оборотності запасів

$$к_{оз} = \frac{116748}{(53077 + 1678 + 78402 + 5792) \div 2} = 1{,}680$$

-оборотність запасів

$$о_з = \frac{365}{1{,}680} = 217 \text{ (днів)}$$

Для прийняття обґрунтованого аналітичного висновку про стан ділової активності підприємства, особливу увагу необхідно приділити наступним індикаторам: у якому співвідношенні знаходяться коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості і коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості; також необхідно визначити, на скільки тривалість обороту дебіторської заборгованості перевищує (або менше) тривалості обороту кредиторської заборгованості.

На ТОВ «ФК ЛТД» тривалість обороту дебіторської заборгованості (153 дні) перевищує тривалість обороту кредиторської заборгованості (67 днів) у 2,3 рази, тобто, кількість днів погашення дебіторської заборгованості перевищує у 2,3 рази кількість днів щодо оплати кредиторської заборгованості на кінець поточного періоду. Відповідно, оборотність дебіторської заборгованості (2,38) значно нижча за оборотність кредиторської заборгованості (5,46), що є одним з індикаторів низького рівня ділової активності ТОВ «ФК ЛТД».

Питання та завдання для самоперевірки та контролю засвоєння знань

1. Що розуміють під діловою активністю підприємства та які її основні ознаки?
2. У чому полягає економічний зміст показників ділової активності?
3. Які основні джерела інформації використовують для розрахунку показників ділової активності?
4. Як визначається коефіцієнт оборотності активів і що він характеризує?
5. Яким чином розраховується тривалість одного обороту активів, і яке значення має цей показник для оцінки ефективності використання ресурсів?

6. Як визначається оборотність запасів і як її зміна впливає на фінансовий стан підприємства?

7. Яким чином розраховують середній період погашення дебіторської заборгованості, і що він відображає?

8. Що характеризує коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості?

9. Як співвідносяться показники оборотності дебіторської та кредиторської заборгованості у формуванні платіжної політики підприємства?

10. Які чинники впливають на прискорення або уповільнення оборотності активів?

11. Як можна оцінити ділову активність підприємства за даними динаміки виручки, прибутку та активів?

12. Яким чином темпи приросту виручки та прибутку впливають на інтегральну оцінку ділової активності?

13. У чому полягає відмінність між коефіцієнтами ділової активності та показниками рентабельності?

14. Як ділова активність підприємства впливає на його фінансову стійкість та інвестиційну привабливість?

15. *Що відображає показник ділової активності підприємства?*

A) рівень рентабельності капіталу
B) динаміку виручки від реалізації
C) ефективність та інтенсивність використання ресурсів підприємства
D) збалансованість структури витрат

16. *Який із показників належить до групи показників ділової активності?*

A) Коефіцієнт автономії
B) Коефіцієнт оборотності активів
C) Рентабельність продукції
D) Коефіцієнт фінансової залежності

17. *Що показує коефіцієнт оборотності активів?*

A) Рівень ліквідності запасів
B) Відношення прибутку до активів
C) Скільки гривень виручки припадає на 1 грн активів
D) Тривалість одного обороту запасів

18. *Яке значення має зниження оборотності активів?*

A) Свідчить про підвищення ефективності
B) Може вказувати на надлишкові активи
C) Є нейтральним фактором
D) Свідчить про зростання продуктивності

19. *Який показник характеризує швидкість обігу запасів?*

A) Коефіцієнт ліквідності
B) Оборотність запасів
C) Рентабельність продукції
D) Оборотність капіталу

РОЗДІЛ 8. АНАЛІЗ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ І РЕНТАБЕЛЬНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

8.1. Економічна сутність і види фінансових результатів

Головною метою діяльності будь-якого господарюючого суб'єкту, не залежно від виду його діяльності чи форми власності, є отримання позитивного фінансового результату та пошук шляхів його збільшення. Результативність діяльності відображається у фінансово-економічних показниках, які найбільш точно характеризують фінансовий стан суб'єкта господарювання та дають уявлення про економічний потенціал його розвитку.

Фінансовий результат **–** це прибуток або збиток, який отримує господарюючий суб'єкт внаслідок своєї діяльності. Таким чином, фінансовий результат є одним з найважливіших економічних показників, який узагальнює усі результати господарської діяльності та надає комплексної оцінки ефективності цієї діяльності.

Як бачимо, поняття фінансового результату тісно пов'язане з поняттями прибутків і витрат.

Прибуток – один із головних господарських показників роботи підприємства. Це сума на яку доходи перевищують пов'язані з ними витрати. З його допомоги визначають рівень рентабельності, тобто прибутковість, а також ефективність функціонування підприємства. Прибуток формується як різниця між чистим доходом від реалізації продукції (послуг) і витратами на їх виробництво та їх продаж. Якщо власні витрати перевищують грошові надходження від реалізації, мають місце збитки від реалізації.

Збиток – перевищення суми витрат над сумою доходів, для отримання яких здійснені ці витрати.

Визначення фінансового результату полягає у визначенні чистого прибутку(збитку) звітного періоду. З цією метою в бухгалтерському обліку передбачається послідовне зіставлення доходів і витрат.

Загальний фінансовий результат, який відображається в балансі, називається чистим прибутком або збитком. Цей показник формується поступово протягом фінансово-господарського року в наступному порядку: чистий дохід від реалізації продукції – валовий прибуток (збиток) – фінансовий результат від операційної діяльності – фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування – фінансовий результат від звичайної діяльності – фінансовий результат від надзвичайної діяльності – чистий прибуток (збиток).

Різниця між чистим доходом і собівартістю реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) називається валовим прибутком (збитком).

Визначаються фінансові результати шляхом визначення доходів та відповідних витрат підприємства.

Доходи – це збільшення економічних вигод у вигляді надходження активів або зменшення зобов'язань, які призводять до зростання власного капіталу (крім зростання капіталу за рахунок внесків власників).

Витрати – це зменшення економічних вигод у вигляді зменшення активів або збільшення зобов'язань, які призводять до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу внаслідок його вилучення або розподілу власникам).

Кінцевим позитивним результатом господарської діяльності є прибуток.

Прибуток – це виражений у грошовій формі результат підприємця на вкладений капітал, що характеризує його винагороду за ризик здійснення підприємницької діяльності, та виражає собою різницю між сукупним доходом і сукупними витратами, понесеними в процесі здійснення цієї діяльності.

Розглядаючи сутність прибутку, слід у першу чергу відмітити такі його основні характеристики:

–прибуток є формою доходу підприємця від визначеної форми діяльності;

–прибуток є формою доходу підприємця, який поклав свій капітал з ціллю досягнення певного комерційного успіху;

–прибуток не є гарантуючим доходом підприємця;

–прибуток не характеризує весь дохід отриманий в процесі підприємницької діяльності, а тільки ту його частину, яка вже очищена від затрат;

–прибуток є вартісним показником виражений в грошовій формі.

Тому прибуток, у певній мірі, це плата за ризик здійснення підприємницької діяльності.

Рівень прибутку і рівень підприємницького ризику знаходяться між собою у прямо пропорційній залежності:

- прибуток характеризує не весь дохід, одержаний у процесі підприємницької діяльності, а лише ту частину доходу, яка «очищена» від понесених витрат на здійснення цієї діяльності;

- прибуток є вартісним показником, який виражений у грошовій формі.

Прибуток характеризує абсолютну ефективність роботи підприємства.

Функції, що виконує прибуток на підприємстві:

1. Оціночна функція – прибуток оцінює ефект господарської діяльності.
2. Розподільча функція – прибуток використовується як інструмент розподілу чистого доходу.
3. Стимулююча функція – прибуток є інструментом формування різних фондів стимулювання, як власників і робітників, та і самої господарської діяльності.

У процесі аналізу використовують різні показники прибутку, які можна класифікувати за наступними ознаками (табл. 8.1).

Класифікація фінансових результатів. Існує досить багато класифікаційних критеріїв щодо фінансових результатів. Насамперед, відносно своєї величини фінансові результати розрізняться на позитивні фінансові результати (прибуток), нульовий фінансовий результат та негативний фінансовий результат (збиток).

Згідно з П (С) БО № 1 "Звіт про фінансові результати" фінансові результати класифікуються наступним чином:

- фінансові результати операційної діяльності;

- фінансові результати інвестиційної діяльності;
- фінансові результати фінансової діяльності;
- фінансові результати надзвичайних подій.

Таблиця 8.1. Класифікація прибутку

Класифікаційна ознака	Види прибутку
По видах господарської діяльності	- прибуток від основної операційної діяльності; - прибуток від інвестиційної діяльності; - прибуток від фінансової діяльності.
По складу елементів, що включаються	- маржинальний (валовий) прибуток; - загальний фінансовий результат звітного періоду; - прибуток до оподаткування; - чистий прибуток
Залежно від характеру діяльності підприємства	- прибуток від звичайної діяльності; - прибуток надзвичайних ситуацій.
По характеру оподаткування	- оподаткований податком прибуток відповідно до податкового законодавства; - неоподатковуваний прибуток відповідно до податкового законодавства.
По ступеню обліку інфляційного чинника	- номінальний прибуток; - реальний прибуток, скоректований на темп інфляції в звітному періоді.
По економічному змісту	- бухгалтерський прибуток; - економічний прибуток.
По характеру використання	- капіталізований прибуток; - споживаний прибуток.

Національними положеннями (стандартами), вищезазначені види діяльності визначаються наступним чином.

Операційна діяльність – це основна діяльність підприємства, а також інші види діяльності, які не є інвестиційною чи фінансовою діяльністю. Основна діяльність визначається згідно з П (С) БО 1 як операції, пов'язані з виробництвом або реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг), що є головною метою створення підприємства і забезпечують основну частку його доходу.

Інвестиційна діяльність – це придбання та реалізація тих необоротних активів, а також тих фінансових інвестицій, які не є складовою частиною еквівалентів грошових коштів.

Фінансова діяльність – це діяльність, яка призводить до змін розміру і складу власного та позикового капіталу підприємства.

Надзвичайна подія – це подія або операція, яка відрізняється від звичайної діяльності підприємства, та не очікується, що вона повторюватиметься періодично або в кожному наступному звітному періоді.

За цією класифікацію фінансові результати визначаються та відображаються у Звіті про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід).

Схематично формування фінансових результатів підприємства можна зобразити наступним чином рис 8.1.

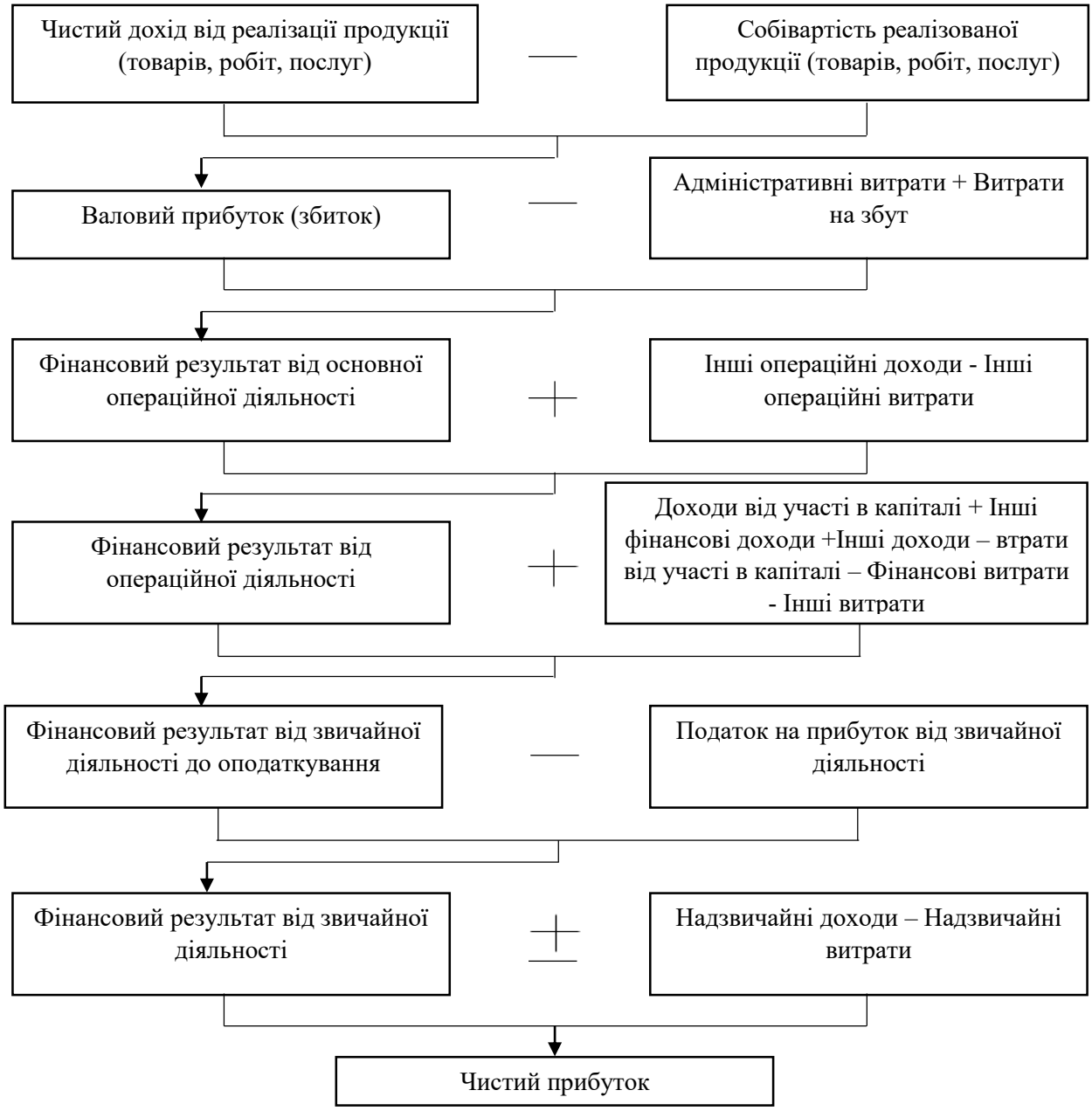

Рис. 8.1. Модель формування фінансових результатів підприємства

Фінансові результати підприємства в свою чергу залежать від виробничої, постачальницької, маркетингової, збутової, інвестиційної і фінансової діяльності.

8.2. Горизонтальний аналіз фінансових результатів

Аналіз фінансових результатів характеризуються системою абсолютних і відносних показників.

Абсолютними показниками є прибуток або збиток. Відносні показники фінансових результатів – значення рентабельності, які характеризують

відносний ступінь прибутковості вкладеного капіталу в цілому і за його структурою, здійснених витрат чи отриманого доходу.

Структурно-логічна схема методики аналізу фінансових результатів представлена на рис. 8.2.

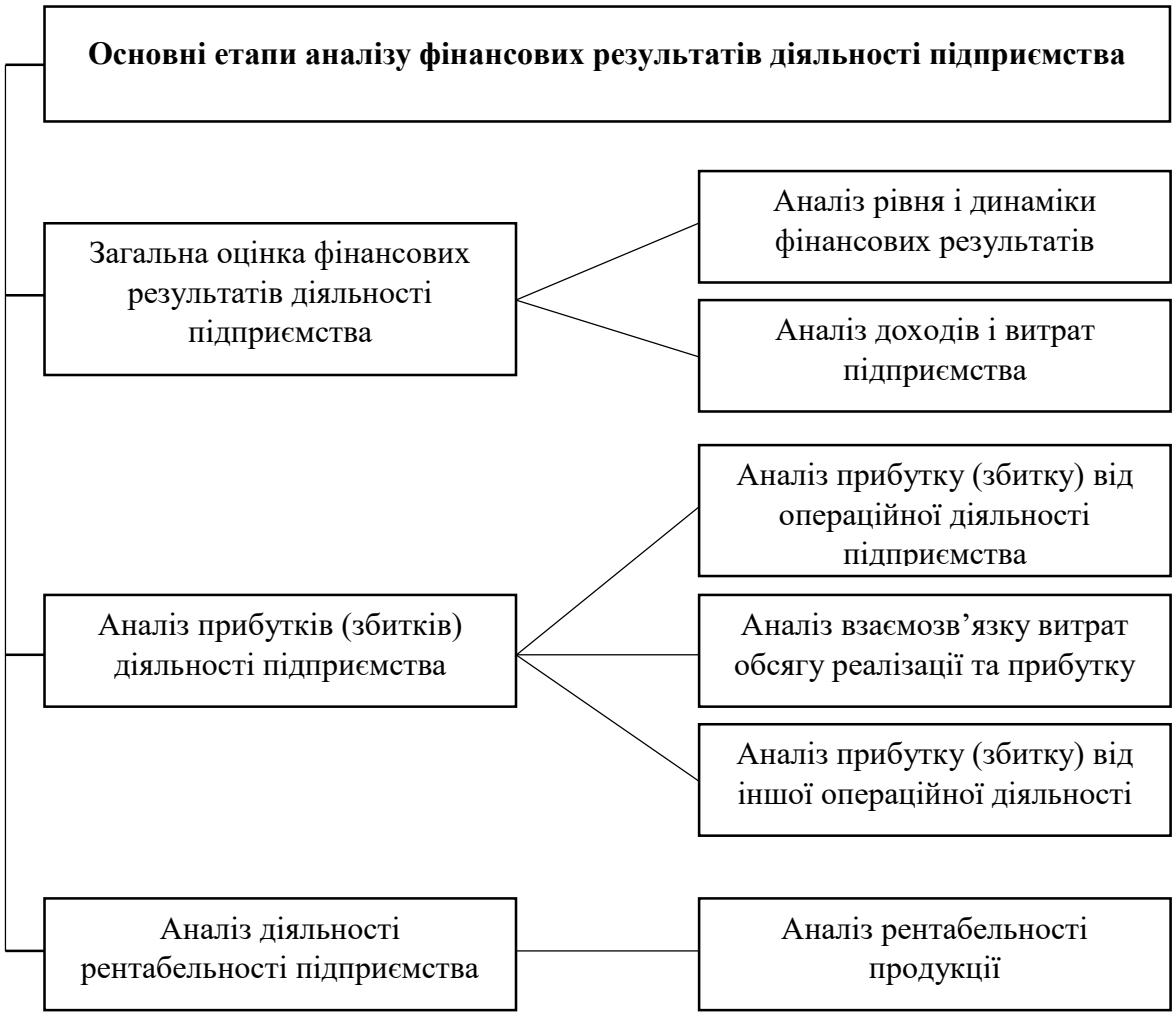

Рис. 8.2. Структурно-логічна схема методики аналізу фінансових результатів

Як **джерело інформації** для аналізу фінансових результатів прибутку є накладні на відвантаження продукції, дані аналітичного бухгалтерського обліку за рахунками результатів, фінансової звітності ф. № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)»; ф. № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)»; ф. № 3 «Звіт про рух грошових коштів»; ф. № 4 «Звіт про власний капітал»; ф.№ 5 «Примітки до річної фінансової звітності», дані статистичної звітності «Звіт про випуск, реалізацію та обіг цінних паперів», дані внутрішньої управлінської звітності, а також відповідні таблиці бізнес-плану підприємства.

Горизонтальний (трендовий) аналіз базується на вивченні динаміки окремих фінансових показників в часі і полягає в побудові однієї або декількох аналітичних таблиць, у яких абсолютні показники доповнюються відносними темпами зростання або падіння.

Горизонтальний аналіз полягає у розрахунку абсолютного та відносного відхилення за кожною статтею Балансу (Звіту про фінансовий стан) та Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід). Абсолютне відхилення розраховується як різниця між даними на кінець періоду та на початок періоду або як різниця між даними за поточний період та за минулий період. Відносне відхилення розраховується у відсотках як результат ділення абсолютного відхилення на значення статті на початок періоду (або за минулий період).

У таблицях 8.2 та 8.3 наведений приклад горизонтального аналізу Балансу і Звіту про фінансові результати конкретного підприємства, вихідні дані для якого наведені у додатках.

Стислі висновки за результатами горизонтального аналізу Балансу наступні.

Аналіз активів:

1. Необоротні активи:

- Основні засоби: Збільшення цього показника на 17,6% свідчить про збільшення вартості фізичних активів компанії, таких як машини, обладнання та нерухомість. Це може означати, що підприємство інвестувало в нові активи або покращило існуючі. Це може покращити продуктивність та ефективність виробництва.

- Довгострокові біологічні активи: Зростання цього показника на 18% свідчить про збільшення вартості біологічних активів, які можуть включати, наприклад, ліси або сільськогосподарські культури.

2. Оборотні активи:

- Запаси: Зростання на 47,7% вказує на збільшення обсягів запасів, особливо в готовій продукції та незавершеному виробництві. Це може бути пов'язане зі збільшенням виробництва або накопиченням запасів, що може впливати на фінансові витрати на зберігання.

- Дебіторська заборгованість: Незначне збільшення на 1,3% свідчить про незначне збільшення кількості грошей, які заборговані клієнти за продукцію, товари, роботи і послуги. Це може свідчити про збільшення продажів або збільшення кількості клієнтів, які платять пізніше.

- Гроші та їх еквіваленти: Збільшення на 69,5% свідчить про збільшення грошових резервів компанії, які можуть бути використані для оплати боргів або інших поточних обов'язків.

3. Усього активів:

- Загальна сума активів зросла на 27,9%. Це означає, що компанія стала більш значущою та потужною на ринку. Збільшення активів може бути результатом успішного росту бізнесу та вкладенням в активи для підтримки цього росту.

Таблиця 8.2. Горизонтальний аналіз балансу підприємства

Актив	Од. виміру	код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду	Абсолютне відхилення, (+/-) тис. грн	Відносне відхилення, (+/-) %
I. Необоротні активи						
Основні засоби	тис.грн	1010	41 964	49 354	7 390	17,6
первісна вартість	тис.грн	1011	78 018	91 870	13 852	17,8
знос	тис.грн	1011	36 054	42 516	6 462	17,9
Довгострокові біологічні активи	тис.грн	1020	2 165	2 554	389	18,0
первісна вартість довгострокових біологічних активів	тис.грн	1021	2 165	2 554	389	18,0
Довгострокові фінансові інвестиції: які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	тис.грн	1030	5 925	5 925	0	0
Усього за розділом I	тис.грн	**1095**	50 054	57 833	7 779	15,5
II. Оборотні активи						
Запаси:	тис.грн	**1100**	53 077	78 402	25 325	47,7
виробничі запаси	тис.грн	1101	3 695	4 928	1 233	33,4
незавершене виробництво	тис.грн	1102	3 125	9 196	6 071	194,3
готова продукція	тис.грн	1103	44 634	64 044	19 410	43,5
товари	тис.грн	1104	1 623	234	- 1 389	- 85,6
Поточні біологічні активи	тис.грн	1110	1 678	5 792	4 114	245,2
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	тис.грн	1125	13 604	13 781	177	1,3
Дебіторська заборгованість за розрахунками: за виданими авансами	тис.грн	1130	-	-	-	-
з бюджетом	тис.грн	1135	136	-	- 136	-
Інша поточна дебіторська заборгованість	тис.грн	1155	33 275	37 327	4 052	12,2
Гроші та їх еквіваленти:	тис.грн	1165	946	1 603	657	69,5
готівка	тис.грн	1166	14	5	- 9	- 64,3
рахунки в банках	тис.грн	1167	932	1 598	666	71,5
Інші оборотні активи	тис.грн	1190	496	1 328	832	167,7
Усього за розділом II	тис.грн	**1195**	103 212	138 233	35 021	33,9
Баланс	тис.грн	**1300**	153 266	196 066	42 800	27,9

Продовження таблиці 8.2

Пасив	Од. виміру	код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду	Абсолютне відхилення, (+/-) тис. грн	Відносне відхилення, (+/-) %
І. Власний капітал						
Зареєстрований (пайовий) капітал	тис.грн	1400	1000	1000	0	0
Резервний капітал	тис.грн	1415	2061	2061	0	0
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	тис.грн	1420	138254	162167	23913	17,3
Усього за розділом І	тис.грн	1495	141315	165228	23913	16,9
ІІІ. Поточні зобов'язання і забезпечення						
Короткострокові кредити банків	тис.грн	1600	0	8400	8400	-
Поточна кредиторська заборгованість за: довгостроковими зобов'язаннями	тис.грн	1610				
товари, роботи, послуги	тис.грн	1615	4103	8044	3941	96,1
розрахунками з бюджетом	тис.грн	1620	1316	559	-757	-57,5
розрахунки зі страхування	тис.грн	1625	35	84	49	140,0
розрахунками з оплати праці	тис.грн	1630	9	256	247	2744,4
Інші поточні зобов'язання	тис.грн	1690	6488	13495	7007	108,0
Усього за розділом ІІІ	тис.грн	1695	11951	30838	18887	158,0
Баланс	тис.грн	1900	153266	196066	42800	27,9

Аналіз пасивів:

1. Власний капітал:

- Зареєстрований (пайовий) капітал: Залишився незмінним. Це може вказувати на стабільність власного капіталу і може бути важливим для збереження контролю над підприємством.

- Резервний капітал: Також залишився сталим. Резервний капітал може бути використаний для вирішення непередбачуваних фінансових проблем.

-Нерозподілений прибуток (непокритий збиток): Зростання на 17,3% свідчить про збільшення нерозподіленого прибутку компанії, що може бути реінвестовано в бізнес або виплачено як дивіденди акціонерам.

2. Поточні зобов'язання і забезпечення:

-Короткострокові кредити банків: З'явилися нові короткострокові кредити банків на суму 8400 тис. грн. Це може бути використано для поточних фінансових потреб.

- Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги: Зростання на 96,1% може свідчити про збільшення зобов'язань перед постачальниками, що може бути пов'язане зі збільшенням обсягів закупівель або збільшенням заборгованості перед постачальниками.

- Інші поточні зобов'язання: Збільшення на 108% означає, що підприємство має більше поточних зобов'язань перед іншими сторонами, наприклад, перед іншими кредиторами або партнерами.

Загальний аналіз показує, що компанія має зростаючу активність та пасивність, що може свідчити про позитивний розвиток бізнесу. Збільшення оборотних активів, таких як запаси і дебіторська заборгованість, може вказувати на збільшення обсягів виробництва і продажів. Також важливо враховувати рентабельність та ефективність використання активів для зростання прибутку компанії.

Таблиця 8.3. Горизонтальний аналіз звіту про фінансові результати підприємства

Стаття	За звітний період	За аналогічний період попереднього року	Абсолютне відхилення, (+/-) тис. грн	Відносне відхилення, (+/-) %
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	116 748	96 280	20 468	-17,5
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	88 102	82 883	- 5 219	-5,9
Валовий прибуток	28 646	13 397	- 15 249	-53,2
Інші операційні доходи	2 788	879	- 1 909	-68,5
Адміністративні витрати	3 153	2 907	- 246	-7,8
Інші операційні витрати	3 953	1 823	- 2 130	-53,9
Фінансовий результат від операційної діяльності: прибуток	24 328	9 546	- 14 782	-60,8
Інші фінансові доходи	53	104	51	96,2
Фінансові витрати	468	-	- 468	-100,0
Фінансовий результат до оподаткування	23 913	9 650	- 14 263	-59,6
Чистий фінансовий результат: прибуток	23 913	9 650	- 14 263	-59,6

Стислі висновки за результатами горизонтального аналізу Звіту про фінансові результати є наступними.

1. Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) зменшився на 20 468 тис. грн (тобто на 17,5%). Зменшення чистого доходу свідчить про те, що підприємство заробило менше коштів від реалізації своєї продукції/послуг у звітному періоді порівняно з аналогічним періодом минулого року. Це може бути викликано зниженням обсягу продажів або зниженням ціни продукції.

2. Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) зменшилася на 5 219 тис. грн (5,9%). Зменшення собівартості свідчить про зниження витрат на виробництво продукції. Це може бути результатом оптимізації процесів виробництва або зниження витрат на сировину та матеріали.

3. Валовий прибуток зменшення на 53,2% (15 249 тис. грн). Зменшення валового прибутку свідчить про зменшення прибутку, який залишається після віднімання собівартості виробництва від доходу від реалізації. Це може вказувати на зниження ефективності виробництва або зростання собівартості.

4. Зменшення інших операційних доходів (- 1 909 тис. грн)і збільшення витрат може вказувати на зміни в операційній діяльності підприємства, такі як зменшення додаткових доходів чи збільшення витрат.

5. Зменшення фінансового результату від операційної діяльності свідчить про те, що підприємство отримало менше прибутку від своєї основної діяльності в порівнянні з минулим роком.

6. Збільшення інших фінансових доходів на 96,2% може свідчити про збільшення доходу від інших фінансових операцій.

7. Зменшення чистого фінансового результату свідчить про те, що підприємство отримало менше чистого прибутку у звітному періоді порівняно з аналогічним періодом попереднього року.

Загалом звіт про фінансові результати підприємства показує, що у звітному періоді відбулися значущі зміни в фінансових показниках, зокрема зменшилися доходи від реалізації продукції та чистий фінансовий результат. Це може бути зумовлено різними факторами, такими як зміни в ринкових умовах, внутрішніми операційними змінами чи змінами управлінськими рішеннями. Цей аналіз може бути використаний для подальшого вивчення та встановлення причин цих змін і розробки стратегій для поліпшення фінансового стану підприємства.

8.3. Методика розрахунку показників рентабельності та їх аналіз

Слово "рентабельність" (дохідний, прибутковий) означає показник економічної ефективності виробництва на підприємствах у різних галузях національної економіки.

Показники рентабельності є важливими характеристиками факторного середовища формування прибутку (доходу) підприємства. З цієї причини вони є важливими обов'язковими елементами порівняльного аналізу й оцінки фінансового стану підприємства. При аналізі виробництва показники рентабельності використовуються як інструмент інвестиційної політики і ціноутворення.

Показники рентабельності можна поєднати у декілька груп, які:

- базуються на витратному підході (рентабельність продукції, рентабельність діяльності);
- характеризують прибутковість продажу (рентабельність продажу);
- основані на ресурсному підході (рентабельність сукупних активів, рентабельність власного капіталу, рентабельність оборотного капіталу).

До показників рентабельності продукції відносять:

- рентабельність окремого виду продукції (розраховується як відношення прибутку від його реалізації до собівартості).

- рентабельність реалізованої продукції (розраховується як відношення валового прибутку (або чистого прибутку) до виручки від реалізації продукції).

- рентабельність виробництва (розраховується як відношення валового прибутку (або чистого прибутку) до вартості основних засобів і матеріальних оборотних коштів).

Показники рентабельності визначаються в коефіцієнтах або у відсотках і показують частку прибутку в кожній грошовій одиниці витрат, або частку товарної продукції в її собівартості.

Показники рентабельності можна розраховувати і за окремими структурними підрозділами, і за видами діяльності суб'єкта господарювання. Показники рентабельності використовують для:

- оцінки результатів діяльності підприємства, його структурних підрозділів;
- оцінки ціноутворення та інвестиційної політики підприємства;
- порівняльного аналізу споріднених підприємств, що виробляють таку саму продукцію;
- вибору варіантів формування асортименту і структури виробництва продукції;
- аналізу раціональності виробництва продукції.

Зміна рентабельності окремих видів продукції відбувається під впливом різних факторів (рис. 8.3).

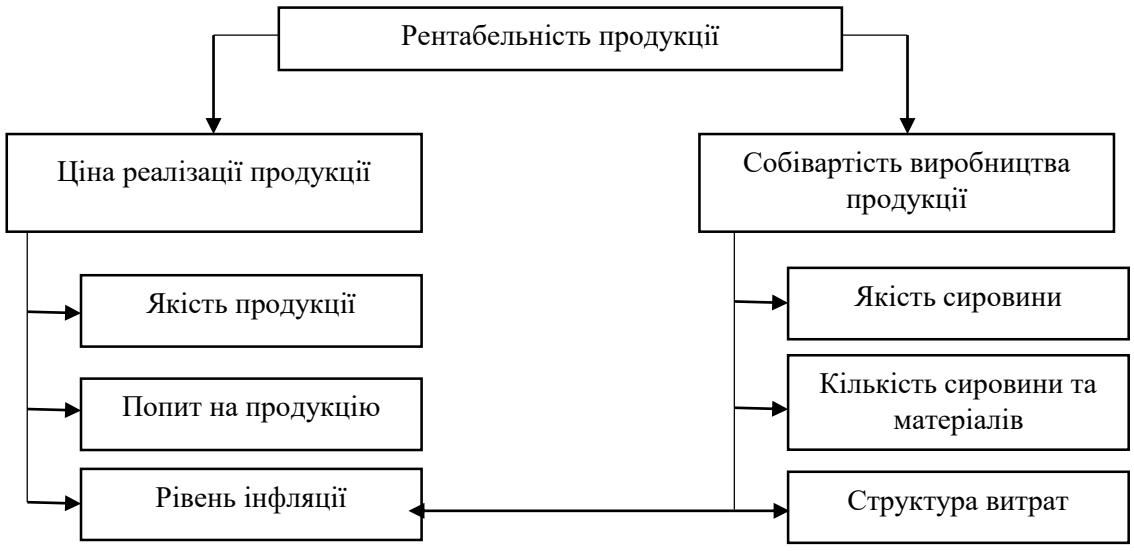

Рис. 8.3. Фактори, які впливають на рентабельність продукції

Важливе значення для підприємства має вивчення рентабельності реалізованої продукції, яку доцільно аналізувати, враховуючи вплив таких факторів:

- зміна структури та асортименту продукції;
- зміна собівартості продукції;
- зміна відпускних цін на продукцію.

На показники рентабельності продукції впливають як фактори першого, так і другого порядку. Перші впливають на рентабельність продукції безпосередньо; другі не прямо - через вплив на фактори першого порядку

Показники рентабельності продукції є основними індикаторами ефективності виробничої діяльності. Саме тому аналітична оцінка цього об'єкту має першочергове значення і полягає в пошуку внутрішніх резервів підприємства, спрямованих на підвищення ефективності виробництва продукції.

Завданнями аналізу рентабельності продукції є:

- оцінка виконання визначених параметрів рентабельності продукції (плану, прогнозу тощо);
- вивчення динаміки показників рентабельності;
- оцінка доходів від реалізації продукції та витрат на її виробництва, як основних елементів, які формують рентабельність продукції;
- виявлення і кількісний вимір впливу факторів на показники рентабельності продукції;
- пошук резервів зростання рентабельності;
- обґрунтування та розробка заходів щодо використання виявлених резервів.

Проведення ефективної аналітичної роботи стає можливим лише за умов наявності достатнього та якісного інформаційного забезпечення.

До показників рентабельності продукції відносять:

- **рентабельність виготовленої (реалізованої) продукції:**

$$R_{Q(P)} = \frac{П}{Q(P)} \times 100, \qquad (8.1)$$

де П – прибуток від виробництва (реалізації) продукції;
Q(P) – обсяг виробництва (реалізації) продукції;

- **рентабельність реалізованої продукції:**

$$R_p = \frac{Пр}{P} \times 100, \qquad (8.2)$$

де Пр – прибуток від реалізації продукції;
Р – обсяг реалізованої продукції;

- **рентабельність окремих видів продукції**:

$$R_q = \frac{P - Z}{Z} \times 100, \qquad (8.3)$$

де Р – ціна одиниці продукції;

Z – собівартість одиниці продукції;

Рентабельніть окремих видів продукції використовується, насамперед, в ціноутворенні.

- рентабельність витрат:

$$R_в = \frac{П}{В} \times 100, \qquad (8.4)$$

де П – прибуток від виробництва (реалізації) продукції;
В – витрати (собівартість) на виготовлену (реалізовану) продукцію.

Вибір послідовності аналізу визначається його завданням. Так, для оцінки результатів діяльності підприємства аналізують рентабельність реалізованої продукції, для вивчення виробництва окремих видів продукції з погляду попиту на них, доцільності їх випуску - рентабельність окремих виробів і фактори її зміни. Варто вивчати рівень рентабельності не тільки в цілому по підприємству, а й по його структурних підрозділах, а також за видами діяльності підприємства (основна, інвестиційна, фінансова тощо).

Розглянемо аналіз показників рентабельності реалізованої продукції. Аналіз показників рентабельності реалізованої продукції (продаж) наведений в табл. 8.4.

Таблиця 8.4. Аналіз показників рентабельності

Показник	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн.	116 748	96 280
Собіварість реалізованої продукції	88 102	82 883
(товарів, робіт, послуг), тис. грн		
Валовий прибуток	28 646	13 397
Інші операційні доходи	2 788	879 000
Адміністративні витрати, тис.грн.	3 153	2 907
Інші операційні витрати	3 953	1 823
Фінансовий результат від операційної діяльності: прибуток	24 328	9 546
Інші фінансові доходи	53 000	104 000
Фінансові витрати	468 000	-
Фінансовий результат до оподаткування	23 913	9 650
Чистий фінансовий результат: прибуток	23 913	9 650
Чистий прибуток (розрахований)	28 646	13 397

Показник чистої рентабельності (Net Profit Margin)	24.51%	13.93%
Показник оперативної рентабельності (Operating Profit Margin)	20.83%	9.91%

Звіт про рентабельність є важливим інструментом фінансового аналізу, який допомагає визначити прибутковість підприємства та його ефективність у веденні бізнесу. Давайте проведемо детальний аналіз розрахованих показників рентабельності за звітний та попередній роки:

1. Чистий прибуток (Net Profit): значно зріс порівняно з попереднім роком, що свідчить про покращення фінансової продуктивності підприємства.

2. Показник чистої рентабельності (Net Profit Margin покращився на 10,58%, що говорить про збільшення ефективності управління витратами та генерацію прибутку від реалізації продукції.

Показник оперативної рентабельності (Operating Profit Margin) підвищився на 10,92%, що свідчить про збільшення прибутковості операційної діяльності.

За загальними результатами аналізу видно, що підприємство покращило свою фінансову продуктивність порівняно з попереднім роком. Збільшення чистого прибутку та покращення рентабельності свідчать про успішну роботу компанії. Проте, слід надавати увагу іншим аспектам фінансового здоров'я підприємства, таким як ліквідність, стабільність та кредитоспроможність, для повного фінансового аналізу.

Питання та завдання для самоперевірки та контролю засвоєння знань

1. Що є головною метою діяльності будь-якого господарюючого суб’єкта?
2. Як визначається фінансовий результат діяльності підприємства?
3. У чому полягає відмінність між прибутком і збитком?
4. Назвіть етапи формування загального фінансового результату підприємства.
5. Які основні функції виконує прибуток у діяльності підприємства?
6. За якими ознаками класифікують прибуток підприємства?
7. Які види діяльності виділяються у Звіті про фінансові результати згідно з НП(С)БО 2?
8. У чому полягає різниця між операційною, інвестиційною та фінансовою діяльністю підприємства?
9. У чому полягає сутність горизонтального (трендового) аналізу фінансових результатів?
10. Які джерела інформації використовуються для проведення горизонтального аналізу?
11. Як розраховується абсолютне та відносне відхилення у процесі горизонтального аналізу?
12. Які основні висновки можна зробити за результатами горизонтального аналізу активів і пасивів підприємства?

13. Що таке рентабельність і яке її економічне значення для підприємства?

14. Які основні показники рентабельності використовуються для оцінки ефективності діяльності підприємства?

15. Які чинники впливають на рівень рентабельності продукції, та які завдання вирішує аналіз рентабельності?

РОЗДІЛ 9. АНАЛІЗ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

9.1. Сутність кредитоспроможності підприємства

Сезонність сільськогосподарського виробництва, підсилену наданням переваг розвитку галузі рослинництва, нестабільність кон‘юнктури ринків збуту агропродовольчої продукції, значне підвищення цін на виробничі ресурси, необхідність підвищення рівня оплати праці, зниження результативності діяльності підприємства і ліквідності активів та ряд інших чинників, пов’язаних з війною, зумовлюють необхідність залучати додаткові фінансові ресурси зокрема кредит. Його використання допомагає підприємству підтримувати в необхідних параметрах всі господарські процеси як передумови досягнення передбачуваних результатів. Процес надання/одержання кредиту, який включає сукупність механізмів реалізації кредитних відносин між економічними суб’єктами, називають кредитуванням. Юридичною основою кредитування є кредитний договір, який укладають кредитор і позичальник. Кредитний договір передбачає виникнення певних зобов’язань кожної із сторін та відповідальності за дотримання його умов. Одночасно він наділяє суб’єкти кредитних відносин певними правами.

Засадами механізму кредитування, який визначає конкретні умови кредитних відносин кредитора і позичальника є принципи кредитування – забезпечення кредиту, повернення, платності, строковості та цілеспрямованості, що є засобом контролю за процесом виробництва та обігом продукції, поліпшенням соціально-економічного розвитку підприємства, підвищенням ефективності його діяльності, дотриманням екологічних вимог.

Головною вимогою кредитора до позичальника є впевненість, що його фінансовий стан гарантує дотримання основних вимог кредитної угоди, зокрема повернення кредиту в повному обсязі і в установлені терміни. За таких умов підприємство вважається кредитоспроможним. Для позичальника важливим є одержання кредиту за привабливими умовами – в необхідному розмірі, в обумовлені строки, за мінімальною ціною. Зауважимо, повернення кредиту може бути тільки грошовими коштами, що відрізняє кредитоспроможність від поняття «платоспроможність», яка, за визначенням «Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків» (від 06. 07. 2000 р., № 279, характеризується здатністю позичальника своєчасно здійснювати розрахунки за всіма видами своїх зобов’язань. При цьому погашення зобов’язань може здійснюватися не тільки грошовими коштами, а отже «платоспроможність» значно ширше поняття ніж «кредитоспроможність». Тому при оцінці кредитоспроможності більшу увагу приділяють формуванню і якості грошових потоків позичальника.

Важливість оцінки кредитоспроможності підтверджується міжнародною практикою. З найвідоміших методик є: PARSER (Purpose – мета кредиту, Amount – величина кредиту, Repayment – умови погашення основного боргу та відсотків за ним, Security – безпечність, Expediency – доцільність, Remuneration

– умови погашення); CAMPARI (Character – характеристика позичальника, Amount – величина кредиту, Means – забезпеченість, Purpose – мета кредиту, Ability – спроможність до повернення кредиту, Repayment – умови погашення, Insurance – страхування неповернення кредиту); MEMO RISK (Management – стан управління позичальника, Experience – знання клієнта, Market – ринкова репутація позичальника, Operations – характер кредитної операції, Repayment – умови погашення основного боргу та відсотків за ним, Interest – вигода за надання кредиту, Security – безпечність, Control – контроль погашення кредиту); «Правило п'яти CI»: Character – характеристика позичальника, Capital – каптал, Capacity – фінансові можливості, Collateral – забезпечення, Conditions – економічні умови позичальника. Подібну методику оцінки кредитоспроможності позичальника використовує Світовий банк – «Правило «5»: готовність позичальника погасити борг; можливості клієнта погасити кредит, яку банк робить на основі оцінки грошових потоків з урахуванням джерел їх надходження та загальної заборгованості позичальника; платоспроможність клієнта – величина капіталу, ліквідність активів; наявність гарантій, застави, з оцінкою незаставлених активів; ринкова активність позичальника. Використовують методики і подібні вищезгаданим (Правило «6С», PARTS, Система 4FC). Спільним для всіх методик є те, що вони базуються на включенні в різних комбінаціях основних чинників кредитування орієнтованого на мінімальний ризик.

При оцінці кредитоспроможності широкого практичного застосування знайшли:

-модель Чесіра («модель нагляду за показниками») і «Z-моделі Альтмана», побудовані на основі лінійних багатофакторних регресійних рівнянь та єкритерієм оцінки для підприємств, діяльність яких успішна / проблемна;

- система фінансового аналізу «Дюпон» / «Дюпон-каскад», сформована з врахуванням взаємопов'язаних показників, що характеризують фінансове становище підприємства та ефективність його діяльності.

Проте, як показує досвід, кожний кредитор надає перевагу тій чи іншій методиці оцінки кредитоспроможності позичальника, але орієнтиром є переконання, наскільки доречно надавати йому кредит і на яку суму, чи відмовити в його видачі.

Мета, завдання та джерела даних для аналізу кредитоспроможності підприємства.

Наука і досвід, як показано вище, запропонували багато підходів до оцінки кредитоспроможності, тобто не існує однозначної методики її аналізу, тому для остаточного рішення кредитор поряд з їх застосуванням враховує особливості і конкретні умови діяльності позичальника та його особисті якості. Але, як показує практика, в Україні найчастіше для аналітичної оцінки кредитоспроможності беруть методичні підходи «Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями», затвердженого постановою НБУ від 30.06.2016 р. № 351.

Метою аналізу кредитоспроможності є оцінка результатів фінансово-господарської діяльності позичальника, на основі якої кредитор приймає

рішення щодо можливості надання йому кредиту або припинення з ним кредитних відносин.

Основними завданнями аналізу кредитоспроможності підприємства є:

- оцінка економічного становища підприємства з погляду достатності його рівня для одержання кредиту як необхідної умови забезпечення конкурентоспроможного статусу;
- обгрунтування мети і величини необхідного кредитного залучення, напрямів та економічної ефективності його використання;
- розрахунок рівня забезпечення кредиту та ризики, пов'язані з його погіршенням;
- визначення бажаних термінів надходження кредитних коштів та термінів його повернення.

Кредитоспроможність оцінюють за системою показників, які характеризують здатність підприємства своєчасно розрахуватися за раніше одержаними кредитами, його поточне фінансове становище, спроможність за потреби мобілізувати кошти з різних джерел і забезпечити оперативне перетворення активів у швидко ліквідні – гроші та їх еквіваленти. Враховують також репутацію позичальника, яка характеризується повнотою і своєчасністю повернення кредитів термін погашення яких наступив, якістю наданих звітів щодо використання кредиту, компетентністю та відповідальністю менеджменту підприємства-позичальника. Оцінку найчастіше здійснюють у два етапи, зокрема аналізують: фінансове становище потенційного позичальника; якісні показники діяльності підприємства.

Основними джерелами даних для оцінки кредитоспроможності підприємства є форми фінансової звітності: № 1 Баланс (Звіт про фінансовий стан), № 2 Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід), № 3 Звіт про рух грошових коштів, № 4 Звіт про власний капітал, № 5 Примітки до річної фінансової звітності, № 6 Додаток до річної фінансової звітності «Інформація за сегментами», а також дані фінансового обліку, що дає змогу за потреби зменшити часові рамки оцінки. Для поглибленого аналізу кредитоспроможності позичальника використовують специфічну інформацію, зокрема, історію про кредитування підприємства як визначеним банком, так і іншими фінансово-кредитними установами, дані первинного та управлінського обліку, відгуки споживачів продукції/послуг підприємства, висновки аудиторів, акти ревізій та інша позаоблікова інформація.

9.2. Загальна оцінка фінансового стану підприємства-позичальника

Кредитор, для впевненості в надійності позичальника, здійснює оцінку його ринкової активності, його залежність від стану і векторів зміни національної та світової економіки, величину і динаміку показників виробничо-фінансової діяльності, зокрема економічного потенціалу, фінансових результатів, платоспроможності та інвестиційної привабливості, якості грошових потоків, стану платіжно-розрахункової дисципліни, в першу чергу часово-просторового складу та історії дебіторсько-кредиторської

заборгованості. Найчастіше конкретними даними для оцінки фінансового стану можуть бути: обсяг валового і чистого доходу, прибутки і збитки, рентабельність, коефіцієнти ліквідності, грошові потоки, склад дебіторсько-кредиторської заборгованості, ефективність управління позичальника, ринкова позиція позичальника та залежність його фінансового стану від циклічних і структурних змін в економіці, історія погашення кредитної заборгованості в минулому тощо.

Оцінка фінансового стану позичальника виконується у два етапи:

1-й етап – підбір аналітичних груп показників, які характеризують фінансовий стан позичальника;

2-й етап – інтегрування результатів оброблення аналітичних груп і визначення класу надійності позичальника.

На першому етапі розраховують показники, які характеризують фінансовий стан позичальника, При цьому можуть використовуватися принципи визначення вагомості як показників, так і аналітичних груп. За аналітичними показниками здійснюють попередню оцінку діяльності позичальника (І-ша група), оцінюють його платоспроможність та ліквідність активів (ІІ-га група), визначають фінансову стійкість позичальника (ІІІ-тя група) і надійність позичальника (IV-група), оцінку якої найчастіше роблять за інтегрованим показником.

І-ша група попередня оцінка позичальника – здійснюють з метою визначення ринкової позиції позичальника, його взаємовідносин з банком у минулому, перспектив розвитку. До цієї групи показників відносять: період функціонування підприємства; наявність бізнес-плану; прибуткова діяльність; погашення кредитів в минулому; сплата відсотків за користування кредитом.

ІІ-га група – показники платоспроможності позичальника: коефіцієнт загальної ліквідності; коефіцієнт швидкої ліквідності; коефіцієнт абсолютної ліквідності.

ІІІ-тя група – показники фінансової стійкості: коефіцієнт фінансової стійкості; коефіцієнт фінансової незалежності; коефіцієнт автономності; коефіцієнт оборотності балансу; коефіцієнт маневреності власних оборотних коштів.

IV-та група – показники надійності підприємства-позичальника: коефіцієнт забезпечення кредиту; оборотність дебіторської заборгованості; оборотність кредиторської заборгованості; оборотність готової продукції.

9.3. Інтегрована оцінка кредитоспроможності підприємства

Узагальнивши стан платоспроможності, фінансової стійкості, ділової та ринкової активності, здатності виконувати свої зобов’язання перед банком чи іншою кредитною установою, підприємство-позичальник відносять до одного із п’яти класів (А, Б, В, Г, Д). що по-суті визначає рівень його надійності як кредитоодержувача (табл. 9.1).

Клас «А» – фінансове становище позичальника, оцінене на основі нормативних показників кредитної установи як добре, що є підставою вважати

що позичальник належно виконуватиме зобов'язання за одержаними кредитами, тобто своєчасно погашатиме як основну суму боргу, так і відсотки за нього.

Таблиця 9.1. Розрахунок інтегрованого показника фінансово-кредитної надійності підприємства-позичальника

№ з/п	Показник	Теоретичне значення показника	Вагове значення показника	Розрахун-кове значення показника	Значення показника з урахуванням вагомості (гр.5хгр.4
1	2	3	4	5	6
І група – Попередня оцінка позичальника.			***Ваговий коефіцієнт - 2***		
1	Період функціонування підприємства - **ФП**	0,5 - 5	0,5	11	5,5
2	Наявність бізнес-плану -**БП**	0 - 1	1,0	1	1
3	Прибуткова діяльність - **ПД**	0 - 3	2	3	6
4	Погашення кредитів - **ПП**	0 - 1	6	0,7	4,2
5	Сплата відсотків - **СВ**	0 - 1	6	1	6
Разом по групі І **Те ж з врахуванням вагового коефіцієнта групи**					22,7 **45,4**
ІІ група – Показники платоспроможності			***Ваговий коефіцієнт - 5***		
1	Коефіцієнт загальної ліквідності - **Кзл**	Не менше 2,0	6	5,6	33,6
2	Коефіцієнт швидкої ліквідності - **Кшл**	Не менше 0,3	7	1,8	12,6
	Коефіцієнт абсолютної ліквідності - **Кабсл**	Не менше 0,2	6	0,1	0,6
Разом по групі ІІ **Те ж з врахуванням вагового коефіцієнта групи**					46,8 **234**
ІІІ група – Показники фінансової стійкості			***Ваговий коефіцієнт - 4***		
1	Коефіцієнт фінансової стійкості - **Кфс**	Не менше 0,6	6	0,9	5,4
2	Коефіцієнт фінансової незалежності - **Кфн**	Не менше 0,2	5	7,2	36,0
3	Коефіцієнт автономності - **Ка**	Не більше 1,0	4	0,1	0,4
4	Коефіцієнт оборотності балансу - **Коб**	Не менше 0,7	4	0,6	2,4
5	Коефіцієнт маневреності - **Км**	Не менше 0,5	4	0,7	2,8
Разом по групі ІІІ **Те ж з врахуванням вагового коефіцієнта групи**					41,6 **166,4**

Продовження таблиці 9.1

IV група – Показники надійності позичальника			***Ваговий коефіцієнт - 2***		
1	Коефіцієнт забезпечення кредиту - **Кз**	Не менше 1,6	8	1,5	12
2	Оборотність дебіторської заборгованості - **Одз**	0 - 2	2	2	4
3	Оборотність кредиторської заборгованості - **Окз**	0 - 2	2	0	0
4	Оборотність готової продукції - Огп	0 - 2	2	0	0
Разом по групі IV **Те ж з врахуванням вагового коефіцієнта групи**					16 **32**
ВСЬОГО					**477,8**

Клас «Б» – фінансовий стан позичальників цієї групи не суттєво відрізняється від характеристик групи «А», але немає впевненості, що такий фінансовий стан збережеться протягом тривалого часу і проблем з обслуговуванням кредиту не буде. Тому кредитна установа цій групі позичальників повинна приділяти більшу увагу.

Клас «В» – фінансове становище задовільне, але потребує підвищеного контролю за надходженням коштів для належного здійснення кредитних операцій. Проте економічний стан позичальників цього класу ще дає впевненість кредитору, що ризик неповернення боргу мінімальний.

Клас «Г» – фінансовий стан позичальника незадовільний і стабільно погіршується, що є значна ймовірність невиконання вимог кредитної угоди. В цьому випадку часові рамки контролю скорочуються. У разі погіршення динаміки грошових потоків, є підстави такого позичальника перевести в клас «Д».

Клас «Д» – господарська діяльність збиткова, фінансове становище незадовільне, кредит не забезпечується ліквідною заставою (наданою гарантією), а отже підстав у кредитора немає щодо виконання позичальником боргового зобов'язання. До цього класу належать позичальники, які з такими показниками господарської діяльності, за офіційним положенням визнаються банкрутами.

Клас позичальника визначається за рейтинговою таблицею (табл. 9.2).

Таблиця 9.2. Рейтингова шкала для визначення класу підприємства-позичальника

Значення інтегрованого показника	Клас підприємства-позичальника
Понад 200	А – фінансовий стан дуже надійний
Від 160 до 200	Б – фінансовий стан стійкий
Від 140 до 160	В – є ознаки фінансового затруднення

Від 130 до 140	Г – підприємство підвищеного ризику
Менше 130	Д – фінансовий стан незадовільний

Розрахунки показують (табл. 9.1), що величина інтегрованого показника аналізованого підприємства склала 477,8, тобто воно відноситься до класу **А**. Це підтверджує те, що його фінансовий стан дуже надійний, тому заперечень банку щодо видачі йому кредиту не повинно бути.

З вищенаведеного можна зробити висновок, що кредитоспроможністю підприємства можна вважати наявність у нього як потенційного позичальника передумов своєчасно і в повному обсязі розрахуватися грошовими коштами за наявними борговими зобов'язаннями. Відмітимо, що методика оцінки кредитоспроможності суб'єкта господарювання Національного банку України досить проста і охоплює різні аспекти діяльності підприємства. Проте, НБУ не забороняє кредиторам самостійно використовувати додаткові показники для оцінки кредитоспроможності позичальника, обумовлені метою аналізу, станом кредитних відносин кредитора з позичальником, суми і виду кредиту, прогнозу результатів операційної, фінансової та інвестиційної діяльності підприємства, ліквідності складових наявного забезпечення, економічної ситуації в країні та інших чинників, від яких залежить його грошовий потенціал . Такий підхід, на думку кредиторів, дозволяє адекватніше оцінювати кредитні ризики і своєчасно приймати управлінські рішення з їх мінімізації.

Питання та завдання для самоперевірки та контролю засвоєння знань

1. Що таке «кредитоспроможність підприємства-позичальника»?
2. Які чинники зумовлюють позичальника брати кредит?
3. Які вимоги до позичальника висуває кредитор?
4. Які надії покладає позичальник на залучення додаткових коштів в т. ч. кредиту?
5. Які основні чинники впливають на кредитоспроможність аграрного підприємства?
6. Які методики для оцінки кредитоспроможності позичальника найчастіше використовують в міжнародній практиці?
7. Які етапи оцінки фінансового стану підприємства передбачає методика НБУ та їх зміст?
8. У чому сутність принципа побудови рейтингової шкали визначення кредитоспроможності підприємства-позичальника?
9. Які ризики враховують банки під час надання кредитів аграрним підприємствам?
10. Які заходи може здійснити підприємство для покращення своєї кредитоспроможності?
11. Як впровадження цифрових технологій може впливати на кредитоспроможність?

12. Чи доцільно оцінювати кредитоспроможність лише за фінансовими показниками?

РОЗДІЛ 10. АНАЛІЗ ГРОШОВИХ ПОТОКІВ

10.1. Сутність та значення грошових потоків. Класифікація грошових потоків

Функціонування підприємства неможливе без використання фінансових ресурсів. Основне місце серед вказаної сукупності займають грошові кошти. Їх надходження та витрачання формується в результаті господарських операцій і вимагає суворого цільового спрямування на досягнення поставлених господарських завдань підприємства. Порушення вказаних умов призводить до дисбалансу інших складових господарських засобів, технічної відсталості виробництва, фінансової залежності суб'єкта господарювання. Таким чином, ефективність управління найбільш ліквідними ресурсами, що залежить від своєчасного та оптимального контролю використання коштів, визначає рівень фінансової стабільності й можливість подальшого розвитку підприємства. Тобто грошові кошти є одним з вагомих факторів, що визначають фінансове становище підприємства, його життєздатність. У зв'язку з цим виникає необхідність аналізу наявності, руху й ефективності формування і використання грошових коштів підприємства. Важливою складовою руху грошових коштів є їхній потік.

Розглянемо економічну сутність терміну «грошовий потік», що в перекладі із англійської мови «cash-flow» означає рух коштів. Сам термін походить із зарубіжної економічної літератури. Оксфордський словник дає інтерпретацію терміну «cash-flow» як переміщення грошей у бізнес та поза ним у міру купівлі та продажу товарів.

У нормативно-правових актах визначення «грошового потоку» дано у М(С)БО 7 «Звіт про рух грошових коштів», де грошовий потік розглядається як «вибуття й надходження грошових коштів й їх еквівалентів». В даному стандарті уточнюється, що грошові кошти включають готівку у касі й депозити до запитання, в той же час стандарт дає інтерпретацію поняття «еквіваленти грошових коштів» як короткострокові високоліквідні інвестиції, які можна вільно конвертувати у суми грошових коштів та котрим властивий ризик зміни їх вартості. Отже, виходячи з визначень М(С)БО 7, грошові потоки – це рух коштів на підприємстві внаслідок здійснення його діяльності. Вітчизняне НП(С)БО № 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», визначення грошові потоки не інтерпретує, однак, стандарт надає інтерпретацію поняттю «грошові кошти, гроші» під якими розуміють готівку, кошти на рахунках в банках і депозити до запитання.

Необхідно вміти відрізняти поняття потоку від поняття запасу: потік – це явище динамічне та співвідносне з плином часу, у той час як запас – це явище статичне і воно вимірюється на певний момент часу. Грошовий потік відображається рухом грошових коштів, а не їх запасом, який розраховується як різниця між позитивними та негативними потоками. Поняття грошових потоків, як різниці між отриманими та виплаченими підприємством грошовими коштами, є спірним. Різниця визначається в конкретний момент часу та є

сумою перевищення надходження або вибуття грошових коштів. Оскільки потік означає рух, то **грошовий потік підприємства –** неперервний процес руху грошових коштів у певному періоді часу, який можна порівняти з фінансовий обертом, що забезпечує життєдіяльність організації.

Визначення грошового потоку є агрегованим поняттям, що включає в себе численні види грошових потоків, які можна класифікувати за певними ознаками (рис. 10.1).

1. За масштабами обслуговування господарського процесу. За даною ознакою грошовий потік слід поділяти на види:

- ***грошовий потік підприємства в цілому*** **–** охоплює процес руху грошових коштів в межах всього підприємства;

- ***грошовий потік по структурних підрозділах підприємства*** **–** характеризує рух грошових коштів в розрізі окремих структурних підрозділів, відділів, центрів відповідальності;

- ***грошовий потік по окремих господарських операціях*** **–** охоплює рух коштів в розрізі окремих процесів господарської діяльності підприємства.

2. За видами господарської діяльності грошові потоки поділяються на:

- ***грошовий потік від операційної діяльності*** **–** характеризує грошовий потік, який забезпечує операційну діяльність підприємства, що включає розрахунки з постачальниками та підрядниками; оплату послуг; розрахунки по заробітній платі працівникам, які задіяні в операційному циклі; податкові розрахунки підприємства до бюджету тощо. Одночасно цей вид грошового потоку включає як надходження грошових коштів, так і їх вибуття;

- ***грошовий потік від інвестиційної діяльності*** **–** пов'язаний з рухом грошових коштів в результаті інвестиційної діяльності підприємства, зокрема: реалізацією та вибуттям основних засобів; реалізацією та вибуттям нематеріальних активів; обслуговуванням інвестиційної діяльності підприємства тощо;

- ***грошовий потік від фінансової діяльності*** **–** пов'язаний із надходженням та вибуттям грошових засобів в результаті зміни розміру і складу власного та позикового капіталу підприємства; отримання довгострокових та короткострокових кредитів; виплати дивідендів та відсотків за кредитами.

Схематично рух грошових коштів в результаті різних видів діяльності зображено на рисунку 10.2.

3. За напрямком руху господарських засобів:

- позитивний грошовий потік **–** характеризує надходження грошових коштів підприємства в результаті здійснення всіх видів діяльності;

- негативний грошовий потік **–** «відтік» грошових коштів з підприємства в результаті всіх видів діяльності.

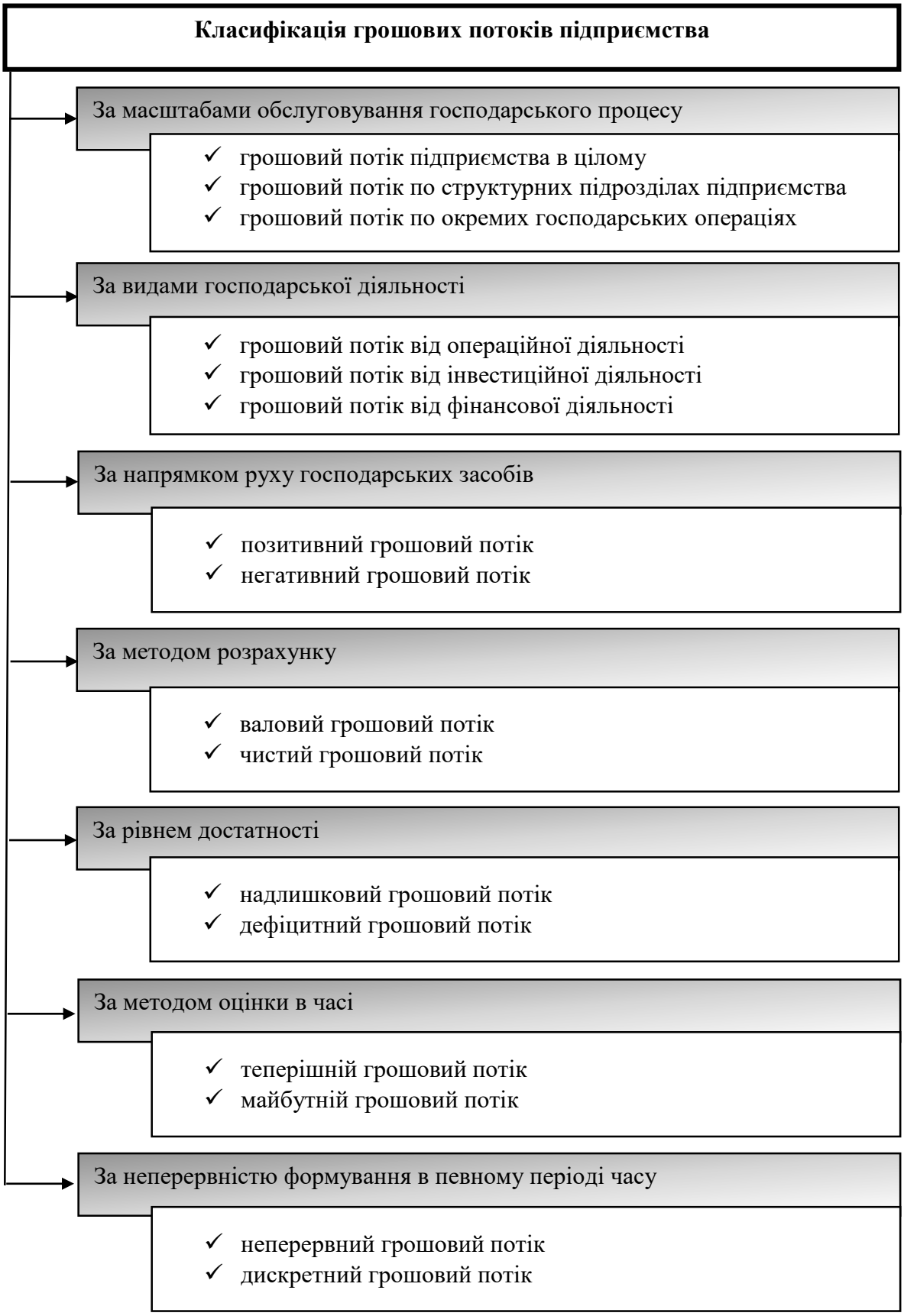

Рис. 10.1. Класифікація грошових потоків підприємства

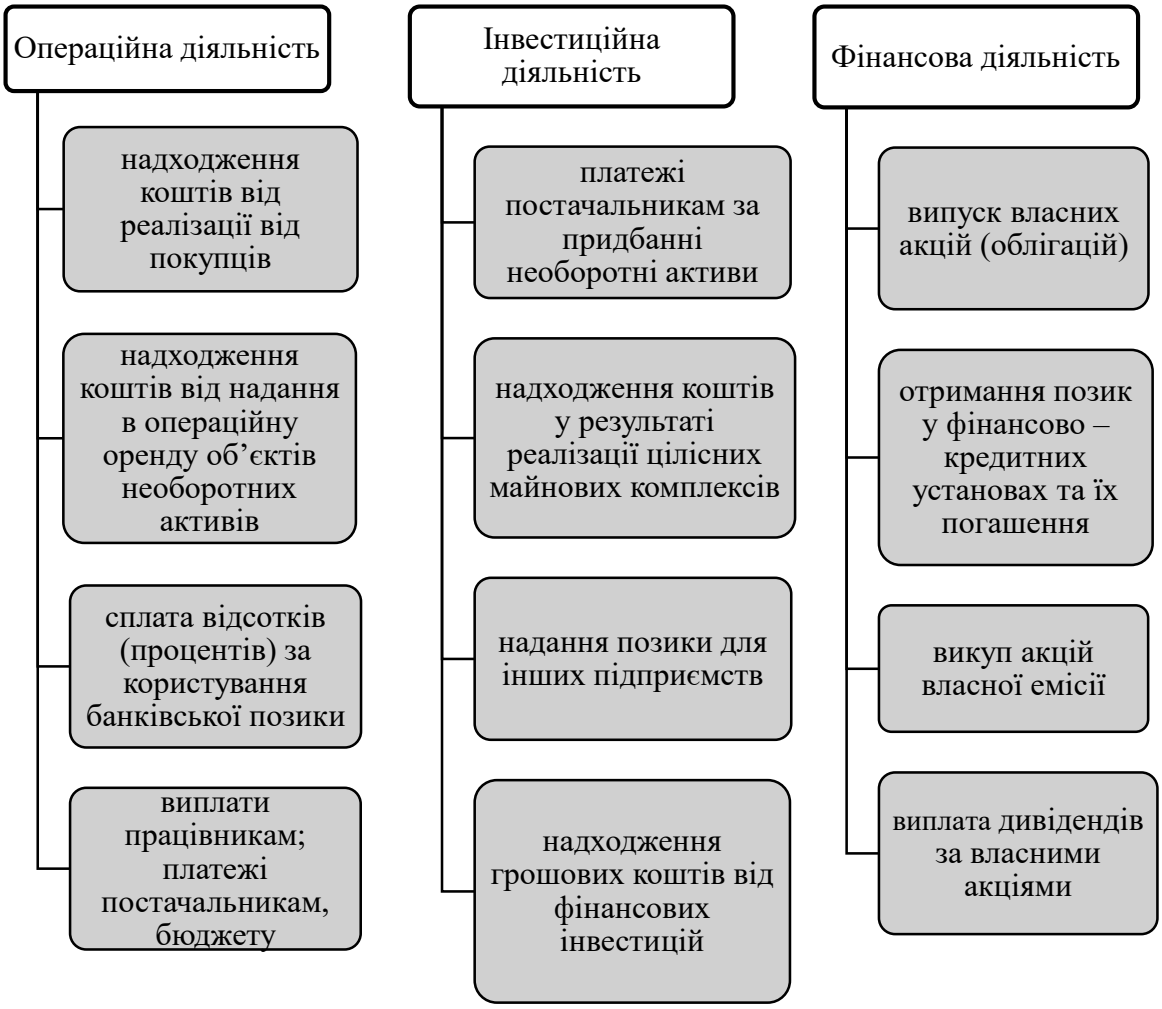

Рис. 10.2. Рух грошових коштів в результаті різних видів діяльності

4. За методом розрахунку грошовий потік поділяється на:

- валовий грошовий потік – характеризує сукупні надходження та витрачання грошових коштів в певному періоді часу;

- чистий грошовий потік – розраховується як різниця між позитивним та негативним грошовими потоками в певному періоді в розрізі окремих його інтервалів. Розрахунок чистого грошового потоку підприємства здійснюється за формулою (9.1):

$$ЧГП = ПГП – НГП \qquad (10.1)$$

де ЧГП – величина чистого грошового потоку в певному періоді часу;
ПГП – величина позитивного грошового потоку в певному періоді часу;
НГП – величина негативного грошового потоку в певному періоді часу.

Згідно формули (9.1), в залежності від співвідношення позитивного та негативного грошового потоків визначається кінцевий результат господарської діяльності підприємства, який в кінцевому підсумку впливає на розмір та динаміку залишку грошових коштів підприємства. Тому, сума ЧГП може бути і від'ємною, і додатною величиною.

5. За рівнем достатності виділяють наступні види грошового потоку

підприємства:

- надлишковий грошовий потік – характеризує такий грошовий потік, коли надходження грошових коштів на підприємство значно більше за потребу у їх витрачанні;

- дефіцитний грошовий потік – грошовий потік, коли надходження грошових коштів не достатнє для покриття потреб підприємства у фінансуванні та їх витрачанні.

6. За методом оцінки в часі виділяють наступні види грошового потоку:

- теперішній грошовий потік – грошовий потік підприємства, приведений по вартості до поточного моменту часу;

- ***майбутній грошовий потік*** – грошовий потік підприємства, приведений по вартості до майбутнього моменту часу.

7. За неперервністю формування в певному періоді часу грошовий потік поділяють на:

- неперервний грошовий потік – постійний потік грошових коштів в певному періоді часу. Характер неперервного грошового потоку, найбільшим чином, відображає операційна діяльність підприємства;

- дискретний грошовий потік – пов'язаний із окремими господарськими операціями підприємства, які виникають тимчасово в певному періоді часу.

В навчальній літературі можна знайти і інші класифікаційні ознаки грошових коштів підприємства: за періодом часу, за стабільністю часових інтервалів, за видами використовуваних валют тощо.

10.2. Мета, завдання, способи, послідовність та етапи аналізу грошових потоків

Одним з основних інструментів стійкого функціонування підприємств в сучасних умовах, покращення фінансового стану й ефективності діяльності є процес управління грошовими потоками, тому що вони виступають матеріальною основою для виробництва й ефективного використання ресурсів. Відтак, варто зазначити, що будь-яке планування, прогнозування та контроль за грошовими потоками підприємства неможливі без попередньої їх оцінки, тобто аналізу.

Аналіз грошових потоків підприємства – це процес дослідження системи показників, їх формування на підприємстві, виявлення основних тенденцій та закономірностей для з’ясування резервів подальшого підвищення ефективності управління ними.

Основною метою аналізу грошових потоків є виявлення рівня достатності формування грошових коштів, ефективності їх використання та збалансованості й синхронності позитивного і від’ємного грошових потоків підприємства.

Основними завданнями аналізу грошових потоків є:

- ✓ виявлення тенденцій й закономірностей розвитку грошових потоків підприємства;
- ✓ оцінка ступеня їх раціонального використання;

- ✓ виявлення та вчасне запобігання можливості виникнення ситуації банкрутства підприємства;
- ✓ вивчення чинників та прогноз збалансованості й синхронності грошових потоків за обсягом і часом для забезпечення платоспроможності підприємства;
- ✓ пошук резервів підвищення ефективності та інтенсивності використання грошових потоків у процесі операційної, інвестиційної та фінансової діяльності.

До основних принципів проведення аналізу грошових потоків можна віднести:

- ✓ ***комплексність*** – полягає в охопленні всіх необхідних показників для всебічного дослідження грошових потоків;
- ✓ ***системність*** – дослідження грошових потоків як складових динамічної системи, елементи якої пов'язані між собою та із зовнішнім середовищем;
- ✓ ***коректність*** – використання тих показників, які доцільні та доречні при проведенні аналізу грошових потоків і правильності їх розрахунків. Кількість необхідних показників повинна відповідати реальним потребам підприємства при управлінні грошовими потоками;
- ✓ ***послідовність*** – полягає в поетапному проведенні аналізу грошових коштів, що дозволяє поступово поглиблювати і узагальнювати результати аналізу;
- ✓ ***систематизованість*** – необхідність планування аналітичної роботи і регулярному її проведенні;
- ✓ ***оперативність*** – швидкість і чіткість проведення аналізу, а також своєчасне забезпечення управління інформацією про грошові кошти для прийняття мір щодо коригування ситуації;
- ✓ ***інтерпретованість*** – обґрунтування допустимих меж аналітичних показників, що дозволить швидко і правильно тлумачити результати аналізу;
- ✓ ***ефективність*** – полягає в виявленні диспропорцій між грошовими потоками та встановленні причин їх виникнення, підвищенні ефективності управління ними. Затрати на проведення аналізу грошових потоків повинні давати багатократний ефект.

До основних способів (інструментів) аналізу грошових потоків можна віднести:

- ✓ ***логічні способи обробки інформації*** (порівняння, відносних і середніх величин, графічного і табличного подання даних, групування, балансовий, евристичні способи);
- ✓ ***способи детермінованого факторного аналізу*** (ланцюгової підстановки, абсолютних різниць, відносних різниць, інтегральний, логарифмування);
- ✓ ***способи стохастичного факторного аналізу*** (кореляційний аналіз, дисперсійний аналіз, оптимізації).

За ознаками часу аналіз грошових коштів поділяється на:

✓ ***ретроспективний аналіз*** - здійснюють після завершення господарських операцій. Він дає можливість вивчити тенденції розвитку грошових потоків, здійснювати контроль за виконанням планів, оцінювати реальний стан грошових потоків та виявляти диспропорції. Ретроспективний аналіз поділяють на оперативний і підсумковий. Оперативний аналіз проводять одразу після господарської операції або через короткі проміжки часу (зміна, доба, декада). Підсумковий аналіз проводять вивчаючи результати роботи за звітний період (місяць, квартал, рік);

✓ ***перспективний аналіз*** грошових потоків проводять до здійснення господарських операцій. Він потрібний для обґрунтування господарських планів та прогнозів. Перспективний аналіз поділяють на короткостроковий та довгостроковий (стратегічний). Короткостроковий охоплює період до 1 року, а довгостроковий більше 1 року.

Глибина аналізу грошових потоків визначається вимогою управлінського персоналу та поділяється на:

✓ ***експрес-аналіз***, який базується на визначенні типових ознак, що дають змогу швидко та доволі точно визначити характер процесів, які відбуваються, не виконуючи глибоких досліджень , що потребують додаткового часу та засобів;

✓ ***поглиблений аналіз*** полягає в глибокому комплексному дослідження з широким набором аналітичних показників, які вивчаються.

За ступенем охоплення об’єктів аналізу грошових потоків його поділяють на суцільний і вибірковий:

✓ при ***суцільному аналізі*** грошових потоків вивчаються всі без винятку грошові активи;

✓ при ***вибірковому аналізі*** вивчаються частину об’єктів, що дає змогу прискорити аналітичний процес.

Оцінка грошових потоків підприємства –процес дослідження різних параметрів функціонування грошових потоків підприємства, який включає послідовні етапи схематично які можна зобразити за допомогою рисунку (рис. 10.3).

Аналіз руху потоків грошових коштів дає змогу вивчити їх динаміку, визначити суму перевищення надходжень над виплатами і, отже, зробити висновок про можливості внутрішнього фінансування.

У цілому система ефективного управління грошовими коштами передбачає виділення трьох блоків аналітичних процедур:

1. Розрахунок тривалості фінансового циклу;
2. Аналіз руху грошових коштів;
3. Оцінка оптимального рівня грошових коштів;
4. Визначення вартості грошей у часі.

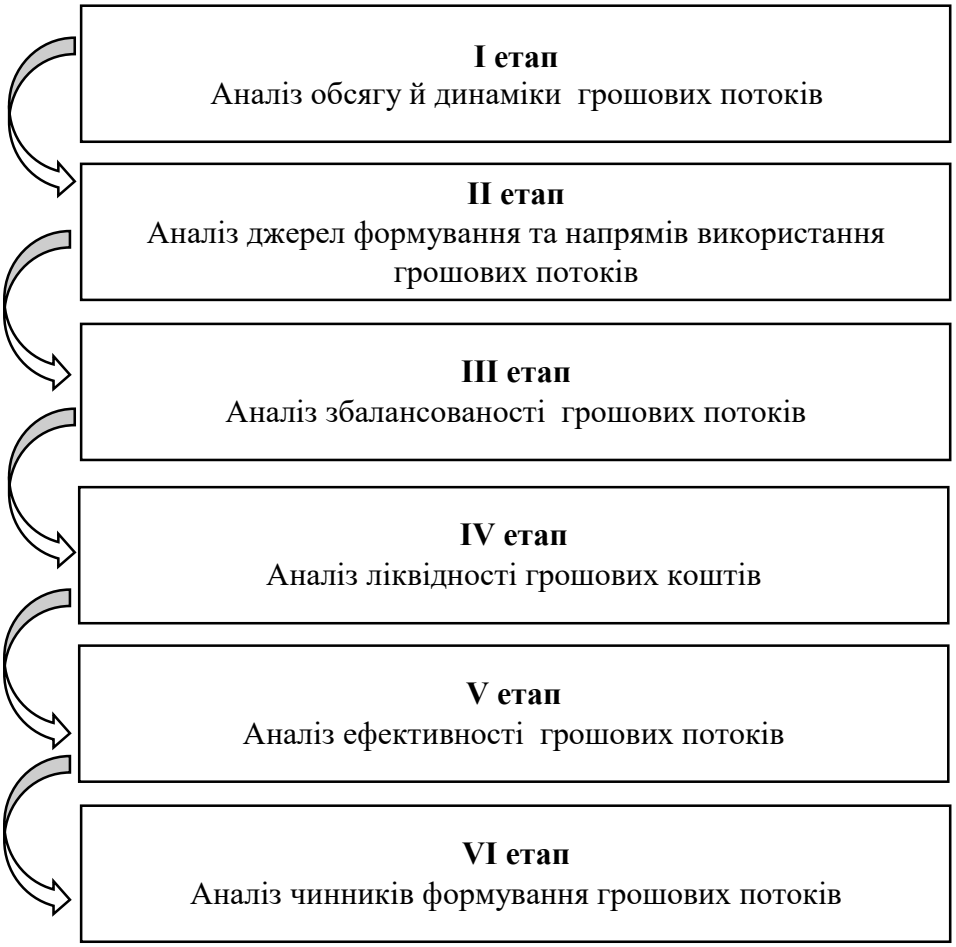

Рис. 10.3. Послідовність та етапи аналізу грошових потоків підприємства

Тривалість фінансового циклу характеризує середню тривалість між відпливом грошових коштів у зв'язку зі здійсненням поточної виробничої діяльності та їх припливом як результатом виробничо-господарської діяльності.

$$Т_ф = О_{в.з} + О_{д.з} – О_{к.з}, \qquad (10.2)$$

де $О_{в.з}$ – оборотність виробничих запасів; $О_{д.з}$ – оборотність дебіторської заборгованості; $О_{к.з}$ – оборотність кредиторської заборгованості.

До внутрішніх факторів, які впливають на тривалість фінансового циклу слід віднести:

- оборотність дебіторської заборгованості;
- оборотність виробничих запасів.

Цей факт указує на необхідність здійснення в контексті цього блоку аналітичних процедур аналізу оборотності дебіторської заборгованості і виробничих запасів з метою виявлення причин невиправданого збільшення тривалості їх обороту, що призводить до збільшення тривалості фінансового циклу. Результати саме такого аналізу допомагають вживати дійові заходи з прискорення оборотності зазначених вище елементів поточних активів.

Основою для аналізу грошових потоків є інформаційні джерела, що виходять із підсистем обліку, аудиту та зовнішніх джерел інформації.

Підсистема обліку забезпечує аналітиків у процесі аналізу грошових потоків необхідними показниками фінансового обліку, показниками управлінського обліку, показниками аналітичного обліку та нормативно-плановими показниками. Функція підсистеми аудиту полягає в забезпеченні аналітичного процесу достовірними та об'єктивними даними про грошові потоки.

Інформація, що надходить із зовнішнього середовища досить серйозно впливає на аналіз грошових потоків й містить такі дані як: нормативно-регулюючі, показники макроекономічного становища в країні, дані галузевого розвитку, господарсько-правові дані, дані про контрагентів підприємства (постачальників, покупців); дані про конкурентів підприємства; дані про стан матеріального ринку; дані про стан ринку капіталу; дані про стан фондового ринку; науково-технічну інформацію.

В результатах аналізу грошових потоків зацікавлені не тільки внутрішні (апарат управління, власників), але і зовнішні користувачі (контролюючі органи, інвесторів, кредитори). Технологія обробки даних значною мірою залежить від вибору підприємства, проте перевагу необхідно віддати автоматизованим системам, що підвищують якість аналізу.

10.3. Аналіз динаміки і факторів зміни обсягів грошових потоків

На початковому етапі аналізу грошових потоків оцінюють їх обсяг та динаміку. Для цього використовують горизонтальний аналіз, під час проведення якого визначають: динаміку формування додатнього, від'ємного, чистого грошового потоку підприємства в розрізі операційної, фінансової та інвестиційної діяльності підприємства.

Чистий рух грошових коштів в результаті операційної діяльності можливо розрахувати з використанням прямого та непрямого методів. На думку фахівців, **прямий метод** - значно легший для сприйняття, розуміння та здачі. В той же час, непрямий метод вважається кращим, оскільки більшою мірою підходить для фінансових аналітиків для здійснення прогнозів. Схематично чистий рух грошових потоків від операційної діяльності за прямим методом зображено на рисунку 10.4.

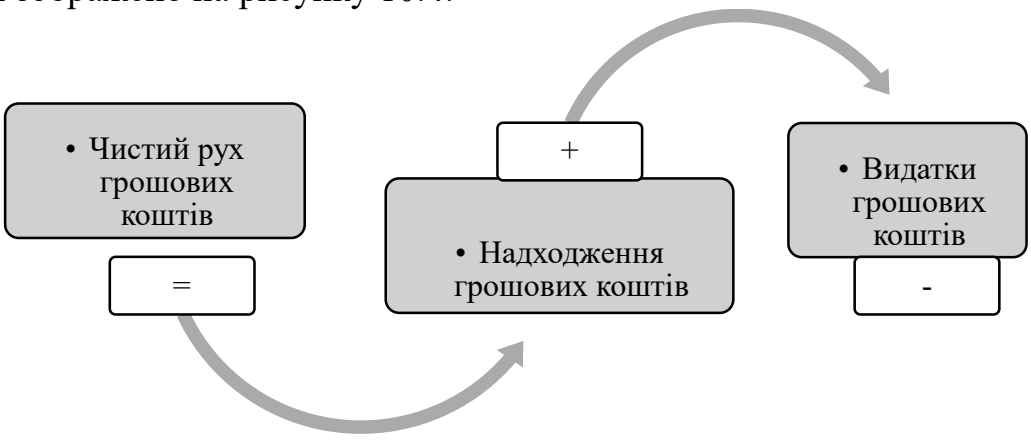

Рис. 10.4. Чистий рух коштів від операційної діяльності за прямим методом

За прямим методом ЧГП підприємства розраховується за формулою (10.3):

$$ЧГП_{од} = Д_{рп} + Од_{ав} + ІН_{од} – П_{тмц} = - ЗП – ПП - ІВ_{од},$$

де $Д_{рп}$ -дохід від реалізації товарів, робіт, послуг;
$Од_{ав}$ - одержані аванси від покупців та замовників;
$ІН_{од}$ - сума інших надходжень від операційної діяльності;
$П_{тмц}$ - сума коштів, виплачених за придбання ТМЦ;
$ЗП$ – сума виплаченої заробітної плати працівникам підприємства;
$ПП$ – сума податкових платежів до бюджету та позабюджетні фонди;
$ІВ_{од}$ – сума інших виплат у процесі операційної діяльності.

Проаналізуємо динаміку зміни чистого руху грошових коштів на прикладі звітності СТОВ “Дружба-нова” в результаті операційної діяльності за даними звіту про рух грошових коштів підприємства (табл. 10.1).

Результати обчислення свідчать, що чистий рух грошових коштів в результаті операційної діяльності СТОВ зменшився у звітному році порівняно із попереднім роком на 697 тис. грн, або ж на 81 відсоток. Основною причиною такої зміни було зменшення надходження у звітному періоді порівняно із базисним від повернення податків та платежів, цільового надходження, надходження від повернення авансів та, відповідно, збільшення видатків на оплату праці, податки та повернення авансів. Не зважаючи на це, чистий рух грошових коштів від операційної діяльності мав додатнє значення в аналізованих роках.

Законодавством України, а зокрема НП(С)БО 1, дозволено підприємствам самостійно обирати методику складання Звіту про рух грошових коштів: за прямим методом, або ж непрямим методом. Різниця між двома методами полягає у формуванні показників І розділу Звіту – рух грошових коштів в результаті операційної діяльності. ІІ та ІІІ розділи Звіту залишаються незмінними. За вимогами Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку 7 “Звіт про рух грошових коштів”, передбачено також два методи подання інформації про грошові потоки, в результаті операційної діяльності – прямий та непрямий. В той же час, параграфи 19 та 20 МСБО 7 рекомендують прямий метод, як основний, непрямий – альтернативний.

Непрямий метод визначення чистого грошового потоку використовує за основу суми прибутку (збитку) підприємства, яку поступово коригують на доходи та витрати, які не пов'язані безпосередньо з грошовими потоками (зміни складу поточної дебіторської й кредиторської заборгованості, товарних запасів, суми прибутку й збитку за фінансовою та інвестиційною діяльністю, доходів й витрат майбутніх періодів).

Методика формування показників Звіту за непрямим методом передбачає використання готових показників із Звіту про фінансові результати та Балансу. Та лише деяку кількість рядків необхідно заповнювати шляхом оцінки аналітики за рахунками бухгалтерського обліку грошових коштів та їх

еквівалентів. Схематично рух грошових коштів непрямим методом зображено на рисунку 10.5.

Таблиця 10.1. Динаміка зміни чистого руху грошових коштів від операційної діяльності СТОВ "Дружба-нова"

Стаття	Код	Попередній рік	Звітний рік	Звітний рік до попереднього року, +,-	Звітний рік до попереднього року, %
1	2	3	4	5	6
Надходження грошових коштів (Позитивний грошовий потік)					
Реалізація продукції, товарів, робіт, послуг	3000	6734903	5593639	1141264	120,40
Повернення податків і зборів	3005	391599	449830	-58231	87,05
Цільового фінансування	3010	22851	48705	-25854	46,92
Надходження авансів від покупців і замовників	3015	19	0	19	x
Надходження від повернення авансів	3020	18636	48928	-30292	38,09
Інші надходження	3095	9867552	10077861	-210309	97,91
Видатки грошових коштів (Негативний грошовий потік)					
Витрати на: - оплату товарів, робіт, послуг	3100	3137781	3904635	-766854	80,36
- оплату праці	3105	395323	357194	38129	110,67
- відрахувань на соціальні заходи	3110	99293	89279	10014	111,22
зобов'язань з податків і зборів	3115	63828	94397	-30569	67,62
- зобов'язань з інших податків і зборів	3118	243981	240151	3830	101,59
- витрачання на оплату авансів	3135	59414	5	59409	1188280,00
- витрачання на оплату повернення авансів	3140	1046406	1464487	-418081	71,45
-інші витрачання	3190	11827292	9208758	2618534	128,44
Чистий рух грошових коштів від операційної діяльності	3195	**162242**	**860057**	**-697815**	**18,86**

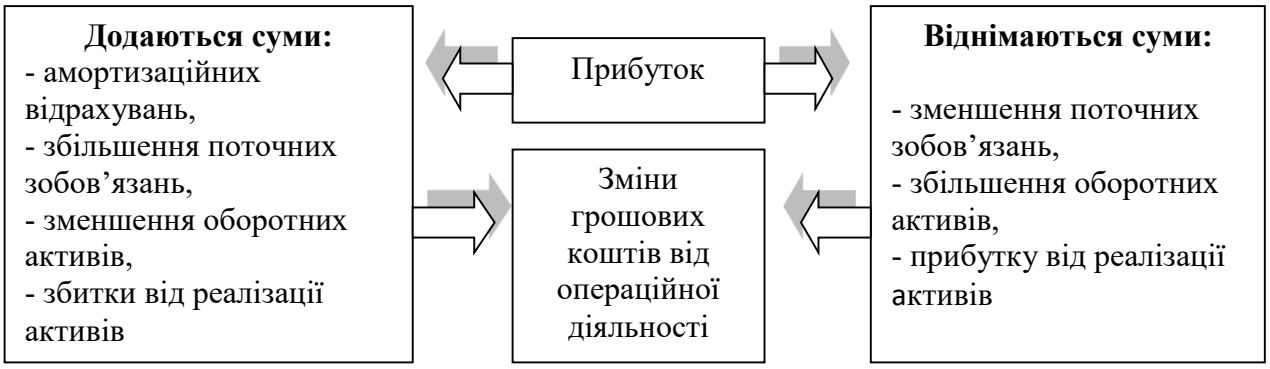

Рис. 10.5. Схема руху грошових коштів за непрямим методом

З аналітичної точки зору, непрямий метод є кращим, оскільки дає можливість пояснити причини розбіжностей між фінансовим результатом і залишками готівки. Формула розрахунку ЧГП за непрямим методом (10.4):

$$ЧГП_{од} = ЧП_{од} + А + ΔДЗ + ΔЗ_{ТМЦ} + ΔКЗ + ΔДМП + ΔР + АВ_{од} + ΔАВ_{в},$$

де $ЧП_{од}$ – сума чистого прибутку підприємства від операційної діяльності;

$А$ – сума амортизації основних засобів і нематеріальних активів;

$ΔДЗ$ – зміна суми дебіторської заборгованості;

$ΔЗ_{ТМЦ}$ – зміна суми запасів і ПДВ за придбаними цінностями, що входять до складу оборотних активів;

$ΔКЗ$ – зміна суми кредиторської заборгованості;

$ΔДМП$ – зміна суми доходів майбутніх періодів;

$ΔР$ – зміна суми резерву майбутніх витрат і платежів;

$АВ_{од}$ – зміна суми одержаних авансів;

$ΔАВ_{в}$ – зміна суми виданих авансів.

У випадку, якщо підприємство здійснює інвестиційну діяльність – наступний крок буде оцінка динаміки руху грошових потоків від інвестиційної діяльності підприємства. Відповідно до НП(С)БО 1, інвестиційна діяльність включає операції з придбання й продажу необоротних активів, за винятком необоротних активів, що утримуються підприємством для продажу, та групи вибуття, а також фінансові інвестиції, які не вважаються частиною грошових еквівалентів. Алгоритм розрахунку руху грошових коштів в результаті інвестиційної діяльності наведено на рисунку 10.6.

За інвестиційною діяльністю розрахунок ЧГП визначають як різниця між сумою доходу від реалізації необоротних активів та загальною сумою інвестицій на їх придбання (10.5):

$$ЧГП_{ІД} = Д_{ОЗ} + Д_{НА} + Д_{ДФА} + Д_{ВА} + Д_{ОД} – П_{ОЗ} – ІС_{КБ} – П_{НА} – П_{ДФА} – П_{ВА},$$

де $Д_{ОЗ}$ – дохід від реалізації основних засобів;

$Д_{НА}$ - дохід від реалізації нематеріальних активів;

***Д**ДФА* - дохід від реалізації довгострокових фінансових активів;

***Д**ВА* – дохід від реалізації раніше куплених акцій підприємства;

***Д**ОД* - сума отриманих дивідендів й відсотків за довгостроковими цінними паперами;

***П**ОЗ* – сума придбаних основних засобів;

***ІС**КБ* - інвестування на капітальне будівництво;

***П**НА* - сума придбання нематеріальних активів;

***П**ДФА* - сума придбання довгострокових фінансових активів;

***П**ВА* – сума викуплених власних акцій підприємства.

Рис. 10.6. Алгоритм розрахунку руху грошових коштів в результаті інвестиційної діяльності

Проаналізуємо чистий рух грошових потоків підприємства, в результаті інвестиційної діяльності, та оцінимо динаміку їх зміни (табл. 10.2).

Аналізуючи чистий рух грошових коштів від інвестиційної діяльності, слід зауважити, що СТОВ більше витрачає більше коштів на придбання необоротних активів, ніж їх реалізацію, що може свідчити про розширене відтворення виробничих процесів, потребу у додаткових необоротних активах для забезпечення виробництва.

Оцінка грошових потоків від фінансової діяльності здійснюється за сумами руху коштів, пов’язаними із використанням зовнішнього фінансування.

Таблиця 10.2. Оцінка руху грошових коштів у результаті інвестиційної діяльності СТОВ“Дружба-нова”,

Стаття	Код	Попередній рік	Звітний рік	Абсолютне відхилення	Відносне відхилення
Надходження грошових коштів (+)					
Надходження від реалізації необоротних активів	3205	157769	224013	66244	141,99
Видатки грошових коштів (-)					
Витрачання на придбання необоротних активів	3260	617242	302866	-314376	49,07
Чистий рух грошових коштів від інвестиційної діяльності	3295	-459473	-78853	380620	17,16

Згідно МСБО 7 «Звіт про рух грошових коштів», фінансова діяльність – це діяльність, яка створює зміни розміру й складу вкладеного капіталу а також запозичень суб'єкта господарювання. Алгоритм розрахунку руху грошових коштів в результаті фінансової діяльності наведено на рисунку 10.7.

Рис. 10.7. Алгоритм розрахунку руху грошових коштів в результаті інвестиційної діяльності

Сума ЧГП від фінансової діяльності розраховується як різниця суми фінансових ресурсів, залучених із зовнішніх джерел та сумою виплаченого основного боргу й сумою виплачених дивідендів власникам підприємства (10.6):

$$ЧГП_{ФД} = З_{ВК} + З_{ДК} + З_{КК} + ЦФ – В_{ДК} - В_{КК} - В_{Д},$$

де $З_{ВК}$ – сума залученого додатково з зовнішніх джерел власного капіталу;

$З_{ДК}$ – сума залучених додатково довгострокових позик й кредитів;

$З_{КК}$ – сума залучених додатково короткострокових позик й кредитів;

$ЦФ$ – безоплатне цільове фінансування;

$В_{ДК}$ – виплати основного боргу за довгостроковими позиками й кредитами;

$В_{КК}$ – погашення основного боргу за короткостроковими позиками й кредитами;

$В_{Д}$ – виплачені дивіденди акціонерам підприємства.

Проаналізуємо чистий рух грошових потоків за фінансовою діяльністю СТОВ (табл. 10.3).

Таблиця 10.3. Оцінка руху грошових потоків від фінансової діяльності СТОВ "Дружба-нова"

Стаття	Код	Попередній рік	Звітний рік	Абсолютне відхилення	Відносне відхилення
Надходження грошових коштів (+)					
Надходження від власного капіталу	3300	36567	0	-36567	***x***
Надходження від отримання позик	3305	157769	0	-157769	x
Видатки грошових коштів (-)					
Погашення грошових позик	3350	1132259	215947	-916312	x
Чистий рух грошових коштів від фінансової діяльності	3395	-571577	-215947	355630	x

Оцінка руху грошових потоків в результаті фінансової діяльності вказує на негативну тенденцію зміни руху коштів в результаті фінансової діяльності, чистий рух коштів має негативне сальдо.

За результатами оцінки руху грошових коштів за різними видами діяльності підприємства, визначають загальний ЧГП по сукупній діяльності підприємства, який вираховується за формулою (10.7):

$$ЧГП_{ЗАГ} = ЧГП_{ОД} + ЧГП_{ІД} + ЧГП_{ФД},$$

Оцінимо загальний чистий рух грошових коштів СТОВ, результати розрахунків представимо в таблиці (табл. 10.4).

Таблиця 10.4. Аналіз загального чистого грошового потоку СТОВ "Дружба-нова"

Показники, тис. грн	Рік			Зміна звітного року до попереднього року	
	код	Попередній рік	Звітний рік	Абсолютне відхилення	Відносне відхилення
Чистий рух коштів від операційної діяльності	3195	956595	228080	-728515	23,84
Чистий рух коштів від інвестиційної діяльності	3295	-459473	-78853	380620	17,16
Чистий рух коштів від фінансової діяльності	3395	-215947	-571577	-355630	264,68
Всього чистих грошових потоків	3400	-74455	-66720	7735	89,61
Залишок коштів на початок року	3405	116404	42293	-74111	36,33
Вплив зміни валютних курсів на залишок коштів	3410	344	25693	25349	7468,90
Залишок коштів на кінець року	3415	42293	1266	-41027	2,99

Оцінка чистого грошового потоку СТОВ "Дружба-нова" за аналізований період, вказує на те, що сумарний чистий грошовий потік має відємне значення, а отже, товариство більше витрачає коштів, ніж отримає. Однак, за рахунок того, що залишок коштів на початок періоду – додатній, вплив зміни валютних курсів також має позитивне значення, залишок коштів на кінець періоду – додатній.

Дослідження динаміки обсягу формування вхідного та вихідного грошового потоку підприємства, на нашу думку, дає лише загальну оцінку фінансового стану підприємства. Тому, наступним етапом аналізу грошового потоку підприємства, має бути зіставлення темпів росту чистого грошового потоку ($Т_{чгп}$) з темпами росту обсягів виробництва (реалізації) продукції ($Т_{рп}$) і з темпами росту активів підприємства ($Т_{акт}$). Для нормального функціонування підприємства необхідно, щоб виконувалася рівність:

$$100 < Т_{акт} < Т_{рп} < Т_{чгп} \qquad (10.8)$$

Провівши розрахунки по підприємству, використовуючи формулу (10.8), на кінець 2020 р. порівнюючи із початком року, темпи зростання були наступні:

$$100\% < 120.2\% < 120.4\% < 89.6\%$$

Отже, можемо зробити висновки, що аналізоване підприємство у звітному періоді одержало не достатньо грошових коштів, що свідчить про можливу не платоспроможність та фінансову стабільність, оскільки темпи росту активів та обсягу реалізації перевищують темп росту грошових коштів. Чистий рух коштів в результаті всіх видів діяльності підприємства за рік також не має позитивне значення, відповідно керівництву потрібно переглянути управління грошовими потоками підприємства.

Результати аналізу динаміки та факторів зміни грошового потоку

підприємства в результаті різних видів діяльності є базою для фундаментального аналізу формування чистого грошового потоку підприємства.

10.4. Аналіз ефективності використання грошових потоків

Аналіз руху грошових передбачає оцінювання ефективності грошових потоків згідно спеціальних коефіцієнтів. Для того, щоб проаналізувати ефективність й інтенсивність використання грошових потоків використовуються показники Балансу, Звіту про фінансові результати, Звіт про рух грошових коштів та інформацію аналітичного обліку грошових коштів компанії.

Ефективне формування грошових потоків – це таке надходження та витрачання грошових коштів, що створює чистий грошовий потік і дає результат у вигляді чистого прибутку.

У практиці фінансового аналізу використовують групу показників платоспроможності, які розраховують як відношення надходжень і платежів. Такі показники можуть застосовуватися як до грошових потоків від певних видів діяльності, так і до грошових потоків підприємства в цілому.

$$К_{пл} = \frac{Г_н}{Г_в}, \qquad (10.9)$$

де $К_{пл}$ – коефіцієнт платоспроможності; $Г_н$ – грошові надходження за період; $Г_в$ – грошові витрати.

Наступним показником, що вказує на виникнення фінансових ускладнень, є тенденція до скорочення частки грошових коштів у складі оборотних активів підприємства при зростаючому обсязі його поточних зобов'язань. Тому щомісячний аналіз співвідношення грошових коштів і найтерміновіших зобов'язань (строк яких закінчується в поточному місяці) може надати точну інформацію про надлишок (нестачу) грошових коштів на підприємстві.

Іншим методом оцінки достатності грошових коштів є **визначення тривалості періоду їх обороту**. З цією метою використовують таке співвідношення:

$$Т_{об} = \frac{\overline{ГК} \cdot Т}{О_{г.к}}, \qquad (10.10)$$

де $Т_{об}$ – тривалість періоду обороту; $\overline{ГК}$ – середні залишки грошових коштів; Т – тривалість періоду, що аналізується (рік, квартал); $О_{г.к}$ – оборот грошових коштів за період.

Для розрахунку середніх залишків грошових коштів використовують внутрішні облікові дані про величину залишків на початок і кінець періоду (наприклад, місяць) на рахунках грошових коштів. З цією метою використовують формулу

$$\overline{ГК} = \frac{\frac{ГК_1}{2} + ГК_2 + ГК_3 + ... \frac{ГК_n}{2}}{n-1} \qquad (10.11)$$

де $ГК_i$ – залишки грошових коштів на початок *n*-го місяця, тис. грн; *n* – кількість місяців у періоді.

При використанні фінансової інформації про рух грошових коштів основним показником є результат зміни грошових коштів від поточної діяльності. По цьому показнику роблять висновки про спроможність підприємства генерувати грошові кошти в результаті своєї основної діяльності.

Слід мати на увазі, що загальна зміна грошових коштів за період може бути позитивною, підприємство може мати задовільні значення коефіцієнтів ліквідності, тоді як величина чистого грошового потоку від операційної діяльності буде негативною. Це означає, що результатом основної діяльності є відтік грошових коштів, а їх приріст за період забезпечений позитивним рухом коштів від фінансової, а іноді інвестиційної діяльності. Якщо подібна ситуація для даного підприємства повторюється з періоду в період, необхідно знати, що настане момент, коли воно буде не в змозі погасити свої фінансові зобов'язання, тобто буде неплатоспроможним. Наведений приклад указує на те, що платоспроможність і ліквідність підприємства дуже часто перебувають у залежності від реального грошового обороту у виді потоку грошових платежів, що відображуються на рахунках бухгалтерського обліку. Саме тому основним завданням фінансового менеджменту є здійснення контролю за поточною ліквідністю та платоспроможністю, у зв'язку з чим визначають причини дефіциту (надлишку) грошових коштів і аналізують джерела їх надходжень та напрями використання. Досить велике значення має оцінка ефективності грошових потоків, мета якої полягає у визначенні результативності їх формування і використання та виявленні впливу на фінансовий стан й забезпечення сталого економічного зростання підприємства. Ефективне формування грошових потоків – це співвідношення між надходженнями та витрачанням грошових коштів, що формує вхідний чистий грошовий потік і забезпечує отримання чистого прибутку. На ліквідність та ефективність формування грошових потоків підприємства справляє вплив ряд внутрішніх та зовнішніх факторів, які наведено на рисунку 10.8.

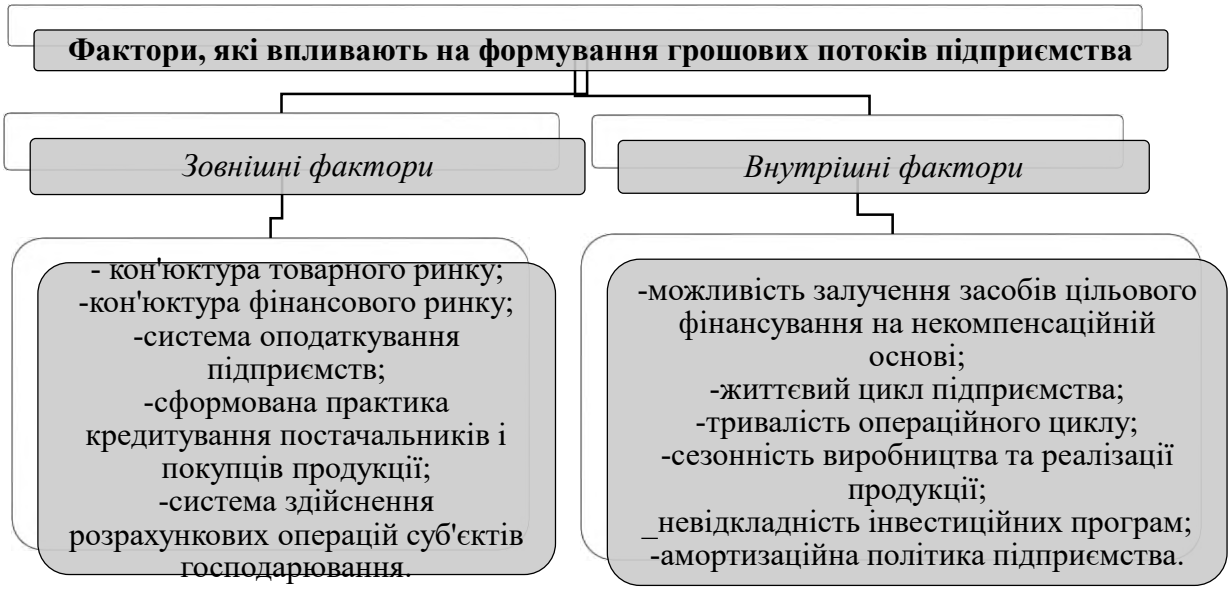

Рис. 10.8. Класифікація факторів, які впливають на формування грошових потоків підприємств

В сучасних умовах економічної нестабільності більшість українських підприємств зустрічається із проблемою нестачі грошових коштів. Саме тому в підприємства з'являється необхідність пошуку шляхів ефективного управління грошовими потоками, який є важливим засобом збільшення ефективності їх господарювання.

Таблиця 10.5. Зміна грошових потоків від операційної діяльності СТОВ

Показник	Темп приросту, попередн. року/ базового року, +/-	Темп приросту, звітного/ попередн. року, +/-	Середній темп приросту, тис. грн.
Надходження			
реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	670183	1141264	905724
Повернення податків і зборів	23107	-58231	-17562
Цільового фінансування	14239	-25854	-5808
Надходження від отримання субсидій, дотацій	6525	-26374	-9925
Надходження авансів від покупців і замовників	12	19	16
Надходження від повернення авансів	20347	-30292	-4973
Надходження від відсотків за залишками коштів на поточних рахунках	0	0	0
Надходження від боржників неустойки (штрафів, пені)	200	-130	35
Надходження від отримання роялті, авторських винагород	0	-1	-0,5
Інші надходження		-210309	
Витрачання на оплату			
Товарів (робіт, послуг)	-642334	-766854	-704594
Праці	30851	38129	34490
Відрахувань на соціальні заходи	8103	10014	9058
Зобов'язань з податків і зборів	3099	3830	3464
Зобов'язання з інших податків і зборів	3099	3830	3464
Витрачання на оплату авансів	48069	59409	53739
Витрачання на оплату повернення авансів	-338278	-418081	-378180
Інші витрачання	2118713	2618534	2368623
Чистий рух коштів від операційної	-589457	-728515	-658986

діяльності			

Важливе місце у загальному управлінні грошовими потоками посідає їх планування, бо без визначення економічних можливостей і перспектив забезпечення сталого фінансового стану господарюючий суб'єкт не може досягти стабільного економічного розвитку. Відтак, особливої уваги набуває планування і оптимізація грошових потоків для подолання проблем нестабільності і дефіциту грошових коштів. Планування – це ключовий елемент фінансового менеджменту, який забезпечує адекватність моделі управління фінансами підприємства потребам вимогливого та мінливого ринкового середовища й її ефективність.

Основні чинники впровадження планування потоків грошових коштів на підприємстві полягають в недостатності грошових коштів для здійснення операційної, інвестиційної й фінансової діяльності, невідповідності надходжень та витрат також ризик втрати платоспроможності. Задачі планування грошових потоків полягають в забезпеченні операційної, інвестиційної й фінансової діяльності необхідними грошовими ресурсами; раціональному використанні грошових коштів; вирівнюванні платежів задля уникнення надмірних коливань грошового потоку; здійсненні контролю за утворенням і використанням платіжних засобів. З метою планування грошових потоків у наступних періодах доцільно розглянути та проаналізувати зміну грошових потоків від різних видів діяльності протягом останніх років. Зміну грошових потоків в результаті операційної діяльності СТОВ розглянуто у наступній таблиці 10.5.

Розрахувавши середній темп приросту за попередні періоди, можливо зробити певні прогнози щодо майбутніх грошових надходжень, або ж витрачань. А також оцінити можливі зміни в русі грошового потоку для забезпечення результативного управління грошовими коштами.

10.5. Шляхи підвищення ефективності управління грошовими потоками

Раціональне управління грошовими потоками в сучасних умовах дозволяє вирішити головне завдання підприємства, яке полягає в підвищенні ефективності його функціонування, і, в той же ж час, забезпечує фінансову рівновагу і безперебійність діяльності підприємства, прискорює капітало обіг, знижує ризик неплатоспроможності та дозволяє отримати вищі прибутки.

Велика увага до управління грошовими потоками зумовлена необхідністю ефективного управління оборотним капіталом (оцінки короткострокових потреб в наявних грошах і управління запасами); планування часових параметрів капітальних витрат, управління капітальними потребами (фінансування за рахунок власних коштів або кредитів банку); управління витратами та їхньою оптимізацією для більш раціонального розподілу ресурсів підприємства у процесі виробництва та управління економічним зростанням. Підтримка фінансової рівноваги і забезпечення збільшення основного

показника – вартості підприємства – це запорука економічного зростання підприємства.

Грошові потоки – це один із найважливіших факторів розвитку українських підприємств в умовах фінансової кризи й недостатності оборотних активів. Варто помітити, що ефективність діяльності підприємства знаходиться у безпосередній залежності від того, наскільки швидко кошти, вкладені у активи, перетворяться у реальні гроші.

В сучасному етапі розвитку економіки істотно впливає на рівень ефективності суб'єкта господарювання, а саме управління грошовими потоками, оскільки забезпечує безперебійність та скорочення фінансового та операційного циклів, поточну й абсолютну ліквідність та знижує платоспроможність.

Сутність ефективного управління грошовими потоками на підприємстві визначають за допомогою таких чинників:

1. Грошові потоки обслуговують провадження господарської діяльності підприємства майже у всіх її аспектах. Грошовий потік можна представляти як систему "фінансового кровообігу" господарського організму підприємства.

2. Фінансова рівновага породжує ефективне управління грошовими потоками.

3. Правильне формування грошових потоків сприяє підвищенню ритмічності здійснення операційного процесу підприємства.

4. Ефективне управління грошовими потоками дає можливість зменшити потреби підприємства у позиковому капіталі. Активно керуючи грошовими потоками забезпечується більш раціональне та заощадливе використання власних фінансових ресурсів, які сформовані з внутрішніх джерел, знижується залежність темпів розвитку підприємства від позикового капіталу.

5. Управління грошовими потоками – це важливий фінансовий важіль в забезпеченні збільшення обороту капіталу підприємства.

6. Зниження ризику неплатоспроможності підприємства настає за допомогою ефективного управління грошовими потоками. Навіть в підприємств, які успішно здійснюють свою діяльність та отримують суму прибутку, необхідну для розвитку, неплатоспроможність може виникнути внаслідок незбалансованості різних грошових потоків в часі. Синхронізація надходження та виплат коштів, яка відбувається безпосередньо у процесі управління грошовими потоками підприємства, і дозволяє прибрати фактор неплатоспроможності.

7. Активні форми управління грошовими потоками дають змогу підприємству отримувати прибуток, який створений його грошовими активами.

Управління грошовими потоками включає в себе реалізацію таких етапів:

1) планування і прогнозування грошових потоків та складання відповідних внутрішніх фінансових документів;

2) імплементація бюджету грошових потоків, яка є невід’ємною частиною системи бюджетів підприємства, як процес його повного дотримання при організації операційної, інвестиційної, фінансової діяльності;

3) контролінг виконання бюджету грошових потоків і планових показників звіту про рух грошових коштів;

4) корегування планових величин відповідно до зміни внутрішніх та зовнішніх умов реалізації бюджету грошових потоків .

Шляхи підвищення ефективності управління грошовими потоками полягають в:

- ✓ повноті та своєчасності покриття потреби підприємства у капіталі з метою фінансування його операційної, інвестиційної і фінансової діяльності;
- ✓ підтриманні прийнятного рівня платоспроможності й ліквідності та попередження формування чи розвитку фінансової кризи;
- ✓ збільшенні вхідних грошових потоків як основного джерела фінансування підприємства та їх оптимізації у розрізі видів;
- ✓ скороченні циклу обороту грошових коштів;
- ✓ підтриманні балансу між формуванням резерву ліквідності й втраченими альтернативними можливостями;
- ✓ забезпеченні ефективності використання грошових коштів підприємства через оптимальний їх розподілу часі та просторі;
- ✓ скороченні накладних затрат підприємства, які пов'язані з генеруванням його грошових потоків, насамперед з надходженням вхідних грошових потоків.

Отже, досконале управління потоками грошових коштів підприємства забезпечить формування додаткових фінансових ресурсів для фінансових інвестицій, які будуть приносити прибуток та забезпечуватися реалізацією принципів, серед яких можна виділити такі:

- ✓ інформативна достовірність;
- ✓ забезпечення ефективності;
- ✓ забезпечення ліквідності;
- ✓ планування
- ✓ забезпечення збалансованості.

Ефективна система управління грошовими потоками, що організована із урахуванням вищенаведених принципів, створює основу значних темпів розвитку підприємства, збалансованості суми надходжень від основних видів господарської діяльності й постійного зростання ринкової вартості.

Питання та завдання для самоперевірки та контролю засвоєння знань

1. Що розуміють під поняттям грошові потоки підприємства?
2. Яке значення має аналіз грошових потоків у системі фінансового аналізу підприємства?
3. Які основні види грошових потоків виділяють у фінансовій звітності?
4. У чому полягає різниця між валовим і чистим грошовим потоком?
5. Що показує чистий грошовий потік від операційної діяльності?
6. Чому грошовий потік від операційної діяльності вважають головним показником фінансової стійкості підприємства?

7. Які чинники впливають на формування грошових потоків аграрного підприємства?
8. Як визначити ефективність управління грошовими потоками підприємства?

РОЗДІЛ 11. АНАЛІЗ ЙМОВІРНОСТІ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВА

11.1. Поняття та види банкрутства підприємства

Підприємство, індивідуальний підприємець або фізична особа, які зазнають збитків при здійсненні економічної діяльності, повідомляють про банкрутство. Під цим поняттям мають на увазі документально підтверджену неспроможність суб'єкта оплачувати свої боргові зобов'язання і здійснювати фінансування поточної діяльності.

Поняття, види і причини банкрутства - важливі категорії економічної системи. Види, як і причини банкрутства, можуть бути різними. Їх класифікують, виходячи з факторів, які викликали неспроможність, приналежності боржника до тієї чи іншої категорії, а також мотивів, які спонукали відповідальну особу оголосити про банкрутство.

Банкрутство може стосуватися окремих видів суб'єктів, але в цілому воно являє собою складний процес, в ході якого визначається їх відповідальність.

Для окремих видів суб'єктів існують різні показники неспроможності, що обумовлює особливості процедури банкрутства кожного з них.

Банкрутство підприємства визначається сутністю ринкових відносин, які відповідають невизначеності досягнення кінцевих результатів та ризиком втрат. Неспроможність господарського суб'єкта може бути «фіктивною» в результаті навмисного приховування власного майна, щоб уникнути сплати боргів перед кредиторами; «необережною» через неефективну роботу, здійснення ризикованих операцій.

Відповідно до Кодексу України з процедур банкрутства **банкрутство -** визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедури санації та реструктуризації і погасити встановлені у порядку, визначеному цим Кодексом, грошові вимоги кредиторів інакше, ніж через застосування ліквідаційної процедури.

Виділяють наступні **види** банкрутства:

1. Реальне (юридичне) банкрутство - характеризує повну нездатність підприємства відновити в майбутньому періоді свою платоспроможність.

2. Технічне банкрутство - стан неплатоспроможності підприємства, викликане простроченням його дебіторської заборгованості. Технічне банкрутство при ефективнім антикризовім керуванні підприємством, включаючи його санірування, може не привести до юридичного його банкрутства.

3. Навмисне банкрутство - характеризує навмисне створення (або збільшення) керівником або власником підприємства його неплатоспроможності; нанесення ними економічного збитку підприємству в особистих інтересах або в інтересах інших осіб; свідомо некомпетентне фінансове керування. Виявлені факти навмисного банкрутства переслідуються в карному порядку.

4. Фіктивне банкрутство - характеризує свідомо неправильне оголошення підприємством про свою неспроможність із метою введення в оману кредиторів для одержання від них відстрочки (розстрочки) виконання своїх кредитних зобов'язань або знижки із суми кредитної заборгованості. Такі дії також переслідуються в карному порядку.

Причинами виникнення банкрутства можуть бути як зовнішні так і внутрішні чинники. До зовнішних чинників відносяться такі як економічні, політичні, демографічні, посилення міжнародної конкуренції, банкрутство боржників, тобто на які підприємство не має можливості впливати або цей вплив дуже слабкий. Внутрішні чинники - зростання дебіторської заборгованості, дефіцит власних обігових коштів, неефективність фінансових вкладень, відсутність договірної дисципліни тощо, тобто які безпосередньо залежать від організації роботи на самому підприємства (рис 11.1).

Рис.11.1. Зовнішні та внутрішні причини банкрутства підприємств

Підставою для порушення справи про банкрутство є подача заяви в арбітражний суд підприємством-боржником, будь-яким кредитором, прокурором, органом державної податкової служби, контрольно-ревізійною службою. Суд може призначити три типи процедур:

1. реорганізаційні (санаційні);
2. ліквідаційні;
3. мирова угода між боржником і кредитором.

Арбітражний суд визнає боржника банкрутом при відсутності пропозицій про санацію. У випадку признання підприємства банкрутом суд призначає ліквідаційну комісію.

Наслідками признання підприємства банкрутом є:

1. Зупинка підприємницької діяльності боржника;
2. Перехід до ліквідаційної комісії права розпорядження майном банкрута та його майнові права і обов'язки;
3. Зупинка нарахування пені і процентів на всі види заборгованості;
4. Можливість признання недійсними угоди по продажу майна за три місяці до моменту подачі заяви про признання банкрутом і до року, до порушення справи про продаж майна або прийняття боргових зобов'язань, які привели підприємства до кризисного стану.

11.2. Моделі оцінки стану банкрутства

Показники ліквідності разом з іншими фінансовими показниками характеризують надійність та фінансову стійкість компанії. Досліджується безліч варіантів діагностики визначення кризового становища або банкрутства. Основна мета визначення кризи – це запобігання негативних наслідків для підприємства.

Ознаки банкрутства необхідно виявити на початкових етапах виникнення кризи, для запобігання ймовірності банкрутства. Рекомендується проаналізувати фінансові показники підприємства та виявити де необхідно застосувати антикризові заходи для підтримки господарської діяльності підприємства.

Основні ознаки, що показують ймовірність банкрутства можна розділити на дві групи.

Перша група - в момент аналізу підприємства :

- зменшення обсягів продажів та постійна збитковість;
- заниженні показники ліквідності;
- прострочена кредиторська і дебіторська заборгованість;
- нестача власного оборотного капіталу;
- невигідні умови нових джерел фінансування;
- зниження ринкової ціни на акцію підприємства.

Та друга група, що прогнозується на майбутнє:

- не ритмічна робота, простої виробництва;
- недостатність капітальних вкладень;
- довгострокові договори мають неефективний характер;
- відновлення техніки і технологій не здійснюється;
- втрата ключових партнерів;
- не оновлюються ринки збуту .

Для аналізу ймовірності банкрутства потрібно застосовувати декілька моделей, що можуть дати більш точний результат.

Найчастіше для оцінки можливого банкрутства підприємства використовують запропоновані відомим західним економістом Е. Альтманом Z-моделі (Altman Z-score).

Найпростішою з них є двофакторна модель. Для неї вибирається всього два основних показника, від яких залежить імовірність банкрутства підприємства: коефіцієнт покриття (характеризує ліквідність) і коефіцієнт автономії.актеризує фінансову стійкість).

$$Z = 0{,}3877 - 1{,}0736X_1 + 0{,}0579X_2, \qquad (11.1)$$

де X_1 – коефіцієнт покриття;

X_2 – коефіцієнт автономії.

Якщо $Z > 0$ – то ймовірність банкрутства висока; у противному випадку $Z < 0$ – ймовірність банкрутства низька.

В 1968 р. Альтаманом була розроблена формула п'ятифакторної моделі прогнозування банкрутства. Прогнозування за п'ятифакторною моделлю Альтмана дозволяє спрогнозувати банкрутство на 5 років вперед. Задля аналізу використовують такі складові, як ліквідність, рентабельність, покриття відсотків по кредиту, загальні активи, прибуток та ін.. Формула розрахунку ризику за моделлю Альтмана:

$$Z = 1{,}2y + 1{,}4y + 3{,}3y + 0{,}6y + y \qquad (11.2)$$

де y1 – співвідношення чистого оборотного капіталу до балансу;

y2 – співвідношення прибутку до вартості активів;

y3 – співвідношення прибутку до оподаткування та вартості активів;

y4 – співвідношення власного капіталу до зобов'язання;

y5 – співвідношення виручки до вартості активів.

В залежності від значення Z прогнозується ймовірність банкрутства: якщо $Z < 1.8$ – дуже висока, $1.8 \leq Z < 2.7$ - висока, $2.7 \leq Z < 3$ – низька, $Z \geq 3$ – дуже низька.

Крім індексу Альтмана в зарубіжних країнах використовують показник діагностики Спрінгейта розроблена на базі 19 фінансових показників (формула (11.3)):

$$Z = 1{,}03X_1 + 3{,}07X_2 + 0{,}66X_3 + 0{,}4X_4, \qquad (11.3)$$

де X_1 – робочий капітал / сума активів;

X_2 – балансовий прибуток / сума активів;

X_3 – балансовий прибуток / короткострокова заборгованість;

X_4 – обсяг доходу від продажу / сума активів.

Якщо $Z < 0{,}862$, то підприємство є потенційним банкрутом. Точність прогнозу за цією моделлю становить 90 відсотків (табл. 11.1).

Таблиця 11.1. Оцінка вірогідності банкрутства підприємства для моделі „*Z*–рахунку" Альтмана 1983 р.

Значення *Z*-рахунку	Вірогідність настання банкрутства
$Z < 1{,}8$	Дуже висока
$1{,}8 < Z < 2{,}7$	Висока
$2{,}7 < Z < 2{,}9$	Можлива
$2{,}9 < Z$	Дуже низька

У зарубіжних країнах для експрес-діагностики фінансового стану підприємств досить часто використовується тест Лису, який визначає ймовірність банкрутства і має вигляд (формула (10.4)):

$$Z_Л = 0{,}063K_1 + 0{,}092K_2 + 0{,}051K_3 + 0{,}001K_4, \quad (10.4)$$

де K_1 – відношення оборотних активів до суми всіх активів;

K_2 – відношення прибутку від реалізації до суми активів підприємства;

K_3 – відношення нерозподіленого прибутку до суми активів;

K_4 – відношення власного капіталу до залученого.

Критичне значення тесту Лису $Z_Л$ становить 0,037. Розрахункові значення, що знаходяться зліва від 0,037, сигналізують про високу вірогідність банкрутства підприємства, і навпаки.

У 1977 р. британські вчені Таффлер і Тішоу запропонували прогнозну чотирьох факторну модель, при розробці якої вони використовували наступний підхід: за допомогою персонального комп'ютера на першій стадії обчислювалися 80 фінансових коефіцієнтів (співвідношень) за даними збанкрутілих і платоспроможних компаній. Потім, на основі статистичних методів, будувалася модель платоспроможності, визначаючи окремі співвідношення, які найкращим чином розрізняють дві групи компаній за їхніми коефіцієнтами.

Ключовими фінансовими співвідношеннями, що вимірювали діяльність корпорації, були такі показники, як прибутковість, відповідність оборотного капіталу, фінансовий ризик і ліквідність. Об'єднуючи ці коефіцієнти і зводячи їх відповідним чином воєдино, модель платоспроможності віддзеркалює картину фінансового стану корпорації.

Модель Таффлера-Тішоу має такий вигляд (формула (11.5)):

$$Z_Т = 0{,}53\ K_1 + 0{,}13\ K_2 + 0{,}18\ K_3 + 0{,}16\ K_4, \quad (11.5)$$

де K_1 – відношення прибутку від реалізації до короткострокових зобов'язань;

K_2 – відношення оборотних активів до зобов'язань;

K_3 – відношення короткострокових зобов'язань до суми активів;

K_4 – відношення доходу (виручки) до суми активів.

Якщо $Z_T > 0,3$ – фірма має довгострокові перспективи, при $Z_T < 0,3$ існує ймовірність банкрутства.

Спроба визначення рівня фінансового стану через інтегральну оцінку ймовірності була здійснена науковцями Чуписом А., Савицькою Г., ін., які розробляли інтегровані моделі конкретно для агропромислового сектору, що становлять для нас особливу цінність.

Модель банкрутства для аграрних підприємств запропонована А.В. Чуписом була розроблена на основі загальновідомої двохфакторної моделі Альтмана. Формула інтегрального показника ризику банкрутства має вигляд (формула (11.6)):

$$Z = -1,3496 – 0,6183\ K_{о.к.} + 0,6867\ K_{ф.з.} \quad (11.6)$$

де Z – інтегральний показник ризику банкрутства сільськогосподарських підприємств;

$K_{о.к.}$ – коефіцієнт співвідношення оборотного капіталу і поточних зобов'язань (відношення обротних активів до поточних зобов'язань);

$K_{фз}$ – коефіцієнт фінансової залежності (відношення залучених і позикових коштів до загальної вартості активів).

При Z = 0 маємо рівняння дискримінантної границі. Для підприємств, у яких Z = 0 ймовірність банкрутства дорівнює 50%. Якщо Z < 0, то ймовірність банкрутства менше 50% і далі знижується в міру зменшення Z. Якщо Z > 0, то ймовірність банкрутства більше 50% і зростає із збільшенням Z.

Однак, недоліком двофакторної моделі є те, що вона не забезпечує комплексної оцінки фінансового стану підприємства, виникає можливість значного відхилення прогнозних показників від реальних. Хоча, автор і пропонує одночасно приймати до уваги тенденцію зміни рентабельності продажу, але слід зазначити, що в методиці відсутній взаємозв'язок вищезгаданого показника з інтегральним.

Дискримінантна факторна модель діагностики ризику банкрутства сільськогосподарських підприємств розроблена Г.В. Савицькою виглядає таким чином (формула (11.7)):

$$Z = 0,111\ x_1 + 13,239\ x_2 + 1,676\ x_3 + 0,515\ x_4 + 3,80\ x_5; \quad (11.7)$$

де x_1 – частка власного оборотного капіталу у формуванні оборотних активів;

x_2 – оборотний капітал, що припадає на грошову одиницю основного;

x_3 – коефіцієнт оборотності сукупного капіталу;

x_4 – рентабельність активів підприємства, %;

x_5 – коефіцієнт фінансової незалежності (частка власного капіталу в загальній валюті балансу).

Порівняльною константою є число 8. Якщо величина Z – рахунку більша 8, то ризик банкрутства незначний або ж його немає зовсім. При значенні Z – рахунку меншого за 8, є ризик банкрутства: від 8 до 5 – ризик не великий, від 5 до 3 – середній, при значенні меншому за 3 – великий, меншому 1 – стовідсоткова ймовірність банкротства.

Універсальна дискримінаційна функція запропонована О.О. Терещенком має вигляд (формула (11.8)):

$$Z = 1{,}5\ x_1 + 0{,}08\ x_2 + 10\ x_3 + 5\ x_4 + 0{,}3\ x_5 + 0{,}1\ x_6; \quad (11.8)$$

де: x_1 – cash-flow / зобов'язання;

x_2 – валюта балансу / зобов'язання;

x_3 – прибуток / валюта балансу;

x_4 – прибуток / доходу від реалізації;

x_5 – виробничі запаси / доходу від реалізації;

x_6 – доходу від реалізації / валюта балансу.

Отримані значення Z – показника автор пропонує інтерпретувати так: $Z > 2$ – підприємство вважається фінансово стійким і йому не загрожує банкрутство; $1 < Z > 2$ – фінансова рівновага (фінансова стійкість) підприємства порушена, але за умови переходу на антикризове управління банкрутство йому не загрожує; $0 < Z < 2$ – підприємству загрожує банкрутство, якщо воно не здійснить санаційних заходів; $Z < 0$ – підприємство є напівбанкротом.

Розрахунок коефіцієнта вірогідності банкрутства О. І. Гадзевич пропонує за формулою (формула (11.9)):

$$Z = 8{,}38\ K_1 + K_2 + 0{,}054\ K_3 + 0{,}63\ K_4, \quad (11.9)$$

де K_1 – обіговий капітал / середньорічна вартість активів;

K_2 – нерозподілений прибуток / власний капітал;

K_3 – виручка від реалізації / середньорічна вартість активів;

K_4 – нерозподілений прибуток / загальні витрати.

Таблиця 11.2. Визначення ймовірності банкрутства підприємства за методикою О.І. Гадзевич

Величина Z	Ймовірність банкрутства, %
Менша за 0	максимальна (90 – 100)
від 0 до 0,18	висока (60 – 80)
від 0,18 до 0,32	середня (35 – 50)
від 0,32 до 0,42	низька (15 – 20)
Більше за 0,42	мінімальна (до 10)

Проаналізуємо ймовірність банкрутства на прикладі ТОВ «ФК ЛТД».

Як видно з таблиці 11.3, ймовірність банкрутства підприємства можна вважати невисокою, оскільки більшість моделей показали позитивний результат. П'ятифакторна модель Альтмана і модель Спрінгейта вказують на можливість банкрутства підприємства, тому можна зробити висновок про наянвість певних фінансових і операційних ризиків в діяльності підприємства, що свідчить про необхідність постійного контролю з боку керівництва за станом платоспроможності.

Таблиця 11.3. Діагностика ризику банкрутства підприємста (за різними методиками)

Автори методики	Ступінь загрози банкрутства, (кількість підприємств)			
	мінімальна	середня	велика	майже банкрут
Бівер	151	61	143	79
Альтман	192	16	62	186
Спрінгейт	317		138	
Лису	326		129	
Таффлер-Тішоу	318		137	
Чупис А. В.	448		7	
Савицька Г. В.	350	70	26	9
Терещенко О. І.	190	66	137	128
Гадзевич О. І.	418	1	1	34

Значення інтегрального показника за всіма моделями свідчить про покращення ситуації в 2022 р., що безумовно є позитивною ознакою для підприємства

Питання та завдання для самоперевірки та контролю засвоєння знань

1. Що розуміють під поняттям «банкрутство підприємства»?
2. Які основні причини можуть призвести підприємство до банкрутства?
3. У чому полягає економічна сутність аналізу ймовірності банкрутства?
4. Які внутрішні та зовнішні фактори впливають на ризик неплатоспроможності підприємства?
5. Поясніть різницю між поточною, критичною та надкритичною неплатоспроможністю.
6. Які показники фінансового стану використовують для оцінки ймовірності банкрутства?
7. У чому полягає методика Альтмана (Z-score) і як її інтерпретують?
8. Назвіть інші зарубіжні моделі прогнозування банкрутства (Спрінгейта, Лісса, Таффлера, Бівера).
9. Як проводиться адаптація зарубіжних моделей до українських умов?
10. Які існують вітчизняні методики оцінки ймовірності банкрутства?
11. Чим відрізняються бухгалтерські та економічні підходи до оцінки фінансової стійкості?
12. Як результати аналізу ймовірності банкрутства можуть впливати на

управлінські рішення?

13. Які заходи можна вжити для попередження банкрутства підприємства?

14. Як аналіз ліквідності та платоспроможності пов'язаний з прогнозом банкрутства?

15. Яке значення має аналіз грошових потоків у виявленні фінансових проблем підприємства?

Завдання для практичного опрацювання

1. **Розрахункове завдання.**

На основі фінансової звітності підприємства обчисліть показники:

- коефіцієнт поточної ліквідності;
- коефіцієнт автономії;
- рентабельність активів;
- оборотність активів.
- Зробіть висновок щодо рівня фінансової стійкості.

2. **Аналітичне завдання.**

За допомогою **моделі Альтмана (Z-score)** визначте ймовірність банкрутства підприємства. Інтерпретуйте отриманий результат та сформулюйте рекомендації щодо зниження ризику.

3. **Порівняльне завдання.**

Виконайте розрахунки за двома моделями (наприклад, Альтмана і Таффлера). Порівняйте отримані результати та поясніть можливі причини розбіжностей.

4. **Кейс-завдання.**

На основі умовної ситуації: підприємство має зниження обсягу продажів, зростання кредиторської заборгованості та скорочення ліквідних активів.

- Визначте, які показники погіршилися.
- Запропонуйте антикризові заходи.

5. **Творче завдання.**

Підготуйте короткий аналітичний звіт (1–2 сторінки) про ймовірність банкрутства конкретного українського підприємства (за відкритими даними). Наведіть обрані коефіцієнти, методику розрахунку, інтерпретацію результатів і власні висновки.

6. **Завдання з інтерпретації.** Вам надано розрахунки таких показників підприємства:

- коефіцієнт автономії – 0,25;
- коефіцієнт поточної ліквідності – 0,8;
- коефіцієнт покриття короткострокових зобов'язань власним капіталом – 0,15.

Оцініть рівень ризику банкрутства підприємства та зробіть висновок щодо його фінансової стійкості.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Активи	економічні ресурси, контрольовані підприємством у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, приведе до отримання економічних вигод у майбутньому.
Активна частина основних засобів	основні засоби, які безпосередньо впливають на предмет праці, переміщують його у виробничому процесі, здійснюють контроль над ходом виробництва (робочі машини, обладнання, транспортні засоби, інструмент тощо).
Амортизація	систематичний розподіл вартості основних засобів та інших необоротних матеріальних активів, що амортизується, протягом терміну їх корисного використання (експлуатації).
Амортизаційні відрахування	сума грошових коштів, орієнтована (спрямована) на повне відновлення виробничих засобів, обчислена за їх балансовою вартістю та чинними нормами амортизації.
Аналіз	процес осмислення досліджуваного об’єкту шляхом його розчленування на складові елементи, з метою вивчення їх сутності, взаємозалежності та взаємообумовленості. Це функція управління. Аналіз шляхом використання наукових методів пізнання, формує систему інформаційно–аналітичного забезпечення для обґрунтування управлінських рішень.
Аналіз фінансово-економічний	призначений для вивчення фінансових результатів діяльності, фінансового стану з метою пошуку резервів їх покращання. Цей аналіз виконує фінансова служба підприємства, фінансово-кредитні організації.
Баланс (Звіт про фінансовий стан)	звіт про фінансовий стан підприємства, який відображає на певну дату його активи, зобов'язання і власний капітал.
Балансова вартість	витрати на будівництво або придбання основних засобів, що відображені в бухгалтерських документах підприємства. Це вартість основних засобів згідно балансу.
Балансовий метод	спосіб обробки та аналітичної оцінки статистичних даних на основі рівності цілого сумі частин
Бухгалтерська звітність	звітність, що складається на підставі даних бухгалтерського обліку для задоволення потреб певних користувачів.
Валовий прибуток	загальна сума прибутку отримана підприємством від підприємницької діяльності і визначається він як

	різниця між чистим доходом та собівартістю цієї продукції.
Вертикальний аналіз (структурний)	вид одновимірного аналізу, що має на меті дослідження складу і структури досліджуваного економічного явища за допомогою розкладання на окремі складові елементи, визначення їх частки та співвідношень, а також вивчення впливу факторів на загальний результативний показник за рахунок його порівняння до і після зміни конкретного чинника.
Витрати	зменшення економічних вигод у вигляді вибуття активів або збільшення зобов’язань, які призводять до зменшення власного капіталу.
Витрати від участі в капіталі	витрати, пов’язані зі збитками від інвестицій в асоційовані, дочірні або спільні підприємства.
Власний капітал	частина в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань.
Внутрішнє інформаційне забезпечення	займається аналітична служба (до її складу можуть входити такі відділи: маркетингових досліджень, аналізу продажу, планування, економічного аналізу, досліджень операцій та системного аналізу).
Горизонтальний порівняльний аналіз	вид одновимірного аналізу, мета якого полягає у визначенні абсолютних (абсолютний приріст) і відносних відхилень (темп зростання, темп приросту) фактичних показників від базових (планові, за минулі періоди, середні по галузі, досягнення передових підприємств, конкурентів тощо).
Грошові кошти	готівка, кошти на рахунках у банках і депозити до запитання.
Ділова активність	комплексна характеристика динаміки показників ефективності виробничо господарської діяльності підприємства, яка визначається системою таких критеріїв, як місце підприємства на ринку конкретних товарів, географія ділових відносин, репутація підприємства як партнера, активність інноваційно–інвестиційної діяльності, конкурентоспроможність.
Довгострокові зобов'язання	всі зобов'язання, які не є поточними (короткостроковими) зобов'язаннями.
Доходи	збільшення економічних вигод у вигляді надходження активів або зменшення зобов'язань, які призводять до зростання власного капіталу).
Еквіваленти грошових коштів	короткострокові високоліквідні фінансові інвестиції, які вільно конвертуються у певні суми грошових коштів і які характеризуються незначним ризиком зміни вартості.
Економічна	співвідношення між витратами ресурсів, з одного

ефективність	боку, і отриманими результатами, тобто обсягом вироблених благ, з іншого.
Збиток	перевищення суми витрат над сумою доходу, для отримання якого були здійсненні ці витрати.
Звіт про власний капітал	звіт, який відображає зміни у складі власного капіталу підприємства протягом звітного періоду.
Звіт про рух грошових коштів	звіт, який відображає надходження і видаток грошових коштів у результаті діяльності підприємства у звітному періоді.
Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)	звіт про доходи, витрати і фінансові результати діяльності підприємства.
Знос основних засобів	втрата первісної споживчої вартості основних засобів внаслідок їх зношування і старіння або втрати економічної ефективності та доцільності використання до закінчення терміну їх повного фізичного зносу
Зобов'язання	заборгованість підприємства, яка виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди.
Інвестиційна діяльність	придбання та реалізація тих необоротних активів, а також тих фінансових інвестицій, які не є складовою частиною еквівалентів грошових коштів.
Інформаційне забезпечення аналізу	Визначення інформаційної бази аналізу та перевірка правильності даних.
Інші витрати	це витрати, що виникають під час звичайної діяльності, але не пов’язані з виробництвом і реалізацією продукції (собівартість реалізованих фінансових інвестицій; собівартість реалізованих необоротних активів; витрати на ліквідацію необоротних активів; витрати від уцінки необоротних активів; витрати від неопераційних курсових різниць).
Капітал	це те, що використовується робочою силою у виробництві продуктів і послуг, зокрема, це верстати, обладнання, інструменти, будівлі, транспортні засоби тощо.
Капітал підприємства	це вартісна (грошова) оцінка всього належного йому майна.
Капіталовіддача	вартісний показник, що характеризує випуск продукції на одиницю середньорічної вартості основних засобів.
Капіталоозброєність праці	вартісний показник, що характеризує вартість основних засобів, що припадають на одного працюючого.
Коефіцієнт абсолютної	показує, яка частина боргів підприємства може бути сплачена негайно та обчислюється як відношення

ліквідності	грошових засобів та їхніх еквівалентів і поточних фінансових інвестицій до поточних зобов'язань.
Коефіцієнт вибуття	характеризує інтенсивність вибуття засобів, показує частку вартості засобів, які вибули за певний період, у загальній вартості основних засобів на початок періоду. Розраховується як вартість основних засобів, що вибули, поділена на вартість основних засобів на початок періоду.
Коефіцієнт зносу основних засобів	характеризує стан та ступінь зносу основних засобів і розраховується як відношення суми зносу основних засобів до їхньої первісної вартості.
Коефіцієнт оборотності власного капіталу	розраховується як відношення чистого доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) до середньорічної величини власного капіталу підприємства і показує ефективність його використання
Коефіцієнт оборотності оборотних засобів	відображає швидкість обороту активів та характеризує співвідношення доходу від реалізації продукції, без урахування податку на додану вартість та акцизного збору до суми оборотних засобів підприємства
Коефіцієнт оновлення основних засобів	показує, яку частину від наявних на кінець звітного періоду становлять нові основні засоби, і розраховується як відношення первісної вартості основних засобів, що надійшли за звітний період, до первісної вартості основних засобів, наявних на балансі підприємства на кінець звітного періоду.
Коефіцієнт платоспроможності	розраховується як відношення власного капіталу підприємства до підсумку балансу підприємства і показує питому вагу власного капіталу в загальній сумі коштів, авансованих у його діяльність.
Коефіцієнт покриття	розраховується як відношення оборотних активів до поточних зобов'язань підприємства та показує достатність ресурсів підприємства, які можуть бути використані для погашення його поточних зобов'язань.
Коефіцієнт придатності	характеризує частку не перенесеної на новий продукт вартості основних засобів і ступінь можливості використання основних засобів, їх сучасності та технічної новизни. Розраховується як різниця між одиницею і коефіцієнтом зносу або залишкова вартість основних засобів, поділена на первісну вартість основних засобів.
Коефіцієнт приросту	характеризує рівень приросту основних засобів або окремих його груп за певний період та розраховується як сума приросту основних виробничих засобів, поділена на вартість основних виробничих засобів на

	початок періоду.
Коефіцієнт рентабельності активів	розраховується як відношення чистого прибутку підприємства до середньорічної вартості активів і характеризує ефективність використання активів підприємства.
Коефіцієнт рентабельності власного капіталу	розраховується як відношення чистого прибутку підприємства до середньорічної вартості власного капіталу і характеризує ефективність вкладення коштів до даного підприємства.
Коефіцієнт рентабельності діяльності	розраховується як відношення чистого прибутку підприємства до чистого доходу від реалізації продукції.
Коефіцієнт рентабельності продукції	розраховується як відношення доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) до витрат на її виробництво та збут і характеризує прибутковість господарської діяльності підприємства від основної діяльності.
Коефіцієнт фінансування	розраховується як співвідношення залучених до власних коштів і характеризує залежність підприємства від залучених коштів.
Коефіцієнт швидкої ліквідності	розраховується як відношення найбільш ліквідних оборотних засобів (грошових коштів та їх еквівалентів, поточних фінансових інвестицій та дебіторської заборгованості) до поточних зобов’язань підприємства. Він відображає платіжні можливості підприємства щодо сплати поточних зобов’язань за умови своєчасного проведення розрахунків з дебіторами.
Консолідована фінансова звітність	звітність, яка відображає фінансовий стан, результати та рух грошових коштів діяльності юридичної особи та її дочірніх підприємств як єдиної економічної одиниці.
Користувачі звітності	фізичні та юридичні особи, що потребують інформації про діяльність підприємства для прийняття рішень.
Ліквідаційна вартість	грошова сума у вигляді різниці між доходами від ліквідації активів та витратами на їх ліквідацію. Це та сума грошових коштів, яку підприємство очікує отримати від ліквідації необоротного активу по закінченні строку його використання.
Ліквідність	здатність перетворення активів підприємства в готівку для погашення виниклої заборгованості по зобов'язаннях.
Ліквідність активів	це здатність активу швидко (в найкоротший час) змінити свою форму на грошову.
Ліквідність балансу	міра забезпеченості зобов’язань господарюючого суб’єкта власними активами, ступінь ліквідності яких

	відповідає строкам погашення боргів.
Моральний знос	знецінення основних засобів внаслідок створення нових, більш продуктивних і досконаліших.
Нематеріальні активи	це активи, які не мають матеріально–речової форми або матеріально–речова форма яких не має суттєвого значення для їх використання у господарській діяльності; що виступають як інтелектуальна власність, довгострокові майнові права, гудвіл; які забезпечують його власнику (власникам) певний прибуток протягом тривалого періоду – більше одного року або операційного циклу.
Необоротні активи	всі активи, що не є оборотними.
Неплатоспроможність	неможливість підприємства погашення своїх зобов'язань
Оборотні активи	частина оборотних коштів, функціонуюча у сфері виробництва та включає виробничі запаси, незавершене виробництво, витрати майбутніх періодів.
Основний капітал	це частина капіталу підприємства яка використовується протягом багатьох виробничих циклів і вартість якого включається не повністю у витрати і в ціну продукції, а частинами (в міру нарахованої амортизації).
Основні засоби	засоби праці, які неодноразово беруть участь у виробничому процесі, зберігаючи при цьому свою натуральну форму, і їх вартість переноситься на вироблену продукцію частинами в міру зношування. До них відносяться засоби праці з терміном служби більше одного року або операційного циклу, якщо він довший за 12 календарних місяців.
Платоспроможність	наявність у підприємства платіжних коштів, достатніх для погашення своєї кредиторської заборгованості.
Поточні зобов'язання	зобов'язання, які будуть погашені протягом операційного циклу підприємства або мають бути погашені протягом 12 місяців, починаючи з дати балансу.
Прибуток	це різниця між чистим доходом від реалізації продукції і сумарними витратами в грошовому вираженні.
Примітки до фінансових звітів	сукупність показників і пояснень, яка забезпечує деталізацію і обгрунтованість статей фінансових звітів, а також інша інформація, розкриття якої передбачено відповідними положеннями (стандартами)
Рух грошових коштів	надходження і вибуття грошових коштів та їх

	еквівалентів.
Собівартість продукції	виражені в грошовій формі індивідуальні витрати підприємства на виробництво і реалізацію продукції.
Термін обороту оборотних коштів	час, за який оборотні кошти проходять період виробництва та обігу та роблять повний кругооборот.
Термін окупності	період часу, необхідного для покриття початкової суми капіталовкладень.
Фізичний знос	втрата основними засобами первісної споживчої вартості, через що вони поступово приходять в непридатність, зношуються, застарівають і потребують заміни новими основними засобами.
Фінансова діяльність	діяльність, яка призводить до змін розміру і складу власного та позикового капіталу підприємства.
Фінансова звітність	бухгалтерська звітність, що містить інформацію про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства за звітний період.
Фінансовий аналіз	процес дослідження фінансового стану й основних результатів фінансової діяльності підприємства з метою виявлення резервів подальшого підвищення його ринкової вартості й забезпечення ефективного розвитку.
Фінансовий результат	приріст (чи зменшення) вартості власного капіталу підприємства, що утворюється в процесі його підприємницької діяльності за звітний період.
Фінансовий стан підприємства	характеризується розміщенням та використанням коштів (активів) і джерелами їх формування (власного капіталу і зобов'язань, тобто пасивів).
Фінансові витрати	витрати, пов’язані з використанням кредитів, з фінансовою орендою та залученням позикового капіталу.
Фінансові інвестиції	активи, що утримуються підприєм ством із метою збільшення прибутку (відсотків, дивідендів тощо), зростання вартості капіталу або інших вигод для інвестора.
Чистий прибуток	визначається як різниця між балансовим прибутком та податком на прибуток. Частина балансового прибутку підприємства, що залишається в його розпорядженні після сплати податків, зборів, відрахувань та інших обов'язкових платежів до бюджету.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Господарський кодекс України: Закон України № 436-IV від 16.01.2003 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003. №18-22 http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15
2. Методичні рекомендації з перевірки порівнянності показників фінансової звітності. Затверджено наказом Міністерства фінансів України № 476 від 11.04.2013 р., із змінами. Режим доступу : http://www.minfin.gov.ua
3. Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства. Затверджено наказом Міністерства економіки України № 14 від 19.01.2006 р. (у редакції наказу Міністерства економіки України № 1361 від 26.10.2010 р.). Режим доступу : http://www.me.gov.ua
4. Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності. Затверджено наказом Міністерства фінансів України № 433 від 28.03.2013 р., із змінами. Режим доступу : http://www.minfin.gov.ua
5. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності». Затверджено наказом Міністерства фінансів України № 73 від 07.02.2013 р., із змінами. Режим доступу : http://www.minfin.gov.ua
6. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1557-11#Text
7. Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків № 279 від 06. 07. 2000 р.
8. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні. Закон України № 996-XIV від 16.07.1999 р., із змінами. Верховна Рада України. Режим доступу : http://www.rada.gov.ua
9. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом (нова редакція). Закон України № 4212-VI від 22.12.2011 р. Верховна Рада України. Режим доступу : http://www.zakon2.rada.gov.ua
10. Про затвердження форм державних статистичних спостережень зі статистики капітальних інвестицій та основних засобів: наказ Державної служби статистики України від 10.06.2019 № 205.
11. Бейте Даніел: Бухгалтерський облік та аналіз позикового капіталу підприємства в умовах глобалізації економіки. Számvitel és Auditálás Tanszék, Beregszász, 2022. 88 p.
12. Бойченко В.Т. Віртуальні активи в обліку: визначення, сутність, нормативна невизначеність. Економічний аналіз 2025. №1. // https://www.econa.org.ua/index.php/econa/article/view/6376/6565657654.
13. Бойченко В.Т. Організація обліку операцій з віртуальними активами на сільськогосподарських підприємствах різних форм власності.

Економіка і суспільство №75 (травень). https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/6208/61.

14. Гадзевич О.І. Основи економічного аналізу і діагностика фінансово-господарської діяльності підприємств : навч. посібник / О.І. Гадзевич. Київ : Кондор, 2004. 180 с.

15. Гнатенко Є.П. Алгоритм аналізу основних виробничих засобів на підприємстві. Економічний аналіз. 2016. Том 26. № 1. С. 99-105. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/13265/1/16.pdf

16. Гнатюк А.А. Новий погляд на класифікацію необоротних матеріальних активів в умовах кризи. Modern Economics. 2021. № 25. С. 46-51. URL: http://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/8979/1/hnatiuk.pdf

17. Грешко Р. І., Харабара В. М. Капітал підприємства та фактори, які визначають його структуру. Інвестиції: практика та досвід No 4/2024, С. 92-98.

18. Економічний аналіз: теорія і практика: навч.-метод. посіб. / А. В. Рибчук та ін. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. 219 с.

19. Кащена Н.Б., Чміль, Г.Л., Костинська М.В. Організаційно-інформаційна модель аналізу оборотних активів в контексті забезпечення стійкого розвитку підприємства. Information aspects of socio-economic systems' development: monograph. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Technicznej w Katowicach, 2016. P. 366-374.

20. Кінєва Т.С. Капітал підприємства як економічна категорія. Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/ Soc_Gum/Tmm/2009_33/20.pdf.

21. Коваленко Л.О. Фінансовий менеджмент : навч. посібник. – Київ : Знання, 2008. 483 с.

22. Козак, О.В., Спасів Н.Я. Показники відтворення та використання основного капіталу підприємств. Актуальні проблеми корпоративних фінансів та фінансових ринків : збірник студентських наукових праць. Уклад. : Т.В. Письменна. Тернопіль : ТНЕУ, 2017. С. 45-48.

23. Купріна Н. М. Особливості аналізу оборотних активів підприємства в сучасних умовах. Економіка харчової промисловості. 2018. Т. 10, Вип. 4. С. 39-47. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/echp_2018_10_4_6

24. Куць Т.В., Кондаревич І.Б. Стратегії оптимізації виробничих запасів, як інструмент ефективного управління. Молодий вчений. 2023. № 9(121). С. 22-25

25. Куць Т.В. Фінансовий аналіз: навчально-методичні вказівки з дисципліни для студентів ОС «Бакалавр» спеціальності 072 – Фінанси, банківська справа та страхування. Національний університет біоресурсів і природокористування України, 2024. 125 с.

26. Куць Т.В., Шиш А.М. Фінансовий аналіз. Опорний конспект лекцій для підготовки студентів ОС «Бакалавр» спеціальності 072 – Фінанси, банківська справа та страхування. Київ : Компрінт, 2021. 130 с.

27. Лазаришина І.Д. Проблеми адаптації управлінської звітності до інформаційних потреб системи економічної безпеки. Економіка. Фінанси. Право. 2024, № 7. С.146 -148.

28. Лазаришина І., Вакулюк Д. Аналіз фінансового стану підприємства та його взаємозвязок з управлінським обліком. Біоекономіка і аграрний бізнес. 2022, Том 13. № 4(2022). С. 24-35

29. Лазаришина І., Симоненко О. Завдання аналітичної підтримки в управлінні та її впровадження. Біоекономіка і аграрний бізнес. 2020. Том 11. № 2. С. 41-48.

30. Лемішко О.О. Статистична оцінка функціональної залежності темпу зростання ВВП і складових капіталу. Актуальні проблеми економіки. 2015. 12, С. 377-389.

31. Лемішко О.О.. Вплив фінансової політики на результативність аграрного виробництва. Актуальні проблеми економіки. 2026. 12(2). С. 411 - 424. (Scopus)

32. Лемішко О.О. Модельний інструментарій фінансування відтворення капіталу в аграрному секторі економіки. Фінанси України. 2019. 10, С. 23-37. https://doi.org/10.33763/finukr2019.10.023

33. Лучко М.Р., Жукевич С.М., Фаріон А.І. Фінансовий аналіз : навчальний посібник. Тернопіль : ТНЕУ, 2016. 304 с.

34. Музиченко А.О., Лазаришина І.Д. Компаративна оцінка закономірностей еволюції інвестиційного аналізу у XX-XXI століттях. Ефективна економіка. 2024, № 11

35. Микицей Т.Д., Собченко Т.С. Інформаційне забезпечення відтворюючих процесів в сільському господарстві : матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції «Аграрна політика України в умовах глобальних викликів», 2021. 287 с.

36. Мулик Т.О. Аналіз основних засобів підприємства: методичні та практичні аспекти. Інфраструктура ринку. 2020. № 46. С. 113-123.

37. Мулик Т.О., Материнська О.А., Пльонсак О.Л. Аналіз господарської діяльності: навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 288 с.

38. Нога Д.Г. Кругообіг оборотних активів аграрних підприємств та ефективність їх використання в сучасних умовах господарювання. Продуктивність агропромислового виробництва. економічні науки. 2013. № 23. С. 103-107. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pav_2013_23_18

39. Облік та аналітична оцінка основних засобів в умовах розвитку інформаційної економіки: колективна монографія. Л.В. Гуцаленко, І.Д. Лазаришина, У.О. Марчук, О. В. Зінкевич. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 252 с.

40. Петруня Н.В. Концептуальні підходи до визначення сутності активів підприємств. Облік і фінанси АПК. 2011. № 1. С. 120–124.

41. Рубаха М. В., Цюпа М. П. Прикладні аспекти аналізу оборотності капіталу суб'єкта господарювання. Ефективна економіка. 2017. №4. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5531

42. Савченко А. М., Олянецька М. С. Особливості аналізу необоротних активів на прикладі підприємства пат «харківська бісквітна фабрика».

Ефективна економіка. 2019. № 11. – URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7457

43. Савчук В., Кінєва Т., Куць Т., Чухліб А. Українсько-англійський словник статистико-економічних термінів. Київ : Компрінт, 2016. 125 с.

44. Савчук В.К., Куць Т.В., Музиченко А.О., Шиш А.М. Фінансовий аналіз. Методичні вказівки до вивчення дисципліни та самостійної роботи студентів денної та заочної форми навчання спеціальності «Облік і оподаткування». Київ : Компрінт, 2020. 48 с.

45. Савчук В.К., Музиченко А.О., Музиченко Т.О., Гузь М.М., Шиш А.М., Симоненко О.І. Управління фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств: інформаційно-аналітичне забезпечення: колективна монографія за заг. ред. В.К. Савчука. Київ : ЦП Компринт, 2017. 92 с.

46. Савчук В., Садовська І., Богданюк О. Аналітичний контроль витрат виробництва і собівартості сільськогосподарської продукції. Вісник Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут" (економічні науки), (2), С. 60–63. https://doi.org/10.20998/2519-4461.2022.2.60

47. Савчук В.К., Собченко М.О. До аналітики оцінки фінансування і фінансового забезпечення розвитку сільськогосподарських підприємств. Науковий журнал «Via Economica». Випуск № 5. 2024. // https://journals.rshu.rivne.ua/index.php/viaeconomica/issue/view/12/19

48. Савчук В.К., Собченко М.О. Методичні підходи до дослідження забезпечення фінансування розвитку сільськогосподарських підприємств. Економіка і управління. Випуск 57. 2025 //https://em.duit.in.ua/index.php/home/article/view/218/207

49. Савчук В.К., Собченко Т.С., Бойченко В.Т. Віртуальні активи – пізнання сутності, облікове відображення, аналітична оцінка. Економіка і управління бізнесом. Том 14, Випуск №1, 2023. http://journals.nubip.edu.ua/index.php/Bioeconomy/article/view/25920.

50. Савчук В.К., Федорченко К.О. Аналітичний моніторинг фінансування програми аграрного формування. Український журнал прикладної економіки. 2020. Том 5. № 3. С. 118–124.

51. Самойлова Т.А. Джерела формування фінансового капіталу підприємства. Облік і фінанси АПК. 2011. №. 1. С. 169-174

52. Скоробогатова В.В. Сутність категорії «активи»: аналіз наукових джерел. Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. 2011. №3 (21). Ч. 2. С. 338–348.

53. Слободян Н. Г. Аналіз та оптимізація структури капіталу в стратегії підприємства. Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Економічні науки. 2016. Вип. 17(4). С. 137-140.

54. Собченко М.О. Аналітична оцінка індикаторів сталого розвитку сільськогосподарських підприємств вінницької області. Електронний журнал "Ефективна економіка". № 7. 2025. https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/7073/7187

55. Собченко М.О. Фінансове управління сільськогосподарськими підприємствами: структурно-функціональний контекст. Економічний аналіз 2025. №1. 664-673 ttps://www.econa.org.ua/index.php/econa/article/view/6378/6565657656

56. Собченко Т.С., Бойченко В.Т. Оцінка обліково-звітного відображення віртуальних активів підприємства. Економіка і управління. Випуск 57, 2024. https://em.duit.in.ua/index.php/home/article/view/219/208.

57. Стратегічний розвиток підприємств аграрної сфери економіки України: аналітико-прогнозна оцінка: колективна монографія за заг.ред. В.К.Савчука. Київ : ЦП «Компринт», 2017. 366 с.

58. Стратегічні пріоритети розвитку аграрних формувань: аналітично-прогнозні тренди: колективна монографія за заг. ред. В.К. Савчука. Київ : ЦП «Компринт», 2018. 375 с.

59. Статистико-аналітичне забезпечення управління інноваційним розвитком економічних суб'єктів: колективна монографія за заг. ред. В.К. Савчука. Київ : ФОП Ямчинський О., 2020. 292 с.

60. Тарасюк Ю. В. Особливості аналізу використання основних засобів [Електронний ресурс] / Ю. В. Тарасюк // Режим доступу : http://www.pdaa.edu.ua/sites/ default/files/studconf/421.pdf.

61. Ткаченко І.П. Управління фінансовими ресурсами підприємств: аналіз джерел їх формування та підвищення ефективності використання. Інвестиції: практика та досвід. 2012. №7. С.55-59.

62. Тютюнник Ю. М., Дорогань-Писаренко Л. О., Тютюнник С. В. Фінансовий аналіз : навч. посіб. / 2-ге вид., змін. і допов. Полтава: Астрая, 2020. 434 с.

63. Шиш А.М. Роль бухгалтерського обліку у фінансовій стійкості підприємства: стратегічне планування та аналіз фінансових показників. Здобутки економіки: перспективи та інновації. Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами діяльності). 2023. № 1. URL: https://econp.com.ua/index.php/journal/article/view/6.

64. Шиш А.М. Хмарні технології у бухгалтерському обліку та фінансовому аналізі в Україні: аналіз відмінностей та стратегії адаптації до місцевого контексту. Здобутки економіки: перспективи та інновації. Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами діяльності). 2024. № 2. URL: https://econp.com.ua/index.php/journal/article/view/13.

65. Шиш А.М., Головчак Г.В., Музиченко А.О. Розбудова фінансової стійкості підприємства: важливість стратегічного планування та компетентного аналізу бухгалтерського обліку. Ефективна економіка. 2024. № 2. https://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.2.38.

66. Ястремський, О. І. Міжгалузевий аналіз витратності та продуктивності економіки України: порівняння у часі і між. Кибернетика и системный анализ. – 2020. – № 4. – С. 85–97.

67. Kuts T., Tyshuk I., Skarsem O. Analysis of financial support for the development of the agrarian sector. Науковий вісник НУБіП України. Серія "Економіка, аграрний менеджмент, бізнес". 2018. Вип.290. С.135-140

68. Lazaryshyna I. Conceptual Approaches to the Regulation of Behavior of Analytical Indicators in the Financial Management System of Enterprises. Біоекономіка і аграрний бізнес. 2021, Том 12.№ 3-4(2021). С. 46-53.

69. Lazaryshyna I. Modern Approaches in the Method of Analysis of Fixed Assets Agricultural Business Enterprises. Theoretical and methodological approaches to the formation of a modern system of national and international enterprises, organizations and institutions' development (2nd ed.): c*ollective monograph* / editor. by Shneider B. Dallas: Primedia eLaunch LTD, 2021.

70. Lazaryshyna I. D. Theoretical and Methodological Fundamentals of Identification of the Bihavior of the Total Liquidity Indicator in the System of Evaluation Indicators. Moderní aspekty vědy: XIV. Díl mezinárodní kolektivní monografie. Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2021. str. 870. P. 432-440.

71. Lazaryshyna I. D. Theoretical and Methodological principles of Functional Strategy Usefulness of Financial Analysis Techniques. Moderní aspekty vědy: XIV. Díl mezinárodní kolektivní monografie. Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2021. P. 540-548.

72. Lemishko O.O. (2015). Bank crediting mechanism of economic agents of Ukraine. Scientific Letters of Academic Society of Michal Baludansky. Volume 3, No. 5, 139 – 142.

73. Lemishko O. (2016). Improving the mechanism of preferential lending to agricultural enterprises of Ukraine. Baltic Journal of Economic Studies, 2(3), 77-82. https://doi.org/10.30525/2256-0742/2016-2-3-77-82

74. Lemishko O. (2017). Tax policy tools used to stimulate agriculture: their implementation and effectiveness. Economic Annals-XXI, 167(9-10), 18-22. https://doi.org/10.21003/ea.V167-04

75. Lemishko O.O. (2018). Philosophical methodology in research of capital reproduction financial policy. Scientific Bulletin of Polissia, 2(2(14), 121–128. https://doi.org/10.25140/2410-9576-2018-2-2(14)-121-128

76. Lemishko O. (2018). Modelling of endogenous factors impacting the efficiency of the aggregate capital in Ukraine's agriculture. Economic Annals-XXI, Vol. 170, Issue 3–4, 10–14. https://doi.org/10.21003/ea.V170-02

77. Lemishko O., Shevchenko A., Shevchenko N. (2019). Processing of theories of finance and agricultural capital in research of outstanding financial scientists. Economic and Engineering Studies. 2 (6), 35-40.

78. Lemishko O. (2020). Formation of analytical tools of capital reproduction in the agricultural sector of Ukraine. Agricultural and Resource Economics, Vol. 6, No. 3, 64–79. https://doi.org/10.22004/ag.econ.305553

79. Lemishko O. (2020). Capital reproduction in the agricultural sector of economy as an object of financial policy. Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice, 3(34), 103–110. https://doi.org/10.18371/fcaptp.v3i34.215414

80. Lemishko O., & Shevchenko, N. (2021). Lending in the agricultural sector of Ukraine: challenges and solutions. Economic Annals-XXI, 192(7-8(2)), 74-87. doi: https://doi.org/10.21003/ea.V192-07

81. Lemishko O., Davydenko, N., & Shevchenko, A. (2022). Strategic directions of the economic recovery of post-war Ukraine. Journal of Innovations and Sustainability. Vol. 6, No.2. https://doi.org/10.51599/is.2022.06.02.09

82. Lemishko Olena, Davydenko Nadiia, Shevchenko Anatoly. (2022). PRIORITY DIRECTIONS OF ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC SUPPORT FOR THE AGRICULTURAL LAND. Bioeconomics and agrarian business. 13 (1), 5 - 18. http://dx.doi.org/10.31548/bioeconomy13(1).2022.3-13

83. Lemishko O., Davydenko N., Abuselidze G., Shevchenko N. (2024). Methodological Approaches to the Study of Public Financial Policy of Capital Reproduction in the Agricultural Sector in the Focus of Information Technology Management. In: Hamdan, R.K., Buallay, A. (eds) Artificial Intelligence (AI) and Customer Social Responsibility (CSR). Studies in Systems, Decision and Control, vol 517. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-50939-1_35

84. Lemishko O. The transformative impact of financial technology on behavioral finance (2024). The Economic bulletin of Donbass. 4 (78), 56 – 63. https://doi.org/10.12958/1817-3772-2024-4(78)-56-63

85. Olena Lemishko, Vladyslav Blyzniuk. Financial policy of enterprises under martial law (2024). *Bioeconomics and agrarian business.* 2, 58 - 74. https://doi.org/10.31548/economics15(2).2024.054

86. Nesenenko P., Lazaryshyna I., Oplachko I., Martyniuk O. and Proshcharuk Y. Analysis of investment and innovation support for the agricultural sector of Ukraine. BIO Web Conf. International Conference on Agricultural, Biodiversity and Environmental Economics. 2024. Vol. 114.

87. Pasko O., Chen F., Kuts T., Sharko I., Ryzhikova N. Sustainability reporting nexus to corporate governance in scholarly literature. Environmental Economics, 2022, 13(1), pp. 61–78

88. Pasko O., Li Zhang, Edward Markwei Martey, Kuts T., Linus Baka Joshua**.** Does managerial ability matter in corporate sustainability-related dynamics? An empirical investigation. Problems and Perspectives in Management, 2024, 22(1), 128-146

89. Pasko, O., Sapych, V., Tkachenko, V., Yu, Z., & Kuts, T. (2025). From boardroom to CSR excellence: The role of leadership and governance in corporate sustainability of European firms. Investment Management and Financial Innovations, 22(2), 293–311. https://doi.org/10.21511/imfi.22(2).2025.23

90. Pavelko O., Lazaryshyna I., Knyshek O., Farynovych I., Skakovska S. and Blyschyk V. Analysis of Ukraine's construction companies profitability as a tool for achieving the SDG IOP Conference Series: Earth and Environmental Science, Volume 1269, 3rd International Conference on Environmental Sustainability in Natural Resources Management 2023 20/10/2023 - 20/10/2023 Batumi, Georgia DOI 10.1088/1755-1315/1269/1/012033

91. Savchuk V., Dziuba T. Economic potential of agrarian enterprises as an important development factor. AgroLife Scientific Journal. Universityof Agronomic Sciencesand Veterinary Medicine of Bucharest, 2020. Volume 9, No. 1. P. 281-287

92. Shevchenko N., Lemishko O. (2019). Review on Volumes of Foreign Economic Operations with Agricultural Products. International Journal of Economics, Finance and Management Sciences. Volume 7, Issue 6, Pages: 222-226.

ДОДАТКИ

Зразок фін звітності
(Баланс, Звіт про фінансові результати)